

محمد مهردوخی کوردستانی

میژوهی کورد و کوردستان

منتدی اقرأ الثقافی

للکتاب (کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

وهرگیرانی
عه ببول کهریم محمد سه عید

میتزوی

میتزوی کوردو کوردستان

نوسینی: محەمەد مەردۆخی کوردستانی

ومرگیڕانی: عەبدولکەریم محەمەد سەعید

پیداچوونەوهی چاپی یەکهەم: ئومید ئاشنا

چاپی دووهم

۲۰۰۷

میژووی کوردو کوردستان

بلاوکراوی خانمی چاپ و بلاوکردنموی چوارچرا

زنجیری ۱۱۲

ناونیشان / سلیمانسی - شه قاسمی گوران - فہرہ کھسی

صابونکھران - بازارسی سلیمانسی - تہ نیشہ کتیبخانہسی نہ وقاف

موبایل ناسیا ۰۷۷۰۱۵۷۵۰۶۷ - سانا ۰۷۳۰۱۱۲۳۳۸۸

نرخ (۵۰۰۰) ہزار دینار

به‌ناوی خوای گه‌وره

پیناسمی کتیب

ناوی کتیب: میژووی کوردو کوردستان

بابه‌ت: میژوویی

نوسینی: محمهد مردزخی کوردستانی

وهرگنپراشی: عبدالکفریم محمد سعید

نۆبه‌تی چاپ: دووهم ۲۰۰۷

شوینی چاپ: چاپه‌مه‌نی هینمن

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

نرخ: ۵۰۰۰ دینار

ژماره‌ی سپاردنی (۶۵۶) سانی (۲۰۰۷) ی پیدراوه

پیشکشہ:

- به وانہی هہ رگینز پشت لہ نہ تہ وہ کہہ یان ناکہن

- نہ وانہی به نازاری نہ تہ وہ کہہ یانہ وہ نہ سرن

عہ بدولکہ ریم

((پینشەکی چاپی دووم))

زۆر لەمیژ بوو دەموویست... کتییی میژووی کوردو کوردستان بۆ جاری دووم چاپ بکەمەوه، چونکە ئەم بەرھەمە ((میژووی کوردو کوردستان)) یەکیکە لەبەرھەمە دیارو ناوازهکانی (مەردۆخ) کە بەزمانی فارسی نووسی بوی هەرچەند ئەمە ناگاتە ئەوەی (مەردۆخ) نەیتوانی بی بەکوردی بنوسی بەلام وەلامیک بوو بۆ ئەو بیرە شوڤینیانەیی فارسی کە وایان دەر دەخست کورد پاشکۆیەکی تەواوی فارسی... بەزمانیکی زۆر واقع بینانە ئەو راستیە میژوو نوسی سەلماندا کە کورد وەک میلەت پاشکۆی هیچ میلەتینکی تر نیە و بگرە یەکیکە لەو گەلانەیی کە بەدریژایی میژوو لەگەڵ گەلانی ناوچەکە بەتایبەتی ((عەرەب.. فارسی... تورک)) و ژیاوون خاوەنی کلتور و زمان و خاک و فەرھەنگی خۆی بوو... وەپوونی دەکاتە وە کەزۆریک لەسەر کردەکانی ئێران کورد بوون لە (ماد) هەکان بوون وەلا بەھۆی نەبوونی قەوارەییەکی سەر بەخۆی کوردی ئەم راستیانە شیواون (کە لێرەدا جینگەیی ئەم باسە نابێتە وە دەکری لەھەلیکی تردا زیاتری لەسەر بووتری)... پاشان پێم خۆشە باس لەوەرگێرانی ئەم نووسینە بکەم بۆسەر زمانی کوردی کە کاتی خۆی خوالینخۆرش بوو عبدالکەریم محەمەد سعید پینجۆینی باوکم... کاتیەک ئەم بەرھەمەیی بەزمانی فارسی خۆیندبوو وەک بەرھەمینی دەگمەن وێرای سەرقال بوونی بەکاری سیاسی و خەباتی پینشەمرگانەو لەسالی (۹۷۶-۹۹۱) توانی وەری بگێریتە سەر زمانی کوردی و هەرچەندە وەک پرۆژەییەکی دواي ئەم وەرگێرانی لەھەولنی وەرگێرانی بەرگی دوومەمی هەمان بابەت دا بوو... بەلام ئەم نووسەرە لەسالی ۱۹۹۲دا دەستینکی رەشی تیرۆر کۆتایی بەژانی هینا و شەھید بوو... پرۆژەیی بەرگی دوومەمیش وەستا.

* کورتەییەکی لەژانی وەرگێر:

• عبدالکەریم محەمەد سعید پینجۆینی سالی ۱۹۵۳ لەبەنەمالەییەکی شاری پینجۆین لەدلیک بوو.

• خويندنى ناوهندى تەراۋ كىردۈۋە و بەھۋى كارى سىياسىيەۋە خويندنى تەراۋ نەكىردۈۋە.

• لەسانى (۱۹۷۶) ۋە پەيوەندى بەرپۇك خىستىنەكانى (كۆمەلەۋى پەنج دەرانى كوردستان) كىردەۋە لەشارى پىنجوۋىن تاسالى (۱۹۷۹) كارى رىك خىستى نەينى كىردۈۋە، دواى ئاشكرا بوۋنى خەباتى گواستىنەۋەۋى لەشارەۋە بۇ شاخ و بۇ لىپىرسراۋى ناۋچەۋى شارباژىپ.

• لەزىيانى پىنشىمىرگايەتيدا چەندەھا كارى دىلۇماسى، ئىدارى، مالى، كۆمەلەۋى تە بەسەركەۋتوۋى بەنەنجام گەياندەۋە.

• ۋەك بەرھەمى تىرى ئەدەب خاۋەنى نامىلكەيەكى دەستىنوسە بەناۋى (رىگا) و ھىشتا بەچاپ نەگەيشتەۋە.

• لەدواى راپەرنى ۱۹۹۱ چەند كارىكى تىرى دىبلۇماسى پى سىپىردرا.

• لە ۱۹۹۲/۳/۱۵ لەشارى سلىمانى شەھىد بوۋە.

ماۋەتەۋە بلىم ھەمىشە ئەۋ ۋوتەيەۋى لەبىروۋ مىشكىمدا زىندۈۋە كەدەيوۋت (من ئازارى كەسم نەداۋە... بىجگەلە قەلەمەكەم كەبۇ نووسىنەۋەۋى مىژۋى گەلەكەم لەنىۋ پەنچەكانمدا ئازارى زۆرى چەشتەۋە).

دروڧ بۇ گىيانى ئەۋ كەلە نووسەرە پىر لەھىۋاۋ ئاۋاتەۋى نەگەيشتە تروپكى ئارەزوۋەكانى خۇى كەخىزمەت كىردن بوۋ بە(مىژۋى كوردو كوردستان)

توانا عبدالكەرىم پىنجوۋىن.

پیشہ کی

میٹرو ٹو ٹاؤنہ یہ کہہ مو گہلی خوی تیا دا دہ بیٹی و کہ کوسود لہہ لہ کانی رابردوی و ہر دہ گری میللہ تہ زیندو وہ کانی جیہان زور گرنگیان بہ میٹروی خویان داوہ و زور بہ باشتی لی کولینہ وہ و توڑینہ وہی بہ کک و تیرو تہ سہ لیان لی کردوہ و پندیان لہہ گرنگہ کانی و ہر گرتوہ نہ ادا ٹو ہہ لہ کوشندانہ دویارہ بینہ وہ و زہرہ دی مہزن لہ گہ لہ کانیان بکوی...

بہ لام ٹیمہی کورد نہ باسی میٹروہ کہ مان نوسراوہ تہ وہ و نہ سودو پندمان لی و ہر گرتوہ چونکہ زور بہی ہر ہر زوری گہلی کورد شارہ زایی رابوردو میٹروی خوی نیہ...!

۱- لہ ہر ٹوہی ہتا نیستہ ش میٹروہ کہ مان بہ تہ واری نہ نوسراوہ تہ وہ...

۲- ٹوہ ش کہ نوسراوہ زور ہہ و بیرو پای چہ وتی تیا دا یہ.

۳- ہندی ناہنو دوزمن بہ دہستی ٹہ نقہ ست میٹروہ کہ مانیان شیواندوہ...!

۱- ٹہ گہر میٹروی کونمان سہیر بکین ٹہ بیٹ لہ نہ خشہ نوسراوہ کانی ٹاشور و بابل بگہرین و ساغیان بکہینہ وہ... ٹہ وانیٹ باسی ٹوہ دہ کن کہ چون ہاتونہ تہ کوردستان و ویلاہتی ٹیمہ یان تالانپر کردوہ! چون ژن مانیان چہ پاو کردوین...

۲- ٹہ گہر میٹروی ناوہ پاست بگہرینی ٹہ بیٹ میٹروی ٹوہ گہ لانہ بخونینہ وہ کہ کوردستانیان دابہ ش و کولون کردوہ...

۳- ٹہ گہر میٹروی تازہ و نوی بگرین ٹہ بیٹ راپورتی زابتہ جاسوسہ کانی روژناوا بخونینہ وہ کہ ہاتونہ تہ کوردستان.

لەبەر ئەم ھۆیانە ئەلێم مێژووەکەمان لێلەر پێویستی بەلێکۆلینەوە و زانستی زیاتر ھەیە...!

جینگەى خۆبەختى لێرەدا سلاو بنزیرین بۆگیاى مێژوو نوسە مەزنەکانمان وەک و شەرف خانى بەتلیسى و مەردۆخ و حوزنى و مەلا جەمىلى رۆژ بەیانى... کەبەرەمە بەنرخەکانیان بۆتە سەرچاوە و زەخیرەى گەورەى مێژووى نەتەوەى کورد...!

ھەموو تاکىکى کورد یان زۆریەى خەلکى کوردستان مێژووى عەرەب و تورک و فارس ئەزانى لەناو مێژووەکەى ئەواندا ھەندى لاپەرەى شاراوەى مێژوو خۆمان ئەدۆزینەو بەیە پێویستە کەدام و دەزگاگانى کوردستان بەتایبەتى زانکۆکان بایەخىکى زیاتر بەدەن بەمێژوو نوسینەوەى مێژووى کوردو دراسەکردنىکى زانستى نوێ و کردنەوەى لایەنە شاراوەى ناینى...!

مێژوو نوسىکى ئینگلیزى ئەلێت:

ئەگەر ویستت میلیلتى لەسەر نەخشە بسپرتەو مێژووەکەى بسوتینەو زمانى زکماکى قەدەغە بکە...

ھەر چەندە داگیرکەرانى کوردستان ئەمەیان لەگەڵ ئێمە بەکار ھینا بەلام نەیان توانى بمان سپرنەو...!!

بۆیە من ١٢سال سەرۆکى ئەنستیتوتى بوم لەبەرلین گرنگیم بەدومەسەلەى بنەرەتى دا مێژوو زمان...

وچینگە دەستمان دیارە لەباکوری کوردستان...!

لەکوئایدا ئەلێم لەسەر داواى توانای کۆپى رەحمەتى عبدالکەریم ئەم چەند دێرەم نوسی... ھیوادارم چاپى دوھەمى مێژووى کوردو کوردستانى مەردۆخ کتیب خانەى کوردی ئاوەدان بکات...!

محمد ئەمین پینچوینى

پيشه‌گى

مىژوو له‌يه‌كئىك له‌گرنگترين و پږ نه‌زمون ترين بابته‌كانى ژيان. يه‌كئىكيشه له‌و بابته‌تانه‌ى زانسته مروڤايه‌تیه‌كان كه‌پڤلئىكى گه‌وره‌ى له‌تۆمارى رووداو به‌سهرات و ديارده‌و ململانىنى نىوان (مروڤ و ده‌وروبه‌رو ژيان) دا بينيوه‌و گۆپراه. هه‌ر ئه‌وه‌ش واى كرد مروڤ زۆر ترين عه‌شقى بۆى هه‌بىت، به‌لام عه‌شقىكى سۆزوى نازانستيانه، چونكه مروڤه‌كانى سه‌ر پوى زه‌وى كه‌زىان كردوه‌و زياتر مىژوو باسيان بگات و پياياندا هه‌ل بده‌ت! مىژووش تانه‌و ئاسته‌ى سۆزو خۆشه‌ويستى به‌سه‌ردا زال بوويىت له‌باسكردن و پياهه‌لدا درىغى نه‌كردوه‌و، نه‌گه‌ر زانستيانه‌ش نوسرايىته‌وه، ره‌حمى به‌كه‌س نه‌كردوه‌و رووداو و به‌سه‌ر هات و ديارده‌كانى وه‌ك خۆى تۆمار كردوه‌و.

به‌وه‌ش كورد واته‌نى "قه‌سى حه‌ق ره‌قه" مىژووش به‌زانستى نوسىنى ره‌ق بووه... بۆ تۆمارى هه‌موو ئه‌و رووداوو به‌سه‌ر هاتانه‌ى مىژووش چه‌ندىن كه‌سايه‌تى و زاناو بىر مه‌ندو نوسه‌رو سۆزو خۆشه‌ويستى به‌سه‌رياندا زال بووه، بوونه‌ته نوسه‌رى مىژوو هه‌ولئى نوسينه‌وه‌يان داوه، ئه‌وانه‌ى زانستيانه‌ كارىان كردوه، بونه‌ته ((مىژوو نووس))، ئه‌وانه‌ش سۆزو خۆشه‌ويستى به‌سه‌رياندا زال بووه، بونه‌ته ((نوسه‌رى مىژوو)). به‌مه‌ش مىژوو له‌بينه‌كسى رزگارى بووه، هه‌روه‌ك خۆى نه‌يتوانيوه بى مروڤ بژى.

ليره‌وه له‌نىو ئه‌وانه‌ى خه‌مى رووداوه‌كانى مىژوو وه‌ر بده‌وه‌وه‌كه‌يان خواردوه، ((شىخ محه‌مەدى مه‌ردۆخى كوردستان)) يه. ئه‌و كه‌سايه‌تیه‌ى له‌نىوان سالانى (۱۸۷۸-۱۹۷۵) زىا، به‌لام به‌به‌ره‌مه‌كانى، جيهانى نه‌مرى بۆخۆى چپى. يه‌كئىكيش له‌وبه‌ره‌مه‌انه‌ى نه‌مرى بۆ دروست كرد (مىژووى كوردو كوردستان). (مىژووى كوردو كوردستان) يه‌كئىكه له‌شاكاره به‌ره‌كه‌كانى ئه‌و زانايه‌ى كورد. يه‌كئىكيشه له‌و (۱۲۵) به‌ره‌مه‌ى. زۆر ترين ناوى بۆخۆى پى پيدا كردوه‌و، چونكه سيمای كورد بوونى پى نيشانداوه.

شىخ محه‌مەدى مه‌ردۆخ... به‌شىكى مىژوووه گه‌وره‌كه‌ى كوردو كوردستانى له‌و به‌ره‌مه‌دا كۆ كرده‌وه واتا توانى (۵٪) رووداوه‌كانى مىژووى كورد بخاته نيو

بهره‌میکوه که هه‌موو کورد و کوردستان بگریته‌وه. به‌مه‌به‌ستی گه‌یاندنی زانیاریه‌کانی نیو ئەم بهره‌مه‌ش به‌هاونه‌ته‌وه و هاو‌نیشتمانیه‌کانی خوالیخۆش بوو ((عەبدولکەریم محەمەد سەعید)) ئەرکی وەرگێڕانی بۆ زمانی کوردی کێشاو چاپ و بلاوی کردووه‌وه‌ش دوا‌ی ئەوه‌ی خوالیخۆش بوو ((ئومید ناشنا)) ئەرکی پێداچوونه‌وه‌ی وەرگێڕدراوه کوردیه‌که‌ی گرتە نه‌ستۆ. به‌و کاره‌ش خزمه‌تیکی گه‌وره‌ی به‌کوردو‌و به‌کتێبخانه‌ی هه‌ژاری کوردی کرا.

کاتیکیش کاکه ((توانا)) کورپی خوالیخۆش بوو ((عەبدولکەریم محەمەد سەعید)) وه‌و فاداریه‌ک بۆیاوکی بۆ ئەو زانا ئاینیه‌ی کورد بپاری له‌چاپدانه‌وه‌ی ئەو بهره‌مه‌ی دا، روه‌ی ئەوه‌ی لێنام پێشه‌کیه‌ک بۆ چاپی دو‌وه‌م بنوسم؛ منیش له‌بەر دو‌و هۆ ناچر بووم بده‌نگ داواکه‌وه‌ بچم:

یه‌که‌م/ به‌هۆی خۆشه‌ویستی بۆکاکه‌ تواناو ئەندامانی بنه‌مانه‌که‌ی و کاره‌که‌ی باوکی خوالیخۆش بووی.

دو‌وه‌م/ خۆشه‌ویستی بۆ ئەو زانا ئاینیه‌ی کورد که‌ خه‌می نه‌ته‌وه‌که‌ی و رابردووی خواردووه‌.

له‌بەر رۆشنایی ئەو راستیانه‌ بپاری نووسینی ئەم پێشه‌کیه‌م دا، به‌هیوای ئەوه‌م، کاتیکی چاپی دو‌وه‌می ئەن بهره‌مه‌ ده‌گاته‌ به‌ر ده‌ستی خۆینه‌واری کورد و ئەوانه‌ی زمانی کوردی ده‌زانن، به‌خۆشه‌ویستیه‌وه‌ لێی بپوانن. به‌و‌پراستیه‌ش ئاسناین که‌ تۆماره‌ میژووبیه‌کانی ئەم که‌سه‌یه‌تیه‌ی کورد زۆر وردو زانستی نین، به‌لام که‌م بایه‌خیش نین.

به‌هیوای سو‌دگه‌یاندن بۆ ئەو نه‌ته‌وه‌یه‌ی ده‌یه‌وینت" ئاینده‌ی روون بیت، به‌لام له‌مانای روونی... و... ئاینده... نازانیت له‌گه‌ڵ خۆشه‌ویستیم بۆ خۆینه‌ران.

که‌یوان نازاد ئە‌نۆهر

مامۆستای میژوو له‌ زانگۆی سلێمانی

٢٠٠٢ / ١ / ١

پیشہ کی -

لہ ناومرستی سالی (۱۹۷۵) ماموستایہ کی ناشنام لہ ناوچہی مہریوانہوہ میژووی کوردو کوردستانی شیخ محمدی مردوخ-ی بہ دیاری بوناردم.

جاریک بەرگی یہ کہمی کتیبہ کہم خوندموہ، جاری دووم دستم کردہ ومرگیرانی لہ فارسیموہ بؤ کوردی. لہو ہویانہی دام بؤ نہم کارہ نہمانہ بوون:-

۱. نەدەبی کوردی زۆر دەوڵەمەند نییە لەو زانیارییە میژووینیانە ی چ نووسەراتی خۆمان و چ بیانی لەسەری نووسین.

۲. نووسەری ئەم کتیبە میژووینیە لہو درۆو دەلەسانە بەرپەرچ داوتەموو چ لہ روی نەزانی یا بە نەنقەست دراونەتە پال کورد، وە رووی راستیان ناشکرا نەکات.

۳. نووسەر میژووی نووسیوہ بہ شان ویاہوی کەسدا نەہاتۆتە خواروہ ہەر شتە ی بہ ترازووی خۆی کیشاوہ.

۴. نووسەر خزمەتیکێ گەورە ی بہ کوردو نیسلام کردووہ، زیاتر لہ (۱۱۵) بەرھەمی ھەیە (جگہ لہ چەند

بلاوکراوہی نابینی). دەربارە میژوو زمان و نەدەبی کوردی و نیسلام بە گشتی. لہ گەن لہومشدا زۆر ناسراو نییە بەتایبەتی لہ کوردستانی عیراقتا.

بۆیہ بہ پینوستم زانی ئەم بەرھەمە بەترخە ی بکەمە کوردی کە لہ تونی (۹۰۰) لا پەرہو لہ دوو بەرگداہ.

بەرگی یہ کہمی کە بریتی یە لہم کتیبہ، باسی میژووی کوردو کوردستان نەکات نەسەرمتای میژووہوہ تا

سەردەمی ھاتنی نابینی نیسلام. و بہرگی دوومی جاری واز لیبینم بؤ دەرڤەتیکێ تر. نەومندمی توانیبینم مەبەست و ناومرۆکی باسە کہم وەک خۆی ومرگیراوہ حەزم نەکردووہ پینچ و پەنای تی بھەم.

ئەوانەيە ئە ھەندى شۇئىدا درىژم بە باسەكە ئەدايى بە لام پوختەي باسەكەم نووسيوە.^۱
نووسەر باسەگانى ئە چەندىن سەرچاوى گىرنگ و دىژىنەو و ەرگرتووە وەك خۇي
بە نەجەي بۇ راگىشاوہ .

ئە گەن نووسىنەكەدا بىرى تىژى بەكارھىناوہ بۇ يەكالا كىردنەوئى راستى و ناراستى . ئنجا
بە كورتى با بزائىن شىخ محمد مەردۇخى كوردستانى كىيە؟

ئەمىر محمد با پىرە گەورەي بىنەمائەي مەردۇخ كە ئە ھەوراماندا بە بابا مەردۇخ ناودار
بووہ ئە وولاتى شاموہ بوو ھەورامان لەگەن چەند كەس لە دوست و خزمانى ئەكەوئىتە
رى بۇ پەرە پىندان و چەسپاندىنى ئايىنى ئىسلام . ئە سەردەمى شىخ حەسەنى جەلانبرى
سالى (۷۷۵) ى كۇچى . و ئە جىگەيەكدا كە ئىستاش بە دەشتى - شاميان - بە ناوئاگە
خىوہت ھەن ئەدەن و ئەمىننەوہ . ئە پاشدا ناوايى - دگاشىخان - ناوا ئەكەنەمو بە
تەواوى ئىنى ئىشتەجى ئەبن . شىخ محمد كورى شىخ عبدالمؤمن نىمام و خەتىبى شارى
سەنە بووہ . سالى (۱۸۷۸) ى زائىنى لە شارى سەنە ھاتۇتە دىئاوہ .

كاتى محمد تەمەنى دوو سال ئەبىت سالى (۱۸۸۰) باوكى نامەيەك بۇ ناصىرالدىن ش
بەم شىوئىە ئەنووسى .

ئە دوا تەمەنى ژياندا خوا كورىكى پىن بەخشىوم بە پىنى ياساى ئەستىرە ناسى
تەمەنىكى درىژى ئەبىت و پلەو پايەي لە ناو كۆمەلدا بەرز ئەبىت . ھىوام وايە پاش خۇم
محمد بىتە جىگادارى بىنەمائەي مەردۇخ.^۲

^۱ -بەرىزى مامۇستا محمددا لىدا سالى (۱۹۵۸) ئەم كىتەبى بە كورتى لە دوو بەرگدا لە
چاپخانەي سەركەوتن لە بەغدا چاپ كىردوہ .

^۲ -مەردۇخ لە بىنەپەرتا ووشەيمكى ئاشورىيە . ((مەردۇخ)). مەرى بە واتاى ئاويئە يا كورى يا ويئە
دەيت . دۇخ بە واتاى زات يا خودى خوا كە دروست كەرى ئىيە . مەردۇخ كۆپى خوا يا خودى
خوا يا ويئەي خوا يا -ايە اللە- يە-بىروانە كىتەبى- ئىشعيا - ل ۲۹ . كىتەبى دووہ ملك ل ۲۰
- مروج الذهب ل ۶۵ بابلى و ھارسەكان ووشەي مەردۇخيان بۇ بىتەكانيان بەكارھىتاوہ .

ووشەكە بوہ بە باو تا واى ئى ھات بە فەرمانبەروا و دەسەلات دارو پىئاوہ ئاينىمەكانيان ئەمەت
مەردۇخ . بە كورتى ئەتوانىن بىئىن مەردۇخ يانى زانايەكى ئاينى خارەن پلەو پايە لەناو
كۆمەلدا .

و کاروباری نایبی شاری پښ بسپیری» ناصرالدین شا داواکھی په سهند نهکات و
 فهرمانی شاهانه یو دمرنه چیت . به لئ . قسه که ی باوکی هاته دیو (۹۷) سال ژیا .
 پلهو پایهی له ناو کومه لدا بهرز بوو . نهم پیاوه مهزته هموو ژیانی به خویندنه و مو
 نووسین به سهر بردوه . همیشه ویستویه تی عزمهت به کوردو نیسلام بکات (۱۱۵) کتیبی
 له بردهم و دست نووسی خوی به جی هیشتووین . له وانه نهم میژوویمه که بو جاری
 دووم له سالی (۱۹۷۵) له شاری سنه له چاپ درایه وه . وه به نوقسیت هر لهوی بو
 سینه مین جار چاپکرایه وه .

شیخ محمد مهردوخی کوردستانی (سنه یی) له تمه نی (۷) سالیدا لای باوکی سهرمنای
 خویندنی دست پښ کردو قواعد . صرف ونحو ، منطق ، حساب و هندسه - ی ته و او کردوه
 . له پاشدا تصریفی زنجانی و نصاب و هرچ و سونهت و کلیله دمنه ی لای مه لا شیخ
 عبدالرحمن ی مامه ی ته و او کردوه نه مجا چوته لای مودریسی شاری سنه (شیخ محمودی
 لوی و دریزهی به خویندن داوه پاش ماومیه ک به هوی زیرمکی و شامزاییه وه به بی
 ماموستا دمرسه کانی ته و او نهکات و راپورتیک بو شیخ محمود نه نووسی و نه ویش
 بر و انامه ی مه لایه تی نه داتی .

نووسر پیاوکی زور زیره ک و شامز او نازا بووه . گه لئ نهینی له سهر پای ژیا نیدا هدی
 . به پینی توانا له دمره تیکدا باسیان نه که یین . له (۲۱) ی شه ریومری (۱۳۵۴) ی هه تاوی
 به رامبه ره به سالی (۱۹۷۵) ی زاینی له شاری
 سنه کوچی مائناوایی کرد له دینی «نه و مره» به خاک سپیندرا .

عبدالول کریمی محمدی سعید

۱۹۷۹/۱۲/۲۷

پینجوزن

﴿بەناوی خۆی گەورە﴾

پەیکەری ئادەمیزاد و مگو هەموو گیانلەبەرانی تر بریتی یە لە گیان و تەن ، گیان لە تەنی مەرفەدا بیت ، هەر پێنج هەستە کە کاری خۆیان نەکەن ، (ببین ، بیستن ، چەش ، بۆن ، لێک خستن) . بەهۆی ئەمانە یەو هەموو شتێک لە دەورو بەرماندا بە شیوێکی فۆتۆگرافی لە دەماغدا وێنە ئەگیرێ و بە هۆیانەو بێکردنەو خەیاڵ دروست نەبیت . هەر کاتی گیان لە قەلای ئەش دەریاز بوو ، ئەو کاتەش مێشک و مگو هەموو ئەندامەکانی تر ووشک ئەبێتەو ئەپوێ . هەرچی بوون و نەبوونیک بووبیت لە گەلیا نامینیت . وا چاکترە تا گیان لە دەست نەچوو هەموو هەست و ئارموزوویەک لە خاکی نەبزیو ، ئەوێ ئەبێتە هۆی بەختەومری مەرفە بخریتە سەر رووی کاغەزو بنووسریت تا نەمکانی پاشەپۆژ سوودی ئی وەرگرن .

مەبەستی مەرفە ئەدۆزینەوی نووسین و خویننەو تەنها ئەبەر ئەو بوو کە کردارو هەلس وکەوتیان بنووسریت وێو هەمیشە بێنیتەو . تاو مگو کۆمەلی ئادەمیزاد کەلک لە چاکو خراپە وەرگرن لە هەر هونەریک کتیب و نامینکە یەکم نووسیوو بلاو مکردۆتەو و یستم لە هونەری میژوویشدا چەند شتێک لە رابردو بێنمەو یادتان بەهۆی ئەوێ خۆم یەکیکم لە دانیشتوانی کوردستان و زۆر پەییویندیم لە گەلیا بەهیزە . هەرچەندە میژووی کوردو کوردستان هێشتا هەر سەرەتایەکی وەک بێویست لەسەری نەنووسراو و بەتەواوی بوون نەکراو تەو .

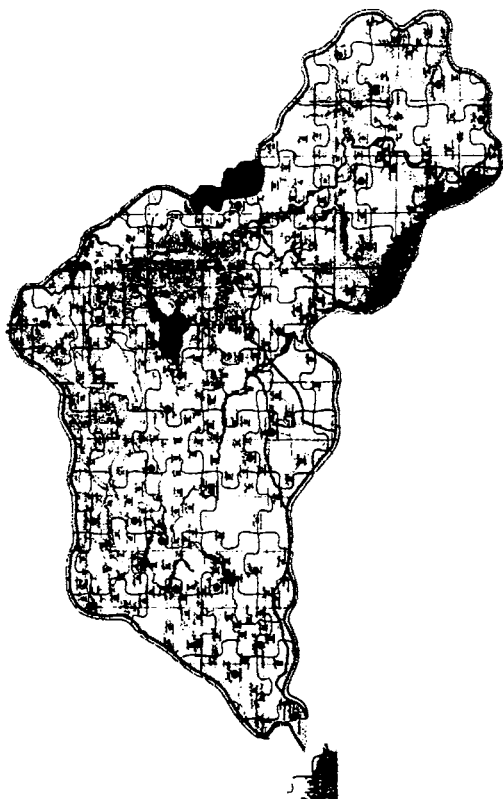
هیوادارم بەهۆی دڵسۆزان و بۆشنیرانەو و ردە و ردە پەرە بێننی وێگاتە نەنجام .

(مەردۆخ)

وینہی مہردوخی کوردستانی نوسہری نهم کتیبہ

۱۸۷۸ - ۱۹۷۵

ناوچه كورد نشينه كان

-1-

نه بوجو جسره	له دمروو بهرى شارى خانه قين - نه نيوان خالص وبه عقوبه ده
نه ديبان	ناوچه كانى دهوك ، زاخو ، ناكرى
نازمربايجان	ژوورووى روزه لاتى كوردستان
ناارات	ناگرى داخ يا چيائى جوودى
نارياخا	كه ركوك
نارات	نالانى شىروان ودمربه ند
نه ربيل	هه وئير له بهشى ولايه تى موسلى جاران
نه رده بيل	نه كه وئيه بهشى نازمربايجانه وه
نه رده هان	له توركيان تزيك به - قارس-
نه رزبوم	نه كه وئيه ژوورووى روزه لاتى كوردستانى توركيان كه به شىك له هوراتى تيا
	هه ئنه قولى. نه كه وئيه خوارووى ريزه چيائى كاردوشى
نه رزه نجان	نه كه وئيه ناوچه ي نه رزبوم له تزيك رويارى هورات
نه رمه نيه	نه رمه نستان له كه نارى ريزه چياكانى نارات- دايه له بهشى سؤقيه ت
نورميه	ورمى - رمزانيه - نه كه وئيه بهشى نازمربايجان بوز ناواوه
ناسپاهان	نه صفه هان نه كه وئيه سه روى نورستانه وه به لاي روزه لاتى باشورى
تارانا	
نه سكه ندمرونه	نه كه وئيه بهشى ژوورووى روزه لاتى دمريائى ناومرسته وه
ناشنو	نه شنه ويه ، شنو ، نه كه وئيه بهشى نازمربايجان روزه ناوا له سه روى
	شارى لاجان
ناق شه هر	نه كه وئيه بوز ناواى ناسيائى بچوك . شارىكى كوردستانى توركيائيه
ناگرى	نه كه وئيه ناوچه ي بوز ناواى رموانسوز . ناكرى - عه قره له بادينانه
ناگين	(ناچين) له سه روى عه رهبگيره له بهشى (معموره العزيز)
اليفور	هينلى سنورى كليكيه
الجزيره	ديار مضر - رقه ، دياربه كر - نامود - ديار رييعه - موسلى

نالشگرد	سەربە دياربەكر-ه له توركيا
نالشتر	نالشتر ئەكەوئتە ناوچەى لوپستان
نامانوس	نزىكه له بويارى هالىسهوه - له كوردستانى توركيا-
نامود	ناميد - برىتىيه له دياربەكرى ئىستا
نه ناتۆنى	نه نادۆل ، اناچول له كوردستانى توركيايه بەشى ناسياى بچوك
نۇرامان	ههورامان دوو بەشه بەشى كوردستانى عىراق و كوردستانى ئىيران
نۇرغه	ئەكەوئتە ئىوان هەردوو بويارى ديجله و فورات له خاكى توركيا واتا-
ره‌هاى كۆن	
-پ-	

باب الاكراد	قەلاى بەرزەه له رۆژھەلاتى تەفلىس (گورجستان)
بانە	باگه ئەكەوئتە ناوچەى هەكارى
بالەك	رەواندوز
بالەكان	بالەكايەتى ئەكەوئتە ناوچەى رەواندوز
باليان	سەربە ويلايەتى موسل-ه
بانە	شارىكى خنجىلانەيه له بەشى سنەدا
بانى خىلان	له ناوچەى سلیمانى دايه له نزىك دەربەندى خان
بايه زىد	ئەكەوئتە ناوچەى نەرزبۆم له خوارووى نارارات
بايلاكات	له توركيايه
بەتلىس	ئەكەوئتە بەشى خوارووى نەرنستان له كوردستانى توركيايه
بىنجورد	بەشى خوراسانى فارسە له رۆژئاوانى شىروان
پراڻيه	ناوچەى بەراناىەتیه
بەرزەمه	قەلاى بەرزەمه ئەكەوئتە رۆژھەلاتى تەفلىسهوه (باب الاكراد)
بروجەرد	ومرگرد (ومرگرد) پايتەخى لوپستانه
بەسفاذ	ئەكەوئتە بەشى نازەربايجان
بەندەرە عباس	يەكێكه له بەندەرە گرنگەكانى كەنداوى عەرەب له بەشى فارس

بۇتان	بەشى كوردستانى توركييا ولاتى جزيريان ئە سوريائە
بلوچستان ^۲	خوارووى رۇژھە لاتى ئىران و سەرووى پاكستان و تا پىنج ناوى سەروو
ھندستان	
يۇى ناباد	ئەكەويتە بەشى ئەرز رۇم
بەھسنى	ئە بەشى مەمورە العزىزيەدائە -ئاكەمىل -
بىرەجك	ئە بەشى بئليسە
بيلوار	ئەكەويتە خوارووى شارى سنەوہ

-پ-

پشكوه	ئەكەويتە بەشى خواروى لورستان خۇرناواى لورستان تا ولاتى فەيلى
پىشكۇہ	ئەكەويتە ژووروى خۇر ھە لاتى لورستان تا ولاتى فارس
پشدر	ئەكەويتە بەشى سىلمانى

-ت-

تارم	-گارم- سەر بە نوستانى زىنگانە (زە نجان -ئىران)
تاووق	-گاوق- تاوغ. كفىرى بۈوہ ئە نىوان كەركوك و دوز خورماتوو
تەبەرستان	-گېرستان- مازەندەران
تەرموك	ئەكەويتە نىوان ھەكارى و مكس
تەرھان	گرھان- ئەكەويتە ناوچەى پىشكۇى لورستان
تەھلىس	ئەكەويتە ژوروى نەرمەنستان ئە ولاتى سۇھيەت پائتەختى-
	گورجستان-
تۇرەابىدىن	-گور بىدىن- سەر بە دياربەكرە
تۇرۇس	كۇمە ئە شاخىكە ئە نىوان ناسىاي بھوكدا.

۴ -ناوچەيەكى فراوانە لە خواروى پۇژھە لاتى ئىران بەشىكى سەربە پاكستانە بەشىكى سەربە ئىرانە ئەكەويتە نزيك ولاتى ئەفغانستان . گەلى بلوجى تيا ئەژى وسوونى مەزھەبن . ئەم گەلە ماف زەوت كراون، ئەو كوردانەى لەوى ئەژىن (بەھزى براخۇ) ناو ئەبىرىن.

-وەرگىنر-

-ج-

جبال الاكراد	جبال
شاخه‌كاني نيوان كوردستاني روژه‌ه‌لات و روژ ناوايه تا سنوري ته‌كفور	
ريزه چميايه‌كه به‌سهر شنودا نه‌رواني	جبل جنجرين
جزيره‌ي ابن عومهر-ه	جزيره
نه‌كه‌ويته ناوچه‌ي سنه	جوانرؤ
مه‌ركه‌زي ناوچه‌ي هه‌گاري يه‌و نه‌كه‌ويته به‌شي وان.	جۆله مه‌رگ
چۆله مي‌رگ	
قه‌ره‌خان	جلوالم

-چ-

دوو چه‌مچه‌مان هه‌يه . يه‌كيكيان له نيوان كه‌ركوك و سلیمانى و نه‌وى	چه‌مچه‌مان
تريان له نيوان كرماشان و هه‌مه‌داندايه	
-وهرگير-	
ولاتى دهرسيم له كوردستاني توركيا	چه‌مشگ‌زگ

-ح-

نه‌كه‌ويته روژه‌ه‌لاتى دهرى‌ي سپى ناوه‌ندموه	حارم
نه‌كه‌ويته به‌شى جه‌له‌ب	حه‌ران
ده‌شتى حه‌رير له نيوان هه‌ولير و ره‌واندوز	حه‌رير
له وولاتى سورى‌ادا . جينگه‌يه‌كه له شارى ديمه‌شقى شام	حسن الاكراد
هه‌گارى . ناوچه‌يه‌كى هراوانه له كوردستاني توركيا	حه‌گارى
نه‌كه‌ويته وولاتى سوريا	حه‌له‌ب
له نيوان قه‌سرى شيرين و كرندايه يانى سه‌ر بيللى زه‌هاوى نيستا پيرينا	حه‌لوان
له كتبيى ئيرانى قه‌ديم	
لاپه‌ره (٧) نه‌ئى حه‌لوان قه‌لايه‌ك بوه له نزيك شارى كه‌ركوك	

خوزنه له بهشی خوزستانه - عه ره بستان - خواری رویاری که رخه

-خ-

خاپور	رویاری خاپور یا فیشخابور له نزیك شاری زاخو
خه له كان	ئه كه وئته ناوچهی پشدر
خانه قین	یه كیکه له ناوچه دهوله مه ندمكانی كوردستان له سه ر سنوری نیزان
خاوه	ئه كه وئته بهشی پیشكو له نیوان نه هاوندو نالیشترا
خاو	له بهشی لوپستاندایه
خراسان	خوراسان ، خورستان خاومرستان . شارو ناوچه یه کی فراوانی نیزانه
خه ریوت	ئه كه وئته بهشی معموره العزیزیه وه
خوپه م ناباد	مه ركهزی لوپستانه
خه فتیان	ئه كه وئته ناوچهی ریواندوز ((هه و دیان))
خه نس	سه ریه دیار به گر-ه
خوشاب	شارو قه لایه کی كوردستانی تورکیایه
خوی	ئه كه وئته بهشی نازمربایجانی روزه لات
خیلان	خه لا سه ر به بتلیسه له كوردستانی تورکیه نزیك دهریاجه ی وان

-د-

دارا ناباد	سه ریه شیرازه - شوانکاره -
دار بگرد	سه ریه شیرازه - شوانکاره -
دانترگ	له نزیك شاری نه هاومند بووه . دهرنان تهك نیوانی گرنبو کرماشان
دهریه ندی قهرائر	ئه كه وئته ناوچهی نازمربایجان دهریه ند قهره بئولی ناوی
دهره ته گ	دهریه ند یغان بووه له سه رده می سه لجوق و مه غول دا
دهره گزین	نیوانی کرماشان و جه لوان - زه هاو -
دزغول	در جزنین ئه كه وئته ناوچهی هه مه دان
	ئه كه وئته سه ر رویاری (نابدیز) له خوزستان - دزپیل - پردی قه لا

دھوق الناقه	شارى داھوق - داوق -
دلفان	دلۇفان نەكەوتتە بەشى بېشكۆى ئورستان
دھوك	پاريزگايەكى ناوچەى كوردستانى غيراقە
ديار بەكر	شارىكى گەورەى كوردستانى توركيایە
دياوشت	ناوى چيایەكە نە ريزە چياكانى - جمال الاكراد -
ديرسيم	يەكېكە نە ھەرىمەكانى كوردستانى توركيایە
ديلمان	لاى رەواندز بوو
ديلهستان	ولاتى دەيلەم - گەيلان -
دنيار	لاى كرماشان
دینه ویر	نەكەوتتە سەروى رۇژھە لاتى كرماشان

-ج-

رامان	رامان فارس - نەمانە پېنج شار بوون نە ولاتى فارس پېنج ھەرىمى
	عیلەكانى شوانكارە بوون كە
	فەرمانرەموايىان تيا ھەبوو
رانیه	نەكەوتتە ناوچەى پشدر
رستاق	نەكەوتتە خوارووى شەمدينان
رەوانلوز	نەكەوتتە ناوچەى ھەولېرو پېتە ختى مېرئشىنى سۇران
رەوانسەر	نە ناوچەى سنەدايە
رەویار	رەویارى قەزوين
رەووكەشكان	نە بېشكۆى ئورستانە

-ز-

زىى گەورە	زاب الاعلى - نە پزگتتە دجلەوہ نە چياكانى كوردستانى توركيایە دیتە
	خوارى
زىى بچوك	زاب الصغیر نە پزگتتە دجلەوہ نە چياكانى كوردستانى توركيایە دیتە

خواری

زازا	ولاتی دونبولیه‌کان له تورکیا
زاخو	نه‌که‌وئته به‌شی ویلایه‌تی موسل نیستا سه‌ریه دهوک-ه
زمرده‌لان	یه‌کینکه له چیاکانی سه‌ریه شاهو-زاگروس-
زمرده‌کو	یانی کیزی زمره نه‌که‌وئته ناوچه‌ی به‌ختیاریه‌وه
زهنگه‌زور	له به‌شی کوماری نه‌رمه‌نستانی سؤقیه‌ته
زوزان	له نیوان موسل و خیلات و سه‌لس دایه به‌واته هاوینه هه‌وارو له کوردستانی تورکیه‌شدایه
زه‌هاب	زه‌هاو له ناوچه‌ی کرماشاندایه
زیمری	ناوی کونی هه‌ریمی نه‌زیری سلیمانیه

-س-

ساوجبلاغ	سابلاغ- مهاباد- مه‌ه ناباد نه‌که‌وئته به‌شی نازمربایجانی بوژناوا - صاو جوبلاغ-
سه‌جستان	سیستان . نه‌که‌وئته روژه‌لاتی نیران له نزیك ولاتی نه‌قفانه‌وه هه‌ندی له هوزه کورده‌کان له‌و ناوچانه‌دا نه‌ژین هه‌وارگه‌ی بلوجه‌کانه -وهرگیر-
سه‌خمه	له نه‌نسکلوییدیادا - نه‌جما نوسراوه
سراب مراد	نه‌که‌وئته بوژناوای موش له به‌شی به‌تلیس له دمرای - مراد - ی به‌شیکى هورات
سه‌ردهشت	نه‌که‌وئته بوژناوای سابلاغ-
سه‌عرد	له ناوچه‌ی دیار به‌کر - دایه
سه‌لس	نه‌که‌وئته ناوچه‌ی نازمربایجانی بوژناوا
سولیمانی	نه‌که‌وئته به‌شی ویلایه‌تی موسلی جاران . پایته‌ختی بابانه‌کان بووه که‌خویان دروستیان کردوه نیستا ناوچه‌ی نوستانه

سەمەنان	نەكەوئیتە ناوچەى خۇراسان
سەنجار	نەكەوئیتە ویلايەتى موسل
سەند	نەكەوئیتە ولاتى هیندوستان
سونگور	سونقر و کویاییى نە ناوچەى کرماشاندايە
سەنە	سەندۇزیا کوردستان شەش سەد سال پايتهختى مېرنشینەکانى نەردەلان بووہ
سورداش	نزیک شاری سلیمانىیە و نەكەوئیتە بناری پیرمەگرون
سورە بەرد	سورەمورد نە دى ھاتەکان ناوچەى زنجانە
سووریا	نەكەوئیتە رۇژھەلاتى دەریای ناوبراست . ھەرنیمىكى مەزنى چەندىن شارو شارۇچكەيە
سیرتى	بەمانای کوردی نیران دیت چوتکە - کورتى - بە مانای کوردی میدیا دیت

-ش-

شاتان	شارۇچكەيەكە نە نزیک دیار بەکر
شاربازئېر	نەكەوئیتە ناوچەى شارمزور و سیوہیلەوہ
شام	بریتی یە نە سوریا ، لوئنان ، ھەلەستین
شەرەفخانە	نەكەوئیتە ژوروی گۇمى ورمى وە
شەرقاق	یەكینكە نەشارمکانى سەربە دیار بەکر
شوعلاباد	گوايە - شەقلأوا بیئت- نە صبح الأعشى دا نووسراوہ
شەقلأوا	شەقل ناوا ، شوعلاوا ، نەكەوئیتە ناوچەى خۇشناوہتى
شوشتر	نەكەوئیتە ناوچەى خوزستان . عەرب ناویان ناوہ شوش ، تستر
شارەبان	نەكەوئیتە ناوچەى بەعقوبە
شەرزور	شارمزور دەشتىكى بە بیئت و بەرمەكتە نە سەردەتادا ولایەت بوو
شینخان	نەكەوئیتە ناوچەى قۇرەتو نزیک ھۆرین جگە نە شینخان ی یەزیديەکانى ھەرنیمی موسل
شیراز	ولاتى فارسە نە خواروی بۇژھەلاتى نیران

-گ-

ته بهرستان - مازندهران - گبرستان
تورعابدین ی تورکیا گورعابدین

-ع-

بین النهرین - عراقی عه ربب . میسوپوتامیا عراق
جاران سهریه ویلایه تی موسل بووه له ههریمی بادینانه . ناگری عه قره
جاران سهریه ویلایه تی موسل بووه له ههریمی بادینانه عه ماده

-ف-

پارس ولاتی فارس یا ولاتی عه جهم فارس
نه که ویتنه به شی سولتان ناوا - چه مچه مالی کۆنی سهر به کرماشان فراهان

-ق-

یه کینکه له ولاته کانی کوردو نهره نی - به شی باکوری تورکیا فارس
نه که ویتنه ناوچه ی مهنده لیه وه قازانیه
له به شی نازهربا یجاندا یه قراچه داغ
له نزیك پویاری هالیسه قزل نیرماق قهره شار
یه کینکه له ناوچه کانی سهریه قه زای کفری قهره ته په
سهریه پارینزگای کهرکوکه قهره جه سن
نه که ویتنه ناوچه ی گرابزۆن قهره جه سار
پویاری هالیس له تورکیایه قزل نیرماق
خوسرو ناباد . سه عدیبه قزل ریاگ
نه که ویتنه به شی زه های سهریه کرماشان قه سری شیرین
نه که ویتنه بوژ ناوای پاتاق له ناوچه ی کردند . قلعه شاهین قه لاشاینی
نه که ویتنه نزیك جوله مهرگ - چۆله میرگ قه لای هارون
له تورکیایه قه مه رانیه
له تورکیایه قوچ جه سار

قورمتو	ناوی ناوچه‌یه که سهربه خانه‌قین
قه‌هرار	له ناوچه‌ی فراهان - دایه
قه‌یسری	قیصریه نه‌که‌وینته که ناری رویاری قزل نیرماق له تورکیا . قه‌لاو
	شارو ناوچه‌یه

-ک-

کارتادیه	نزیکه له زئی ی بچوکه‌وه له تورکیا
کاریان	له نزیکه کرمانه‌وه بووه
کالینی	له ناوچه‌ی نازمربایجاندایه
کردوین	شاریک بوه له سهر رویاری ناراس - کتاب مقدس ل ۲۲۷۴
کرکار	شارو قه‌لاو ناوچه‌یه که له کوردستانی تورکیا - گهرگه‌ری
کرمانشاه	کرماشان
که‌رکوک	ناریاخانی کۆن نه‌مرو گه‌وره‌ترین شاری ههریمی کوردستانه
کرمان	نه‌که‌وینته خواری بیابانی لوت
کرند	نه‌که‌وینته بوژ ناوای شاری کرماشان
کری	رویاری فورات له به‌شی ته‌فلیس
کفری	سهربه پاریزگای که‌رکوک له روژه‌ه‌لاتی دهشتی گهرمیان
که‌لات	مه‌ئبه‌ندی بلوچستانه
کولیبایی	له سه‌روی بوژ هه‌لاتی کرماشاندایه
کورتی	به‌مانای کوردی میدیا دیت
کودی	جودی شاخیکه له ریزه شاخه‌کانی نارارات
کینیو زاگروس	ریزه شاخیکه له نیوان کوردستانی بوژ هه‌لات و بوژ ناوا له ناراراته‌وه ده‌ست پین نه‌کات و
	له ولاتی فارس کوتایی دیت هیرودس به زاگری کوردی ناوی برده
کویه	کویسنجاق نزیکه له شاری هه‌وئیرموه
کهف داود	نه‌شکه‌وتی داود له هه‌ورامان - ه

-گ-

ولاتی جۇرچىيى سۇقىيەتى	گورجستان
نەكەوئىتە پۇژ ئاۋاي سەلماس	گرديان
نەكەوئىتە بەشى نەسفەھان	گولپايگان
پايتەختى ولاتى دەيلەمە گيلانى ئورستان سەربە ولاتى دەيلەمە	گيلان

-ل-

نەكەوئىتە نيوان شيرازو كەنداۋى غەربەبەوۋە	لاونىيجان
يا لاجان نەكەوئىتە خواروى شارى شىنۇ لە نازمربايجانى پۇژ ئاۋا	لايجان
لە ناۋچەي گيلانى سەربە بەحرى خەزەر لە نيوانى دەيلەمان	لاجانى گيلان
وسفيلرودايە	

-م-

نەكەوئىتە كوردستانى بەشى توركييا	مادىن
لە نزيك شارى شىنۇيە	مازگرد
لە توركييايە	مازنجان
پشت كۇ	ماسا بازاران
نەكەوئىتە بەشى نازمربايجان	ماكۇ
نەھاومند	ماھ بەسرە
دینەومر	ماھ كوفە
لە ناۋچەي كرماشاندايە	ماھى دمشت
لە ناۋچەي ھەوئىردايە	مەخمور
لە نزيك شارى نەردەببيلە لە نازمربايجانى پۇژ ھەلات لە نزيك	مەراغە
شارى شىنۇيە	
نەكەوئىتە نزيك شارى جەئەب لە كوردستان بەشى سووريا	مەرعش
لە نزيك جولە مەرگە و دراوسى شارى ورمى يە	مەرگەومر

مه‌ریوان	نه‌که‌وئته رۆژ ناوای شاری سنه
مه‌شه‌د	مه‌ئبه‌ندی خوراسانه
موکری	موکریان
مه‌کس	به‌ستراوه به‌هه‌کاری یه‌وه
مه‌لاز گه‌رد	سه‌ریه شاری به‌تلیسه
مه‌لاگیه	نه‌که‌وئته ناوچه‌ی المعموره‌ العزیزیه -مه‌عموره‌ت نه‌ئعه‌زیز
مه‌نده‌لی	نه‌که‌وئته نزیك شاری به‌غداوه . خور هه‌لاتی به‌غدا سه‌ر سنوری
	عیراق ، ئیران به‌دووری
	(۱۹۵) کم
موش	نه‌که‌وئته ناوچه‌ی به‌تلیس
موسل	نه‌ینه‌وا یه‌کینکه له‌شاره‌گه‌ورمه‌کانی عیراق
میافارقین	له‌تورکیایه
	-ن-
نه‌سیبین	نصیبین نه‌که‌وئته به‌شی دیاره‌که‌ر
نه‌میج	نه‌که‌وئته سه‌ر بویاری فورات له‌ناوچه‌ی حه‌له‌ب
نیضات	تۆر عاب‌دین
نیضاتس	بریتی یه‌له‌دیار به‌که‌ر خه‌رپوت -ده‌رسیم
	-و-
وان	به‌شیکێ ناوی فورات له‌م ناوچه‌یه‌هه‌ئنه‌قولی و نه‌که‌وئته به‌شی
وه‌روگه‌رد	به‌تلیسه‌وه
	بروجه‌رد
	-ه-
هارون‌ناباد	له‌ناوچه‌ی کرماشان دایه
هالیس	هزل نیرماق -تورکیا-
هه‌رۆ	له‌ناوچه‌ی پشتکۆی لورستانه

ههفتیان	یا ههفتیان - خهفتیان - دهریهندی خان
ههکاری	ههکاری دمکهوئته بهشی کوردستانی تورکیا
ههولنیر	نهرییل - نهربانیلؤ
ههلیلان	له ناوچهی پشتکۆی لوپستانه
ههنگران	ههمهدانی نیستایه
هۆرین	له نزیك شیخانه له ناوچهی هۆرهتو
هویزه	هۆیزه
هیزل	له ناوچهی موسله

-ی-

یعموبیه بهعموبه - پاسته . نهو ناوچه کورد نشینانهی نووسه ر باسی کردوون

زۆریه یان خاکی کوردانه بهلام ههندیکیان خاکی کورد نی یه له گه ل
 نهوشدا گه ل شوینی گرنگن چ له کوردستان و چ له دهرمومی باس نهکراوه که بهزۆری
 کوردی تیا نهژی . نهو شوینانهی که ولاتی کورد نی یه بهلام کوردی زۆری تیا یه و مک
 بهغدا ، تاران ، نهنقهره ، دیهشق ، لوینان ، نهستهنبول ، شاهیره .

﴿ومرگنیر﴾

به اشیای یه که هم

گوزهرانی گشتی ، به ندی یه که هم

میژوو بریتی یه له گِیرانه‌وه‌ی به‌سهر هات ، له‌بهر نه‌وه
پنیوسته نه‌و گِیرانه‌وه له واقع دمرنه‌چیت و عه‌قل ب‌روای
پنی بکات و بیسه‌مینی .

نه‌و که‌سانه‌ی که شارم‌زای میژووی گه‌لانن و دهریاره‌ی نه‌ته‌ووو پیاوه هه‌لکه‌وتوه‌کانه‌ی
نووسیویانه وه‌ک سانی له دایک بوون ، شویژن وشوینه‌وارو ته‌مه‌ن و شیوه‌ی هه‌لسوکه‌وت ،
هه‌ندئ جار نه‌وه‌نده پشینوی تیایه مرو‌قه‌سه‌ری لی نه‌شینی و سه‌ری لی دمرناکات . که‌سی
نه‌توانی راستی له درو جیا‌بکاته‌وه لیره‌دا عه‌قل خوی پی ناگی‌ری و دست نه‌خاته
مه‌سه‌له‌که‌وه تاوه‌کو راستی و ناراستی له‌یه‌ک جیا بکاته‌ووو روه راستیه‌که‌ی ناشکرا بکات
بو وینه هه‌ندئ له میژوو نووسان نه‌لین (که‌یقوباد) له فیساره هوزه مانای یه‌کیکه له
هوزه کورد‌دگان .

هه‌ندیکی تر نه‌لین (که‌یقوباد) له (پیش دادیه‌کانه) لیره‌دا نه‌بی هوش بخریته کار بو
راستی و ناراستی نه‌م مه‌سه‌له‌یه . به‌رای زور له میژوو نووسه‌کان له پیش هاتنی
که‌یقوبادا پیش دادیه‌کان له ناو‌چوون که‌وابوو لیره‌دا نه‌قل نه‌م واتایه ناسه‌مینی که
که‌یقوباد پیش دادی بوویت .

میژوو نووسیک نه‌لینت نه‌سه‌فنده‌یار کوری کشتاسپه ، یه‌کیکی تر نه‌لینت کوری دارایه ،
دارایش کوری به‌همه‌نه . هه‌ندیکی تر به کوری کشتاسپی ناو نه‌به‌ن . هه‌ندئ دروست
بوونی دنیا به ((٤٠٠٤)) سال پیش زاین ، هه‌ندیکی تر به ((٥٥٨٤)) سال و بریکی تر به
زیاتر له ((٧٠٠٠)) سال پیش زاین ناو نه‌به‌ن . هه‌ندئ په‌یدا بوونی زهرده‌شت سانی
(٢٥٨٢) دوا‌ی هاتنی نادم ناو نه‌به‌ن بریکی تر له وه‌ختیکی تر‌دا .

له سه‌رده‌کانه‌ی یه‌که‌مدا پیش په‌یدا بوونی نووسین و خویندنه‌وه ، ههر روداو‌یکی
میژوویی بوویت دماو‌ده هاتوه تا گه‌یشته‌ته دست نووسه‌ر له‌بهر نه‌وه جیا‌وازیه‌کی
زور به‌دی نه‌کری له سائه‌کاندا .

نه‌وه‌که‌سانه‌ی میژوو نه‌نووسن بو نه‌وه‌ی دوو دئی و راپایی له نووسینه‌کانیاندا په‌دی
نه‌کری پنیوسته بایه‌خیکی زور بده‌ن به پاشماوه‌ی دیرین و به‌ردو شاخی هه‌لکه‌ندراو

كۆشك و تەلارە جىنماومكان . ئەمانەۋە شارستانىيەت و پىش كەۋتتەن لەۋ سەردەمەدا بە دەست دىت . بۇ ۋىنە ئەم پەرتوكەدا ، مەبەستمان رەگەزى كوردو چۈنپەتتى ژيانە ، كۆمەننىك ئە مېژو نووسان كە پەيۋەندىيەكى زۇريان بە ئەتەۋى عەرەبەۋە ھەيەو رەگەز پەرستانە ھەموو شارستانىيەتنىك و ھەموو كەسنىك بەنەرەتەكەي ئەگىرپنەۋە بۇ سەر عەرەب . ئەتەۋى كوردىش بە (سامى) ناۋ ئەبەن

(كەلەمەدو دوا باسى ئەكەين) - پىۋىستە لىرەدا مەۋقە ھەست و ھۇشى بىغانە گەرو بزانىت ئە زمان و نەرىت و شىۋى ھەئسوكەۋتى وورد بىتەۋە نايە كورد ئە عەرەبە؟ يا ئە نارى يە ؟ زۇرىيە مېژو نووسەكان سەلمانىۋىيەنە كورد نارىيەۋ بەلگەي زۇرو زەبەندىيان ھەيە . ئەگەر مېژو نووسىك كەۋتە گومانەۋە ئە باسەكەي با سەرنجىكى كىتتەبەكانى سەردەمى كۇن بەدات كە نىكەي (۲۷) سەدە ئەمەۋىەر نووسراۋە تا نىستاش جىگەي پىرواي زۇرىيە نووسەرانن - ئەگەر ھات و پاشماۋى كۇنى دەست ئەكەۋت . بووداۋومكانى ئەۋ سەردەمانەي بەۋونى تىيا تۇماركراۋە ، زۇرىيە مېژوۋى مىسرو نىران ئەۋ سەرچاۋانە وەرگىران .

مېژو نووس پىۋىستە پىشت بە دوو سەرچاۋە بىبەستى :-

- ۱- پاش ماۋە دىرىنەكان
۲- نووسراۋە كۇنەكان .

ھەركاتى ئەمانە ھىچى دەست ئەكەۋت ئەبىت بەگەرىتەۋە دەۋرىيەرى

ئە سالى (۱۲۲۸) ي قەمەرى بەرامبەرى (۱۲۹۸) ھەتاۋى، عادى مەھمەدىنى ئادەم (شەرىف الدولە) قەرماندارى كوردستانى (سەنە) بوو . بە قەرمانى حكومەتى مەركەزى سەرگەرمى كورئانەۋى راپەرىنى گەئباخىيەكان بوو دىكى دەۋلەت قەرمانبەرىكى بىنگانە ئە كوردستان ھاۋكارى ئەكرد، پىتى وت : - دەۋىنى سۈارى قىرۋەكە بووم بەسەر ناۋچەي گەئباخى دا تىپەرىم، كۆمەتنى سۈارم ئە نىك دىنى (نازانم) بىنى وا ئەزانم ئە چەكدارانى گەئباخى بوون .

- شەرىف الدولە - ئى ي پىسىم دى ي نازانم لىرەۋە چەند قىرسەخ ئەبىت مىش تۆزنىك بىرم كەدەۋ . سەرم سۈرما، ھەر چەندە بىرم پىندا دىنى وا ئە ناۋچەي سەنەدا

نیهه. کابرای بیگانه بهرامبهرم دانیشتیوو ههر سهیری نهکردم له پر نهخشهکهی
 دهرهیناو کهدیم راست نهکات منیش ناردمه مائهوه نهخشهی ناوجهکهیان بۆ هینام که
 له لایهن خهلکی خۆمانهوه کیشراپوو، له نهنجامی بهراورد کرنینکدا بۆم دهرکهوت نهو
 کهسهی لهگهژ کابرای بیگانهدا بووه لیتی پرسپوه نهم دینه ناوی چیهه نهویش
 وتویهتی (نازانم) کابرای بیکانیش نووسیویاتی - نازانم - جگه لهوش
 چهندناونکی تر بههئه نووسراپوو، نهویش لهبهر نهخشهکهی نیمه راستی کردنهوه.
 که سهیری زۆر کتیب و نامیلکه میژووویهکان نهکدین له بری ناوی کهیقویاد.
 کهیکاس، توس، فهربهرز، نازیدهیاک. بههمهن، نهسفهندیار.
 نهم ناوانه نووسراون، نارپاس. کامبون، دژس، فهراهورت ناینمتویکو ناخشو،
 یورس، گزرش که به هیج جوریک له ناوه راستی یهکانی خۆیان ناچن. زۆریه
 ههئو سهر ئی شینوای گهڕۆکهکان لهم جۆره شتانهویه که لهههسهلهکه دوور
 نهکهوتیهوه. جگه لهوهی یونانییهکان و یستویانه ههر ناونک بهههر زمانیک بووینت
 لهگهژ زمانهکهی خۆیاندا بگونجین و له راستیهکهی کایانداوه. به تایبهت ناوی
 فهرامنهموایاتی (کورد وپارس) که له ناوهراستهکهی لایانداووو شینوو ناوهروکی
 جیاوازیان داوهتی که دووره له راستیهکهی رۆژ ههلات ناسهکان له نووسینهکانیاندا
 به تایبهت له سهر میژووی کورد یهک رایان ئی یه و ههر کهسه به پنی بۆچونی
 خۆی و به نارهزوی خۆی نووسیویهتی. رۆژههلات ناس (سیرکیتگ نه ئی کۆمه ئی -
 میتانی - تیرهیهکن له هۆزی - کاسی - ههروها پروفیسۆر سپایزار نوهسیویهتی
 تیرهیهکن له هۆزی سۆباری. بهم شینوه ههئو لادانهدا بۆمان دهر نهکهوئ که رۆژ
 ههلات ناس و گهڕۆک و بیگانهکان نه بینت بنهههتی نووسینهکان له راستی و زانیاری
 خهلکی ناوجهکه ودریگرن. پینویسته بلین نووسهره بیگانهکان نووسینهکانیان راست
 بکه نهوه له بریتی (گزرس و ناخسویورس) بنوس (نهسفهندیار و بههمهن). نهک
 نیمه نهسفهندیاره بههمهن بکهینه ناونک که دوور بینت له راستیهکهی لیرهدا
 نهگهینه نهم راستیهوه نهئین: - پاش پیدای بوونی نووسین و خوتندن سهرچاوه
 میلییهکان زۆر جینگای بهرواته تا وکو سهرچاوه بیگانهکان. توامز کردنی نهو
 روداوانهی پیش نووسین و خوتندن روبان داوه پینویسته پشت به پاشماوه دیرینهکان
 و داستانه دوماو دهمیهکانی خهلکی ناوجهکه بهسرت.

به ندى دوووم دوووم

پهيدا بوونى ئادميزاد

مرۆڤا له كوێ پهيدا بووه ؟ !

به بى دوو دلى نه بى بلينين، مرۆڤ و هموو گيان له بهرانى تر له خودى زمويهوه پهيدا بوون، له هيچ جينگايهكى ترموه نه هاتوون. زموى له پيشدا پارچه ناگرتىك بووه. خيترايى سوورانهومى زۆر بووه، ورده ورده سارد بوتهوه.. نازهل و گياندارى گهورى ئى پهيدا بووه وهك، مامون، فيل، حوشتر، نه سب، گا، كهركه دهن، نه عامه، مينشهسى باز... هتد، پاش نهومى زياتر سارد بوتهومو پلهى گهرمايى كه مى كردوه، خيتراييه كه شى كه مى كردوه، زيندمومرى بچوكتر پهيدا بووه وهك، شير، پلنگ، ورج، ميمون، ئادميزاد، مهرپوزن، قهل و مريشك، كووتر، شههين، هتا زموى ساردتر بوتهوه سوورانهومى ناسايى تر بووه ورده ورده گيانله بهرى بچوكتر پهيدا بووه وهك، مار، مشك، ماريلىك، بۆق، بزن مژه، كيسه ن، دووپشك جانجانۆكه. به پىنى باومرى خواناسهكان وهك له تهورات و قورئانى پيرۆزدا هاتووه ريكه زى هموو مرۆڤا له ئادامه كه له يهك شۆين و كاتدا خوا له گل يانى له زموى دوستى كرد يا خود له چهند جينگايهك " باي گهر دوون ناس و ريگه زناسهكان " به هرحال نه و همان بۆ درنه كهوى ئادميزاد لهم زموى په پيدا بوومو له شوتنىكى ترموه نه هاتووه. پارس ئادميزاد نازانئى، سه رته تاي ديارى كراوى نى به ؟

ئايا هيلكه له مريشكه يا خود مريشك له هيلكه به ؟

ئايا ناوك له روهكه يارهوك له ناوكه ؟

گومان نه وندا نيبه كه مريشك له هيلكه و روهك له ناووكه. نه بى نه ووش بزائين كه هموو گيانله بهرو روهك لهم زموى به پهيدا بووه. جا دوباره نه بى نه ووش بلينين كه گرنگ نى به كه ههر كاميان له ههر كاميان بيتا. گرنگ نهوميه بنه رتهى هموموى له زموى به. بۆ سه لماندننى لهم وتديه مان كه هموو گيانله بهرو روهك له زموى پهيدا نه بى. پارچه زمويهك له هموو جرو جانومر و گژوگيايهك پاك نه كه وينه ومو

نامادى ئەكەين. ئە پاشدا زۆمبەكە ناو ئەدەين. پاش ماومبەك ئەبىننن كە چەندەھا
 گۆرگياو جانەوهرى ئى پەيدا بووھ بى ئەومى نىمە ھىچ دەسكارىمان كىردىن، جگە ئە
 ناودان. ئەمەش چەند ھۆبەكى سەرەكى ھەبە ۋەك رۆشنايى، گەرما، ھەوا، شىن.
 ئەگەر ھات و كارزىكان ئى داو ناۋى ئى پەيدا بوو پاش ماومبەك ئەبىننن كە بۆق
 ۋە قىزىنگ و چەند مېرۋىبەك و گۆرگياو وردى ئى پەيدا بووھ. بەبى ئەومى نىمە
 ھىچ كارىكامان تىا كىردىتت ئەمەش چەند ھۆبەكى سىروشتى كارى تىن كىردوھ. ھەر
 بەو شىۋە ئەسەر زومى و باو دەرىياكان چەند جۆرىك مېزۋو ناژەل و گۆرگياو پەيدا
 بووھ. كە ئەمانەش چەند ھۆبەكى سەرەكى سىروشتى كارى تىن كىردوون ۋەك ناو، ھەوا
 رۇژ، گەرمى، ئەم جۆرە شتانە زۆن بۆ ئەومى ئەياسەكە دەر ئەچىن بەم دوو وئىنە
 كۆتايى ئەھىننن. ئەو دوو وئىنەدا بۆمان دەر ئەكەۋى كە زومى بىرىتى يە ئە (گيان و
 توخوم) يانى بىرىتى يە ئە چەندەھا ھەستى جۇراو جۆر. كەرەسەى ژيان ئە خالەتى
 ۋەستان و ئەجۆلاندايە ھەر بەو جۆرە تىشك و گەرماو شىن و ھەوا بەھەر خالئىكى
 ئەو شۆينەدا بگەن بەزۋىۋى ئەبىتتە ھۆى دروست بوونى گيانئەبەرۋ بە شىۋىبەكى
 ئاسايى گەشە ئەكەن. ناۋوك چىبە ؟ ناۋك بىرىتى يە ئە كۆمەنن گەردىلەى بەيەكەۋە
 نووساۋ (متجانس، متجاذب) كە گيان بەشىۋىبەكى تايبەتى بۆ خۆى دروست ئەكات.
 ھەر كاتتە ھۆكانى ژيان پەيوەندى ئەگەلدا بەست ئەم بى دەنگ خۆى ئەگەيەئىتتى و
 دەست بەگەشە كىردى سىروشتى خۆى ئەكات. بە كورتى بلىنن گيان ھەرچىبەك
 پىنۋىستى بىتت بۆ خۆى دروستى ئەكات. بۆ وئىنە ناۋكە بادەم كە يەكەكە ئە مادە
 گياندارىمان تا ئە ھۆكانى ژيانەۋە دوورىن ۋەستاۋ بىن جۆئەيە. بۆ ئەومى بگاتە
 ھۆكانى ژيان بىخىتتە چال و تىشك و گەرماو شىن و ھەموو ھۆكانى تىرى بۆ نامادە
 بىكرى ئە شىۋىۋە ۋەستانەۋە ئەچىتتە شىۋىۋە گەشە كىردن، ئەبىننن رەگ رىشەۋ ئەدو
 گەلاۋ تۆتكىل پەيدا ئەكات و پاش ماومبەك بەر ئەگىرتت. بەو شىۋىبە جارىكى تر ئە
 ئەنجامى ھۆكانى ژيانەۋە چەندىن ھەزار ناۋكە بادەمى دىكەى ئى پەيدا ئەبىنن ناۋك
 ئە شىۋىۋە ۋەستان (جمود) مەۋ ئەچىتتە شىۋىۋە گەۋرە بوون پىن گەبىشتن بە ھۆى
 تىشك و گەرماو ھەواۋ شىن ۋە ھەرچىبەك پىنۋىست بىن بۆ خۆى دروستى ئەكات ۋەك،
 پىنست، پەر، شاخ تا ئەبىتتە زىندەۋەرىكى تەۋاۋ. ھۆكانى دروست بوونى ژيان
 ئەگيانئەبەرۋ گۆرگياو ئەمانەن : - ۱- مادەى زىندوۋ (توك) - ۲- خاك - گل - يا

مندانان - رجم - ۲ - شی - رطوبه ۴ - گهرما ۵ - هوا، ۶ - تیشک نهو هویانه
 له ههر کوئی دا هه بیته ژبانی تیا نامادیه. پاش نهو دوو کورته باسه له دروست
 بوونی گیانله بهرو گژو گیا دوو پرسیاری تر دیته پیتشهوه :-

۱- زموی چهند هزار سال بهر له نیستا خهریکی دروست کردنی مروّقی بووه ؟

۲- نایا نهو شیوه له هه موو بووی زموی دا بووه، یاخود له چهند جینگایه کی
 تاییه تی مروّقی دروست بووه ؟ وه لای پرسیاری یه کهم تا رادهیه ک بوون و
 ناشکرانی یه. له نووسراوه کۆنهکاندا هاتووه که شهس هزار سال پیتش
 نیستا زموی دروست بووه. به پنی ی نهو وتهیه نه بیته کاری دروست بوونی
 مروّقی لهوه که متر بیتا. به لام پاشماوه دیرینهکان و چینهکانی زموی نهوه
 دهرنه خهن ته مهنی زموی گه لیک لهوه زیاتره. به پنی ی نهو سه رچاوو
 پاشماوانهی بو زیاتره له (۵۰۰) هزار سال پیتش نیستا بهم

شیوهیه ناتوانین سهردهمی ژبانی مروّقی له سهر زموی دیاری بکهین به لام نه توانین
 نهونده بلینن که سهردهمی مروّقی و مهیمون چهندین هزار سال پیتش سهردهمی
 ماموت و فیل و جوشتر و نهسپ و گا - یه یانی چهندهها هزار سال پیتش نیستا که
 به سهردهمی مشک بوق ناو نه برئ.

بهم شیوهیه تاووکو نیستا نه ژانراوه ته مهنی پدیا بوونی مروّقی به تهواوی
 چهنده؟ که پاشماوهی نیستانی نادمیزادو سه رچاوه میژووویه کانهوه بو مان دهرنه که هوئ
 که نادمیزادی پیتشو لهش و لاریان گه وره ترو به هیزو توانا تر بوون له نادمیزادی
 نه مروّقی به لام له وه لای پرسیاری دوهمدا نه بلینن وهک چۆن روهک و گژ و گیا له
 سه رتا سه ری زموی دا هه یه دروست بووه بهو شیوهیه نادمیزاد له هه موو شوئینکی
 زموی دروست نه بووه !. له ههر شوئینک نهو هو سه رمهکیانه بووینت به نه ندادزیه ک
 گیانله بهرو نادمیزاد بووه. نهو شوئینانهش بریتین له که ناری دهریاو دورگه نزیک
 ناو مکان که زیاتر نهو هویانه یان تیا ره خساوه وهک نه بلین نادم له دورگه ی -

^۱ به گولیری ژانستی زمینناسی ته مهنی زموی له سهدان ملیون سال زیاتره.

سرانديب - له خواروی هينلستان که سيلان ی نئستايه دابه‌زيوه^۱. له ږمگه‌زه‌کاني نادميزاديشنا بومان دهرنه‌که‌وئ که له يهک شوين له‌م زمويه‌دا مروځ دروست نه‌بووه به‌لکو له چهندين شوبندياه وهک له شيوه‌ی پوخسارو هه‌ئس و که‌وتدا جياوازی هه‌يه. نه‌م وته‌يه‌ی نيمه پتچدوانه‌ی هيج ديانه‌ت و نايينکا نيمه هيج دوو دلی ناوئ که مروځ له چهند ږمگه‌زو نه‌ژادتيکه وهک له قورن‌ان و تهوراتدا هاتووه که نادميزاد له‌گه‌ل دروست کراوه. جگه له‌وه‌ش نه‌گه‌ر بلنين نادميزاد له چهند ږمگه‌زک نيه‌و بړوامان پئ ی نه‌يئت. باشه نه‌گه‌ر نادميزادی پت‌شو سپی پت‌ست بوون نه‌ی نه‌م ږه‌ش پت‌ستانه له کوټوه هاتوون، يا نه‌گه‌ر ږه‌ش پت‌ست بوون نه‌ی نه‌م سپی پت‌ستانه له کوئ وه هاتوون. ليردا نه‌يئت باسه‌کان بده‌ينه‌وه به ږوشنایي نه‌قل، واز له ږای کوټرانه به‌نين هه‌رچيه‌ک هوش نه‌يسه‌لمينئ بړواي پئ نه‌کي‌ن و دووری بڅه‌ينه‌وه چونکه پایه‌ی هه‌موو دين و بړوايه‌ک له‌سه‌ر بڼه‌رتی هوش دامه‌زراوه. خو هه‌ر که‌سيک بړواي به هوش و ليکه‌دانه‌وه نه‌بن دينه‌کيشی بن پایه‌و بڼه‌رته.

^۱ تاريخی کامل ل ۱۳ به‌رگی يه‌کم هه‌روه‌ها مروج الذهب به‌رگی يه‌ک له حاشيه‌ی ل ۴۰ دا وه زوریه‌ی ميژوه گشتيه‌کان - به‌لام له تهوراتدا نادم له عهدن دروست بووه.

به ندى سى يەم

نەزادى ئادەمىزادو بردنى گەل و ھۆزەكانى

لە باسەكەى پىتھووماندا بۇمان دەرگەوت كە مروڧ لە تەنھا رەگەزىك نىبە بەلكو لە چەند رەگەزىكى جيا جيانە. زانا رەگەز ناسەكان بە شىوہىەكى زانستى رەگەزى ئادەمىزاد ئەكەن بە چوار بەشەو، رەگەزى سى، رەگەزى رەش رەگەزى سوور، رەگەزى زەرد. وا دەرئەكەوئى كە رەگەزى سى يەم و چوارەم ئە ھەردوو رەگەزەكى تر پەيدا بووين. يانى رەش و سى بە بنەرەت نەزانئى، كە پەرەردىگار لەيەك ئادەمىزاد كە ئەويش (ئادەم) ە پەيداي كىردو بەلام مېژو نووسە ئاينىەكان ئەتېن يان لە دوو ئادەمىزاد پەيدا بوە يان زياتر لە بەشى نۆھەم ئايەتى (۲۲) لە تەوراتدا ئەتى :

- ئەوى حام بە ھۆى كىردنى چەند گوناھىكەو كە سەرىپچى بوو لە ھەمانى خواى مەزىن رەش بوون و ئەوى سام ھەر بە سى يەتى ماونەتەو. لە " سبائك الذهب " و زۆرەى كىتەبە مېژووئىەكان بەو جۆرە ھاتوہ يانى ئەوى حام لەبەر سەرىپچى لە ھەمانى خواى مەزىن رەش بوون. وە ياخود بە ھۆى ھەندئى كارتى كىردنى كىمىيەوہ رەش بوون كە ئىستا پى يان ئەوترئى رەش پىستا. مېژوو نووسەكانى ئىسلام و جولەكە رەگەزى مروڧ ئەكەنە دوو بەشەو رەش و سى. يان كۆمەئى رەشەكان لە سىپەكانن وە بە ھۆى گوناھەو رەشى كىردون ياخود لە كۆمەئى جياوازن و ھۆى كىمىياوى كارى تى كىردون. ھەر چۆئى بى ئىرمدا باسمان لە سى پىستانەو كارمان بە رەگەزەكانى ترەو ئى يە.

زۆر لە مېژوو ناسەكانى ئىسلام و جولەكە كۆمەئى سى ئەكەنە دوو بەش يانى دوو رەگەز، رەگەزى ۱- سامى ۲- يا قى - يافت - وە ھەندىكى تىريان كۆمەئى سى بە نارى و سامى يا شامى ناو ئەبەن. مەبەست لە سامى يا شامى كورى نوحە كە - س - و - ش - لە عىبرى و عەرەبىدا بە واتايەك دىن وەك - (بروس -، بروش)، مەشىع، مەشىع - سۆمۆئىل - شۆمۆئىل و لاتى شام كە بەناوى سامى كورى نوحەوہ ھاتوہ ھەر بە ناوى سامەوہ ناو ئراو، ھەر وەھا رەگەزى نارى لە بەرەى يافت يا

بافت - کوری نووچه یا نهومی هدر کامی تریانه نهکا (سام و حام) . زۆریه میژوو نووسان بهرمی نادهمیزاد تهنها له بهرمی نوح نهزانن که له سام و حام و بافت بن .

ههندیکی تر له سهه نمو رایه نین که بهرمی نادهمیزاد بگه ریته وه سهه کوره کانی نوح . نه لاین توفا نه که هه موو دنیای نه گرتوته وه به لگهش دۆزینه وهی کیشوهی نه مهربکیه له م دواییه دا . سامی یه کان نه کرتنه دانیش توانی شام ، نارامیه کان ، فینیقیه کان .

فینیقیه کان له بۆژه لاتای دهریای (سپی) ن و ته رابلسی نیستا پایته ختیانه . له تهوراتدا به نه تهومی حام ناسراون ، یاتی هاو خیزانی - قیبطی و به ریه رو چه بهش و سو دانیه کانن ، به لام زانا رگه ز ناسه کان نه مانیش به نهومی حام دانه نین لیرمه دا جیا و زیه کی گه وه به دی نه کرت . هاتنه خوارمو مو بلا و به نهومی سامیه کان له شاخه کانی نارارت بهرمو نه م باسه نووسراوه . له بهر نهومی باسی نیمه ئی یه وازی ئی نه هینین و نارزه و مه ندانی نه م باسه سهیری تهورات و کتیبه میژوو یه کان بکه ن . ناری : - ناریه کان نه کرتن به سی به شه وه ۱- هیندییه کان ۲- نه وروپیه کان (لاتینه کان ، نه ئمانی ، ئوسلاوی ، سه لئ) هکان ۳- ئیرانیه کان (پارس - کورد) جگه له ماده کان و ناراراتیه کان . له پاشماوه سهه رچاوه دیرینه کانه وه بۆمان دهر نه که وئ که نه و سه سن هۆزه ی باسه مان کرد (کیندۆ ، نه وروپی ، ئیرانی) که نه تهومی ناری پنگ نه هینن چوار هه زار سال پیش له دایک بوونی مه سیح به شیهومی خیتلایه تی و بیابان گه ری به یه که وه ژباون .

هه ندیک نه لاین له ناسیای ناوه راست هه ندیک تر نه لاین له سه روی که ناری دهریای به ئتیک بوون که بریتیه (نه سه که نده نا فیا) برتکی تر نه لاین له خواروی که ناری دهریای (به ئتیک) بوون که بریتی یه له سه رووی (روسیای به شی نه وروپا) هه رچه نده پای یه که م نزیکه له راستی یه وه .

له بهر نهومی باسه که مان دهریاری یطران و شوینی کوردو پارسه نه وانه ی له به شی ئیران و بۆژ ناوای ئیراندا ژباون ، واز له به شی هیندۆوو نه وروپیه کان نه هینین .

به نندی چوارم

دەربارەى رمگەزى نارى و تىبىرمو هۆزمكانى

وشەى نارى لە چى يەوہ هاتووہ ؟

وشەى نارى لە دوو بەش پىنگ هاتووہ (نار) و (ي) كە لە زمانى كوردى و پارسى كۆندا يەك سەرچاومن بە مانای ناگر دىت. ھەروەھا وشەكانى (ناير، ناور، ناھر، ناھىر، ناتر، ناگر) ھەمووى لە شێوہ زمانە كوردىيەكاندا بە مانای ناگر دىت كە نىستاش ھەر بەم مانايە دىت، لە زمانى فارسى كۆندا ناگر بە مانای (ھىر، ناذر، ناتر، ناگر) هاتووہ.

(ھارا، ھورىد، ھىدبىر، نازمىر، نەوزەر، نەونازەر، نازەرناباد، نازەر ئاباديان نازار ئابادەگان، ناگردار، ناتراب، ناتروپاتىن، ناترمباتەكەين، نەوروپا) . ھەروەھا لە دوايىدا (ناخگر، نەستىر، ئاستارە، ناھور) ھەمووى ئەم وشانە لە (نار) و ھەمەتووہ كە ماناكەى (ناگر) ە^١. وشەى نارى بە واتای ناگرى يا ناگر پەرست دىت كە كۆى ئەبىتتە (ناربانى) يا (ناگرپەرستان) چونكە ئەم كۆمەلە ناگر پەرست بوون پەيوەندىيەكى بەتەينيان لەگەڵ ناگردا ھەبووہ. وەك چۆن (حامى) يەگان بەت پەرست و سامىيەكان زوا پەرست بوون. لە كۆندا بە ئەفغانستانيان ئەوت نارىا چونكە زۆرىيەى دانىشتوانى ئەو ولاتە ناگر پەرست بوون. وشەى (ھەرا، ھەرات) كە لە دوو ھىزموہ وەرگىراوہ بە مانای ناگر دىت. وشەى (نەھرىمەن) كە لە دوو بەشى پىنگ هاتووہ (ناھر) و (مەن) يانى - شەرىكى يەزدان كە ھەموو كارەچاكەكان (ناھۆرا) و كارە خراپەكان (نەھرىمەن) ئەيكات. وشەى (ھاگرىيان) كە لە كىتیبى - اول تواریخ الايام - فەلسى پىنجەم دىرى دەھرم وا هاتووہ. برىتییە لەكۆمەلەى ناگر پەرستان كە جىباوازن لە سامى يەگان. ھاگر كە مانا ەھرىيەكەى - ھاجر - ە لەوموہ وەرگىراوہ. لىزمدا ئەومەمان بۆ دەر نەكەوئ وشەى نارى بەو كەسانە نەوتراوہ كە سامى و حامى نىن مەگەر تەنھا لەبەر ئەوہ بووئ كە

^١ (١) ئەكىتیبى ئاوستا - ھارا - ناوى كۆى دەماوندى نىستايە كە لەو سەردەمدا گرگان بوو.

ناگر په‌رست بوون رُوژو ناگریان خوش وسته‌وه رای نه‌و که‌سانه‌ی که بروایان به
 تَوْفانه‌که‌ی نوح هیه وایه که نه‌وی نادمیزاد سرجه‌می له سَن کوره‌که‌ی نوحه‌وه
 په‌یدا بوونه‌توه. ره‌گه‌زی ناری له نه‌وی یافت - ه به‌م رایه سپی پسته‌کان له
 به‌ره‌ی سامی و یافشین. نه‌توانین بئین سامی و ناری هر به مانایه‌ک دیت چوتکه
 وشه‌ی ناری زیاتر باو بووه به ناگر په‌رسته‌کانیان وتوه. زوری میژوو نووسه‌کان له
 بریتی یافشی (ناری)یان ناو برده‌وه. هه‌ندیک نه‌لین به‌هوی نه‌وه که له رُوژه‌لات
 دانه‌نیشن پی یان نه‌تین ناریان یانی رُوژه‌لاتی. له زمانی هه‌ره‌نسیاسی به
 رُوژه‌لات نه‌تین (نارین) نه‌مه نه‌قل گیر نییه و بروای پی ناکری. له‌وه نه‌چن
 نه‌مه به ته‌نھا به خه‌لکی نیران بو تری به‌لام نه‌و ناریانه‌ی که کوجیان به‌روه
 هیندو روسیو ژابون کردوه ناگریته‌وه، چوتکه نه‌مانه له رُوژه‌لاته‌وه کوجیان
 نه‌کردوته نه‌و شوننه‌وه، یا نه‌بیت نه‌وانه ناری نه‌بن، نه‌مه‌ش پینچه‌وانه‌ی راستی یه
 له‌گه‌ل نه‌وشدا زوری میژوو ناس و زانا ره‌گه‌ز ناسه‌کان به ناری ناریان نه‌بن،
 هه‌ندی نووسیویانه له زمانی سانگریت و ناوتستا وشه‌ی ناری به مانای نه‌جیب و خو
 په‌شت جوان دیت، هه‌روه‌ها له کتیبی (منوستر) که کتیبی دینی هینده‌کانه (
 ناریاوهرت) به مانای هیندوستان هاتوه یانی ولاتی ناری ولاتی نه‌جیب
 به‌شهره‌کان. هه‌رچه‌نده نه‌مه‌ش به‌ه‌ته نه‌زانی چوتکه نه‌گه‌ر هیندوستان ولاتی
 ناریه‌کانه‌و ناریاوهرتیمان پی وتوه یانی ناگر په‌رسته‌کان له‌م جیگایه‌دا نیشته جن
 بوون، که‌وابوو دانیشتوانی دهره‌وی هیندوستان نه‌بی نانه‌جیب و وه‌ک نه‌وان نه‌بن،
 نه‌مه‌ش دیسانه‌وه هه‌له‌یهو جن ی بروا نی یه. نه‌ته‌وه‌ی ناری که نه‌مرو گه‌وره ترین
 میله‌ته‌ی جیهانن. پتش بلاو بوونه‌وه و کوچ کردنیان له ناسیای ناوم‌راست بووی که
 زاناکانی ناسه‌وار نووسیویانه. تم نه‌ته‌وه‌یه (۲۴۰۰) پ ز که به رای تَوْفانیه‌کان
 له‌سهره‌می نوحدا له نه‌نجامی روداویتک که بۆمان بوون نی یه دوو چاری بلاو‌بوونه‌وو
 کوچ کردن بوون. پاشماوه دیرینه‌کان وا نیشان نه‌دمن که به‌شیک به‌رمو (دولی پینج
 ناو ای هیندستان سه‌رمو خوار بوونه‌ته‌وه‌وو بلاو بوونه‌ته‌وه که ره‌گه‌زی هیندیه‌کان له‌م
 کومه‌لن. به‌شیکی تریان به‌رمو لای یونان و رۆم مدقدونیا رُوشتوو و له‌وی جن
 گیر بوون که هۆزه‌کانی (گورگ، لاتین، نارناوت) له‌م کومه‌لن. به‌شیکی

بەرمو پوژ ناوا ملیان ناوه^۶ ئەمانە بوون بە دوو دەستە دەستەیهکیان لە ڕنگە (مەرۆ) (خۆراسان) موه بەرمو لای (مازەندەران) و کەناری دەریای خەزەر ناوچە نازەربایجان و لوپستان و نەرمەنستان^۷ کوردستانی ئەمرۆ تا ناوچە شامان (سوریه و کەناری دەریای سۆی و پوژناوایی بلاریوونەتەوه) . هۆزەکانی پوژ ناواو مادەکان کە بریتین لە (خەزەر، گیل، دێلم، کورد، لور، چەرکەس، نەرمەن، نابازە، ئەلبان) ئەم کۆمەلەن. دەستەیهکی تر ئەم کۆمەلە رەوه ئەفغانستان و گورجستان و ولاتی پارس کە ئە کۆندا بە پێی نووسراومەکانی هیتروودوت (سغز) ی^۸ پین ئەوتەری. هاتوون تا کەناری، دەریای عومان بلوو بوونەتەوه م هۆزەکانی (ئەفغان، بلوچ، گورجی، کرمان، پارس) ئەم کۆمەلەن.

بەشیکێ تریان هەر ئەو جینگایەداو ئە دەورو بەری ناسیای ناومرستدا ماونەتەوه کە بریتیه ئە (سیستی و نۆسلاوی) یانی (سەقالیبی و سەگری، سیک (سکای) – تۆزانی.

ئەم کۆمەلە ماویەکی زۆر گەڕۆک و کۆچەر بوون. ئەیان توانیوه شوئینیکی تاییەتی یۆ خۆیان هەلبێژین و دەوتەتیک بەینن تا ئە ئەنجامدا بەرمو ولاتی ئێزانی ئیستا کشان، ناریه ئێزانیەکان کە چینگای باوو باپیریان بووه ئەم شوئانە دەریان کردون و شەبو شوپکی گەوره ئە ئێواناندا پووی داوه.

^۶ ئێزدا پوژ ناوا بە مانای پوژ ناوای ناسیای ناومرست دیت کە بریتی یە ئە (بەنخ) بەلام ئەم ناوچە بە نیسبەت دانیشتوانی ئێزانهوه دەیتە پوژ هەلات.

^۷ هەندیک ڕایان وایە کە دانیشتوانی نەرمەنستان و کوردستان ئەمرۆ ئە لای کەناری دەریای بەئتیگەوه بەرمو هەفتاس هاتوون ئە چیبی (جودی) یانی نارارات هاتوونە خوارموه ئە پوژ هەلاتەوه تا کەنداوی عەرەب ئە پوژ ناوا تا کەناری دەریای سەیی بلوو بوونەتەوه.

^۸ ئەوه ئەچێ وشە – سغز – ئە – یغز – موه هاتبێ کە ئە ئەومی دەورو بەری دەریای عومان. ئەم کۆمەلە ئێزدا ژباڕین ئە پاشدا بەسەرماندا سەرکەوتوون و دەریای کردون.

بەندى پىنچەم

دەريارى ئەتەموو ھۆزەكەنى ئارى

ئەتەموو ھۆزەكەنى رەگەزى گەورە ئارى بە شىۋىيەكى گىشتى بىرتى بە ئە (ئەزندان، لاتىن، جەرەمەن، ئۇسلا، سلت، ھاي، بلاج چەغزى، ئابادىيان، ئەزئادىيان، ئاجاي، ماد، پارىس).

۱- ئەزندان - بىرتىن ئە ھىندەكان و دانىشتوانى ناۋچەى سەندو پىنچ ئاۋ سىك و لشمير.

۲- لاتىن - پىك ھاتوون ئە ھەردەنسى، ئەسپانى و پرتغالى و ئىتالى و رۆمانى.

۳- جەرەمەن : ئە ھۆزەكەنى ئەئمان و ئىنگىلىز سايكس و ئەسكەندنافيا و گورگ پىك ھاتوون^{۱۰}.

۴- ئۇسلاو - بىرتىن ئە روسەكەنى پۆلەندا - ئەھستان و سرب و چىكى.

۵- سلت - پىك ھاتوون ئە بۆمبەكەنى ئەورۇپاي رۆژ ئاۋا.

۶- ھايى - ئەمانە ئەرەنەكەنن كە - ئارارات - يىشان پىن ئەئىن.

۷- بلاج - ئە دانىشتوانى بەئچىكا و بولغاريا پىك دىن.

۸- چەغزى - بەشىكەن ئە روسەكان و سەقالبەكان^{۱۱} كە ئە سەمەرھەندموو بۆ ئەو ئاۋە كۆچىيان كىدوۋە^{۱۲}. كە سەگلاۋى يا (سوشنى) شىيان پىن ئەئىن.

^{۱۰} جەرەمەن بە ماناى ئازاۋ دېئىر دىت.

^{۱۱} (۲) سەقالبىئىيەكان بە ماناى موو زەردەكان دىت كە بە ھۆزى (سىت) بە ئاۋ باتگن يانى روسەكەنى رۆژ ئاۋا. ئەمانە كورە پىن يان ئەئىن (سەگلاۋى).

^{۱۲} سەمەرھەند - جەرەب پىدەئى جاموركەند - ئاۋىكى توركىيە يانى قىلاى گلېن بە پىنچەوانەى تاشقەند كە بە ماناى قەلاى بەردىن دىت.

۹- نابادیان : که ((نابادانیشیان) پښ و تون نمانه بریتین له و نارایانهی مه‌هباد . که به ناوی نابادی گوره ناو یه‌برئ واتا مه‌هباد . مه‌هباد - ناباد - یه‌که‌م په‌یام‌به‌ری ناسیای ناو‌ه‌راست بووه که پایته‌خته‌کدی له دورو به‌ری - به‌نخ - دابوه . کتیبی - دساتیر - به کتیبی پیروز نهران و ره‌قتاری پښ نه‌کن . له‌م کومه‌نه‌نه‌ها چه‌رکه‌سپه‌کانی هه‌ققاس ماونه‌ته‌وه . له‌ زمانی کندی - نابادیان - نابه‌تیانه - له‌ دوایدا بوه به نابه‌تین و یاغث بوه به - نابت - مه‌به‌ست له‌ وشه‌ی - نابتین - باوگی هه‌ره‌یدونه که ناوی راستی خو‌ی - ناتوش - ه که کلدانیه‌کان پښ یان وتون .

دوا پاشای نهم زنجیریه - ناباد - نازاد بووه که به‌ ده‌ستی - نه‌مارده‌کان - یاتی نه‌ومکانی - بنی کوش - کوژراوه .^{۱۰}

۱۰ - نابادیان : - که نازادیانیان پښ وتون . نمانه له‌ و نارایانه‌و که ره‌چه‌له‌کیان نه‌چیته‌وه سر نازاد نابادان - واتا - مه‌هباد - وه‌ک وتمان به‌ ده‌ستی نه‌مارد کوژراوه .

۱۱- ناجامی - نمانه بریتین له‌ ناریه‌کانی بنه‌مانه‌ی " یاسان جام " که ده‌گه‌رتنه‌وه سر " شاری مه‌هبول " له‌ زنجیری یاسانیه‌کان^{۱۱} . عه‌روپ وشه‌ی ناجامان کردووه به " عه‌جه‌م " . نهم هه‌زه " گول شاییه "

^{۱۰} له‌ته‌وراتدا به‌شی نۆه‌م نایه‌تی (۸) نووسراوه نه‌مروود کوری کورش کوری حام کوری نوح نه‌مروودیه‌کان له‌ خاک‌ی شه‌نمار - یانی بابل و جزیری عه‌روپ بوون تاوالاتی نه‌فریقاش بلاو بوونه‌ته‌وه . نه‌مروودیه‌کان به‌یاخی بوون و وه‌حشی گه‌ری و کوشتار به‌ناویانگ بوون . هر به‌م بۆنه‌یه‌وه پښ یان وتون - جبار - نمانه ره‌قتاریان له‌ ره‌قتاری وه‌حشی چوه . له‌بریتی کلاو که‌لله‌ سه‌ری گیان له‌سه‌ر ناوه . له‌ بریتی پانتۆ پښتی پلنگیان له‌به‌ر کرده . نهمه شینویه‌کی ترسناکی وهرگرتوه بۆیه پښ یان وتون " دینو " و به‌ پاشاکه‌یان وتراوه " خنځینو " یانی خوی دیو .

^{۱۱} مینژوو نوسه نیرانیه‌کان زنجیری پادشاکانی نیران تا یه‌زید گوردی کوری شه‌ریار به‌م شینویه‌ی باس نه‌کن : -

- ۱- نابادیه‌کان : - له‌ نابادی گه‌رووه‌ه ده‌ست پښ نه‌گات " نه‌ماباد "
- ۲- جیته‌کان : - نه‌ جن نافرهموه ده‌ست پښ نه‌گات
- ۳- لول شاییه‌کان : - یا شاییه‌کان " سه‌رتایان له - گلیوشاده - ه وه ده‌ست پښ نه‌گات .

کانیشیان پښتون، چونکه به رهگهز ده چندهوه سر - گلیوټا - که بابه گهوره
یانہ "شاه" له پاریسی کؤندا به مانای (سرور) یا (خواهند) یا (دروست
کاری جیهان) دیت.

پښ دایه‌کان که له (کهیومهرس) موده‌ست پښ نه‌کن و له نه‌وی یاسان
نه‌جه‌من " نه‌جه‌می " شیان پښ نه‌وتری.

پاش نه‌وی یاسان نه‌جه‌م نه‌مریت که‌سیکی وا نه‌بووه جینگای بکریته‌وه و شیاوی
هرمانروایی بیت، بویه ماوهیه‌کی زور ولاتی پښ دایه‌کان تووشی گپرو گرفت و
نانونی بووه. زوری خه‌لکه‌که‌ی به کومه‌ن چوونه‌ته نریک شاخ و پتکه‌وه ژیاون لیرمدا
" ملوک الطوائف " دروست بووه.

سال۱ - ۲۲۱۸ - (پس از هبوط) (۱) پاش هاتنه سر زموی نادم هر له
نه‌وی خوی کهیومهرس هرمانروایی گرتنه دست به هوی زیرمکی و نازایی و هوشیاری
خوبه‌وه توانی ورده ورده خه‌لکی بگه‌رینیته‌وو له دموری خوی کؤیان بکاته‌وه.
سره‌تای هرمانروایی کیان، هاخامه‌نشینیه‌کان، پارس، سلوکید، ناشکانی، ساسانی
به پښی نووسین هم ریک خستنه وا دهرنرکه‌وی که شپوهی نووسینی میژوو نووسه
نیرانیه‌کان دروست تر بی.

۴- یاسانیه‌کان : - له " یاسانه‌وه دست پښ نه‌کات.

۵- پښ دایه‌کان : - له کهیومهرسه‌وه دست پښه‌کات.

۶- کین - له که‌یو‌یوادوه دست پښه‌کات.

۷- ناشانیه‌کان : - له نه‌سکه‌نمیری رومده‌وه دست پښه‌کات.

۸- ساسانیه‌کان : - له نه‌ردمشیره‌وه دست پښه‌کات.

به لام میژوو نوسه یونانی و هرهنساییه‌کان. یم شپوهیه نویسیانه :

" لبادیه‌کان. پښنادیه‌کان. مارنوشیه‌کان. ناپاتیه‌کان. هترت " ملوک الطوائف " کیان.

هاخامه‌نشینیه‌کان، پارس، سلوکید، ناشکانی، ساسانی " به پښی نویسی هم ریکه‌ستنه وا دهرمه‌وی
نویسینی میژوو نووسه نیرانیه‌کان دروست بی

که یومهرس له سالی (۲۲۴۱) ی پ ز دهستی پښ کردهوه^{۱۰} نهو یاساو دادوهریانهی که له پیتشدا مانایادا نه کتیبی دهساتیردا نووسیویهتی نم هات گرتگی پښ داو تازهی کردهوه. بهم شیویه سهردهمی که یومهرس به سهردهمی، پښش دادیهکان ناسراوه. فیردهوسی نهیتت : -

تحسین خدیوی که کشور کشود
چو بنشت برتخن بنها دتاج
سرتا جدارار که یومهرس بود
بیندا خت از مرد دهقه خراج

پایتهختی که یومهرس دهماوه نندبووه، له سهردهمی خویندا دروستی کردهوه. پاش نهوی گه یشتوته تورکستان شاری _ به نخ (ی دروست کردهوه. (قاضی ناصر الیلین بیضاوی) نهیتت شاری (نهسته خهر) یشی دروست کردهوه. نووسهری کتیبی - غنیه - نهئی که یونهرس - گومری کوری باخت کوری نوحه که عهره بهکان به عامر - ناوی نه بن،. (ابن خلون) له بهرگی دوو لاپهره (۱۵۵) ههمان رای هدیوه. میژوو نووسان له سهر نهو رایهن که که یومهرس سالی (۲۲۱۸) پس از هبوط له دایک بووه گومر و که یومهرس هدر دوو ناوه که له یه که وه نزدیکن ته نهها پیتی (س) له کۆتاییدا زیاد کراوه نهوش له لایهن یونانیه کانهویه نه بن نهوش بزائین که - که یومهرس - کوری یاخت جوئی نیه به نکو یاخت به بابا گه وهری نه زانری که چه ند نهویه که له نیوانیاندنا هدیوه.

۱۲ - مادایان - بریتین لهو ناربانیهی که له نهوی (ماد) ی کوری یاخت کوری نوح - ن، هوزه کانی (کورد، نهوار، گیلان، دهیلم، خهزان، لهم به ریهن، وشه ی مادا له سدهی نوهمی پ ز بلاویوهوه به لام وشه ی کورد زور لهو کۆتوره هیرودوت نهئی مادهکان له بنه رتا له نهوی - ناری - ن. میژوی پیرنیا لاپهره ۴۹ و نووسهری نخبه الازهریه ل ۱۳۶ نهیتت مادهکان بریتین له پارس ی کۆن که عهره پښ یان نهیتن عهجهم - ناجام - . نه گهر نم وتهیه راست ییت نهیتت

^{۱۰} نهمه میژووییه کی گهئی کۆنه که زور پښتر به کار هاتووه. پس اس هبوط - یزهدا روون نیه مهبهستی نووسه پاش دروست بوونی نادمه یا پاش نیشهومی لافاومکه ی نوح - ه. " وه رگین "

مادایان له بهرمی که یومدرس بهلام وشه ی ماد خوی هاوار نهکات که له خهزه،
تهبهت، دهیلم، جهرامقه^{۱۶} له ناوهی ناشری کوری سام ن که نهمانهی هدمووی به
سامی داناوه له کاتیکدا ناری بوونی جینگای گومان نی یه.

۱۲ - پارسهکان بریتین لهو ناربانهی که له ولاتی - سفن - یانی پارس
نیساتو که ناری دهریای عومان و رویاری نههواز جینگیر بوون. رای میژوو نوسانی پارس
وایه که پارسهکان له نهومی مادی کوری یاخت کوری نوح ن. لیرمدا (بهی ههقی) و
ابن خللون (یهک نهگرنهوه لهومی کورد و فارس هدموو هوزمهکانی تری ماد بران^{۱۷} .
بهلام لیرمدا بۆمان دهر نهکهوئ (بهی ههقی) له نووسینهکانیدا هیج بهلگهیهکی نی
یه که مادمهکان نهومی ناشورن چونکه نهمرۆ جن ی گۆمان نیه که کورد و فارس هدموو
هوزه مادمهکان له بهگهزی ناری - ن

ههندیگ وتویانه وشه ی وارس له پارس کوری عامروی کوری یاختی کوری نوح
موه هاتوه (عامور - که یومدرس) به عاموری کوری بیئت جن ی گومان نی یه که
پارسهکان له بهگهزی ناری^{۱۸}

^{۱۶} جهرامقه - بریتین له دانیشتوانی موسل که له دیر زمانهوه لهوی بوون.

^{۱۷} ابن خللون ل ۱۵۵

^{۱۸} برهان قاطع بهرگی یهک ل ۴ دیباجه

به ششمی دووم

دهرباره‌ی کورد کوردستان

بەندى يەكەم

پەيدا بولۇشى كورد

وەك باسماڭ كورد بە پىنى سەرچاۋە مېژوۋىسى و پاشماۋە دىرىنەكان بۇمان دىمركەۋەت كە كورد لەنە ژادى ئارىيە و لە پەگەزى (ھىنبو نەورۇپى) يە.

لە سەردەمىكى نەزانراۋا يانى چەند ھزار سالىكك پىش زايىن بەرمو كوردستانى ئىستا كۇچيان كوردە كەنەكەۋىتە خواروى نەۋبەستانەۋە و بە كوردستان ناۋ نەبرى. ھۆزەكانى كورد لە رۇژھەلاتە ۋە بە درىژايى رويارى دىجەلە نەپزە چىپاگانى زاگروس تا كە نداۋى ەرب و كەنارى دىمىيى عومان پۇشتون لەرۇژ ناۋاۋە بە درىژايى رويارى ھورات و كۇمەلە شاخى - تۇرسب - تا سورىاۋ شام و كەنارى دىمىيى سىپى بلاۋ بوونە تەۋە.

وەك بۇمان پوون بۆتەۋە نەم ھاتنە شە پۇلە يەك تە دۋاى يەك بومو يانى بە قۇناغ ۋە چەند كاتىكدا نەك بەسەر يەكەمو لە يەك كاتدا. ئىردە بە تەۋاۋى بۇمان پوون نىيە كە لە كۆى ۋە ھاتوون. بېرىك لە مېژوۋ نوسان نەئىن كورد لە خواروۋيا لە سەروۋى دەورو بەرى دىمىيى بەئىتیکە ۋە يەكسەر بەرمو قەققازو نەرمەنستان ھاتوون و لە شاخەكانى (جودى X ئارات) ە وسەرمو خوار بوونەتەۋە. لە پۇژ ھەلاتەۋە تا كەنارى دىمىيى عومان و لە پۇژ ناۋاۋە تاكەنارى دىمىيى سىپى بلاۋ بوونەتەۋە. ھەندىكى ترلە مېژوۋ نوسان نەئىن كورد لە رۇژھەلاتەۋە يانى ناسىيى ناۋمېاست بەرمو خواروى دىمىيى خەزەر ھاتوون^{۱۹} ۋەردە ۋەردە بەدرىژايى زنجىرە شاخى زاگروس و دەورو بەرى دىجەلە بلاۋ بوونەتەۋە تا نىزىك دىمىيى سىپى پۇشتوون. ھەروەھا بەشىك لەناۋچەى (ۋان) يش جىگىر بوون كە پاشماۋى دىرىن و مېژىنەيان لەم ناۋچەدا جى ھىشتەۋە كەنىشانەى دەسلەتدارى و ھەرماتېرېموايىانە. پروفېسۇر مېنۇرسكى نەئىت : - لەۋانە يەكورد لەرۇژھەلاتەۋە يانى ئىرانى ئىستاۋە ھاتېن بەرمو رۇژ ناۋا تا لە كوردستانى ئىستادا جىگىر بوون. لەۋنەيە لەگەن خۇياندا يا لەكاتى ھاتنىاندا تېۋوشى كۇمەلىكك بووېن

^{۱۹} دىمىيى خە زىمىيى دىمىيى مازەندرانى ئىستا

به‌ناوی - کاردۆ - که‌نهم کۆمه‌له له پاشدا تیکه‌لاوی کورده تازه‌کان بوون. وا دمر نه‌که‌وی
رۆښتن و بلاو بوونه‌ومی کورد له‌سنووری ئیستایان تینه‌ریان نه‌کردوه. چه‌ند هۆیه‌کی
سروشتی و بامیاری پێی ئی گرتین که‌نه‌مانه‌ن.

۱- له‌سرموه دمریای مازهندران (خه‌زمر) و چیاکانی نارارات.

۲- له‌خوارموه دمریای عومان و دموه‌تی عیلام.

۳- له‌رۆژ ناواوه دموه‌تی (سۆمه‌رو نه‌که‌د) و له‌م لایشه‌وه دمریای سپی هۆیه‌ی کی

تر گل خواره‌نه‌و میان بووه.

وتمان دموه‌تی (سۆمه‌رو نه‌که‌د) له‌به‌رئه‌وی میژووی کورد به‌پێی پاشماوه
دیزینه‌کان له‌میژووی (کلدان، ناشور، پێش دادی کۆنتره. نه‌و پاشماوه به‌لگانه
نیشانمان نه‌دمن که‌چه‌ند هۆزیک له‌هۆزه بنچینه‌بیه‌کانی کوردکه‌بریتین له‌هۆزکانی)
لۆلۆ، گوتی، کاسی، هۆری) که‌له ریزه شاخه‌کانی زاگرۆسدا نیشته‌جی بوون له‌گه‌ن
هۆزه‌کانی (سۆمه‌ر، نه‌که‌د، عیلام) هاوسی و هاویه‌یمان بوون. تا نه‌م کاته‌ش ناوی
کلدمو ناشور) له‌نارادا ئی یه‌و که‌یومه‌رس یه‌که‌م فه‌رمانه‌ر پێش دادیه‌کان

که‌زمردمشیه‌کان به‌ (ابو البشر) ناویان نه‌برد هینشتا له‌دایک نه‌بووه. هه‌ر به‌پێی
نه‌م رایه‌نه‌ توانین بلیین هاتنی کورده‌کان و بلاو بوئه‌ویان بۆ نه‌م جیگای ئیستا زۆر
پیشتره له‌ هاتنی پێش دادیه‌کان بۆ ولاتی پارسی ئیستا. هه‌رچه‌نده‌ باو بۆچوونی زۆر
هه‌یه دمریاری کورد له‌ رۆژه‌لاته وه یالای ژوروموه‌هاتبێ، له‌هه‌ر لایه‌کیانه‌وه هاتبێ
جینی گومان نیه‌باسته. لای ژوروموه به‌رمو شاخه‌کانی نارارات و له‌ویشه وه به‌رمو خوار
بوونه‌ته‌وه به‌ دووبه‌ش. به‌شیکیان له‌دمورو به‌ری هورات و به‌دینژایی شاخه‌کانی تۆرس تا
که‌ناری دمریای سپی ی سوریا شام بلاو بوونه‌ته‌وه. به‌شه‌که‌ی تر به‌دینژایی ریزه چیاکانی
زاگرۆس دموری دیجله و تا که‌ ئنداوی عه‌ره‌ب و که‌ناری دمریای عومان رۆښتوون، یاخود
له‌به‌شی رۆژه‌لات یان ئاسیای ناوایه‌ست به‌رمو رۆژئاواو خواروی دمریای مازهندران
و ناوچه‌ی نازمربایجان و ناوچه‌ی نه‌سفه‌هان هه‌مه‌دان و کرمانشان و لوڕستان جی گیر بوون
به‌شی یه‌که‌میان یاخود نه‌وانه‌ی لای سه‌رموه هاتوون پێ یان وتون - گودی - یا -

گوتی - یانی خه‌لکی شاخی جودی - نارارات - که‌عه‌ره‌ب پێ یان نه‌لین - جودی -

به‌شی دوهم پێ یان نه‌وتن (کورتی - کوردی) له‌ پاشدا پارسه‌کان پێ یان وتون - سیرتی

۲۰ وەك ھىرۇدۇت ئەلئىت لەسەدى نۆھەمى پىش زاین خۇیان ناو ناوۋە ماد X مادى گەۋرە X مادى پېھووك - سەردەمى كەيتوۋىاد. لەسەدى نۆھەمى پىش زاین فەرماترەۋاى ئاشورمگان) سە ئانائزارى دووم) ئە گەلىاندا كە وتۇتە ئاكۇكى.

زۆربە ي مىزۋو نووسە كان بە شى يەكەمى كورد ناو ئە ئىن(كوردى بۇژ ناوا) يا(ئاراراتى) بە شى دووم ناو ئە ئىن(كوردى بۇژ ھەلاتى يا) مادايان).

پروفىسۇر مىنورسكى - ھە ر ئەۋ رايەى سە روى ھەيە ئىمەش بەھەمان شىۋە ئە ئىن بەشى يەكەم يانى(كوردى بۇژ ناوايى) يا ئاراراتى و بەبەشى دووم ئە ئىن (كوردە رۇژ ھەلاتىە كان يا) مادايان).

تا ئىستا بوون ئى يەنەم دوو كۆمە ئە كامىيان زووتر ھاتوون بەلام ئەمىزۋوى سۇمەرو ئەكەد) بەشى يەكەمىيان زىياتر باس ئەكرىت.

بېرىك ئە رۇژ ھەلات ناسەكان ھاتنى دووم لەسەدى دەيەمى پىش زايىن ناو ئەبەن. ئەگەر ئەم رايەراستا بىت ئەۋا جى ي گومان ئى يەكە(گوتىە كان) يانى ئاراراتىە كان ئە پىش(كورتىە كان) يانى بۇژ ھەلاتىە كاندا ھاتوون.

۲۰ سېرتى بەھۋى ئازايەيى و درندىيى و ئازارەئى خەئك و بە دەستەلاتىە ئەۋە پى يان وتون سېرتى كە(سرت) ئەھەۋرامانى دا بەماناى(دېك) دىت.

به نندی دووم

دەریاری رابووردوی کورد- بە شینووییهی گشتی

بە لێگە میژوویی و پاشماوە دیرینهکان وا دەری نەخەن کە کورد بە پینچ سەردەم دابش نەبیت.

۱- سەردەمی پینش میژوو : ئە چەند هەزار سالی پینش زاینهوه تا سالی (۳۶۰۰) پ ز کە فەرمانڕوویی " نەرامسین کوری سارگۆن " ی یە کەم بە دەستی (گوتی) ناراراتی لە ناوچووه ئیزموه زنجیری فەرمانڕوویی (گوتی) دەست پێ نە کات کە زیاتر لە دوو سەده پینش (سۆمەرۆنە کەد) فەرمانڕوویان کردوه. تا ئیستا بە لێگە ی بوون و ناشکرمان نی یه.

۲- سالی (۳۶۰۰ تا ۸۵۳) پ ز یانی سەردەمی کورد ئە گەل (سۆمەر، ئە کەد، کلدی، ناشور، عیلام) لە کاتی فەرمانڕوویی (نەرامسین) تا پەیدا بوونی کە یقویادی کورد (سەردەمی دروست کردنی دۆلهتی ماد) کە پارسەکان ئەم کاتە دا بە شینک بوون ئە ماد.

۳- سالی (۸۵۳- ۵۵۰) پ ز سەردەمی فەرمانڕوویی مادەکان تا پەیدا بوونی کە یخوسرۆی گهوره (سیروس الاعظم) دۆلهتی ئێران ئە سیرۆسوه دەست پێ نە کات کە مادەکان ئەم کاتە دا بە شینک بوون ئە دۆلهتی ئێران.

۴- ئە سالی (۵۵۰) پ ز تا سەردەمی ئیسلام - ئە سەردەمی کە یخوسرۆی گهوره تا پێچرانی کوردەکانی بۆژ ناوا ئە ئێران. ئەم کاتە دا کورد جار جار فەرمانڕوویی گرتۆتە دەست بە لام زیاتر ژێر دەستە بووه.

۵- کورد ئە سەردەمی ئیسلام بە داوای ئیزه دا بۆ سە کە مان تەنها ئە سێ دەوردا درێژە پێ نە دەمین کە دەورە ی دووم، سێ یەم، چوارمە .

كورد له (۳۶۰۰ - ۸۵۲) پ ز

لهسەردەمی فەرمانبەروایی (سارگونی یەكەم) ی ئەكەد هیچ باسێك دەریاری ھۆزە كوردەكان نەبوە بەلام كاتی (نەرامسین) ی كۆری فەرمانبەروایی گرتە دەست پەییوندی پەیدا بوو لەنیوان ئەكەدو كوردەكاندا. لەسەرەتای سەدە (۳۶) پ ز نەرامسین شەر بەھۆزی (لۆلۆ) نەگێرێ و بەسەریاندا زان ئەبێت. پاش ماویەکی كەم (نەرامسین) بەدەستی (گۆتی) یەكان كەھاوڕەگەزی لۆلۆكانن تیا ئەچێ و فەرمانبەروایی بابل (سۆمەر و ئەكەد) نەكەوتتە دەست (گۆتی). لەسەردەمی فەرمانبەروایی (گۆتا) یینجەم فەرمانبەروایان (عیلام) كانیش ئەكەوتنە ژێردەستیانەموو دەبنەباج دەر. ئێرەدا بۆمان دەرنەوی ئە سەردەمی سارگونی (یەكەم) دا و پێش ئەویش كورد ھەبۆوە بەلام ئەبەرنەھوی ناكۆکی و بەربەرەكانی نەبۆوە لەنیواندا لەمیزووی (سۆمەر و ئەكەد) داباسی نەكراوە. پێش نەرامسین لۆلۆكان لەسەردەمی سارگونی یەكەمدا فەرمانبەروا بوون. كە (لاسیراب) فەرمانبەروا بوو لەو كاتەدا. پڕۆفیسۆر- سپایزایش - ھەمان رای ھەیە^{۲۱}. لەكاتی ھااتی سارگونی دووم (۲۸۰۰) پ ز كۆتایی ھاوووە بەفەرمانبەروایی گۆتی و لەولاتی بابل دەری كردون ھەتا گێزاونیەتەووە بۆ بناری زاگروس، شۆینی پێشوی خۆیان. ولاتی مادەكانی داگیر كردوو ھەموو (مادستان و كوردستان) ی خستۆتە سەر بابل و ماوی سێ سەدە - مادو كوردیانی (رۆژھەلاتی و ئاراراتی) باج دەری بابل بوون { ئێرەدا دەرنەكەوی كە مادەكان لەسەدە (۲۸) ی پ ز لەناوچەیی مادستان بوون } / سالی (۲۵۰۰) پ ز لە كاتی وەرگرتنی فەرمانبەروایی - چەك - پێش دادیەكان یانی (ماد + كورد) باجیان بە كلدانیەكان داووە تا ئەنە نجامدا - چەك - دەستی بەسەرا گرتوون. دوگی (فەرمانبەروای سۆمەر لەسالی (۲۴۵۰) پ ز ھێرش كردۆتە سەر عیلام و لۆلۆكانی خستۆتە ژێر دەسلاتی خۆیەووە. لەسالی (۲۲۵۸) پ ز كە دوولەتی ئاشورپێك ھاات تا سالی (۲۱۹۲) پ ز بەھیج جۆرێك باسی كورد نەكراوە. نەرۆژھەلاتی و نەئاراراتی بەلام كەیومەرس سالی (۲۲۴۱) پ ز دوولەتی پێش دادی پێك ھێناو شاری دەماوندی كردۆتە

^{۲۱} میژوی كۆنی رۆژھەلاتی نزیکك ل ۱۸۶ وە ھەكاتی مینوپتاسی ل ۹۹.

پایته ختی خوی دمورو بەری سالی (۲۶۰۰) پ ز زوحاک له بابله وه سوپای بۆسەر
 پيشدادیه کان هیناومو لهدمو روهی شاری نسته خه رای پارس له گه ن جه مشیدی
 فرمانبروای پیش دادی بهیه کدا هاتون له نه نجامدا به سه رای کوهت وه فرمانبروایی
 جه مشیدی پیش دادی کوتایی هات. له سه رده می فرمانبروایی " کۆدۆ ناخوتتا " ی به که م
 فرمانبروایی عیلامه کان که به سه ر زوحاکدا سه رکه وتن. توانیان کۆتی دیله تی به چرن
 به یارمه تی فه ریه یونی پیش دادی و کاوی مادی سالی (۲۱۹۲ پ ز سالی) (۲۰۱۸) پ ز
 فرمانبروایی ناشور و کلد مگان - نینه - له شکرکی گه روهی هینا یه سه ر ولاتی مادو
 فرمانبرواکه ی گرت و له سیداره ی داو هه تا دمورو به ری شاری به لئخ - ی گرت. به لام
 نه یتوانی هه لای شارمه که بگری تا له پاشدا شمارمی (سه مینامیس) گرتی. له نینوان
 هۆزمکانی ناسیای ناومر است له که ناری رۆژه لاتی دهریای ره ش چه ند به گژدا چونیکک
 بوویدا له نیوانیاندا له سه ده مکانی (۱۸ ، ۱۹) ی پ ز له م کاته دا هینزکی بچووک له په که زی
 ناری هیندو نیرانی، له لای سه رموه په یدا بوو تا رۆژ ناوای کوردستانی نیستا هاتن و
 جی گیر بوون. خامن دسه لاتی که به ناوی (میتانی) یه وه دمۆله تیکی پینک هینا که پایته
 خته که ی له نزیك روه یاری خاپورموه بوو، رۆژ هه لات ناسه کان نه لین ونه م کۆمه له ش
 کوردن. له دمورو به ری سالی (۱۷۶۰) پ ز کورد مکانی (کاسی) له گه ن هۆزه هاورمه که زمکانی
 خۆیان (گۆتی - لۆلۆ) له ژیر فرمانده ی (خاندیژ ی کاسی له شکرکی گه وره میان بۆ سه ر
 ولاتی کلدانه کان هیناودا گیریان کردو دمۆله تیکی به دسه لاتی ان له (لاگاش) دامه زاندا
 که به دمۆله تی (کاردۆینا) به ناویانگ بووه یانی دمۆله تی کورد مگان. که شه ش سه ده
 به رده مام فرمانبرموا بوون له و کاته دا ولاتی ماد له ژیر سایه ی دمۆلاتی ناشوردا ونه ژیاو
 باج دهریان بوون به لام له نزیك شاری به لئخ) دمۆله تیکی بچووک له ژیر دسه لاتی
 تووسه (ناویکا که یونانیه کان - دیوکس - یان پی وتوه باجی نه داومو سه ر به خۆ بوون.
 له و تووسه یه نه (تووسه ی کورپ فه ریه ره زی مادی یه که که یقویاد فرمانبرمو بوه نه) تۆش
 کورپ نه و زمه پ. له سه ده ی (۱۶) پ ز میتانی یه کان فرمانبروایی هه موو کوردستانیان
 کردوه له رۆژ هه لات هه و (تا نارباخا) یانی که رکوک نیستا و سنووری ولاتی ناشورو
 ده شتی هه ولین. نه و پاشماوه دیرینه ی که له ساری که رکوک دۆزومه وه میژووی
 فرمانبروایی میتانی نه گیز نه وه سه ده ی (۱۵ - ۱۶) پ ز وا دهرنه که وی دانیه ستوانی

کوردستانی رۆژھەلات باج دەری دەوڵەتی کلدانی و ناھوور بوون. ئەم سەردەمەدا نازاودو
 دووبەرمکی و ناگۆکیەکی بەتین ئەکوردستاندا بوو بەلام ئە ڕوژی ناین و خوو ڕموشتی
 کۆمەلایەتیەو یەک بوون. سەردەتای سەدە (۱۴) پ ز میتانیەکان ھیرش دیکەنە سەر
 ھیتی) یەکان ئە سوریا بەھۆی شەرۆشۆری ئەمانەو و و دە دەسلاتی ناھووریەکان
 پەرە ئەسینی. (نادانئیری) فەرمانرەوای ناھوور سالی (۱۲۱۰ - ۱۲۸۱) پ ز ئەنووسی
 سوپای (کاس - گوتی - لۆلۆ سوپاری) م شکاند. (پاشماومیەکی دیرین X سەلتا تازی
 یەکەم) فەرمانرەوای ناھوورەکان سالی (۱۲۸۰) پ ز ئەگەل گوتیەکان بەیەکدا ھاتوو.
 ھەرەک خۆی ئەلی دەری سەریەکی زۆری بە سەردا ھیناون. بەھۆی ھیرشی یەک ئەدوای
 یەکی عیلامەکانەو بەسەر خاکی بابل و پەل بلاو کردنەوی ناھوور و و دە دەوڵەتی
 گاردۆنیای کوردی لاواز بووھ. ئە سەردەمی فەرمانرەوایی " تەگلاس نین " ی ناھوردا
 سالی (۱۱۷۱) پ ز دەوڵەتی چەند سەد سالی - گاردۆنیای - ئە ناو ئەچی بەھۆی چەند
 روداویکەو کەلامان بوون نی یە. کوردەکانی کاسی ئەگەرینەو بۆ شاخەکانی (زاگروس)
 یانی لورستانی ئەمرو مادو لۆلۆکان ئەکەونەو ژیر دەسلاتی بابل موه. ئە سالی
 ۱۱۰۰ پ ز تەگلات پالازاری یەکەم. فەرمانرەوای بەدەسلاتی ناھوور چەند جارێک ئەگەل
 پارس و مادو ھۆزەکانی لۆلۆدا کە ئە ژیر دەسلاتی بابل بوون بەیەکدا ھاتوون و گەلی
 جار باجی ئەمادو پارسەکان سەندوو. ئە خوارموش تا کەندوای عەربیی باجی لی
 سەندون ئە نیوان سالیەکانی (۱۰۶۸) پ ز ئەم ناھوریە مە ھورانە شەپیشیان بە
 کوردەکانی شاخی (نازۆ) فرۆشتوو. تا ئە ئەنجامدا شکاون و سەریان شۆر کردوو
 سەدە (۹) پ ز ناھوور نازیرپالی فەرمانرەوای ناھوور گەلیک ژۆم و زۆر ئەکات
 ئەکوردەکانی زاگروس و ئەیان چەوسینیئەو. بۆیە ئەوانیش لی ی ھەلنەگەرینەو موانا
 ئەبەنە بەر یابلیەکان ئەیانخەنە ژیر دەسلاتی ئەو.
 ئەم کابرایە چوار جار ئەگەل کوردەکانی زاگروس بەیەکدا ھاتوو جارێ یەکەم
 سالی (۸۸۴) پ ز بوو. کە ئەشکری بۆ سەر خاکی لۆلۆ ھیناوە بی ئە بخام گەراوتەو.

۲۲ ڕابوواری رۆژھەلات ناس ئەلی: شاخی نازۆ بریقە ئە ھازۆ یانی چیدی ساسۆنی نیستا.

جاریکی تر له ژیر سهرکردی (سلمانزارای کوری دا له شکر نه نیریته سهر خاکی لؤلوه چهند شاریک داگیر نهکات.

سوپای لؤلؤکان به سهرکردی (نایمخا) روو نهکهنه شاخ و دوور نهکهنه و مناشوریهکان به هیلاک نهچن و سهرنه نجام ریکهوتن نامیدیك مۆر نهکهن. ههر نهم سلمانزاره له سهردهمی فرمانبروایی خویدا یانی له کۆتایی سهدی (۹) دا جاریک بهرمو کوردستان نهکهنیته ری. به نیازی شه پکردن له گهژن پارس وماددا.

دیسانهوه سالی (۸۵۹) پ ز هیرشیکى هیناومته سهر ویلایهتی (زاموا) وتاومکو تاسلوجه و گلهزردی گرتوه. ههروهها سالی (۸۸۴) پ ز سوپایهکی تری ناردوته سهر ویلایهتی (نامری) یانی ناوچهی پشدمرو سهردهشتا. فرمانبروای نامری رای کردوته شاخ و ناوچهکەى به چن هیشتهوه.

کورد له سالی ۸۳۵ - ۵۵۰ پ ز

سالی (۸۵۲ پ ز که یقینادی کورد که یونانیهکان) نارباسی پی نه لنین
فهرمانروایی گرتنه دست و سر له نوی دولهتی مادی زینلوو کردهوه. له بووی سوپایی و
نیداریهوه پهری پی داوه. نهم سرکردهمهزنه(پارس و کورد) له دیلیهتی و چهوسانهوه
رزگار کردهوه. شاری(ههنگمادان) - ههمهدانی نیستا - ی کردوته پایتهختی خوی.
یونانیهکان بهداگیر کاری نهینهواو لهناو بهری دولهتی ناشوری ناو نه بهن^{۳۳}.

تهکلات پالازاری دومه فهرمانروای ناشورمکان له سالی (۷۴۲ پ زتووشی شهریکی
سهخت و دژوار دیت لهگه ن مادهکانداوا ۶۰) هزار دیل بهچک و ههموو دسکهوتینهوه
دمباتهوه پایتهختی خوی. ههروهها بهریهه کانی و شهرو شوږ دمرگا بهم گه له بهرنداوا
ههمیشه سرگهرمی شهرپوون. سارگونی سی یهم فهرمانروایی ناشور دوو جاری تر
لهگه لیا نا جهنگیوه جاری بهکهم سالی (۷۱۵ پ ز - دخو - که یونانیهکان - دیاکو - ی
پی نه لنین^{۳۴} سر کردهی سوپای ماد بووه به دستی سارگون بهدیل نهگیری و دوور
نه خریتهوه بو شام له نه نجامدا (۴۸۲) کهس له ناودارانی کورد له گه لیا دوور نه خریتهوه.
جاری دومه که هیرشی هینایه سر کوردهستان ناچاری کردن و خستینه ژیر دسهلاتی
خویهوه (۴۵) کهس له سرکرده خیلهکانی کورد بروایان به سارگون هینا که
خووامندیانهو بریاریندا که باج دهری بن.

سالی (۸۰۰ پ ز یانی سهدهی ههوتهم بهکیک له فهرمانروا ناودارمکانی ماد بهناوی
- کاردونیایا - تووشی شهریکی دژوار نه بیته لهگه ن کندانیهکاندا که سه نهاریسی کوپی
سارگون فهرمانروایان بووه، بهسهه کندانهکاندا سر نه کههویت و شاری بابل داگیر نهکات
و ژوریهی خهکدی بهدیل نه بات.

^{۳۳} ملل قدیمه مشرق ل ۱۵۹ تا ۱۶۲ واینه سکندری ل ۱۴۵

^{۳۴} له سههراوه کونهکان و پاشموه دیرینهکانهوه وا دهر نه کهوی که(کواکسار باکیاکسار) که ناوی
راستی(هواکستال) هوشتر بوته هوی له ناو بردنی و کوتایی هینان به دولهتی ناشور. پیرینال ۵۲
وته نریشی عمومی رضا نه خری ل (۸۳) بومل قدیمه مشرق ل (۱۵۸ - ۱۶۴) ونه حمده رهقیق بهرگی بهکهم
ل ۳۶۶ - ۳۶۹ و میژووی نه مین زمکی بهگ و... هتد

جاریکی تر نه گبته تی و شبرو شورو ماڻ ویران کردن دست پی نه کاته وه سهردمی) ناسارهاون ای کوری سهناریب ناوداری ناشور سالی (۶۸۱ پ ز لو ههرمتی دسه لاتدا مادو پارس نه خاته ژیر دسه لاتی خوی بهم شیوه سهردمی) ناشور پانییال ای کوری و) ساراکوس ای کورمزایشی ههروا به دیلی و ژیر دستهی مانه وه. هه ل بو کومه نیک له (سکا یا) سیت مکان ریک کهوت و لای ژووری ولاتی ناشورموه هیزش نه هینن و ناسیای بچوک داگیر نه کهن و چند سالیگ به تالان و برۆوه خهریک نه بن. تابه شیوه یه کی دیار دسه لاتی ناشوریه کان کهم نه بیته وه. (پرنیا) له لاپره (۵۲) نه نیت : له و کاته دا ههرمانرموای ماد (توس) له دنیا دهرنه چی و ههریه رزی کوری سالی (۶۵۵ پ ز ده بیته ههرمانرما که پارسه کانیش له کاته دا سهر به دونه تی ژیر دستهی ماد بوون. سالی - ۶۲۵ پ ز ههریه رز خویای نازادی و بزگاری نه که ویته سهری و نه که ویته وه شهر له گه ل ناشوریه کان. له نه نجامدا له شکرکه کی نه شکی و خویشی نه کوژی (کواکساری) کوری سهرله نوی دست نه کات به که کورده نوی له شکره به هیز کردنی به نیازی سهندنی توله ی خونی باوکی و هیزش ده باسهر ناشوریه کان و تا شاری نهینه و راویان نه نین و نابلو هه ی شارمه نه دات. له لایشه وه سیته کان هیزش ده هیننه سهر ولاتی ماد بویه کواکسار دست له نابلو هه شار هه لئه گریت و دمه گرپته وه سهرنه مان. به هوی نه بوونی دهرامت و هیلاکی سوپاکه یه وه به دستی سته کان نه شکی و ماوی (۲۸) سال نه ولاتی - ماد - دا نه مینیته وه. کواکسار پیانوکی ژیرو دنیا دیده بووه. هه میشه کارمکانی به راویژو پرس بووه. میوانداریه کی گه وره ساز نه دات بو سهر کرده و پیاو ماقولانی سته کان له و شه ودا توانی هه میوان بگری و بیانکوژی و له پاشدا سوپاکه یانی زور به ناسانی له ولاتی لادا دهر کرد.

له م پیاهه ژیره سهر سه خته خویلیای توله ی خونی باوکی گیژی نه دا بیری لی نه کرده وه هات پهیمانیکی دوستانه ی له گه ل) ناپو پۆلساری ههرمانرموای بابل دا به ست و) نامیشی) کپیشی له (به خت نه زمی) کوری ماره کرده بو زیاتر پته وکردنی دوستایه تی. سوپایه کی به هیزی) مادو پارس و عیلام و بابل و عهره ب)

هیزشیان کرده سهرولاتی ناشوروشاری نهینه وایان داگیر کرد. سارکوسی تازه ههرمانرموای ناشور کوری) ناسور نازیزپال) که زانی به ته نگ هاتوو هچدمه رفه تیکی نیه

فەرمانى دا ھەلەكەت بەخاۋو خەيزان و دەست و پىنەندەمە بىسۈۋىتىنى. ئابە و شىۋەيە ۋىلاتى
 ئاشور سالى (۶۰۶) پ ز لە نىۋان دوو دەۋلەتى ھاۋپە يمانى مادو بابل بەش كراۋ كۆتايى
 بە دەستە لاتتارىيەتى ئاشور ھات^{۲۵}. مېستەر ھۆل لە مېژۋى كۆن و رۆژھەلاتى نىكىدا ل
 ۵۱۱ ئەلىت ئاشورىيەتتە دوو فەرمانىمۇ ئاشورىيەگان - مانى^{۲۶} - يەگانى خستۆتە ژىر
 دەسلەتلى خۇيەۋە بەلام تۈنەي نەۋەي نەبۈۋە لەگەن كوردە نازاگاندا بېجەنگى. دەۋلەتى
 ماد بەناسانى تۈنەي نەرمەنستان وگاپادۇكىيە كە لە رۆژھەلاتى ئاسىي بېھووكدا بۈۋە
 بېگىرى و بېخاتە ژىر دەسلەتلى خۇيەۋە ھىرشىكى بىرە سەرا لىدە) كان و ماۋەي ۶ سالى
 رەبەتلى خاياند فەرمانىمۇ لىدەگان(ئالىيان X ئارتى تىسپى) كچى دابە(نازىدەھاكى
 كورى كواكسار. كواكسار سالى (۵۸۴) پ ز كۆچى دۋايى كىردو بخت نەزەرى بابلى زاۋاي
 سالى (۵۶۱) پ ز لەدنيا دەر چۈۋە.

^{۲۵} پېرنيا ل ۵۳. تارىخىي مۇسۇس رىئا نەخۋى ل ۸۲. ھۆزە كۆنەگانى رۆژھەلات ل ۱۵۸، ۱۶۴،
 تەئرىخ مۇسۇس نەجمەد رەھبىق ب ۳۶۶، ۳۶۹. مېژۋى نەمىن زەكى.

^{۲۶} مانى بېرىتىن لە دانىشتۈۋانى دەۋرىيەرى دەرياچەي ورسى و نازەربايجان كە ھاۋرەگەزى كوردە
 مادەگان.

کورده له سالی - ۵۵۰ - پ ز

تا سه رده می هاتنی نیسلام

که یخوسرموی دووم (کورش) سالی (۵۵۸) پ ز فه رمانبروایی پارسه کانی گرته دست وله پاشدا (نائزان - عیلام) یسی خسته ژیر دسه لاتی خوویه وه، مادمکان نابرمزاییه کی زوریان دمربری له فه رمانبرواییه تی کورش و به ربه ره کانی بیان نه کرد. کورش له شکر یکی گه وریه هینایه سه ریان و شکاندیان و کورش گه راپیه وه. نه مجاره بیان به له شکر یکی گه وریه ترو ره یکی نه ستوروه وه بو جاری دووم په لاماری دانه وه. تاتوانی دموه تی ماد بروخینی و ته فرو تونایان بکات و شاری همه دانی گرت. خوی بوه فه رمانبروای پارس و ماد. له م کاته وه دموه تی نیران دست پی نه کات که نیران به مانای ولاتی مادو پارس دیت. سده یه کیش پاش بروخاندنی دموه تی ماد به نیرانیان و توماد ته نانه ت شه ری نیران و یونان به شه ری مادو یونان ناو براوه. پیرینا لاپه ره ۵۸. سنووری نیران له م کاته دا له خواروه - قزل نیرماق - وله دمریای خه زهروه تا دمریای عومان بوه. کورش هیرشی برده سه ر نه رهنه نستان و نه ونش ی داگیر کرده وه بوه به به شیک له نیران. هیرودوت کوروش به فه رمانبروای پارس ناو نه بات و (نابنائید) به فه رمانبروای بابل. وته که ی هیرودوت راسته چونکه کوروش پینش نه وه ی هیرش بیاته سه ر ماد فه رمانبروای پارس و عیلام بوه. (پیرینا ل ۶۱). کورش سالی (۵۴۶) پ ز ولاتی لیدی خسته ژیر دسه لاتی خوویه په لاماری ناسیای بچووکشی داو سالی (۵۴۵) پ ز نه و ناوچه یه چووه ژیر دسه لاتی وه له هه موو هیرشه کانی کورش به رمو سه روه مو روژه لات و بوژ ناوا سوپای مادو پارس و عیلام شان به شانی یه ک بوون جه نگیون.

سالی (۵۳۸) پ ز کورش هیرش ده بیاته سه ر بابل و نابونائید به دلیل نه گری و بابلیس دمکاته به شیک له دسه لاتداریتی نیران و په لیش به رمو فینیقیه و فه له ستین نه هاوی و نه ونش داگیر نه کات. سالی (۵۲۹) پ ز له دنیا دمرچووه ماوه دوو سده هه موو کوردمکانی روژه لات و بوژ ناوا مادو گوتی تا هاتنی نه سکه ندیری رومی له ژیر دسه لاتی نیراندا بوون. له کاتیکدا که یخوسرموی بچووک - کوروشی بچوک - والی (کپادوکیا) بووه جه ز نه کات خوی فه رمانبروایی بکات و نه رده شیر ی برا گه وری دمریکات. له گه ل یونانیه کان ریک نه که وی له سه ر چند مهرجیک و (۱۲) هزار که س به کری به سه ر کوردا یه تی کلارخوس

سالی (۴۰۱) پ زبم سوپایهوه و هیزیکی گهوری کیادوکیاوه بهرمو بابل نهکهوئته ری له نزیکه خان نهسکندمره) له ژوروی بابل لهگهله سوپای نهردهشیری بریادا بهیهکدا دین و شهریکی سهختی خویناوی بوونه‌دات. هرچه‌نده سوپای که یخسرموی بچوک سر نهکهوتن بو سوپای یونان به دسیسه‌ی (تیساندین) له‌ناو نه‌چن (۱۰) هزار کهسیان نه‌میننوه. گه‌زنه‌فون به‌سر کرده هه‌لنه‌بژین. نهم سوپا دهه‌زارکه‌ناری دمریای نیسلا‌می‌نوهه تی پیریون و دمریایان جی هیشتهوه. له‌کاتی گه‌رانه‌ومیاندا له کوردستان له‌دمریه‌ندی زاخو توشیان نه‌ییت به‌توشی هیزیکی کوردموه که به‌کاردوشی ناو نه‌بران.

کوردمه‌کان شپه‌زه‌یان نه‌که‌ن و سوپاکه‌یان پهرش و بلاو نه‌که‌نه‌وه تا نزیکی نه‌رابزون دویان نه‌که‌ون. گه‌زنه‌فون له‌کتیبی (نانابازیس) دا نه‌نووسی: نهم کاردوشیانه سه‌ریان بو‌فه‌رمان‌رموایی نیران شوپ نه‌کردهوه. ته‌نانه‌ت فه‌رمان‌رمواییکی نیران به سوپایه‌کی (۱۲۰) هزار که‌سیه‌وه هینش نه‌کاته سه‌ریان له نه‌نجامدا سوپاکه‌ی تیک نه‌شکین و نه‌گه‌پینه‌وه. به‌رای گه‌زنه‌فون کاردوشیه‌کان سه‌ریه نهرده‌شیر بوون. سه‌رینجی فه‌رمان‌یان نه‌کردهوه. دیسانه‌وه نه‌لین ولاتی (کاردوک) تا بو‌تتی نیستا په‌ری سه‌ندوهه له‌و‌ساته به‌دواوه رویاری دیجله و دمورو به‌ری کیوی (جودی) پی‌یان وتوه (کوردمان) یا (کارداک) زۆریه‌ی میژوو نووسان به‌کوردوان ناویان برده‌وه و له‌زمانی نارامیدا به‌مه‌لنه‌ندی کاردو به‌ناویانگ بووه. (کوردمان) یا دارای سی‌یه‌م پینش نه‌وه‌ی فه‌رمان‌رموایی نیران بگریته ده‌ست والی نهرمینیاو ولایه‌تی کوردوان بووه تا سالی (۲۲۸) پ ز به‌هوی زیرمکی و لی هاتوویییه‌وه له‌پله‌ی والیه‌وه بوته فه‌رمان‌رموا. سنووری کوردان له‌م‌کاته‌دا له‌زیی گه‌وره تا سه‌رچاوه‌ی هاخامه‌نشینی له‌لایه‌ن نه‌سکندمره وه ولاتی کوردمه‌کان (ماد — کاردوان) کورتی و گو‌تی که‌وتوته ژیر نهم په‌لاماره. سه‌له‌ناوکوس یه‌کی له‌سه‌رداران یونان سالی (۲۲۲) پ ز فه‌رمان‌رموایی نهم ناوچه‌یه بووه که به‌دریژایی یه‌ک سه‌ده کوردمه‌کان له‌م ماومیه‌دا خه‌ریکی راپه‌رین و په‌لاماردان بوون. سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی دوهمی پینش زاین به‌شی سه‌رووی کوردستان به‌یارمه‌تی یه‌که‌م فه‌رمان‌رموایی نه‌شکانی (مه‌ردار) که‌وته ژیر ده‌سه‌لاتی نهرمه‌نه‌وو به‌شی خواروی کوردستانیش ورده ورده سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی یه‌که‌م که‌وته ژیر ده‌سه‌لاتی نهرمه‌نه‌وه که‌مه‌رکه‌زی شاری (نامه‌د) یانی (دیاره‌که‌ری نیستا بووه. میژوو نووسی به‌ناویانگ؟ (نه‌سترا‌بون) له‌باسی نهرمه‌نه‌کاندا نه‌ییت: کوردمه‌کان

زۆر بە سەلیقەو خامون پێشەن لە کاری هەندەسوو پێشەسازی دا شارمزان فەرمانرەوای نەرمەن تیگدران سوودی لە سەلیقەیان وەرگرتووە. سالی (٢٦) پ ز کوردستان تووشی پەلاماردان بوووە لەلایەن (نەتتوان)ی سەرداری رۆماوە کوردستان داگیر کراوە، لە شەڕێکی گەورەدا لەگەڵ سوپای نەشکانیەکان تیک نەشکی هاوکاری نەشکانیەکان (مادی بھووک) لە ناوچەى نازەریبايجان لەم شەڕدا لە تالان و برۆو دسکەوتی شەڕى بەش نەبن و دل یەشاو نەبن لەگەڵ نەشکانیەکاندا. بۆیە بەدزیهوه هانی سەرداری رۆما (مارك نەتتوان) نەدمن کەجاریکی ترهیزش بکاتەموو یارمەتی دەری نەبنە. رۆمەکان بەنیازی تۆلەوه سالی (٢٤) پ ز هیزش نەکەنەوه و نەرمەنستان داگیر نەکن. لەم لایشەوه فەرمانرەوای نەشکانیەکان (فەرهادی چوارەم) بە سوپایەکی گەورەوه هیزش نەباتە سەر مادی بھووک و پاش شەڕێکی خۆیناوی نەگیری و لەوێشەوه بەرمو نەرمەنستان نەکەوتتە رێ و دەستی بەسەردا نەگری نەکەسانی نزیک خۆی سەرپەرشتی کارانی بو دانەنى. سالیك پيش لە داىک بونى مەسیح فەرمانرەوای نەشکانیەکان (فەرهادی پینچەم) پەیمانى دۆستایەتى لەگەڵ رۆمەکان بەست و کوردستان و نەرمەنستانى خستە سەر دەسلەتداریتی رۆم. لە کۆتایی سەدەى یەکەمى زاین دا (تالان) یەکان و گورجیەکان هیزش دیکەنە سەردەسلەتسى نەرمەنستان و کوردستان و ولاتى مادی بھووک تووشى دەردى سەرى و تالان نەبن. فەرمانرەوای نەشکان لەم دەست دریزیە بى دەنگ بوو هیچ بەرگری نەکردووە. سالی (١٦١) ی زاینى بلاشى سى یەم فەرمانرەوای نەشکانیەکان نەرمەنستان نەگری بەلام رۆمەکان بەسەرکردایەتى کاسیوس توانیان بەشى رۆژ ناوایی دەولەتى کۆردۆ، ولاتى (نەرمەن) وەرگیرنەوه و سوپای نەشکانى بشکێن. سالی (٢٤٢) زاینى کوردەکان بە یارمەتى دەولەتى ئییران توانیان سوپای (والرین) ی فەرمانرەوای رۆمەکان بشکێنن و سەرکردەى لەشکرەکەى بکوژن لەپاشدا دەسلەتدار بوون سالی (٤٩٥) ک دەولەتى ناتابەکانى کود پیک هات کە بریتی بوون لە پینچ دەولەت^{٢٧} :

^{٢٧} نەمە هەلەى میژوووییە ئەم پینچ نەتابەگیە کە لە کوردستاندا دامەزران سەرۆکەکانیان پاشامووی سەلجوقیانى تۆرک بوووە هەندى میژوو نووس بە هەلە بە کوردیان داوتە قەلەم تەنیا دەولەتى نەتابەکانى ئورساتن کورد بوون - (١) تاریخ الامم الاسلامیة بەرکی دوم.

۱- دۆلەتى (ئەرتەكە) لە ھەسەن كەب و ماردىن دروست بوو بەشى ماردىن تا ماوى سى سەدە بەردەوام بوو لە پاشدا ھەردوو بەشەكە لەلایەن دۆلەتى قەرقۆبىنلو) ھەكانەو لە ناو بران.

۲- دۆلەتى شانەرمان لە ئەخلاق كەماوى بىست سان ئەگەن دۆلەتى ئەيوپىيەكاندا لەشەردا بوون ئەو سائە ناوچوون.

۳- دۆلەتى زەنگى لە موصل و سوريە و جزىرو سنجار و ئەربىل - دا ھەرمەنرەوا بوو بەشى موصل لەلایەن مەغۇلەكانەو داگىركراو چوار بەشى كى تى بەدەستى دۆلەتى ئەيوپىيەكان لەناو چوو.

۴- دۆلەتى ئەتابەكانى نازمىرايجان كە لە سالى (۶۲۲) ى كۆچى ماىو ھە پاشدا خوارزەمگان دەستيان بە سەردا گرت.

۵- دۆلەتى ئەتابەكانى لوپستان لە سالى (۴۵۴) ى كۆچى لە لوپستان پىك ھات ماوى سى سەدە ھەرمەنرەوا بوون لە ئەنجامدا بەدەستى تەيمورى ئەنگ لەناو چوون^{۲۸}. ئەيوپىيەكان يەككە بوون لە دۆلەتى ھەرە نازاوا ناوئارەكانى كورد لە سالى (۵۲۸) ى ك دەست بە ھەرمەنرەوايى ئەگەن لە ئەنجامدا لەشكرى نىزان و كورد تىك ئەشكى و پەرت و بلاو ئەبنەو. رۆمەگان واز ناھىنن و سەر سەختانە جارىكى تر سالى (۶۲۲) ى دژى (خەسرو پەروىزى) ھەرمەنرەوايى نىزان ھىرش دىننەو. ھەر لە شارەوورمو ھەتا ناوچەي ئەردەلان (سە) ھەرچى دىھاتى تىا ئەبىت ئەتسووتىنن و زۆرەي خەكەكەي ئەكوژن و دىرەدەرىيان ئەگەن.^{۲۹}

لە سائەكانى (۶۲۸ ، ۶۴۰ ، ۶۴۲) ى بەرانبەر سالى (۱۶ ، ۱۸ ، ۲۱) ى كۆچى لە ئەنجامى شەرى عەرەبەكان ئەگەن دۆلەتى نىزان كوردستان بۆتە مەلەبەندى شەرى شافى پىكدادان) ھەلوان و تكرىت) لە لایەن عەرەبەو داگىر كراو. دانىشتوانى (شارەزور پاو) توشى كوشتن و كاوتكارى بوون. لە ئەنجامدا خۇيان دا بەدەست سوپاى ئىسلامەو و موسولمان

^{۲۸} ئەمە (ھەلەيە دۆلەتى لوپستان تا سەردەمى پەھلەوى ھەر ماىو.

^{۲۹} ئەتسكپىدىيى ئىسلام بەرگى دوم (ل ۱۰۲۴).

يوون. (تاريخ كامل - تاريخ كوردستان - حديقهي ناصري) سالي (۲۲۰) ي كۆچى
دهولهتى دىياله - نال بوميه - له شيراز و له بهغداو

بى دامدرازووه تا سالي (۴۴۷) ي كۆچى بهردموام بووه. سالي ۳۳۲ ك دمولهتى

(نەخشىديه) پىنگ هاتوووه مامى دەسده فرمانبروا بوون له ولاتى شام. سالي

(۳۵۸) ك دمولهتى حوسنمويه له (دینهور) سەرى هەلدا. سالي (۳۸۱) ك سوپاي

رۇمى تىك شكان له سوريا. نه حمەدى كورې زوحاك پالەوانىكى دلیری كورد بوو له ناو

سوپاي ميسردا به سەروكايەتى (ابن مەصام) به تاكه سواره پهلامارى برده ناو سوپاي

بۇم و توانى سەردارى بۇمەكان يكوژى هەرنەم پالەوانىه تيه بوه هۇى وره بهردانى سوپاي

بۇم و تىك شكانيان (تجارب الامم) ابن مسكويه. سالي (۴۴۴) ك دمولهتى شوانكاره له

هەرنىمى فارسدا دامدرازا نزىكهى دوو سەدمو نيويانى تا سالي (۶۶۸) ك لهگەل دمولهتى

نيزان په يمانىكى دۇستانه يان بەست. سالي (۲۹۷) ي زايىنى سوپاي ساسانيه كان به

سەركردايەتى (نەرسى) حەوتەم بەدەستى سوپاي بۇمەكان و له ژىر چادويزى (كالاپوش)

تىك نەشكى و نەرسى بريفندار نەكرى. له نەنجامى ترسنوكى و نەسەر خويزى خەلكى

كورد ناچار دەكرىت په يمانىكى دۇستايەتى لهگەل بۇمەكان بيهستى و ناوچەى كارذوو

كوردستانى بۇژئاوا به چوار ويلايه ته (نازون، موك، زايدە - ره جيمه) بدات به بۇمەكان.

دەورو بەرى سالي (۲۳۸) ز) تيرداد ي كورد بۇتە هەرماندارى نەرمەنستان و ناينى

نەرمەنى له بەر بەرژموهندي خۇى و هەنديكى تر و مرگرتوه. كورده شاخاويه كان نەسەر

دينى زەردەشتى خۇيان ماونه ته و مو حەزيان به ناينى نەرمەن نەكردوه هەميشه شەرو

ناكوكى و پهلاماردان له نيوانياندا هەبو. يانى زەردەشتى و (نەنەوشيروان) دووجار به

كوردستاندا تنيەر نەكات جارئك بەرمو (لازىكا) و جارىكى تر له بىگەى كوردستان و

نەرمەنستانه وه، بۇ تەمى كردنى (خەزەركان) نەم دوو جاره كورده كان بىزىكى زۇر له

خۇى^۲ و سوپاكەى نەگرن و خواردن و نالفىيان بۇ ناماده نەكەن و خزمەتبان نەكەن.

^۲ نالان بريتىن ناربه نيرانه تيه كان له نزيك دەريەلندا داريل نيشته جن يوون له پاشدا ورمه ورمه
بەرمو (فونگا) بەرى كەوتون و بلايونه ته و مەتا سەدى حەوتەمى كۆچى مەغۇلەكان هيرش نەكەنە
سەريان و نەوايش له ترسا بەرمو بۇژئاوا كۆچيان كرموه.

جاریکی تر سالی (۶۲۴) ز کورد مکان دستي هاوکاری بریایه تی در یژ نه گن بؤ دوله تی
 نیران و پینکوه شه ری هه یسه ری بؤم (هه رقل نه گن.) ۵۶۹ ک بهه شیویه کی ره سمی
 دست به سر ولاتی کوردستان و میسرو سوریاو جزیره و نهرمه نستاندا نه گرن *^{۱۱}.
 دوله تی خورشیدیه کان ماوهی (۱۱۶) سالی له ناوچه ی لوری بچوو کدا پینک هات تا
 سالی (۶۹۳) ک بهر دهوام بوو. جگه لهو دوله تانه ی باسمان کرد کورد خاوه نی (۴۶)
 میرنشی گهرمو بچوکی تر بووه که هه ری هه که یان خاوه نی (ته پل و به یداخ) تاییه ت
 بوون^{۱۲}.

نهولیا چه له بی جگه له وانه ی باسمان کرد پینج دوله تی تری ناو برده که سر به
 به شی ته ورین " قوتور، پیرمدوزی، گولانی، دهمنمی، دهبنلی " ^{۱۳}

^{۱۱} نه نه و شیروان دادگه ر نه بوو خوین ریژ بوو له یه ک بؤئا سه نویست هه زار که سی له (سیستان)
 کوشت.

^{۱۲} نیشانه و به یداخ کورده ماد مکان شیوتیر بوون.

^{۱۳} فتح القسی فی فتح القنس - ل ۲۰۲. سیره صلاح الدین. ابن شداد (ابن خلکان) و تقویم
 التواریخ هتد.

- نهولیا چه له بی بهرگی چوارم ل ۱۷۸.

ناوى(مادوپارس) له يهك نه براون ويهيكهوه ناو براون تا دمورويهى سهدى پينجهى
پينشراين ناوى نيران پيدا بوو له برىتى - مادوپارس ^{٦٦} - ههروهه شهري كوردمكان
لهگه ل - والدين - سالى(٢٤٤ بز پينك دا دانهكەى ههيسهري رۆم) هههههه(سالى) ٦٢٤ بز
ومك باسمان كرد ههريه لايه تگيري له دهولتى نيران بووه.

برىك له زاناکانى ميژوو نه لىن پاش بوخانى دهولتى مادكه به هوى كارتى كردنى
مادى و معنوى له لايه ن پارسه گانهوه به شينك له مادمگان چونه پان پارسه گان بوون و
هه ندى له سهركردمگان له پايتهختى پارس مانهوه و جيگر بوون و پاپيشتى دهولتى
پارس بوون. بۇ ويته كواكسارى دوم كورى نازيده پاك سهركردهيك بوه له سوپاي كورش
له كاتى پنيوستدا كوردمگانى كۆ نه كرده مومو شهريان نه كرد به شينكى تر له مادمگان چوونه
پان كوردمگانى زاگروس.

ميژوو نووسه گان نه لىن نه شكانيه كانيش ههريه و شيوه له ناو پارسه گاندا
ماونه ته موى تيكه ل بوون. له كتيبي(كورد در مقابل ترك ل) ٢١ ١٥ نه لىت نه و هاوكاره
نيوان كوردو پارس له وانه به نه و تيكه ل بوونه ي مادمگان له گه ل پارسه گاندا بووييت كه
باسمان كرد. دكتور فريج - له كتيبي - كردلر - دا نه لىت(جهژنى كوردى) كه هه مووو
سالىك كوردمگان له (٣١ ب) حاضستوسدا به هوى بزگارى نيران له دست - زوحاكي خوين
ريژ - بيوارسب - نه يگيرن. نه و جهژنه جهژنى ده ماوه نديشى پى نه لىن. نه مه نيشانه ي
هاودمردى و هاو په يمانيه تى كوردو پارسه خاوه نى كتيبي - مروج الذهب - نه م
جهژنى به جهژنى - ميهره جان - ناو بردوه. له نه نه جامدا نه لىن جهژنى كوردو جهژنى
ده ماوه ندى جهژنى ميهره جان هه رسيكيان يه كن شا نيسماعيلى سه فموى له سالى(٩٠٢ ب)
كۆچى دا به شيوه يه كى ره سمى مه زه بى شيعه ي ناساند كه چهند هويه كى سياسى هه بوو.
نه مهش به لگه يگه كى چاك بوو بۇ عوسمانيه گان كه سوتان سه نيمى قانونى به هوى مه لا
نيديرسه وه په يوه ندى كرد به هه ندى له سه روك هوزمگان و په يمانيكى درؤو ده له سه ي
له گه لدا موز كردن و توانى هه نديكيان له شا نيسماعيل هه لگه رينيتته وه و بگه ونه ژيز
دهسته لاتى عوسمانيه وه.

^{٦٦} كتيبي له مستيد نايه تى(٣ ، ١٨ ، ١٩) . كتيبي دانايال نايه تى(٨ ، ١٢ ، ١٥) بهش(٦) نايه تى ٢٠ بهش
٨ . كتيبي نه شيا بهش ٢١ نايه تى ٢ هتد

تورکه‌کان نهم پدیمانه درۆینه به هۆیه‌گی سهرمگی نه‌زانن بۆ بلاویوونه‌ومی دسته‌لاتی عوسمانی له ناسیای ناوه‌پاستدا تورکه عوسمانیه‌کان کوردمه‌کانیان به بهره‌ستیکگی گه‌وره زانیوه بۆ داگیر کردنی ئێران پاش نه‌ومی به هۆی مه‌لا ئیدیرسه‌وه په‌یمان نامه‌یه‌گی مۆر کرد ورده که‌وته دست درۆژی بۆسه‌ر ولاتی ئێران و له ناومه‌ش ده‌ستی کرد به‌چه‌وسانه‌ومی کورده‌کان (میژوی نه‌ولیا چه‌له‌بی).

له‌سه‌رده‌می که‌یه‌غوسری گه‌وره تا هاتنی شا نیسه‌ماعیلی سه‌فه‌وی کورده‌کان به‌شیک بوون له‌ ده‌وله‌تی ئێران و ههر فه‌رمانه‌رمه‌وایه‌ک له‌ ئێراندا بوویت کورد یا پارس نه‌مان له ژێر ده‌سه‌لاتی بوون. وه‌ به‌هیچ جورێک مل که‌چی فه‌رمانی تورک نه‌بوون و ژێر ده‌سته‌بیان قبول نه‌ کردوه^{٢٧} کورشی گه‌وره به‌ هۆی هیژو بازوی نهم دوو نه‌ته‌وه گه‌وره (ماد و پارس) که‌وته خدیالی داگیر کردن و په‌ل ه‌اویشتن. له‌ بۆژ ناواوه تا ه‌الیس (قزل ئیرماق) له‌ بۆژ ه‌ه‌لاته‌وه تا بشته‌ومی بویاری (سه‌یمون) بۆیشتوون.

به‌هۆی نهم دوو برا باوکی و دایکیه‌وه توانی په‌ره به‌ سنووری خوی بدات سوپاکه‌ی به‌هیز بکات. پشت به‌ر نه‌دان و ه‌اوکاری نهم دوو نه‌ته‌وه له‌گه‌ل کورشی گه‌وره وای کرد له‌ دهریای خه‌زمره‌وه تا که‌نداوی ه‌هره‌ب بکرفت^{٢٨}.

وه‌ک چۆن ناو له‌ دوو ره‌گه‌زی (نۆکسجین و ه‌ایدیروچین) پینک دیت ه‌هر به‌و شیویه‌ش ئێران له‌ دوو ره‌گه‌زی سهرکی (کورد و پارس) پینک ه‌اتووه. یانی نه‌گه‌ر کورد نه‌بیت ته‌نها به‌ ه‌ارسه‌کان ناوتری ئێران وه‌ نه‌گه‌ر ه‌ارسیشی نه‌بی ته‌نها به‌ کورد ناوتری ئێران. که‌وابوو دوو وشه‌ی به‌یه‌که‌وه لکان، کورد و پارس مانای ولاتی - ئێران - پینک نه‌هینن^{٢٩}.

^{٢٧} فتوحات اسلامی یه‌رگی دوم لایه‌ره ١٢٢

^{٢٨} نخبه‌ الازهریه ل ٥٢٠.

^{٢٩} نهم هه‌له‌فانی پارس (پارس) بۆ ناسانکاری و پینگه‌ دانی بلاو کردنه‌ومی نهم (میژووی کوردو کورده‌ستان) بووه. نه‌گه‌ر ناهه‌ر له‌ دامه‌زراندنی یه‌که‌مین فه‌رمانه‌رمه‌وایی ه‌ارسه‌وه له‌ سه‌ر داو په‌ردووی کورد بووه له‌وه‌ پیش ته‌ریش درژته‌تیاان بۆ کورد دیارو ناشکراه. "ومرگیز".

دەربارەى نووسین و زمان و دین و خوو روشتی کورد

نووسین :

کوردەمکان خاوەنى نووسینیکی تایبەتى خۆیان نەبوون، لەگەڵ پەیدا بوونی خەتى بزماری کورد و پارس هەئس و کەوت و نووسینیان بە خەتى بزماری بوو .

(نلداکه) ئەئیت " نەگەر کتیب و نوسراو لە پاش کوردەمکان بەجی بمایه وا چاومروان ئەکرا لەگەڵ نووسینی پاشاکانی هاخامەنشینى جیاوازی نەبوايه " سەدهى دەیهى پینش زاین پیناونیک بە ناوی (ماسی سوراتی) پەیدا بوو. بە پى ی پیتە ئەبجەدیەکان چەند پیتیکی دۆزیهوه و لەسەرى نووسین و هەئس و کەوت کراوه کەبە پیتی (ماسی سوراتی) بەناو بانگه و ئەو پیتانە ئەجیت کە ئە سەدهى شەشەمى زاینى دۆزراونەتەوه کە (پینستی ناوینستای پى ئەئین. ئەو وینەى لە بەردەستایه چەند نموونەیکەن ئە پیتی ماسی سوراتی " . تا نزیکى سەردەمى هاتنى ناینى نیسلام پیتی ماسی سوراتی ئە ناو کوردا بەکار هاتوه و لەگەڵ ئەوهشداخەتى (نارامى، سریانى، یونانى) یان بەکار هیناوه. ئەسالى (۲۱۲۸) (سید حسین) ناویک لە پەیرەوانى شیخ علاوالدین ئە ناو کوبەیک هەرزندا کتیبیکی دۆزیهوه کەسى بەش بوو بە ناوی (اجازە نامە) بە هوی پروفیسۆر براونەوه - درایه دەست زانای خەت و نووسینی کۆن - پروفیسۆر - منس - بەشیکیان سالى (۸۸) پ ز نووسراوه بەزمانى پەهلەوی و بە خەتى نارامى و سریانى. دوو بەشەکەى تری بە زمانى یونانى نووسراوه هەردو بەشەکە باسى سەردەمى فەرهادى چوارم ئەکات کە لە سەدهکاتى (۲۲ - ۲۱) پ ز فەرمانبروایى ئەشکانى کردوه. ئەو دو خەتە وا دەر ئەخەن کە ئەو بنەمالەى ئەسفەندیار بابا گەورەى هەورامیەکان

^{۱۰} کتیبى - تتبعت تاریخی حول ایران القديم دارمستر

^{۱۱} شوق المستهام فى معرفه رموز الاقدام (احمد بن ابى بكر)

فەرمانبرموا بوون. پاش بلاو بوونەومی نایینی ئیسلام و پەیدا بوونی دستەلاتیان لە کوردستاندا پیتە (کوردی و بزمازی و نارامی و یونانیەکان) بە تەواوی لە بیر چوونەتەووە و بکارنەهینراون. لەبریتی یان خەتی – کوفی – بەکار هینراوە. لە دینی – نگل یی که لا تەرزانی سەر بە ناوچەى سنە قورئانیك دۇزرايهوه که بە خەتی کوفی نووسراوە و میژووی دمهکەرتەووە بۆ سەدەى دوومی کۆچی. پاش پەیدا بوونی خەتی (تعلیق) کورد و فارس هەردوکیان بەم خەتە نووسیویانە و لیژمدا بۆمان دەر نەکەوی که لە نووسینیشدا شانبەشان بوون.

زمان

به پی ی لیکۆلینهومی دکتور (سبایزار) هەر چوار هۆزەکی زاگرووس یانی کوردە ناراراتیهکان بریتین له " لۆلو، گوئی، کاسۆ، شۆیار " هەر یەکهیان خاومنی زمانیکی تایبەتی خۆیان بوون بەلام بەبەر ئەوی له یەکهوه نزیك بوون وەکو بەشه جیاکانی ئەمڕۆی کوردستان که جل و بەرگ و زمان هەندی جیاوازی تیایه. بەلام هەمووی یەك زمانه و پی ی ئەوتری کورد. بریک له رۆژهلات ناسەکان ئەلین زمانی هەر چوار بەشەکی زاگرووس ناری بووه بەلام تا نیستا بوون نەبوته وه ناری خۆی له چ بەشیک بووه. چونکه هیچ بەلگەیهک به دست نەهاتوووه که ئەم گری کۆنیریه بکاتوه. لێرەدا نێمه واز له زمانی کوردە ناراراتیهکان دینین و ئەچین به لای کوردە رۆژه لاتیهکانهوه (ماد). (دارمستتر) دانەری کتییی (لتبەعات نیران) ئەنیت زمانی مادەکان هەمان زمانی ناوینستا بووه بەلام تا نیستا هیچ بەلگەیهکمان بەدەست نەگەشتوه که زمانی ماد ئەگەن ناوینستا ئەیهک بچن. ناسترابۆن - جوگرافی زانی یونانی که ئە سەدهی یەکی زایندهامدوه له کتییی - نیران قەدیم - ئەنیت " ماد و پارس هەردووکیان به چاکی زمانی یەکتریان زانیوه و له یەك گەشتوون " وا دەر ئەکهوی زمانی ماد و پارس وەکو زمانی کوردی فارسی ئەمڕۆ له یەکهوه نزیك بوون. زۆر له میژوو زانەکان ئەلین زمانی - موکری - نیستا هەمان زمانی مادی کۆنه چونکه کتییی - زومند و ناوینستا - که به زمانی مادی نووسراوه زۆر له زمانی موکری نیستا نزیکه یا هەر هەمان زمانه. ئەم رایه له لایەن - هورات و دارمستتر و بری له لیکۆلەرەموکانی تریشەوه پەسەند ئەکری که زمانی ناوینستای زەردەشت زمانیمادی - کوردی - بووه. زمانی فارسیش ئەو سەرەمەدا هەمان زمان و نووسراوه بووه که له پاش ماوی (برسی - پۆلیس) جی ماو.

دەر ئەکهوی زمانی کوردی کۆن خۆی له وشە عەرەبی زۆر پاراستون و تا بۆیان کرابی ئەیان هیشتوه تیکەن ببیت. لێرەدا به پینچەوانە ی زمانی فارسیهوه که تیکەنیهکی زۆری تیندایه و پەيوەندی زۆری پچریهوه ئەگەن پارس کۆندا.

یو نمونه نامه نووسین به زمانی کوردی زور ناسان و پخوانه. به لام نووسینی فارس گه لی دژواره^{۶۶}. زمانی کوردی نه مرو له چوار شیوه زمان (لهجه) پیک دیت (کرمانج، گوران، لور، که لهور) و هر یه کی نه مانه بوون به چند به شیک ترموه که شیوه میان له یه که جیاوازه. له سرچاومی دیجلمه هوراته وه تا که نداوی عه رهب قه له مروی زمانی کوردی بووه. که پایته ختی نه زمانه یه که م نارارات و له پاش نه و زاگروس و دوی نه و نه سفهان له پاشدا نه هاومند وه مه دان و سرده میکیش تویسه فون (مه دانن) بووه. نه توانین بلین زمانی کوردی له سرانسه ری ئیران دا که نه سکندری مه قنونی فه رمان بروی بوه به ره سمی ناسراوه. بنچینه ی زمانی کوردی بوژ ه لآت به زمانی ناریایی کونه که زمانی - نانزارنی - یان پی وتوه^{۶۷}. که به باوکی هه موو زمانه کانی (ماد، هیند، پارس، عیلام) نه ژمیری. نزیکه ی س ه هزار سال پیش میلاد ناریه کان به م زمانه گفتو گو یان کرده و له پاشدا جیا بوونه ته موو جیاوازی په ییدا کرده و زمانی پارسی کون بریتی بوی لی هوت به شی به م جوړه : ۱- په هله وی ۲- دوری ۳- زاوی ۴- سه گزی ۵- سه گری ۶- هروی ۷- پاشتوی.

و شه ی (په هله) له فارسی کوندا به مانای شار هاتووه. له کوردی دا (پاله بی پی و تراوه هه موو پایته خته کان له کوندا) نه سپه هان، نه هاومند، هه مدان (په هله یان پی و تراوه. هه ربه م واته یه به که سانی خاومن هیژو نازیبان وتوه پاله وان یان) په هله بان) به واتای پاریزمیری شا ومک " پاسه وان. باخه وان، دمرگوان... هتد ". پیلو له کوندا پی ی و تراوه - پالی - چونکه ته نها خه لکی شارمکان له پنیان کرده.

^{۶۶} هه ورومیه کان که نیشته جی ی شاخن توانیویانه زیاتر پاریزگاری زمانی کوردی بکه نو و شه ی جیاوازی یو نامزای پیانو ناهرت به کار بینن. که چی هارسکان نه یانتیانیه نمو پاریزگاریه بکه ن. بویه تیکه لای زور له زمانه که یاند هه بی +

+ جیاگردنهمی ته مبر بو پیانو ژن پاش نیسلام په مینا بووه. کوردی گه لانی تر هه رگیز به نه متقی و سووکی ته ماشه ی ئنیا ن نه کرده که - ژیر - یان بو به کار بینن. نه مه کاری عه رهب -

^{۶۷} (۲) نانزان و شه ی (ننسان) هه ربیی لی و مرگیاوه که (زگرواوه به س) له هه ورومیدا هر نانزان به کار دیت. ابن خلکان

لەم رۆتکردنەو مێهەدا بۆمان دەر ئەکەوێ کە زمانی پەهلەوی یانی زمانی شاری کە خەلکی شار و دەشت گەشت گۆیان پێ کردووە. بە پێچەوانەی زمانی (دوری) کە دانێشتوانی دەرەوی شاری یانی خەلکی چیاو دەشت و لادێ کان قەمەیان پێ کردووە. (نەسترا بۆن) لە کتێبی (نیرانی کۆندا) ئەنێت : - لە نووسراوەکانی سەردەمی هاخامەنشین و فارسی کۆندا بۆمان دەر ئەکەوێ کە زمانی فارسی کۆن بۆ نووسین و خویندنەو مێهە کاریاری دەوڵەت بەکار هاتووە. بەلام قەسە کردن بە زمانی پەهلەوی بووە. سەرچاوی زمانی فارسی کۆن، ناویستا، سانسکریت) دەگەرێتەووە سەر زمانی ئاری. هەندێ لە رۆژەلات ناسەکان ئەنێن : تاوەکو ئیستا بۆن ئی یە کە زمانی ئاری چ بەشێک بووە لە سەردەمی پارس و ساسانیەکاندا هەر بەکار هاتووە. لە - فیوم - ی میسردا نووسراوەکان دۆزراوەتەووە کە بە زمانی پەهلەوی نووسراوە میستر ویست ئەنێ : سەردەمی نووسراوەکانە ئەگەرێتەووە سەردەمی دوومی کۆچی. دیسانەووە ئەنێت جگە لە ناویستا ئەو نووسراوەکانی کە لە سەردەمی ساسانیەکانەووە جێ ماوە هەمووی بە زمانی پەهلەوی نووسراوە ئەمە پێچەوانەی سەرچاوە هەورامیەکانە. لە هەجە ئوری نزیکتەین لە هەجە کوردیە لە زمانی پەهلەویەووە لە پاش ئەویس لە هەجە کەلھوری و ئەمجا (گۆران، هەورامی، گیلی، کرمانجی) دێت لەبەر ئەوەی گۆران و کرمانج نزیک و دراوسی ی کلدان ئاشوری بوون زمانەکیان زۆر لەیەکەووە نزیکن. زۆریە وشەیان لە یەک ئەچیت هەندێک لە مێژوو نووسەکان رایان وایە کە زمانی لە هەجەیکە لە زمانی فارسی.

(سێز سەنی سمپ) دانەری کتێبی ئاشوور ئەنێت ئەمە رایەکی هە ئەیه و ئەقل گیر ئی یە چون کە زمانی کوردی خاوەنی گۆرانکاریەکی تایبەتی کۆنی خۆیەتی کە شەشەمی پیش زایینەو هیشتا زمانی پەهلەوی لە دایک ئەبووە.

جیاوازیەکی زۆری هەیە لەگەڵ فارسی کۆنداو زۆریش لەو کۆنتەرە. بە پێ ی ئەم رایە مێژوو نووسەکان ئەتوانین بلین کە زمانی کوردی زمانی سەربەستی سەدەمی پاش ئەوەی دەسلاتی ساسانیەکان لە نیراندا پەری سەند زمانی فارسی پەری پێ دراو زیاتر کەوتە گەشە کردن بۆیە زۆریە زانوا ئەدیە کوردەکانیش هەر بە فارسی نووسیویانە. تەنھا ئەو کەسانە ئەنێت کە گیانی کوردایەتیمان زیاتر بوون و حەزیان کردووە وەک یادگار هەندێ شتی فۆکلۆری و بەخشان و شیعەر یان بۆ بە جێ هیشتووین.

ئايين و خوو رموشت

پيش هاتن و بلاويونەمى كوردەكان له سەدەكانى پيش زاین بۇ شۆينەكانى ئىستيان ئايين و داب و ئەوريتيان بە تەواوى بوون ئى يە. پاش هاتتيان بۇ شۆينەكانى ئىستيان بوون بۆتەو كەوا كەدا (ناھۇرا) پەرست بوون يانى (بوناكى پەرست). هەميشە ناگرو بۆشناييان خوش و يستومە دليان پى كراوتەو. بە لام لە تاريكى پەست و دل تەنگ بوون. وەك لە پىنشەو باسەن كە ناھور يا ناھير بە ماناي ناگر ديت. ناھۇرا لە دوو بەش پىك هاتوو ناھور يانى ناگر. نا - يانى هاتن - كە راستيەكەى ئە ناگرومە هاتو وەك وشەى خوا - خودا كە ئە. خود + نا - پىك هاتو يانى (خودى خوا خوى) يان ئە خودى خۆيەو هاتوو. مەبەستى راستى ليرەدا ئەويە كە خوا يا ناھۇرا ئە ناگرومە يا بۆشنايەو پەيدا بوو. ئەو بۆشنايە پى يان وتو (شيد) يا (شيدان) ئە زمانى عەرەبى بە ماناي نور- الانوار ديت ئەمەيان بە پەرورمەگارى هەموو جيهان زانيو. (الله نور السموات و الارض). وردە وردە پلەى هيزو توانايان پى داومو زياتر پەرستارى بوون. ناھورامەزدا - يان پى وتو يانى خامن هيزو دەسلەت.

بۆژ كە (ھۆر) و (خۆر) و خورشیدی پى ئەئین ھەر بەو بۆنەويە كە سەرچامى بۆشنايە خوشەويستە لايان و پەرستويانە ھەر بەو بۆنەويە بە كوردەكانيان وتو بۆژ پەرست. (میزوی کلیسای کۆن ل ۳۰۱ وشەى مەزدا بە مانای زۆر بە هيزو توانا ديت ھەرودەا ھيرۆدوت ئەئى - موزەكان كە يەكینن ئە شەش ھۆزمەكى ماد ئەمانيش ھەروا ناگر پەرست بوون. ئەتوانين بلينن كوردەكان بەلكو ھارسەكانيش لە سەرەتاي هاتتياندا بۇ شۆينەكانى ئىستيان پەيوەندى بە ھيزيان لەگەل بۆژو مانگ و ئەستىرمو ناوو باو سەوزايىس و يەزدان و ئەھريمەن بوو. ئەھريمەنيان بە نيشانەى شپو تاريكى ھەركاتى كەسيكيان بەردايە لە سەرەتاوہ نەيان ئەخستە چال بەلكو ئە شۆينىكى بەرزدا دايان ئەنا تاومكو قەنو دال گۆشتەكەى بەغوات و تىكەن بە گۆشتى گياندارانى تر بيت. ئە پاشدا ئەم ياساو نەريتە تەرك ئەكەنو مردومەكانيان ئەخەنە ناو كوپەيەك سەركەموو ئە سەر لوتكەى چىپاكان ئەيان ناشن. عەقنو تكاح و مەرە كردن ئەبوو بەلكو رازى بوونى باوك سەرۆك خيلن و كورپو كچ خويان بوو. چەند ژئىك بۇ يەك پياو ئە ناو كوردا باو

بوو. زىناو ھەتو بازى زۆر عەيب بوو. خوشك و كچىب پىماو نەشپاۋە. خەتەنە كردن باۋنەبوو. كچ تا كاتى گەورە نەبوايە و سەرۋ عوزر شۇر نەبوايە دەرپى ئى لە پى نەنەكرا، سەرتاپا لەشى بەكراسىكى ئاۋدامان داپۇشتو. كور تا كاتى ئن ھىنان پىشتىنى نەبەستو زۇبەي كورد ئەو سەردەمەدا كۇچەر بوون. بە مەرۋ مالات بەغىو كەرنەمە خەرىك بوون. ھەزىيان بە نىشتەجى بوون نەكردو. خواردن و كەرە سەي ژىانيان لە دارستان و دارى بەردارو ئازەل پەيدا كەردو. ھەمىشە لە گەرميان و كوستان كردندا، سامان و دەرەتەيان برىتى بوو لە مانگاۋ گاۋ بزن و مەرۋ نەسپ و ئەو گياندارانەي كە خۇيان بۇئو پەيدا نەكەن. لە پاشدا وردە وردە ئى يان نىشتەجى بوومو دىھاتى بچووك بچووكيان ئاۋمدان كەردو بە كشتوكالەۋە خەرىك بوون و دارى بەردارىيان ناشتو. ھەربوداۋىك پى بەدايە لە نىۋان خىزانىك يا چەند خىزانىك يا تىرمو ھۇزىك لەگەل ئەۋى تردا ھەۋلىيان داۋە لە رىگەي راۋىژو پرس بە رىش سپىانەۋە كىشەكەيان يەك لا بکەنەۋە. پەيۋەندى كردن بە ھەرمەنرەۋاۋ دەسلەتدارانەۋە لە رىگەي سەۋىك ھۇزكانەۋە بوو. ھەر سەۋىك ھۇزىك ھۆيەك بوە بۇ پەيۋەندى كردن لە نىۋان دەۋلەت و ھۆزەكەي خۇيدا (گەل). ۋەك كۆكردنەۋى سوپاۋ باج و چارە سەركردنى كىشەي ھۆزەكە و كاروبارى ناوخۇيى. پارە لە نىۋانىياندا ەكار نەھاۋو. ھەموو كېرىن و فرۇشتىك لە رىگەي ئال و گۆرمەۋە بوو. يانى كەل و پۇل بەكەل و پەلى تەر ئازەلىيان داۋە بە گەنم و جۇ. گەنم و جۇيان داۋە بە ھەندى كاللاۋ پىۋىستى رۇزانەۋە سالانەيان^{۱۱}. بەھۇى ميوانداریەۋە لە خوارمەننى يەكتريان خواردو ميوانداری و رۇز ئى نانى ميوان باۋ بوومو تا نىستاش لە كوردموریدا باۋە. جل و بەرگ و پىلاۋيان لە پەشم و خورى چەرمى ئازەلى مالى و كىۋى بوو زۇر سادە دروستيان كەردو ئن ھاۋبەشى پىماۋمەكەي كەردو لە كارو كاسبى كەردندا. كەل و پەلى شەرىيان برىتى بوو لە قەمەۋخە نچەر و تىرو كەۋان و گورزو شمشىزو كەمەندو كوتەك و بەردەھانى. پەرسەن و كاروبارى ئاينى تەنھا لە نەستۋى گەۋرەي مالىدا بوو كە

^{۱۱} تا نەم سەردەمەش لە كوردستاندا ئالۇ گۆرى كەل و پەل ھەربو بوە. بۇ ۋىنە لە دىھاتەكەندا كابرەيكە ترى ئى شوتى نەھىنى لە دى يەكى تەر نەيگۇریتەۋە بە گەنم و جۇ ياخود لە شارمەۋە كابرەيكە وردە ۋەئە نەھىنا بۇلاى و نەيدا بە خورى يا ھىلكە.

ۋەرگىزىر

پښ يان نهون(پير) نيتړ نهوانی تر له پهرستن و کارو باری ناینی خوځیان نهگه یاندوه .
ورده ورده (هورمزد) په رستیان پشت گوی خستومو دستیان داوخته(سیحرو جادو گهری)
که هموی درو ده له سهو هه لڅه له تاندنی خه لک بووه . له سهدهی هه وته من پ (۶۶۰)
پ ز یه کئی له هوشمه نندان و پوښنبرانی کورد بی ناوی - زمردهشت - ی دواپی له ورمن
پهیدا بووه نه یویست نهو باره ناله باره بگورئ و دوریان بغا ته وه له جادو گهری و سیحر .
به لام پیرمکانی کورد زور بهر بهر مکه انیان کورد گوی یان پی نه داو دزی و مستانه وه تا
ناچار له (ورمن) وه بهرمو (به لڅ) بویشته . دهستی کردوه به بانگ کردنی خه لک بو سر
رینیا زمکه ی . له وی خه لکینکی زور په پرموی بوون ورده ورده په لی بو ناوچه ی (سیستان)
هاویشت و له ویندا به ته واوی ناینی زمردهشت بلاو بووه . دیساننه وه گه رایه وه ناوچه ی
ورمن و دهستی کرده بانگه وازی خه لک و نالای (ناهورامه زدا) په رستی ی هه لکرد . زوریه ی
نه مو میژوو نووسانه ی که له بارمی مادوه نووسیویانه دان بهومدا نه نین که (زمردهشت) له
ماده یانی (کوردمکانی میدیا) یانی ولاتی مادو کتینی ناوینستا به زمانی نیشتمانی خوی
که زمانی - مادی - یه نووسیوه گه ئی له میژوو نووسه کان بیرو رایان جیاوازه دمریاری
پهیدا بوونی زمردهشت . رای دروست نهومیه : که یه کم زمردهشت له به لڅ پهیدا بووه کورپی
پورشسبه . که هوشه ننگ په پرموی ناینی زمردهشتی که نازمر هوشه نگیان پی و توه .
قسه یه کی خه سرو په روپیز له شانامدا نه م رایه نه سه لئینی : -

که مارا ز دین که ن ننگ نیست بگیستی به از دین هوشنگ نیست
همه راده دادا ست و ایین مهر نظر کردن اندر شمار سپهر

نه ئی له پاشاموکانی زمردهشتی نه کم کتینی (زهند) که ته نها به شکی ماو ته وه
سه رتای پهیدا بوونی نه م زمردهشته نه گه رپته وه بو هزار سال پینش زاین که نوح
پنجه مبر له سه ردمی نه ما له دنیا دمرچووه . زمردهشتی دوم به فرهدیون نهوتری که
را په رینی دزی (نازیدمه اک) به رپا کرد له سالی (۲۲۰۰) پ ز هه ندیکی تر نه ئین سالی
(۱۲۷۸) پ ز زوریه ی میژوو نووسه کان بوونی (کاوو فرهدیون و نه ژده هاک) ته نها به
نه فسانه نه زانن . دوا زمردهشت هه ر نه و زمردهشته کورده یه که له ورمن سهری هه لدا له

سەردەمی (کشاسب) ۱۵. بەرکۆشەکی چەرسەکی کاوه که کردویه به نالاو تا سەردەمی
هاتنی نائینی نیسلام مایهوه کاتی سوپای نیسلام نیسانی داگیر کرد نو نالایه کهوته
دەستیان هیردەموسی ئەلی : -

ههم پشت زردشت بیشین بداو

مه اباد پیغمبر راستکو

له کاتیکیدا کوردی مادی هیچ په یوه ندییه کی نه گەن (مانا بادی نیه و نه سەردەمی
مانا بادی تاومکو سەردەمی کشتاسب چەند هەزار ساڵ ئەینت، که وابوو هەزاران پشت
پنویستە تاومکو زەردەشت نه گاتەوه سەر مانا بادی^{۱۰}. تا نیستا را دەریاره ی پەیدا بوون
سەردەمی زەردەشت زۆرمو به ته‌واوی ساغ نه بوته‌وه (نورژ کسوس) و (نەرستۆ) سەردەمی
پەیدا بوونی زەردەشت به شەش هەزار ساڵ پیش سەردەمی نیفلاتون دائەنین یانی)
(۸۳۶۵) ساڵ پیش ئەم.

میژوو نووسی یونانی (گزانقوس) ئەنیت (۱۰۸۰) پ ز زەردەشت پەیدا بووه.
زەردەشتیه‌کان خۆیان سالی (۶۶۰) پ ز باس ئەکەن (میستر جاکسن ی شاهزای نائینی
زەردەشت ئەنیت - زەردەشت له نیوهی دوومی سەدی حوتەمی پ ز هاتۆته دنیاوو له
نیوهی یه‌کهمی سەدی شەهەمی پ ز له دنیا دەرچوووه^{۱۱} که ئەم رایه زۆر نزیکه له پای
زەردەشتیه‌کان خۆیان. دیسانه‌وه له کتیسی (زیده الصحائف) پەیدا بوونی زەردەشت به
سالی (۴۷۸) پ ز نووسراوه به پی ی ئەو سەرچاوانه‌ی له پەراویزی پێشودا باس کراوه
زەردەشتی دووم یا زەردەشتی کورد له ناوچه‌ی (ورمی) بەزانیه‌ی نیستا له دایک بووه،
ناوه - زەردەشت - کورپی پورشسب کورپی پیرسب کورپی کیدا کورپی ناریاک کورپی ناگەند
کورپی ناگیر کورپی مامیر کورپی هەرزیا ن کورپی نه پستان و له سەردەمی کشتاسب له سالی
(۶۶۰) پ ز سەری هەنداو. کشتاسب برۆای به

^{۱۰} دیستان المنعاب ل ه

^{۱۱} میژوی سرجان منکم ل ۲۷ و میژوی مسعودی - حمزه اسفهان - یاقوت و هەمزینی و ابو النناو و ابن

الفقیه و بلاژین و خورەدابه ... هتد

زمردهشت هیناومو برهیکى زۆرى به ناینهگه‌ی داوه هەر ئه‌و یارمه‌تیه بوه هۆی په‌یدا بوونی ناوی کشتاسب چونکه کشتاسب ته‌نبا فه‌رمانبروای به‌ئخ بووه. فه‌ردموسی نه‌ئى کشتاسب (۲۸) کوپى بوه که له ناوبراستى سه‌ده‌ی چه‌وته‌مى پ ز سالى (۶۶۸) پ ز فه‌رماندارى به‌ئخ بووه^{۱۷}. کشتاسب له نه‌زادى کيانى يه‌و کوپى نوهراسبى کوپى نه‌رجان(نه‌روه‌نشاه) کوپى نابو کوپى که يقوياد کورده.

که يه‌که‌م فه‌رمانبروایى زنجيره‌ی کيانى يه‌گانه. هه‌ندى له ميژوو ناسه‌کان به هه‌ئه ناوی گرشاسب دينن که‌دوا فه‌رمانبروای پيش داديه‌کان بووه. له کۆتايى سه‌ده‌ی (۱۰ پ ز له دنيا دمرچوووه. بریکى تر به‌هه‌ئه به (وئشتاسب)ى ناو نه‌به‌ن. يه‌کى له پاويزو کاران يا ومزيرى کشتاسب به ناوی (جاماسب) برازايه‌کى خۆى به ناوی (ناهۆ) نه‌دا به زمردهشت و که‌که‌ی زمردهشت (پورجيسټ) يا (به‌رجيس) ماره نه‌کات ئه‌م خزمايه‌تیه بوه هۆی نه‌وه‌ی جاماسب يارمه‌تى زمردهشت بدات. له‌م دوایيه‌دا پارچه هۆنراوه‌یه‌ک دۆزراوته‌وه وا دهر نه‌که‌وى که کورده کاتى په‌لامار دانى سوپای ئيسلام بۆ سه‌ر کوردستان نايىنى زمردهشتيان په‌يره‌مو کردومو برۆيان به (ناهۆرامه‌زدا) بووه. هۆ نراوکه باسى هيزش په‌لامارى سوپای ئيسلام نه‌کات بۆ سه‌ر خاکی کوردستان که له ناوچه‌ی شارمزرور چه‌ند کوشت و کوشتاريان کردومو چه‌ندين دنهاتين کاول کردوووه :

هۆرمزگان ره‌مان ناتيران ک وژان
 وئشان شاردموه گۆره گۆرمه‌کان
 زۆرکار نارهب کردته خاپوور
 گه‌ناو پانه هه‌تا شارمزرور
 شنۆ کينگان ومديل بشينيا
 مي‌رد نازاتاي ژه‌ بووى هۆينيا
 رموشت زمردهشت مانه‌وه بیکه‌س
 به‌زيبکا نيکا هورمزو هويچکه‌س

^{۱۷} يه‌کى له گورمگانی کشتاسب ناوی نه‌سه‌فندياره و باوگی به‌همه‌نه که به بابا گه‌ورمى لرو به‌ختيارى و هه‌ورامى دانه‌ئزى.

ماناكەي : - مزگەوتەكان(ھورمزگان) يا ھورمزگان ويران بون و ناگرمكانيان
 كوژاونهتەوه، گھورمگان ھەموو خۇيان شاردۆتەوه، دوژمنەكان زۆر ستەم كارانە شارو
 دنياتەكانيان لەناو برد^{۱۸}. كچ و ژنيان بە ديل گرت نازاو دليزركان خۇيني گھوزان -
 پەيرەوانى زەردەشت بى كەس مانەوه (ھورمز) بەزەيبى بە كەسدا نەھاتەوه. پاشماوى
 كوورە ناگروكان و ناگردانەكان لە كوردستاندا بەنگەيەكى ناشكرايە كە كورد ناگر
 پەرت بون بو شيوەيەكى گشتى بە پى ي نەو پاشماوو چيرۆكە نەھسانە كورديانە
 نەتوانين بليئين كە كورد لە سەرتاوه (رۆژ) پەرت بون. لە دوايدا ناگريان پەرتەوو
 ھەندىكى بۆتە جۆنەكە. لە نە نجامدا كوردو پارس بە بەزەماندى ھەردووكيان ناينى
 نيسلاميان پەسەند كردوو موسلمان بون. ناينى بەسى كورد نيسلامەو پەيرەوى
 مەزھەبى نيمامى (جەنەفى) ين و زۆربەيان (شافى) ن كە لە سالى (۱۵۰) ي كوچى دا لە
 دايك بومە (۲۰۴) لە دنيا دەرچوو. لە گۇرستانى سەركيان ھەلبژاردو كە بە -
 قادرى - و نە قشەندى - ناو نەبريت يانى دەرويش و سۆفى.

^{۱۸} وشەي مزگەوت لە ھورمزگەوه ھاتو. گد - ليزمدا بە ماناي ئەدا ديت يانى گەدا كاه يا
 ھورمزگ كە بە ماناي شۇينى پەرتتى ھورمزە. ناوچەي سنە بە گشتى بە مزگەوت نە (ليزن) مزگە
 يا مزگت. " ورمگيز "

بەندى چوارم

دەريارەى كوردستان

"ژمارەى دانىشتوانى ھۆزەكانى كورد"

كوردستان برىتى يە لەولاتىك كە كورد لە سەدەمكاني پىش زابىنەمە كۇچيان بۇ كوردوم پەليان بە ھەموو لايەكىدا ھاويشتەمو تىدا جى گير بوون بە ناوى خۇيانەمە ناو نراوم (كورد - ستان) كە ھەردوو بەشەكەى يانى رۇژھەلات و رۇژ ناوا نەگريته وە سنوورى كوردستان : - لاي سەرمە نەرمەنستان. لاي رۇژھەلات نازەربايجان و زنجيرە شاخى زاگروس (تى بىنى، نەمە راستى نى يە) چونكە ھەرگيز نازەربايجان لاي خۇزھەلات نى يە. جگە لەووش نەو وا ديارە كرماشان، وە نوپستانى بە بەرچاو نەگرتەمە. لاي خوارمە عيراقى عەرەب(بابلستان) لاي رۇژ ناوا رويارى فورات و ولاتى ناسيىاى بچووك. ھەندىكى تر لە ميژوو ناسەكان سنوورى كوردستانيان بەم شيوەيە ديارى كرده: - لاي سەرمە چىكانى ياگرى داغ - نارارات - . لاي رۇژ ناوا رويارى فورات تا سنورى شارى بەغدا لاي خوارمە سنوورى سەرمەى بەغدا عيراقى عەرەبى. لاي رۇژھەلات سنوورى خوزستان و پارس زنجان و ورمى و خۇى و ماكۇ.

بە پىى نەم ديارى كردنە بەشيك لە يورزە رۇم و ويلايەتى رۇژھەلاتى ناسيىاى بچووك و بەشى خواروى نازەربايجان نەكەوتنە كوردستانەمكە كورد نىستاش نەم شۆينەدا نەژى. (حمدالله المستوفى) نە كتييبى(نزه القلوب)دا نەئيت"لە كۇندا شارى) بەھار) كە نەكەوتنە ژوروى ھەمەدانەمە مەئبەندى كوردستان بوو نە پاشدا نەو مەئبەندە كويژراومەمە شارى(سولتان ناياد) -چەمچەمال(چەمچەمالى) نزيك كيوى بىستون نىستا ھەوتاوە) لە نزيك كيوى بىسون. ھەرەھا ويلايەتى نەرمەن جزيرە نە بەشى كوردستاندا بوو(نەربيل و نامەد) سەر بە ويلايەتى(جزيرە) بوون. بە پىى نەم نووسراو نە سەدەى ھەشتەمى كۇچى دا كوردستان برىتى بوە(۱۶) ويلايەت بەم شيوەيە : -

۱- نالالت ۲- نالشت۲- بههار۴- خەفتیان ۵- دەرپەندی تاج خاتوون ۶- دەرپەندی
 زەمكى ۷- دارپیل و نیرنیل ۸- دینهو۹- سولتان ئاباد (چەمچەمان) ۱۰- شامزوروا ۱۱-
 کرماشان ۱۲- كەرمند و خوشاب ۱۳- كەنگاومر ۱۴- ماهی دشت ۱۵- تاقە وستام ۱۶-
 بیستون. ئەنسلکوییدیای نیسلام نووسیویوتی کوردستان دیاری کردو ئەئى: کوردستان
 بریتی یە ئە وشوینا ئەى کوردی نیشته جى یە بەلام زۆرپەتەسكى سنورى بۆ دیاری کردو
 ئەئى زویەكى لاکیشى كە ئە خواری رۆژەه لاتى ئورستان دریز بۆتەو تا سهرووی رۆژ
 ئاواى (مەلاطیة و بریتی یە ئە (۶۰۰ میل دریزی و (۱۲۰ تا ۱۵۰ میل پانی و زۆریە پانتای
 ئەکەوئتە نیوان موس و ئاراتات كە (۲۵۰ میل ئەبیت. ئەولیا چەلەبی سالی (۱۰۶۵ ی
 کۆچی گە شتیکی بە کوردستاندا کردو سنوری بەم شیویە دیاری کردو. لای سهرو
 نەرزۆم. ئەویو بەرمووان هەکاری و جزیره و عەمادیو موس و شارمزرور نەردەلان و
 دەماوندو دەرئەو دەرئەتەنگ تا بەسرە نەروات كە نزیکەى (۷۰۰ فرسەخ" رینگا ئەبیت)
 فرسەخ ۲ میله). بە دریزی پانتاییەكەى ئەو كەمترە". هەر بەم شیویە ئە نیوان
 رۆژەهلات ئەسەکاندا جیاوازیەكى زۆر هەیه دەرپاری سنوری کوردستان كە هەچیان بە
 تەواوی شارمزا ئەبوون. سیز مارک سایکس - سنوری کوردستانی ئە نیوان سهراوای زى
 ی گەورمو دیجە و خواری گۆمى وان داناو. (تۆرۆ دانژین) ی رۆژەهلات ناس ئە کتییى)
 ئاپوریولوچى) ئە دوو تابلو كە ئەگەرتەو بۆ دوو هەزار سال پ ز ناوی ویلايەتى)
 كارداکا) هاتوو كە دراوسى ی (سۆى) بوو كە ئەكەوئتە خواری گۆمى (وان) مو.
 شەرفنامە ئەئى: ئە ناوچەى بتلیس قەلایەكى زۆر كۆنى تیايە بە ناوی (سۆى) و بە
 زمانى (نارامى) بەم ناوچەیان وتوو (حەزرى كاردۆ). جگە ئە نووسینی میژوو
 نووسەکانیش ئەم ئەوچەیه بە (کوردوان) ناودارە. جزیره ی ابن عەمەرى نیستاش)
 كازارتای كاردۆ) یان پى وتوو ئەرمەنیهكان بە (كوردۆخ) ناویان بردو.

۱۹ فرسەخك بە مانای سەعاتە رینگایەكە بە پى
 ۲۰ ئەولیا چەلەبی بەرگی چوارەمی میژومكەى ل ۲۵

(بلاذرى و طبرى) ئەلەين لە ناو مەدەبەگاندا بە (كاردا) يا (كارداى) بە ناويانگ بووه . ياقوت حەمەدى ابن عمرو نزيكى دوو سەد دى ئى بوو شاركانى برىتى بوون لە (الشمانين ، جودى ، فيروز ، شاپور) كه كهوتونهته كه نارى چه پى ديجلهوو بەرانبەر (بازیدا)^{۹۱} .

لە پاشدا ناوى كاردا لە كتيبه نيسلاميه كاندا ون كراوو لە برىتى (جزيرى ابن عمەر) (بوەتان) لە شونى نووسراوه . وا دەر ئەكهوى (بوەتان) لە بوختانوه هاتى وەك رۆژهەلات ناسەكان (نۆلكە و كيارت) وا هارتان (ئەلەين هەر نەو) بوخته ويچ بە يە كه (هيرودوت) لە سەدى پينجەمى پ ز ناوى بردوه كه سيانزەمين ويلايهتى (ناخامن) بوە لە پاشدا بوە بە بەشيك لە نەرمەنستان . (گەزەفون) لە كتيبي گەرانەوى دە هەزار يونانى دا ئەلئيت – ويلايهتى كارداك تا بوەتان دريژ بوتهوه ديسانەوه (ئەسترابو) ي رۆژهەلات ناس ئەلئيت كوردا ماتهك بە شاخەكانى ديار بەكرو موش – ي نيستا وتراوه .

ئيزمدا جى ي گومان نى يە كه ويلايهتى (كارداك) كارداخ – كارداشوى – كاردا كا – كارداى – كوردو – كوردان) بە مەلەبەندى بنەرهتى كورديان وتوه . ئەم رايەش لە سەرهتاي سەدى بيستمەدا چەسپاوه ريسكى رۆژهەلات ناس ئەلئيت : – كورد ، كوردى ، كورديا هەمووى يەكئىكەو جياوازي نى يە . بە پى ي نەو تابلو گرتگەى كه باسى جوگرافياى سەدى حەوتەمى نەرمەنستان ئەكات (ئەدومنس) ئەلئيت نەو تابليویدا وشەى كورچى نووسراوه . رۆژهەلات ناسى ناوبراو ئەلئيت وشەى كورچى لە – كورچى ناخ موه هاتوه كه بە ماناي كورد دئيت سەردەمى فۇستىوس بيزا پيوس سەدى چوارەم (كورچى) ناوچەيەك بوە لە نزيك سەلماس لە پاشدا بووه بە ويلايهتيك لە چۆلە ميگ تا جزيرى ابن عمر پانتايى بووه . ميژوو نووسان (س مارتن . نورمان) لە كتيبي رۆژهەلاتى كۇندا – سر مالكم لورسە هاسل – براون – دكتور رۇسو... هتد – هەر يەكە لەمانە دەربارى نيشتمانى كورد چۆرە رايەكى تايه تيان هەيە . كه لەيەكەوه دوورن . جگە لەوى هيجيان بە راستى و پوانى چۆنيهتى باسەكانيان دەربارى كوردستان نەووسسيوه بەلكو كوردستانيان زۆر بە بچوكتره . بە پى ي ليكۆلئينهوى راست و دروست ناوچەى لومرستان و

^{۹۱} بازیدا – كهوتۆته لاي راستى كه نارى ديجلهوه . مەبەست لەو (كاردا) يە (قردا) كه بەشى بوە لە جزيرى – ابن عمەر – و نەو بەشەكەى – بازیدا – بووه .

كرماشان و سنه (نەردەلان) و بوشى خواروى نازمربايجان و خوى سەئاس و^{۲۰} ورمى و ياكۆو موكرى ھەمووى بەشى كوردستانن مەبەستمان لە كوردستان غەيرى ولاتى (مادە) كە لە پاشدا باسى ئەكەين. ھۆزە كوردەكان لە زۆر شوين و جيگادا بلاو بوونەتەوہ بۆ وئینە (ھۆزى بازۆكى) لە دەورويەرى تاران و ھۆزى بە (چناوند) و (باوہنوور) و (زەفرانلى) لە خۇراسان. لە ھەمەدان ھۆزى جۆزەكان و لە ناوچەى مازەندران ھەشايەرى (مۇداكۆ) و لە ناوچەى فارسدا ھەشیرەتى شوانكارەو لە عىراقى عەجەم ھەزى ئەسيارلوو چەند بەشيك لە تيرەى ئەك. لە قەزوين و سەروى بۆژ ناواى ناوچەى گيلان ھۆزى (عومەرلو) ھەيە كە بریتين لە چەند بەشيك (تەبەقرانلو، شگاملو، بەھادرلو، شاكلانو، پشانلو) ە ھەموويان كوردن لە خوزستان و تەھستان كورد ھەيە^{۲۱}. ھۆزى براخوى زەنگەنە لە بلوجستان و ھندوستان و ئەففانستان و ئەنقەرە بلاو بوونەتەوہ. كوردستان ئەكەويتە دامينى (بانى) نەرمينياوہ و رە بەرمو (بين النهرين) بەرزايى كەم ئەييتەوہ. ھەر بە پى ئى ئەم بەرزايى چىياى (چلچەشمە) لە سنە (۴۰۰۰) م و بەرزايى ئوتكەى كە ئى خانلە ئىوان سەقزو بانە (۲۲۵۵) م و بەرزايى چىياى ماردىن لە ئىوان ديچلەو ھورات لە كوردستانى بۆژ ناوا (۱۱۰۰ م) لە كاتيكدە كە بەرزايى شاخەكانى نارارات زياتر لە (۵) ھزار مەترە شاخى عبدالعزیز و سنجار بەشيكن لە ريزە شاخەكانى كوردستان كە لە دامينيا بىباباتيگ دريژ بۆتەوہ تا دەورويەرى جزيرە كۇتايى ديت.

^{۲۰} سەئاس - لە زەمانى رەزا شادا ناويان گۆزى بە شاپوور

^{۲۱} كوردلر لە نووسينى دكتور فريخ ل ۲۲

رووبه‌ری کوردستان

له رۆژه‌لاتی ئورستانه‌وه تا بۆژ ناوای دیاربه‌کر هێلی پانتایی (۲۲ - ۲۹) پله‌ی ژوورو هێلی دریزێ (۲۹ - ۵۰) پله‌ی بۆژ هه‌لاتی که ماومی (۷) پله‌ پانی و (۱۱) پله‌ دریزێ هه‌ر پله‌یه‌ک بریتی یه‌ له‌ (۱۵) میل. نه‌ نه‌جاسی کۆی دریزێ * پانی * ۱۵ = ۱۷۲۲۵ میل چوار گۆشه‌ که بریتی تیه‌ لهر رووبه‌ری خاکی کوردستان نه‌گه‌ر نه‌م ژماریه‌ * ۱۰ بکه‌ین نه‌کاته (۱۷۲۲۵۰) کیلومه‌تر چوار گۆشه‌. به‌لام نه‌به‌ر نه‌ومی رووبه‌ری کوردستان لاکیشه‌و چوار گۆشه‌ نی یه‌ وه‌ک شیوه‌ی دوو سێ گۆشه‌ له‌م سه‌رو نه‌و سه‌روه‌ هه‌یه‌. سێ به‌شی رووبه‌ره‌که‌ی داگیر کردوه‌. نه‌گه‌ر نه‌م سێ به‌شی ئی دهریکه‌ین (۱۲۰.۰۰۰) کیلومه‌تر چوارگۆشه‌ نه‌مینیتیه‌وه‌ که بریتی یه‌ له‌ پانتایی رووبه‌ری خاکی کوردستان.

"ویلايه‌ت و شارمکانی کوردستان"

کوردستان پێک هاتوه‌ له‌ شه‌ش ویلايه‌ته‌ (والی نشین - نه‌میرنشین) به‌م شیوه‌یه‌ :

ئ- دیاربه‌کر - شاره‌ گرنگه‌کانی نه‌م ویلايه‌ته‌ بریتین له‌ : ۱- دیاربه‌کر - مه‌ئه‌بندی ناوچه‌که‌یه‌و نه‌که‌وێته‌ نزیک روبراری دیجله‌وه‌ دانیشتوانی شاره‌که‌ نزیکه‌ی (۳۵) هه‌زار که‌س نه‌بن.

۲- میافارقه‌ین - شارێکی خوشه‌و به‌ناوو باخی زۆر به‌ناویانگه‌

۳- ماردين - نه‌که‌وێته‌ دامینی چیاى ماردينه‌وه‌. شارێکی گه‌وره‌یه‌و به‌ ماری گه‌زنده‌ ناوداره‌.

۴- نه‌سیبن - هاوینه‌ هه‌وارێکی خوشه‌ خامنی باخ و ناوی زۆر

۵- ئاهه‌نی - شارێکی پیشه‌سازی یه‌و کانی مس و هه‌لقون و ناسنی تیايه‌

۶- سورمک -

۷- نامه‌د : - بریتین له‌ ۷ شار له‌ بۆژناوای دیجله‌

۸- جزیرمی ابن عمر - به‌ جزیره‌ ناودار روبراری دیجله‌ی پێدا تینه‌ر نه‌کات

۹- نه‌یشاپور

۱۰- سه‌هره‌ت

۱۱- نەرچەكى

۱۲- بۇتان

ب - مۇسل : - مەنبەندى ويلايه تەكە يە . ئەكە وئىتە لاي راستى دىجىلەوۋە كە لاومكانى نەينەوا كە پايتەختى ئاشوربەكان بوۋە نىزىكىيە (۲۰) كىلومەتر ئەم شارموۋە دوورە ئە كۇتايى سەدى ھەوتەمى پىش زايىن يانى (۶۰۶) پ ز كوردەكانى ورمى ئەگەن كوردە مادەكانا (عىراقى عەجەم) بە سەرگردايەتى (كواكسار) و ھاو پەيمانىيەتى (بابلىيەكان) نەينەوايان داگىر كرددو بۇ ھەمىشەيىي كوردويانە بە كە لاومو ھەرمونرەوايەتى ئاشووربىيان ئەناو پردوۋە .

۳- " نەربىل - ھەوئىر بەھۇي شكاندىنى سوپاي (دارا) ئەم شۇينەدا بەدەستى ئەسكەندەرى مەھدۇنى بەشارىكى مىژوۋىي ئەژمىرى .

۴- " سولەيمانى - ئە كۇندا كورد پى ي وتوۋە شارباژىر . ئەم دوايىدەدا ئىبراھىم پاشاي بابان بە ناوۋە باپىرەوۋە سالى (۱۷۸۷) ي زايىنى ناۋەدانى كرددەوۋە . بوۋە پايتەختى ئەمارەتى بابان .

۵- " بستان ؛ -

۶- " كەرەكوك - ئە كۇندا (ئارىخا ي پى وتراوۋە . شارىكى نەوتى گىرگە .

۷- " سىنجا - شەنگار .

۸- " عەقرە - ئاكرى ۹- " عەمادىيە ۱۰- " رەماندوز - ئە دوو بەش پىنك ھاۋە رەمەند - دژ واتا قەلەي رەمەند ، كۇچەرەكان . ئە رەمەندەكانى ھەرنىمى (دوين - كە ئىستە كەوتۇتە ھەرىمى - كە نچە - .

۱۱- " كىرى ، ۱۲- " سەلاھىيە (تى بىنى - كىرى و سەلاھىيە يەك جىگە يە) ، ۱۳- "

گۇن عەنەرىيا (خىلمار) گە ئىستا بۇتە خورمال ئەكەوئىتە دامىنى شاخەكانى سورىن يانى بوژھەلاتى دەشتى شارەزور .

ج - سەنە يا نەردەلان . بۇيە نەردەلەي پى وتراوۋەچونكە مەنبەندى ھەرمانرەواي نەردەلانىيەكان بوۋە . نەردەن - بابا گەورەي بىنەمانى نەردەلانىيەكانە و ناۋى راستەقىنەي (ھەيروى كورپى خەسەمە . نەردەن سالى (۱۳۷) ي كۇچى ئە سەردەمى ھەرمانرەواي (ابو العباس عبدالله عباس) بە يارمەتى (ابو سلمى خۇراسانى) ناۋچەي

موسل و دیاربه کرى داگیر کردوه نه پاشدا له گه ل نه شکر مه کیدا رومو شارمزور هاتوه تا سالى (٥٦٤) نهرده لانیه کان له شارمزوردا ههرمانرما بون له پاشدا دستیان به سر ناوچه ی سنه دا گرتوه . شاره گرتگه کانی نه و ویلایه تی بریتی به له

١- سنه (سنندج) یا (سناژ) یا کوردستان مه لبه ندی ههرمانرماوی ی نهرده لانیه کان نه که وئته سررووی دامینی کئوی ناییدهرهوه . ناوو هه وایه کی سازگاری هه یه عهر به کان سناژریان کردوه به سنندج هه ندیک به هوی نه و دوو نوونه وه که له عهر به که ی دا هاتوه نه ئین بنه رتیی وشه که له (سانان دژ) وه هاتوه یانی قه لای ههرمانرماکان . چونکه له زمانی کوردموایدا ته نها به دسه لاتدارمکانی هه ورامانیان وتوه (سان) . له سردمی ههرمانرماوی شا نیسماعیلی سه هوی دا دهوله تی عوسمانیه کان هاتن له قه بی (پاشا بیان دا به سر کرده کوردمکانی سر سنووری ئیران بویه شا نیسماعیل له قه بی) (سان) ی دا به دسه لاتدارو سهر دارانی هه ورامان و له قه بی (خان) ی شی دا به دسه لاتدارانی ناوچه ی سنه . هه ردوو ناز ناوکه به رانه ر نازناوی پاشای عوسمانیه کان بوه نه و کاته و به دسه لاتدارانی هه ورامانیان وتوه سانو به دسه لاتدارانی ناوچه ی سنه ی شیان وتوه خان . هیچ کاتیک سانه کانی هه ورامان له سنه دا ههرمانرماویه تیان نه کرده . ماده ته نریخی شاری سنه (غمها) به له سالی (١٠٤٦) ی کوچی له لایه ن (سلیمان خان) ی کوری میر - علم الدین - ی نهرده لانیه وه ناوهدان کراوته وه و ههرمانرماویان کرده تا کاتی له ناو چوونی نه م بنه ماله به .

٢- بیجار - مه لبه ندی گه روه سه کانه و شاریکی ناوداره

٢- سه قز - شاریکی بازرگانیه و گرتگی تی له شاری سنه زیاتره

٤- بانه - شاریکی ناوو هه و خۆشه و دانیه ستوانی به نازایی به ناویانگن .

٥- هه ورامانی تهخت - شاری هه ورامان - نیستا به ته وای و ئیران بووه ته نها دی یک له شوینی ماوته وه . هه ر به شاری هه ورامان ناوداره .

د- ویلایه تی ساوجبلاغ - مه هابادی نیستا که ته نها سهردهشت له ژیر ههرمانرماویدا بووه .

ه- کرماشان : شاره به ناویانگه کانی بریتی به له :

۱- کرماشان - مه‌لېه‌ندی ویلايه‌ته‌که يه‌که‌روپټه خواری پویاری (قه‌ره‌سو) پاشماوه دیرینه‌کانی (تاقه‌وسان و بیستون) له‌م ناوچه‌یه‌دا (کان) ی نه‌وتی زوری تیایه.

۲- سوفور - مه‌لېه‌ندی هوزی (کویایی) یه‌کانه

۳- که‌نگاوه‌ر - شاریکی میژوویی کونه.

۴- که‌ره‌ند - شاریکی خنجیلانه‌یه‌و نه‌که‌وټه‌سه‌ر پویاری نه‌لومند

۵- هارون نباد - گوايه هارون الرشید - ناوهدانی کردوټه‌وه.

۶- زه‌هاو - قه‌سری شیرین که‌ ناوی نه‌لومند لیره‌ تی نه‌ پېری و ده‌چپټه ناو شاری

خانه‌تین - موه.

۷- هه‌رسین.

و- لوږستان - شاره به‌ناویانگه‌کانی بریتین له :

۱- بروجه‌رد - که‌ بنه‌رمتی وشه‌که وهریگره - وهریگره - ه و مه‌لېه‌ندی ویلايه‌ته‌که به

شاریکی ناوو هه‌وا خوشه.

۲- خورم نباد - شاریکی خنجی لانه‌ی سازگاره.

۳- سیمه‌ه - که - سه‌هی مره - یشی پی نه‌لین.

۴- مه‌لایه‌و - نیستا پی نه‌لین دموه‌ت نباد.

۵- نه‌هاوه‌ند - له‌ کوندا پایته‌ختی دموه‌تی کورد بومو شه‌ری فارس و نیسلام له‌م

ناوچه‌دا پووی داوه.

۶- تووسرکان - ولاتی کوردستان دموه‌ی به‌چپای به‌رزو لویکه‌ی گه‌ردمن که‌ش دراوه

به‌شی روژه‌لآت و خواری بوزناوای بریتی یه‌ له‌ دیجله و فورات و پویارو جوگه و کانیاو

و کاریزی زوری تیایه. زه‌وی زور بی پیت و به‌رکه‌ته‌ بؤ کشت ه‌ کال. شاخه‌کانی به‌شی

سه‌رمه‌وی پی نه‌وتری زنجیره‌ی زاگروس. شاخه‌کانی کوردستان به‌ دارستانی چرو گزو

گیاو گونی جوان رازاوه‌ته‌وه به‌ هاوین و زستان قه‌ره‌بالغن و شارو دنیه‌اتی زوری تیایه.

به‌لام چپاکانی نیوان نیران و تورکیا به‌ پینچه‌وانه‌ی نه‌مانه‌وه زور سه‌خت و به‌رداوی و

پووته‌نیه به‌ شیوه‌یه‌ک زور به‌ گران نازاترین سوپای پیا تنیه‌ر پوهه. سه‌رچاوه‌ی

ناومکانی کوردستان هه‌ر له‌م چپا سه‌ر که‌شانه‌وه‌یه‌وه‌ک دیجله و فورات و چنده‌ به‌شیکي

تری وەك زێ ی گەرمو زێ ی بچوووك و خاپووور... هتە. هەموویان لە سەرمو بەرمو خواردن. جگە لە بواری (قزل نازن) یانی بواری سپی كە بەرمو ژووور ئەروا و ئەرژێتە دەریای خەزموه. پەروەردگاری مەزن درێفی نەكردووە لە بەخشینی جوانی و سامانی ژور بە كوردستان. وەك چیاو دەشت و دۆل و ناوو هەوای سازگارو دارو دارستانی زەبەند. كە بۆتە هۆی خوشگوزمرانی خەلكەكە. كوردستان پڕە لە كانی ناسن و مس و نەوت و گۆگردو نالتون و یۆرانیوم... هتە. ئەم ولاتە ولاتی و شۆینی كشت و كان و ناژەن دارێه. ئەم ولاتە ولاتی قارمانی و پیاووتی یە.

" ژمارە ی دانێشتوانی كوردستان "

تا ئێستا لە كوردستاندا بە شینوێهەكی راست و دروست و زانستی سەر ژماردن نەكراوە بەلكو چەندەها جاریش سەر ژمێر كراوە كە هێچێ راست و پێك و پێك نەبوو دوور بوو لە واقیعهو. سالی ١٩٩٢ فرانسوای لە كتیبی زەردا ئەنێت " دانێشتوانی كوردستانی توركیا بریتین لە (٨٧٩ ، ٣١٢) كەس نەگەر كوردەكانی ئێرانیشی بەغینە سەر ئەوا (٥) ملیون و شتیك نەبن. لە ١٦ ی ئابی (١٩٢٥) دا لە سەر داخوژای كورد خۆی بلاوكرامێهەك دەریاری ژمارە ی دانێشتوانی كوردستان بلاوكرامێهەو (كە كەنت تەنگی) سەرەك و مزیرانی هەنگاری لە لایان - عصبه الامم - ه وە ئێررا بوو ئەلی ١- كوردەكانی توركیا ١.٥٠٠.٠٠٠ - ٢ كوردەكانی ئێران ٧٠٠.٠٠٠

٢- كوردەكانی عێراق ٤.٥٠٠.٠٠٠ - كوردەكانی سوریا و ولاتەكانی تر ٣٠٠.٠٠٠

هەمووی ئەكاتە سێ ملیون كورد. الكسە نەدەر ژبا لە كتیبی سەرگوشته ی كوردا ئەنێت) سالی ١٨٦٠ لە شاری بگرس بوورغ - دا بلاوكرامێهەو ئەلی : نەگەر بمانهوی كورده رەشمان نشینه كان و كوچه ریه كان بنووسین ئەیینی ژمارە ی خیزانیان لە (٥) كەس تا ٢٠ كەس ئەبێت نەگەر بمانهوی ژمارهیهكی راست و دروستی كوردمان بۆ دەر كهوی ئەوا ژمارە ی ناوهراستی یانی (١٠) وەر نەگراین و ئێکی نە دەبین كە بەم شۆه ی ئی دیت. ١- توركیا ٣.٩٨٧.٩٦٠ - ٢ عێراق ٧٤٩.٣٨٠ - ٣ ئێران ٣.٣٠٠.٠٠٠ - ٤ سوریا ٢٨٩.٩٤٠ - ٥ نەرمینیای سۆفیه ت ٦٠٠.٠٠٠ هەمووی (٨.٣٨٧.٧٨٠) كەس.

نەكاتبە تى بىنى ئەم سەرژمىرانە ھى (۷۰) سالن ئەمەۋىيەردە. ئەو ھەلە توركيا ۱۷
 مليون بوو نىران (۱۳) مليون بو. عىراق ۳ مليون بوو. سوريا ۲ مليون بوو.
 كوردكانى بلوجستان و ئەفغانستان و ھىندوستان ئەسەر ئەم ژمارىيە نىن بەلام
 بەشىۋىيەكى گىشى ئەم ژمارىيە بەلاى راستدا ناچىت و ھەرگىز ژمارىيە كورد ئەو كاتەدا
 ئە (۱۰) مليون كەمتر نەبوو. چونكە كوردستان بەم پانى و بەرىنى و خاون پىت ھەپوۋە ئە
 خاكى ناسىيە بچووك گەومرەترە كە ژمارىيە دانىشتوانى ئە (۱۶) مليون كەم كەمتر نىيە.

" ھۆزەبەنەرتىيەكانى كورد "

بە پى ي پاشماۋە دىرىنە بەدەست ھاتومكان و سەرچاۋە مېژوۋىيەكان كورد نەكرىت
 بە دوو بەشەۋە. بەشى يەكەم برىتتىن ئەو كوردانەى كە چەند ھەزار سالن پىنش زابىن
 تاۋەكو نىستا خۇيان بەكورد ناۋىردوۋە. مېژوۋ زانە خۇى و بىگانەكان ھەر بە كورد ناۋيان
 نەبەن. بەشى دووم برىتتىن ئەو كۆمەئەى كەلە سەدەى نۆھمى پ ز خۇيان بە ماد ناو
 بردوۋە مېژوۋ ناسەكانىش بە مادى ناۋى بردوۋن. بەشى يەكەم برىتتىن ئەو كوردانەى كە ئە
 نارارات، شاخەكانى جودىيە ھاتوۋن بە درىژاىى دىجلەو فورات تا رۇژئاۋى سوريا و شام
 و كەنارى دىريى سىپى و ئە رۇژھەلاتەۋە تا كەنداۋى و عەرەب و كەنارى دىريى عومان
 بلاۋىونەتەۋە بەمانە نەوترى منظومەى زاگروس) بەشى دووم برىتتىن ئەو كوردانەى كە
 ئە ناسىيە ناۋمراستەۋە بەرەو رۇژئاۋا ھاتوۋن ئەۋىيە بەرەو خواروۋى دىريى مازەندەران و
 ناۋچەى نازەربايجان و ناسۋاھان - ناكباتان - و لورستان ھاتوۋن. ئەم ناۋچەيە پى ي
 و تراۋە ولاتى مېدىيا. دىۋارى (مەدى) كە ئە نىۋان بابل و) مابىن النھرىن) داىيە زۇر
 گرنگەۋ بە جاكى دروست كراۋە ئە خشت و ھىر. بە يەكىن ئە شاكارەكانى ماد
 نەزانرى (۴۵). ھۆزەكانى كوردى رۇژئاۋا يانى كوردەكانى زاگروس برىتتىن ئە ۱- لۇلۇ ۲-
 گوتى ۳- كاسى (كاستۇ) ۴- سورباۋ يا سوبارى. ھۆزەكانى بەشى دووم يانى كوردەكانى
 ناسىيە ناۋمراست برىتتىن ئە ۱- ماد ۲- نىرى ۳- كاردۇخ ئەم ھەۋت ھۆزە برىتتىن ئە ھۆزە
 بىنەرتىيەكانى كورد كە ئەمانىش چەندىن ھۆزە تىرمو خىلىيان لى جىيا بۆتەۋەمۇ ئە سەر
 تاسەرى كوردستان و دىرموۋى كوردستان بلاۋ بوۋنەتەۋە.

هۆزە كوردەكانى

بەشى نارارات

۱- ئۇلۇ: - ئەم ھۆزە بریتىن ئە كوردە ناراراتىيەكان و پىنك پىنك ھاتنى دمولەتى) جەمشىدى) ئەسەدى(۲۷) پ زىانى(۲۷۰۰) پ ز ئە ناوچەى(ئۇلۇم) كە ئەكەوئتە نىوان كرماشان و بەغداد ھەرمانىروا بوون . ھەندى تر لە مېژوو ناسان ئەلئىن گوايە ئە وىلاتى) سولەيمانى) ئەمېرۆو شارموزوو زەھاو جەلوان دا بوون . ئەم ھۆزە سالى(۲۷۰۰) پ ز ئە شەپىكى سەختا ئەگەل(ئەكەدەكان) تىك ئەشكىن ئە سەردەمى ھەرمانىرواىي) ئەرامسىنى كورى سارگىتى يەكەمدا) سەرکردەى ئۇلۇكان(شاتوون) بوو^{۹۹} . ھەندى ئە مېژوو نووسە ئىرانىيەكان بەتايىبەت(شانامە) زۆر بە ئەزانانە نووسىويانە كورد ئەو راكردوانە پىنك ھاتوون كەلە ترسى زوحاك داويانە شاخ . دكتور سپايزار ئە كتىبى - ميسوپوتامى - دا ئەئىت : تابىلۆيەكى دىرىنە ئە زەھار دوزراوتەو كە ئە سەدى(۲۸) پ ز ئە سەردەمى) ئانۇباتىن) ھەرمانىرواى ئۇلۇ دا بوو . ھەندى ئە ھەرمانىرواىانى ئاشور ئە سەدەكانى(۱۹ - ۱۸) پ ز ئە ھۆزى ئۇلۇ بوون و ئەو ئەچى ھەندىكىشىيان ئە سوربا ژىابن . بە پىنى ئەو پاشماوانەى كە ئە سەردەمى) ئاشورنازىرپال) دا بە دەست ھاتووە و لاتى ئۇلۇ زۆر ئاومدان بومو خاوەنى گەلى زاناو پۇشن بىر بوو پىشە سازى تىندا پەردى سەندوہ . و لاتىكى پىشكەوتو بوە ئاشور نازىرپال ، گەلى ئە زاناو پۇشنبىرەكانى بردوئە و لاتى ئاشور(ئۇلسىند) .

يەگلات پەلازىرى دوم بەشنىك ئە نارامىيەكانى ميسوپوتامى بردوہ بۇ و لاتى ئۇلۇ^{۹۹} (دكتور سپايزار) ئۇلۇكان بە بابا گەورەى لوپ دانەئىت ئە كاتىكدا پاشماووى ئۇلۇكان ئە) ژەنگارو عىراقدا) ماوتەوہ . ھىچ جۆرە پەيوەندىيەك ئە نىوان زمان و خوو رەمشتى ئەوان و لوپەكاندا تىبە ى . ھەرمانىرواىانى ئاشور گەلى جار ئەگەل ئۇلۇكاندا بەيەكدا

^{۹۹} مېژوى كۆنى رۇژەلاتى نرىك ل ۱۸۶

ھاتون. شەرى تونلو تىزۇ لە ئىۋانىياندا بۇوى داۋە. بەتايىت لە سەردەمەكانى تەگلات پالازارو، ئادەد ئىبارى، تۆكۈلى ھىئونۇرتا، ئاسورنازىر پال – بەتايىت ئاسورنازىر پال چوار چار سوپاي بۇ سەر ولاتى (ئۇلۇ) ھىئاۋە. لە سەدى نۆھەمى پ ز ئاسورنازىر پال پايىتەختى ولاتى ئۇلۇكان شارى (زەيمەرى داگىر كىرەۋە). پاش بووخاندنى دەولەتى ئاشور و سەرەتاي پەيدا بوونى دەولەتى ماد ولاتى ئۇلۇش بۇتە زۇر دەستەى ھەرمانرەۋاي ماد. بە تەۋاۋى سنوورى دەولەتى ئۇلۇ نەزانراۋە بەلام بەپى ى نەخشەى كۇن دەسكەوتە مېژىنەكان سنوورى ولاتى ئۇلۇ بەم شىۋىيە لاي سەرۋەھەى (زاموا) ئاۋچەى (نامرى). پىشتەرو سەردەشت و لاي بۇز ھەلاتىيەۋە سۈى و ھاشمارو ھارھارو ھالمان^{۶۵}. لاي خوارمەۋە ويلايەتى (بارامسى و تۆكرىش ى عىلام بوۋە، لە بوژ ئاۋاۋە) ئارىخا – ئارخا) يانى كەركوكى ئىستا. ويلايەتە گرنگەكانى ولاتى ئۇلۇ برىتى بوە لە _ بابىت) يانى ئاۋچەى بازىيان ھەرۋەھا (داگارا، كاكىرى، بارا، زەيمىرى، ھۇدۇن، مسۇ، ئازىر، ھەلاى ئاۋزى، كىنسابا، پىرەمەگرون). شاخە بەرزوكانى ئەم ولاتە برىتى بو لە (ئىسىر) يا (كىنابا) يانى شاخى بزگارى^{۶۶} ونيككىم ئارا. سىماكى و (ئازىروى) يانى) ئەزەم (كۆلار، لارلار، سۋانى و ئىسىپى، ئەۋانەيە لە شاخەكانى ھەرۋامان بن. بوپارەكانى ئەم ولاتە : بوپارى (رادنۇ). و) ئادىر X سپازار).

۲- گوتى يا گودى. ئەمانەش لە ھۆزەكانى بەشى ئاراراتن يەپىش راي چەندىن لە رۇژھەلات ناسەكان پەگەزى بىنەرەتى كورد ئەمانن كە لە چىكانى زاگروس و ئاۋچەى كوركوك ھەرمانرەۋايان كىرەۋە. ئەم ھۆزە

لە سەدى (۲۷) پ ز يانى (۲۷۰۰) پ ز ھىرشىيان كىرەۋتە سەر ولاتى بابىل و سۇمەر ئەكەدو داگىريان كىرەۋە سوپاي نەرامسىنى كۆرى ساھگۇنىيان شكاندوۋ. ئەو دوو ئابۇلەيى

^{۶۵} ھارھار لە سەدى (۸) پ ز لە لايەن سارگون – ە ۋە داگىر كراۋە ئاۋى ئا (كارشارۇكىن) يانى شارى سارگون. ئەۋانەيە شارى ھەلە بەجەى ئىستا بوۋى يا لە دەۋرى بەرپا بوۋىتە ئەمىن زىكى بەگ)

^{۶۶} بزگارى – ئاشور ئازىپالى ھەرمانرەۋاي ئاشور ئەللىن : ئەم شاخە لە رۇژھەلاتى ئاشورەكاندا تاكە شاخىكە ئوك تىزۇ. ئوكى و مكو ئوكى نىزە تىزۇ (مسترم سىرك) لە ئەنسىكلوبىلىيائى ئىسلاما بەركى يەكە (۱۰۶) ئەللىت نوسەرەنى ئەسلىرى بە شاخى جودىيان وتوۋە شاخى كوردان، شاخى ئىسىرىش ھەرلە ولاتى كوردانە.

كه له سەردەمی تۆكۆلی - نایورتای فەرمانبروای ناشر دەستەگیر کردا نووسراوه لە یەکیکیاندا ناوی
 - گوتی - و لە تابلۆی دوهمدا ناوی (گوتی) هاتوو. لێرەدا وا دەرئەکەوتی که ئەم دوو
 ناو بەیەک مانا هاتیبێت. گوتی بەشێکن لە - گوتی - و لە شاخی نارارات - ن واتە
 گوتی لە بنەرەتدا گودی یە که پیتی (د) کراوە بە (ت) چونکە گودی یا بە جودی ناو براوە
 بە پێی میژووی کۆن و چەند سەرچاوەیەکی دیرین - گوتی - ناوی هۆزیکە لە هۆزەکانی
 بەشی نارارات که بە ناوی شاخی گودی یەو ناو نراون. ئە پاشدا چۆنەتە ناو کۆمەڵی
 زاگروس و بەرمو کەرکوک هاتوون ئە سەردەمی ناشریەکاندا بە ویلايەتی (بۆتان و
 ناشر) یان وتو (گوتیوم) یانی ولاتی گوتی. (د. ناوری رۆژەهلات ناس) ئەم یارییەو
 ئەلیت " کاردۆ، کاردۆخی، کاردۆخی، کاردۆشی، کاردا، کارداک، کارداویە،
 کارتاویە، کوردی، کورتی، کورتەدی، کورتۆخی، کوردوانی، کوردیا گوتی " ئەمانە
 هەمووی یەکن بەیەک ناو ناو نەبرین. هەرچەندە ئە ناوەکاندا (تلفظاً) بیان جیاوازی
 بەلام هەموویان بەیەک کۆمەڵ نەوترین. ئەم رۆژەهلات ناسە وشە (سیرتی) گۆپیو بە
 کورتی و ئەو ناوانەدا ناوی بردو. هەر بەم جۆرە ئەم رۆژەهلات ناسە کاردۆشیا یا
 کاردۆخی گەزەفون و کاردا ی شۆمیر بە کوردی ئەمڕۆ دانەن. ئەم وشانە لە تابلۆیەکووە
 وەرگیراون میژووی ئەگەریتەووە بۆ سەردەمی فەرمانبروای (نارداناناری) (لاگاش) ئە
 سەرمتای سەدە (٢٤) پ ز لەو هۆیانەووە بۆمان دەرئەکەوی که ناوەکان هەموویان هەر
 شێویەکی نووسراون. بەیەک واتا دین که واتای - کورد - میژوو ناسەکانیش هەمان
 رایان هەیە^{٢٢}.

سەلنازاری یەکەم فەرمانبروای ناشر که هەمیشە لەبەر بەرەکانی و شەرق شۆردا بوو
 لەبارەمی گوتی یەکانەووە ئەلیت: " نیشتمانی گودی یەکان ئە (نۆراندی)
 یانی (نارارات) و دەست پێ ئەکات تا " کموخی " واتە تۆرەبايدین.

٢- کاسویا کاسی - ئەم هۆزە کوردە ناراراتیە بۆ یەکەمجار لە ناوجەمی کرمانشاند
 دەرکەوتون و ئەو ناوەدا جی گیر بوون. ئەکەدیەکان پێ یان وتون (کاسویا کاشۆ) بە
 زمانی ئەکەدو ناشر کاسۆیەو بە زمانی کوردی (کاکۆ یا کاکە) یە و بە پارسی
 (کاکا) یە وشە کاکاوەند ئەمەو وەرگیراوە، ئە دەوریەری شاری سەن چەند دی یە

^{٢٢} هۆزی میسوپوتامیا ل ١١٧ د. سپایزار

هه‌یه به‌ناوی (کاکۆ) له‌وانه‌یه له‌م ناوچه‌یه‌شدا نیشته‌جی بۆن. کاسیه‌کان به‌ کورده‌ رۆژ
 په‌رسته‌کان ناو براون له‌ سه‌رده‌می فه‌رمانه‌روایی هاخامه‌نشینیه‌کاندا به‌هۆی هاتوچۆ
 کردنیانه‌وه له‌ نیوان بابل و نه‌کباتاندا هه‌موو سائیک باجیان له‌ ده‌ولته‌ی نیران
 سه‌ندوه. نه‌سکه‌ندمیری گه‌وره له‌گه‌ن کاسیه‌کاندا به‌شه‌ر هاتوه سه‌رداری رۆمه‌کان
 (ناینفونوس) به‌ خاکی کاسی دا تینیه‌ری کرده‌ تا (دهرینه‌د چی ته‌نگی گلو) نازادوگای
 چوارم نه‌وی (هامورایی بابلی) له‌ سالی (۱۹۷۷- ۱۹۵۶) پ ز له‌گه‌ن عیلامه‌کان
 په‌یمانیکی به‌ست درژی هیرشی کاسیه‌کان بۆ سه‌رولاتی بابل که‌چهند جارێک هیرشیان
 کردوو تا رۆژه‌لاتی دیجله‌ داگیریان کرده‌^{۹۹}. سالی ۱۹۶۰ پ ز سه‌رده‌می
 فه‌رمانه‌رویی شمشونایولناری بابلی، کاسیه‌کان هیرشیان کردۆته سه‌ر بابل به‌لام
 نه‌یان‌توانیوه داگیری بکه‌ن. دیسانه‌وه پاش دوو سه‌ده یانی سالی (۱۷۶۰) پ ز کاسیه‌کان
 به‌ هاوکاری گودی و نۆنۆی هاو په‌گه‌زی خۆیان به‌سه‌ر کردایه‌تی (گاندیش) هیرشیان
 کردۆته سه‌ر بابل و توانیان داگیری بکه‌ن. سالی (۱۷۱۰) پ ز ده‌ولته‌ی شۆمیر کوتایی پی
 هاتوه. فه‌رمانه‌روای بابه‌له‌کان - ناگامیل - ویستویه‌تی ولاتی عیلام داگیر بکات به‌لام
 نه‌یتوانیوه به‌شکاوێ گه‌راوته‌وه. یه‌کی له‌ سه‌رکردمکانی کاسی به‌ ناوی نالتۆم
 باباش (له‌گه‌ن ناگامیلی بابلی دا که‌وتۆته شه‌رو به‌سه‌ریاندا سه‌رکه‌وتووو ولاته‌که‌ی
 داگیر کردوون. پاش چهند سائیک) ناگۆم ی برازای نالتۆم بریاش (فه‌رمانه‌روای کاسی و
 بابل توانی قه‌لای شۆمیر یا قه‌لای (دورنا) بگرفت و بیخاته ژێر ده‌سه‌لاتی خۆیه‌وه.
 پاش داگیر کردن و چه‌سپاندنی ده‌سه‌لاتی هه‌ردوو ویلایه‌تی) سۆمه‌ره نه‌که‌د ی ناونا
 کارۆنیا (نزیکه‌ی شه‌ش سه‌ده یانی) (۶۰۰) سال فه‌رمانه‌رواییان کرد، به‌ یه‌کیک له‌ چوار
 ده‌ولته‌ گه‌ورمکانی دنیا ناو نه‌برای میسر، هیشت، کاردۆنیا، میتانی) پانتایی و
 ده‌سه‌لاتی نه‌م ده‌ولته‌ که‌وردیو له‌ ده‌سه‌لات و خاکی هامورایی گه‌وره‌تر بووه. پاش
 له‌ده‌ست چوونی فه‌رمانه‌رواییان و بووخاندنی

ده‌ولته‌تمه‌که‌یان کاسیه‌کان گه‌رانه‌وه شۆینی بنه‌رته‌ی خۆیان (زاگروس) و تا
 دورویه‌ری سالی له‌دایک بۆنی مه‌سیح له‌ ناوچه‌ی لوپستان مانه‌وه. له‌ نه‌ نه‌جامدا ناوی

^{۹۹} میژوی کۆنی رۆژه‌لاتی نزیک ۱۹۸ و پیرننا ۲۲

كاسى ورده ورده بېرچومومو نەماو لە بریتى وشەى (لەر) سەرى ھەلدا . ھەر لەبەر نەمەدە
 كە مېژو ناسەكان نەلێن لورمەكان لە نەوەى كاسین . وشەى " كاسى ، كاسا ، كاساى ، كاشۆ ،
 كاكۆ " ھىچ پەيوەندىەكى نەگەن لوردا نى يە بەلام نەو نەچى لورمەكان لە ناودا
 توابىتەتومو بە ھەموویان وتبن لور . رۆژھەلات ناسەكان گومانیان نى يە كە كاسیەكان لە
 نەوەى نارین و زمانى كاسى زمانى نارى يە . مسترھۆل نەلێ زمانى كاسى لە زمانەكانى
 كۆمەلى زاگروسە . (ھۆزمەكان ميسوپوتامى) .

۴- شۆبارى يا سۆبارى يا سورباو ھۆرى : - !- نەم ناوہ بۆ يەكە مچار بە ناوى -
 سۆبیر - لە تابلۆيەكى سەردەمى (لۆگال ئانى مەندۇ) سەدەى سێھەمى پ ز بەدەست
 ھاتووہ . نەم ناوہ لە سەردەمى ئەكەدەيەكاندا ولاتىكى زۆر گەورە بوہ لە سەرووى پۆرژاواى
 عىلامەوہ تا شاخى نامانوس^{۱۱} دەسەلاتى بووہ لە پاشدا بۆتە جى نشينى بړنگ لە ھۆزە
 كوردەكانى بەشى نارارات . لە پاشماوى ئاشوراكاندا وشەى - سورباو -
 نوسراومو (ھامورابى) نەم ناوہى بە ناوچەيەكى سەربەخۆى وتووہ . لێرەدا بۆمان پوون
 نەبیتەوہ نەو كۆمەلەى بەناوى - سورباوہ وە ھاتوہ لە (ماين النهرين - و سورباو
 نەناوولى بوون^{۱۲} . تەگلات پالازارى يەكەم ھەرمانيرواى ئاشورياكان لە ساى (۱۱۰۰) پ ز
 ئابلقەى شارىكى سورباو نەدات بەناوى (شېرش) سۆرباى ، كارتى ، موشكى) يەك نەگرن
 بۆ بەرپەست كردنى نەو ھېزەشە . (مېژوووى كۆنى ئاشوور) سورباويەكان لە ناومراستى
 سەدەى ۱۰ پ ز دا دەولەتتىكى بەدەسەلات بوون بەلام لە دەورويەرى كۆتايى ھاتنى
 دەولەتى ئاشوردا كۆتايى بە نەمانيش ھات و ناويان كۆبىر بومومو ناوى - نايرى -
 ھاتەكايەوہ . زۆر نزىكە نەم ھۆزە تىرميەك بن لە سۆرباويەكان و بە ھۆى زۆرى
 دەسەلاتيانەوہ توانييتيان بەسەر سۆباريەكاندا زال بن ناوى (نايرى) يا (نائرى)
 پەيدا بووييت پاشماومو نەوەى نائرى ئىستا لە ناوچەى سەمزىفانە . نووسەرى كتييبى
 بابلستان (سېر) كينگ) و ھەندى تر لە رۆژھەلات ناسەكان (ميتانى) ش بە يەكئىك لە

^{۱۱} شاخى نامانوس - شاخىكى زۆر بەرزە ئەكەويتە ويلايەتى ئەگنەوہ خەتى شەمەندەھەرى ئىيوان
 ئەگنەو ھەلەب پەويندا تېپەر ئەمكات .

^{۱۲} (ھوام ميسوپوتامى د . سپايزا .

لقەكائى كاسى نەزائىن بەلام لە كىيىسى - ھۆزەكائى مىسوپوتامى - ل (۱۲۱، ۱۲۵) دكتور سپايزار بە پىنچەوانەى ئەم ھاىە نووسراومو نەئىت : - مېتائىيەكان كە بەشىكىن لە كۆمەلى، سوپارتۆ - سوپاوا) ئەم كۆمەلە لە ھورائى ناومرەستدا يائى لە ئىوان موسل و تەرابلس دا نىشتەجى بوون . " لە سەدى (۱۶) پ ز دەولەتتىكى بەدسەلات بوون. ئەم دەولەتە ەك لەمەھوبەر باسماى كەرد يەككە بوو لە چوار دەولەتە گەورەكەى جىھان) مىسر، ھىتتا، كاردونىيا، مېتائى). پايتەختى مېتائىيەكان شارى) واشۇگائى) بوو.

نامەيەك لەم دەوايىدەدا دۆزرايەوہ باسى پەيەھندى ئىوان دەولەتى مېتائى و مىسر ئەكات برىتى يە لە (۶۰۰) دىرو بە زمانى نەكەدى نو سراوہ لە لاىەن) توشراتاى ھەرمانرەواى مېتائى يەوہ نامەكە نووسراوہ. (بۆرك) رۆژھەلات ناس ئەلى : ئەو نامەيە تىكەل بوە لەگەل زمانى ھەققازى يائى بە كوردى ھەققازى نووسراومو بە زمانى نەكەدى يائى زمانى نەكەدى لەو سەردەمەدا زمانى رەسى بوو. لە ناوچەى كەركوك چەند ھەزار پاشماوہ لە دەولەتى سوپارى جى ماومو لە شارى) بۇغازكوى) يش چەند پاشماويەكى تر بەدست ھاتووہ. (جونسۇن) رۆژھەلات ناس نەئىت : ناوو نىشانى مېتائى تەنھا بە خىزانى ھەرمانرەواى مېتائى وتراوہ ئەسلى دەولەتەكە سۇپارى بوو. ناوى ويلايەتەكە) ھانى گىبات) بوە ئەم راپۆرتە لە پاشماوہ دىرىنەكائى كەركوك نىكە.

لە سەردەمى ھەرمانرەوايى) ناشور نازىرپال) دا وردە وردە دەسەلاتى مېتائىيەكان كەم بوموہ لە پاشدا لەناو چوون ەك باسماى كەرد دەولەتى مېتائىيەكان لە سەدى (۱۶) پ ز دا زۆر دەسەلاتدار بوون ولاتى سوپاوا و عاموورو بەشى لە كوردستانى بۆژئاوا) نارباخا) ويلايەتى ناشور لەژىر دەسەلات و ھەرمانى مېتائىيەكاندا بوو. دانىشتوانى مىسرى كۆن بە مېتائىيەكانيان وتوہ - ناھارى - لەبەر ئەوہى لە دىجەلوہ نىك بوون. ئەوہ ئەچى وشەى ناھارى وشەى) نائىرى) لىوہ ھاتىيى. (سىز سەدى سمىپ) ئەلى بەشى بۆژئاواى دىجەلى سۇپارى بە) ھۆرى) بەناويانگ بوو. سپايزار ئەلى ئەوہ ئەچى لى مىسوپوتامى و ھۆرى لەژىر ناوى - سۇپارى - دا ناسرابىت. ئەو كىتئىبە مىژووويانەى دەربارەى كورد نووسراون ناوى ھۆزەكائى ھەريەكە بەجۆرنىك تۆمار كەردوہ كە

نەمەش ھۆى نەشارمزاىى ئەو نوسەرەنەن پروفىسۆر سپايزار لە كىيىسى مىسوپوتامى ل) (۱۱۶) دا نەئىت ئەم ھاىە راستەو ناوى) ھۆرى) بەم چەند جۆرە لە كىتئىبەكاندا نووسراومو

ھۆرى، ھۆرىت، ھۆرلۇ، ھۆرلاش، ھۆرھە، كورد ھۆرۈھە، ھارى، مورى). لە بارەى مېتائىيەۋە نەم ناۋانەى نوسيوە (مىائى و مېتلاى) ھەرۈھا لە باسى لۇئۇكاندا (لۇلۇ، لۇلۇم، لۇلۇمى، لۇلۇيو، لۇلۇيوم، لۇلۇى بەكار ھىناۋە لەباسى مادمكاندوشەى) مادا، نامادى، مەد، مېد، مېدى، مېدىياى بەكار ھىناۋە لە باسى كاسيەكاندا (كلىسى، كلسا، كاساى، كاسۇ، كاشۇ، كاكۇى بەكار ھىناۋە. ھەرىم شىۋىيە ناۋى كورد لە جەند زەمان و كاتىكدا جۇراو جۇر ھەرىكە بە جۇرى ناۋى بردوۋ. دوچارى چەندەھا ناۋى سەير بوۋە. جەند رۇژھەلات ناسىك رايان وايە كە نەم ناۋ لۇلۇگۇر كردنە ھېچ كار ناكاتە سەر ناۋى) كورد). ئەو وشانە ھەرىكە دەرىبارى ھۆزىك يا تىرىيەك يا بەشىك لە كورد و تراۋە. بېگانەكانى كورد كۇمەن و ھۆزۈ تىرەكانى كوردىيان بەيەك ناۋ ناۋ نەبردوۋ بۇ نمونە) سۇمەرى و نەكەدى) يەكان بە كوردىيان وتوہ (گوتى، يا گودى) لەبەر ئەۋەى لە چىياى جودى يەۋە ھاتونە خوارموە ناشورو نارامىەكان وشەى) گوتى، كوتى، كورتى، كارتى، كاردۇ، كاردا، كاردان، كارداك، كاركەتان) يان بەكار ھىناۋە ئىرانىەكان) كورتو، كورتەۋى، كوردەھا، كوردەھا سېرتى) يان بەكار ھىناۋە رۇم و بۇمانىەكان) كاردۇسوى. كاردۇسوى كاردۇخۇى. كاردۇك، كاردۇكىيا، كوردوكى، كاردۇخى) يان وتوہ. نەرمەنىەكان) كودرونائى، كورخى، كورتىخ، كورچخ يان بەكار ھىناۋە.

عەربەكان وتويانە) كرد، كورد، كردى، كوردى، جورد جوردى، جودى، كاردۇى، كازدا، كارتاۋىە). بووسەكان وتويانە) قورت، قورد، قىرن).

تەنھا پروفېسسور سپايزار نەم رايەى نى يە بەلكو زانائىتى تىرى وەكلا مستر دراۋەرو ئولدىكەو ھارفىمان... ھتد. ھەمان رايان ھەيە. نەم ئال و گۇرۈ جۇرەھا ناۋە پەيۋەندى بە سەدەكانى پىشوو نى يە. بەلكو ئىستاش ھەروابە ھەر كەسەر ھەرگە لە بە شىۋىيەكى تايبەت ناۋى ھۆزىك يا گەلىك يا ولاتىكى تر نەبات^{۶۶}. بۇ ۋىنە لە كۇندا بە ئىران وتراۋە) سقن) لە پاشدا بوۋە بە ناريا نەمجا پىشداۋىە عەجەم و ئارىيان لە كۇتايىدا ئىران و پارس.

^{۶۶} كوردو ھارس بە) يابان) نەلىن رابۇن. ھارسەكان بە پۇلەندە نەلىن) لەھستان) و بەدەلەى نەلىن دەھلى و پرتقال نەلىن پرتەقال) (ۋەركىز)، عەرب بە ولاتى چىن دەلىن سىن

سەئانازار وتويە (پارسوا) نەوروپيەکان وتويانە (پرس) پوسەکان وتويانە)
برسيا (عەرەب وتويە) فارس) ياعەجەم. نەم ھەموو ناوو ناوو گۆرەش تەنھا مەبەست
لە يەك وشەيە بەلام ھەر كەسەو ھەر نەتەو بە جۆرەك ناوی بردووە.

هۆزه كوردەكانى

بەشى رۇژ ھەلات

ماد - سالى (۲۵۰۰) پ ز چەند ھۆزىكى دراوسى و ھاو رەگەز كە نارى يان پى وتراوھ
لە نەژدى (ھىندو نەروپى) بوون لە رۇژھەلات سەروى رۇژھەلاتى دەرياي
خەزەر نىشتەجى بوون. ھەندىكىيان بەكشتوكالەوھ خەرىك بوون، بەلام ھىشتا
لە دەمورى (بەردا) بوون و كەمتر گەشەيان كەردبوو. بەشىكى كەمىيان ناسنىيان
بەكار ھىناوھ بۇ ھەندى كاروبارى رۇژانەى ومكو پراو كشت وكال نازەل بەخىو
كردندا خەرىك بوون. ومكو نەسپ و ماين و مەرو بزن. نووسىن و خویندىيان
نەزانىوھ. ھەندىكىيان رومو ھىندوستان كۇچيان كرووھ. كتىبى وئراس يانى
كتىبى پىروژى ھىندەمگان كە بە زمانى - سانسكرىت - نووسراوھ دەرياي ژيانى
سەرتمايى ئەم كەلە ھەندى شتى رومو كرووتەوھ. بەشىكى تر رومو رافىدەين
كۇچيان كرووھ، كە لە نىوانىياندا دوو ھۆزى خامون دەسەلات و نازادا بوناوای
ماد) و (پارس) ھەبوون. ھاتنى مادەمگان لە رۇژھەلاتى دەرياي خەزەرموھ
سەدى (۸-۹) پ ز پىش ناشورەكان باسكراوھ ناشورەكان بە مادو مادا
ناويان بردوون. ئەم نەتەوھىيە لە ناومراستى سەدى نۆھم لە ژۇر ھەمانرەوايى
كەيقوبادى كورد دەولەتتىكى بەدەسەلاتيان پىك ھىناو (پارس) مگان لە خواروى
خۇيانەوھ. ئەژيان دەستيان بەسەرا گرتن و خستىيانە ژۇر دەسەلاتى
خۇيانەوھ. ئەكبەتان _ ھەمەدانى نىستايان كرووتە پايتەخت. تا نىستاش
شونەوارو كەلاومكانى پاشماوى ماد لەناو شارى ھەمەدان
ماوتەتەوھ. سالى (۸۵۲) پ ز لەسەردەمى سەلمانازارى دووم يەكەم پەيوەندى نىوان
ناشورو ماد دەستى پى كرووھ. ناشورەكان ھەتا كاتى لە دەسەلات كەوتن و
كۇتاييان پى ھات ھەمىشە ئەگەل مادا لە شەبوو شۇر بەرەرمەكانى دا
بوون. پروفیسور سايس ئەنئىت: _ مادەمگان ھۆزىكى بە دەسەلاتى كورد بوون. لە
وولاتى ناشوردا جىگىر بوونو تا خوارووى دەريايى خەزەر ھەمانرەوايان بەشى

زۆريان له زمانى هيندو ئوروپى و له ئەوى نارى بوون. ئەو ياسە ئەگەن
 مېژووەمگانى كوردو يونان جياوازي نيه. تەنھا ئەو ئەبىت كە ئەبىت مادەكان له
 وولاتى ناشور جيگير بوون. بەلام مادەكان دراوسى ي ناشورەكان بوون له
 ئەنجامدا كە كۆتايان بە دوولەتى ناشور هيناو وولاتەكەشيان داگير
 كردن. هەندى ئە مېژوو ناسەكان ئەئين(سەلمانازار) ناوى مادەكانى
 ناو(ماد بەلام ئە كاتيكيدا سەلمانازار باسى گەشەكەى خوى بۆ رۆژەلات و
 خواروو ئەنوسى ناوى دوو كۆمەلى هيناو كە ئە گەئيانا بە شەر
 هاتوو(پارسوا) نامادا ئەك ئە خۆبەو ئەم ناوى ئى نايىت.

(هۆزمەكانى ماد)

مادەكان له دوو هەزار سال پيش زاینهوه بریتى بوون له حموت هۆزبەم شينويه :

١) پارتاسنى _ ئە ناوچەى وارمىن و ى _ تاران _ ى نىستاو كەنارى دەريای خەزىر
 نيشته جى بوون.

٢) بوزيابوس _ ئە پيشدا ئە دەورو بەرى دەريای مەزندان ژيان و ئە پاشدا بەرو
 هەمدان و عىراق كۆچيان كردهو بلاو بوولەتەوه.

٣) ئاستروشات : ئە ناوچەى سەمەر قەنلو خوارزم بەكشت و كان و ناژەلداريهوه
 خەريك بوون.

٤) ئاريزانت _ ئە ناوچەى نازمريجان پويارى ناراكس و(ناراس) جىگير بوون.

٥) بوى ئەمانە بەرو خوار بوولەتەوه ئە ناويزگەكانى هيندوستاندا جىگير بوون.

٦) ماك _ ماخ _ ماگوش _ عەرەبەكان(مەجوس) ئەئين ئەم هۆزە ئە سەرمتادا
 برەميان بە ئاينى زەردەشتدا.

٧) دەريارەى هۆزى حەوتەم تا نىستا هيج بوون نيه بەلام وەك دەر ئەكەوى
 ئەئين(ديلام)ى ناوبوو كە ئە ناوچى ديماستان(مەزندان) گيلان بلاو بوولەتەوه
 مەلەبەنديان ديلمان بووه. هيرۆ ديت باسى شەش هۆزى كردهو ناوى حەوتەمىن

نەبردووو (پیرینا ل ۴۹) نەم ھۆزانە ھەرچەند ئەیەك دوورو بلاو بوون بەلام ئە کاتی تەنگانە پنیوستدا یارمەتی یەکتریان داوہ. ئەسەردەمی سەلمانازاری دووم سالی (۸۵۲) پ. ز ئە شگری ناشور تووشی بووہ بە تووشی ھۆزە مادیەکان ئە بوژھەلاتەوہ نەم ھۆزە یارمەتی کەل و پەنی ناردووہ بو ناشوریەکان بەلام ناشوریەکان بیریان ئەوہ نەکردوتەوہ کە کورد ئەمەیان بەسەرا نەزانیوہ. (نازادد نیراری سینەم سلی (۸۱۲_۷۸۲) پ ز چەند جارنیک ئە گەل مادەکاندا بەشەر ھاتەوہ تەگلات پالازاری دووم (۲۴۵_۲۳۰) پ ز بەناوی یارمەتی دەولەتی (نۇدارتوو بوہ ئەشگری گرتوتەوہ سەر وولاتی ماد وەك ئەگنیرنەوہ تا دامینی چیای دەماوئندی داگیر کردووہ^{۱۶} سالی (۶۸۱_۶۶۹) پ ز سەردەمی (ناسر ھارون) دەولەتی ماد ویستوویتی ئەگەل دۆستانەوہ ھاو پەیمانی خۆی وەك (مانی ،سیتا، کاسا، ھۆزە کوردەکانی کوردستانی بوژ ناوا ھیرش بکاتە سەر وولاتی ناشور. ناشوریەکان ھەوئیاندا (سیتەکان) یان بەروم لای خویمان پاکیشاوە ئە مادەکانیان ھەلگەراندنەوہ نەم کارە تۆزیک ترسی ئەسەر ناشوریەکان لاپردووہ بو ماویەك رزگاریان بووہ. بەلام مادەکان دەستیان ھەننەگرتوہ چاومروانی ھەلی بوون بو پەلامادانی ناشور.

فەریەری چوارم فەرمانبەروای ماد سالی (۶۲۴) پ ز ھیرشی کردوتە سەر ولاتی باشور ئە شەرنیکی سەخت و دژواردا کوژراوو سوپاکەکی شکاوہ. کوکاساری کوری ئە تۆلەکی خوینی باوکیدا ئە شکرکی گەورەکی پینکەوہ ناوہ ھیرشی کردوتە سەر ولاتی ناشور بە تەواوی سەرنگونی کردن و ولاتەکەکی داگیر کردن.

نایری – ناثری – نەم ھۆزە نازاو دنیزە پینش ھاتنی مادو پارس بو خاکی نیران ئە کوردستانی بوژ ناوادا ژیاون. ھەرچەندە ئە پاشاوە دنیزینەکاندا ئەبارەکی نایریەوہ ھیچ نەھاووہ بەلام ئە سەردەمی فەرمانبەروای ناشورەکاندا باسی نەم ھۆزە کراوہ. وەك باسەمان کرد ئەمانە بەشیکن ئە ھۆزی سۆباری کۆن کە وردە وردە وشەکی نایری بەسەر سۆباری دا زال بووہ یاخود ئەبەر ئەوہی ئە دەوروپەری (نەھاری – دیجەل) دا. ژیاون نەھاریان بەسەردا برباينت و نەھاری ی کرابینت بە نایری. ئەوہ ئەچنی دنیھات و تیرەکی ئوپی شەمەدیان) و (ندری) دەوروپەری سەنە ئە پاشاوەی نەم نایری یانە بن. مینجەرسۆن

^{۱۶} مینووی بوژ ھەلاتی نزیک ل ۴۶

نه ئىت: نەھەر سەرىرى لاپەرەمگەنى مېژووى كوردستان لە سەدەمگەنى (۱۲، ۱۵) پ ز
 بگەين يەينين مادەمگان بریتين لە ھۆزى نامرى نەگەر نەم قەسەيەي مېجەرسۆن راست
 بىت، مادەمگان لە كوردەمگەنى نارارات بن و لە پاشدا وەك گودىەكان بەرمو رۆژھەلات
 رۆشوتوون. نەم رايە پىنجەوانەي پاشماوى سەدى نۆھەم وھەشتەمى پ زى
 ناشورىەكانە. ناوو دەسەلات و نازايەتى نايرىەكان لە سەردەمى فەرمانرەوياندا ھەموو
 ھۆزەمگەنى تری دراوسى يانى سەرگوت كەردبوو. نەمانە لەژىر ناوى كوردا زۆر دەسەلاتيان
 پەرمى سەندو پایتەختيان لە دەراوى زى گەورەدا بوو. ئىنسكلوبىلجاي. ئىسلام نەئى:
 - تەگلات پالازارى يەكەم لەگەن ۲۳ سەركردەي نايرى دا شەرى كەردو. لە دەشتى)
 مەلازگرد) لای سەرچاوى دىجەلە دىوارىكى ستوون گەورى دروست كەرد كەتندا باسى
 چۆنئە ئەو شەپانەوى نووسىو. نەم ھىرش و پەلامارى تەگلات لازارە بۇ سەر نايرى
 يەكان تەنھا بۆ لاواز كەردن و ھەل بەدەست ھىنان بوو سالى (۹۱۰) پ ز دا سوپاي ناشوور
 دىسانەو ھىرش دەباتەو سەر نايرى يەكان و لە ئىوان دىجەلو نارارات دا بەيەكدا دىن
 و سوپاي نايرى تىك نەشكى زۆرەي فەرمانرەواگانى ناشور لەگەن ھۆزى نازا و دىئىرى
 نايرى دا ھەمىشە لە شوڤو شەڤو بەيەكدا چوون دا بوون (توكولتى ئىنين) ي دوم زۆر
 بەزەحمەت توانى لە ولاتى ناشوور دەريان بكات و تا پشنتى چىپاي گودى پاوى نان.^{۱۱}
 سە نھارېب - ي فەرمانرەواي ناشور سالى (۸۰۵ - ۶۸۲) پ ز و لە سالى (۶۶۹) پ ز دا لە
 دەورو بەرى سەرووى زىيى چىپاي گودى لە گەن نايرى يەكاندا شەڤى كەردو نەمەي بە)
 پىنجەمىن (شەڤ داناو لەگەنئاندا). (مىجەرسۆن) ي كورد ناس نەئىت بەشى سەرووى زىيى
 گەورە ولاتى نايرىەكان بوو. ئەو ھۆزانەي لە دەورو بەرى سەرچاوى دىجەلو ھورات و
 سەروى (ئىفانن) يانى(دياربەكر، خەرىپوت، دەرسىم) و شاخى(بەتلىس و تورس) بوون
 لە لايەن تەگلات پالازارو نەومگانىانەو ھەربە نايرى ناسراون. نەم ويلايەتەنە برىتقن
 لەو شوئىنەي كە لە پاش نەمانى دەولەتى ماد جىگاي فەرمانرەوايى كوردان بوو سالى)
 (۴۱۰) پ ز لە سەدى ناومرەاستى فەرمانرەوايى ھاخامەنشىنى دا نەمانە بابا گەورى
 كوردى نەمژو نەوى مادى پىشووون.

^{۱۱} مېژووى رۆژھەلاتى نزيك ل ۴۶۲

۲- كاردۇخى - (كاردۇخوى، كاردۇسى، كاردۇستۇي)، رۇژھەلات ناسەكان ئەسەر ئەم ھۆزە دوو رايان ھەيە. ئ - ئەو ئەچى ئەوشەي گوتى كۈنەو ەمرگىرايىت كە برىتېن ئە كوردەمكەنى بەشى نارارات كە وردە وردە گوتى بوە بە كوتى ئە پاشدا بە كورتى و كوردى و ئە ئەنجامدا بە كاردۇخى(مستر دراوارى) رۇژھەلات ناس ئەئىتتە چ وشەي كورتى سەردەمى توكونتۇنيرارى ناشورو كاردای سەردەمى(ناراد ناناراى لاگاش و كاردۇ خۇي، كاردۇ شۇي گەزەفون و ھەر ناۋىك ئەم بارموە و ترايىت ھەموو بە كورد ناو براون و برىتېن ئە كۆمەلى كورد^{۶۵} بە پى ي ئەم رايانە ئەبىت ئەم كاردۇخيانە پاشماوۋى كوتى كۆن بن و و شۇمىرو ئەكاد ولاتەكەيانى داگىر كردوۋە ئەمانە ئە بەشى مئقومەي زاگروس بن، ب - ئەو ئەچى كۆمەلى(كاردۇشى) ئە كاتى ھاتنى(مادو پارس) بۇ خاكى ئىزان يا ئە ناومراستى سەدەي ھەوتەمى پىش زاین ھاتبەنەخاكى كوردستان و جىگىر بووين، وردە وردە ھۆزەمكەنى كوردستانيان ئە خۇيان نزيك كرىبىتەوۋە. راي(سىر سەنى سىپ) وايە كاردۇشەكان زمانىكى جىاوازيان ھەبووۋە ھىچ پەيوەندىەكيان بە پارسەكانەو ئەبوو زۆر ئەوانىش كۆتەن. جگە ئەو ھۆزۇ تىرانەي كورد چەندىن ھۆزۇ تىرمى تىرى گەورە ھەبوون كە جار جار ئە پاشماوۋە دىرىنەكاندا بەدى ئەكرىن. بۇ وىنە(سىر نالى مېتت) ئەئىتتە ھۆزى موسەرى كەبايا گەورمى(مسورى مزورى) يەكانى ئەمرون ئە سەردەمى سەنجارېب سالى(۶۸۲ - ۷۰۵) پ ز ئە ئىوان دوو لىقى ناوى خەزەردا جى گىر بوون^{۶۶} بىنكە ئە سەروى زاخوۋە جى گىر بوون(پىتى د) كراولتە(ت). بە پى ي مېژوو دۇزراوۋە بەترخەكان بۇمان دەرئەكەوئ ئە سەردەمىكى زۆر دىرىنەوۋە كاتى كۆچ كوردى كوردى رۇژھەلات و بۇژئاوايى بۇ شۇيىنى ئىستايان مادو پارىش بەروو خاكى ئىستايان ھاتون و نىشتە جى بوون كوردستانى ئەمرو نىشتەمانى ھۆزىك بوە پىيان وتوۋە گوتى يا گودى) يانى كوردە ناراراتىەكان كە(كورتى) يا(كورددان بىشيان پى وتوون. ئەم ھەموو ناوو ناۋۇ گۆرە ئە زامنى ھەر كەس و ھەر تىرمو ھۆزىكەوۋە ھاتىبى بە ماناى ئەتەوۋى گەورمى كورد ھاتوۋە. كە برىتى بوون ئە چەندىن ھۆزۇ تىرە كە زامنى تايىتەتى خۇيان ھەبووۋە. ئەم ھۆزۇ تىرانە ھەرچەندە خۇيان پاراستوۋە ئە تىكەن بوون ئەگەن ئەتەوۋەمكەنى

^{۶۵} دكتور سىياىزار - ىش ھەمان راي ھەيە

^{۶۶} مېژوۋى ناشورول ۳۶۶

تر نه یان هیشتوه ناین و خوین و رموشیان و زمانیان تیک بدن. پاش نهومی ماد و پارس) هدرمانرماویی خویمان نه دست نه دمن پارسه کان نه که ونه ژیر دهسه لاتی نه شکانیه کانه وه. ماده کان خویمان هم ژیر دهستیه دور نه خه نه مو نه چنه شاخ و ماومیه کی زور به نازادی نه ژین و ناچنه ژیر دهسه لاتی نه شکانیه کانه وه ناویان له میژوودا به کوردوان یانی کوردکان هاتوو وه ژیر نه ناویدا ناویانگیان ده کردوه گه زنه فون ناوی ناون (کاردوخوی) دمریاری نه مانه کتیییکی داناهه نه ژیر ناوی گه بانه ومی ده هه زار یونانی - دا. هر کهس سه رنجیکی نه و کتیبه بدات بوی دمر نه که وی که نه م سرداره یونانیه چهند تووشی دهرده سهری و زه حمت بووه به دستي کوردکان له ناوچهی (نانتی توروس) هه کاری) یا کوردستانی مهرکه زی دا. میچه ر سون نه نیت رینگای نیوان موسل و نوره که بریتی یه له دهشت و چیا له میژوودا به ناویانگه له نیوان ویلیه تی سه روو خوارهی الجزیره (میسوبوتامی) سنورنکی ریک و پیک و رامیاری هه بووه. شاخه به رزمکانی تورعابدین که له کوندا به (نیقات) به ناویانگ بووه نیستا له یاد چوته وه.

سه رچاوهی رومیاری دیجه له کوندا به (نیگریس) ناودار بووه. له سه ردمی ته گلات پالازاری یه که م (۱۱۰۰) پ زچیاکانی نیقات نه که وته سه رووی سنووری ناشورموه ولاتی نایری دراوسی ی ناشورمکانه. ته گلات پالازار هه میسه جه زی کرده نه م ولاته داگیر بکات له پاشدا ناوی ناوچهی نایری گۆبزا به کوردوان یا کوردو. لیرمدا بومان دمر نه که وی که کورد زور له سه ردمی زوحاک کۆنتره به لام هه ندی له میژوو ناسه کان زور بی ناگیایانه نووسیویانه که کورد له به رهی یاخی بومکانی سه ردمی زوحاک - ن. نه توانین بلین کورد پینش کۆچکردنی ناری بو ناوچهی کوردستانی نیستا نه مانه لیرمدا ژیاون و بلاو بوونه ته وه.

هۆزۆ تیرمو لقه‌گانی کورد

هۆزۆ تیرمو لقه‌گانی کورد بریتین له نزیکه‌ی (٥٠٠) به‌ش له کوردستان و دموور به‌ری هه‌ندی و لاتى دراوسى بلاو بوونه‌ته‌وه. میژوو ناسه‌کان هه‌موویان به شیوه‌یه‌کی گشتی باسی هه‌موو تیرمو هۆزگانیان نه‌کردوه. هه‌ریه‌که‌یان ناوی هه‌ندیکانی بردوه. بۆ وینه مه‌سه‌وودی له کتیبی - مروج الذهب - دا ناوی چهند هۆزگی که‌می بردوه له کتیبی (النفسیه). دا ته‌نها ناوی یه‌ك هۆز (بازيجان) زیاد کراوه نه‌سته‌خه‌ری له (ل ١١٥) ی کتیبه‌که‌یدا ناوی سى هۆزی بردوه. ناوو شۆینی دانیشتنیانی له خشته‌یه‌کدا دیاری کردوه هه‌روه‌ها له لاپه‌ره‌(٩٨) دا ناوی (رموم) ی بردوه‌له‌پاشدا ناوی (٢٢) هۆزی کوردی نووسیوه که له ولاتی فارسدا نه‌ژین (ابن حوقل و مقدسی) داگۆکی نهم بیرورايه نه‌که‌ن و ژماره‌ی په‌شمانه کورده‌کانیان به (٥٠٠) هه‌زار که‌س داناوه. له (فارسنامه، مسالك الابصار، معجم البلدان، صبح الاعشى، التشقیف) ناوی بیست ویلايه‌ت براوه که نیشتمانی کورد بووه له پاشدا ناوی برێك هۆزۆ تیرمی کورد نه‌بات. نه‌توانین بلێن هه‌ج که‌سێك لهم میژوو نووسانه به‌ته‌واوی ناوی هۆزۆ تیرمکانی کوردیان نه‌بردوه هه‌روه‌ها میژوو نووسان (ده‌وست و خانیکۆف) و (دکتور دانیلو) نه‌یان توانیوه‌به‌ته‌واوی دهریاری هه‌لس و که‌وتو خوو په‌موشتی کوردو تیرمو هۆزگانی به شیوه‌یه‌کی زانستی بنووسن^{١١}.

لێرما به‌شیوه‌یه‌کی کورت باسی هۆزۆ تیرمکانی کورد نه‌که‌ین نه‌وی شیواوی باس بێت وه به کورتی ژماره‌ی خیزان و شۆینی دانیشتنیان دیاری نه‌که‌ین به‌ پى ی بپته‌گانی نه‌بجهدی.

^{١١} نمو که‌سانه‌ی نه‌یانه‌وی له هۆزۆ تیرمکانی کورد شارمزا بن سه‌یری نهم سه‌رچاوانه بکه‌ن : -
مجموعه ملاحظات و اخبار حول كردستان ل ٦٨٦ ميسنو نه‌له‌که‌سه‌نهر ژبا، کتیبی مسيو نيگیتین و به‌رگی بیست و یه‌که‌می نه‌نسکونوییدیای گه‌وره کتیبی (هانری) و (که‌پتان های) و (میجه‌رسون) و کتیبی (سیرمارکت سایکس، پيسن میران خلیفه) و پروفیسور (ناکیازارو) دکتور (ریج) (نارکالیان) و (مورگان) و شه‌ره‌نامه ... هتد.

نه تماننيكان - نزيكهي (۵) هزار خيزاني كؤچهرين له ناوچهي به تليس و بۇتان و مووش و نه نقرهدا بلاو بوونه ته وه.

ناخه سووري - نزيكهي په نچا خيزان نه بن به شيكن له تيرمي مهنده مي و نه گهرمياني كورده ستاندا جي گيرن.

ناخ چه شمي - ناخ چه شمي - نزيكهي (۳۰۰) خيزانن له پوژناواي (سيواس) دان. نادهزكاني - نه م هوزه له ناوچهي فارسدا جي گيرن (ابن حوقل) له ديواني الصداقه ل ۱۸۵ - ۱۸۷ - و مقدسي و نه سته خهري.

ناده مائلي نزيكهي ۱۸۰ خيزان نه بن له ناوچهي بايه زيدا نارنوس - له چند تيريهك بينكها تون نزيكهي چوار هزار خيزانن له ناوچهي موسل و زاخو دهوك بيت الشباب و خوشاب و شتاخ دا جيگير بوون نه موش ناوي تيرمه كانه عزالدين، مهرزكي، مامدهشي، مامه نند، نالان، بروز، جريكي، شيدان، مامخور، خاويستان، شهرهان، ماوه دان، گاودان، زنگي، زيرك، هافيجان.

نازاده ختي - له ناوچهي خورم ناباد و دلفان و خاومو گرهان - دا بلاويونه ته وه. نازاد و ختي - له ناوچهي فارسدا جي گير بوون (ابن حوقل له الصداقه - استخري - ناشميشارت - نزيكهي (۵۰۰) خيزان نه بن له ناوچهي خدرپوتدا بلاو بوونه ته وه هه موويان زازو مه زهه بيان شيعه يه.

ناكو - نزيكهي هزار خيزان نه بن له سهروي رانيه و ناوچهي هه و نير دان. نالاك - فارس نامه نه نيئت نه مانه له كورده فارسه كانن.

ناليكايي - سه دو په نچا خيزانيكي بلاون. نامه رزان - چند خيزانيكن له ناوچهي (سيومرك) ن. نايرو - نزيكهي (۱۰۰) خيزانيكي كؤچهرن له ناوچهي موسل دا نه گيرن. نه بوتايهر - چند ره شماليكن له ناوچهي (سيومرك).

ناجايي - چند خيزانيكن به (ناجاي كاخدري) به ناويانگن له ناوچهي سا بلاخ و موكري نه حمده زينهن - له ناوچهي (سنه) دان. نه حمده و نند - به هه مه و نند به ناويانگن.

نه ختيار ديني - له نهوهي نه مير نه ختيار ديني سهرداري بانه و سنهن. نه رده لان - له شاري سنه و دنهاته كاني دورو بهري شاري تاران بلاو بوونه ته وه. فه رمانداراني سنه نه م بنه ماله يهن. نه رده لانيه كان له سهره تاوه فه رمانرپواي شارمزور

بوون له پاشدا ناوچهی - سنه - یشيان خستوته ژیر دسه لاتی خویندهوه جارنیک له ژیر دسه لاتی نیران و جارنیک له ژیر دسه لاتی تورکدا بوون ماومیه کیش سهره خو بوون. ناروک - یا بۆرۆک یا نارۆک چیلی ۴۰۰ خیزان نه بن له نیوان نه ماسیه و گوڤاندا. نازهلی - بریتین له چه ندره شماینیک له ناوچهی مووش. نیسحاقی - نه مانه له ناوچهی فارسدان.

نیسماعیل عوزمیری - نزیکهی (۶۰۰) خیزانن له زستاندا له خاکي نیران و له هاوین دا له نیوان دوکان و توڤمان و سورداش دان. ناشتم هاری - نه م هۆزه له ناوچهی فارسدا بوون. نه شنویه - له ناوچهی شنوو لجان دان. نالغاس - یا نالقاس نه نین نزیکهی (۵۰۰) خیزاننیک بوون له خواری روژه لاتی چه له بدان چیا بهک بهم ناوموه ههیه.

نالیبا - نه مانه کۆچه رین له دمورو بهری خه رپوت ژبان به سهر نه بهن. نیمامی - نه مانه جاف - ن نزیکهی (۷۰) خیزاننیک نه بن له جوانرۆدا. نه مبارلو - نه نبالویا - هه مبارلو له عیراقی عه جهم دا بلاو بوونه ته موو به شینک له لوره کان بهم ناوه بانگ نه کړین. نه ورامی هورامی - خوین به نه وی به هه من نه زانن و له ناوچهی هورامان (سنه ۱۰ دوو هه زار خیزان زیاترن.

نایله رووسی - نه مانه به شینک له - نیناخی - ه کان له زستاندا له دمورو بهری سیروان و له هاوین دا له نیوان هورامان و جوانرۆدا نه گه رین.

ناینایخی - نزیکهی (۵۰) خیزانن له ناوچهی بلوک و جوانرۆو له هاوین دا بهرمو چیا شاهو رۆیشتوون. نه مانه ش جاف - ن ناوی بابا گهورمیان - نیناق - بووه.

نه بیویه کان نه مانه به (نال نه یوب) یا هه رمانر مویانی میسرو شام به ناو بانگن سه لاحه دینی نه ویسی له م هۆزه به. له ناوچهی کهرکوک و دمورو بهری بلاو بوونه ته وه.

نایولوندا - یا ناییتی و مند نزیکهی هه زار خیزاننیکن له ناوچهی دلفان و ته رهان و پینشکۆدان.

- پ -

بابا جانی - له گه ل تیره قوبادی دا نزیکهی (۸۰۰) خیزان نه بن له بهشی جافه کانی جوان نه میر ته یمر نه مانه ی له خاکي عوسمانیه کانه بهرمو نیران گواسته وه هه ندیکیان له ناوچهی کهرماندا ماونه ته وه.

بابان - ئەمانە ئە سەردارمكائى (بەبە بن و ئە ناوچەى سلېمانى و سنەدا بلاو بوونەتەوہ
لە بەشى كرمانجىن. ئەمانە زۆر بەرئۆمۆہ ناوى خالىدى كۆرى وەلىد ئەبەن وەك ئەئىن
خالىد ئەمانى موسولمان كرده. بە پىنچەوانەى ئىرائىدەكان كە عومەرى كۆرى خەتاب
موسولمانى كردن كەچى خراپەى ئەئىن.

باجەلان - ئەمانە برىتىن ئە دوو بنەمانە (جەمورو قازانلو) و ئە تىرەى (ئەك) ن ئە
هۆزى لۆرى گەورە نژىكەى (۱۱۰۰) خىزان ئەبن ئە دەورو بەرى قۆرەتو هۆرىن و شىخان و
قەسرى شىرىن و قازانىيەو مەندەلى دا جى گىر بوون. نژىكەى (۷۰) خىزانیان چۆتە
ناوچەى قەزوين.

بادەلى - نژىكەى (۱۰۰۰) خىزانیان ئە ئالشگرو یۆزى داىەو (۷۰۰) خىزانیكى تىران ئە
ناوچەى زازادایە هەموویان شىعە مەزھەبن.

بادىنان - یا بەھدىنان یا فەرمانرەویان هەمادىە بابا گەورەیان ناوى بەھاو الدىن
بووہ. ابن خلخون ئە باسى بەر بەر دا ئەنووسى بادىن كوردن و ئە ولاتى جەزائىردا
دانەنىشتن. (تى بىنى - ناوچەى بادىنان ناوہندى دىنى زەردەشتى كوردو هۆى پەرە پى
دانى ئەو دىنە بووہ بە بەدىنان ناویانگىيان دەر كرده. فەردوسى ئە شانامەدا بە - دىنى
بەھى - ناوى سەردەشتى یانى پردوہ).

باران - هۆزىكەن ئە ناوچەى سیووړكدا.

بارزان - (۲۷۵۰) خىزان ئە سەروى زى ئى گەورەن ئە ناوچەى زىيارو موسل دا جى گىرن
بارىسان مەسعودى ل - مروج الذهب - دا ئەلى ئەمانە ئەگەن هۆزە شاخاویەكاندا
نەزىيان^{۶۸}.

بازۆكى - ئە ناوچەى تاران و قەزوين بلاوویوونەتەوہ. دكتور فەرىح ئەلى نژىكەى پىنج
هەزار خىزانى بازۆكى ئە ناوچەى نەرى-ئاندا ئەئىن^{۶۹}.

بازىكەلى - نژىكەى (۷۰) خىزان ئەبن ئە ناوچەى - مەلازكرد - نىشتە جىن.

^{۶۸} مەبەست ئە جبال الاكرادە كە ولاتى عەرەب ئە ولاتى عەجەم جیا ئەكاتەوہ. لەشاخەكانى

هەمەدان شارمژوورمۆہ دەست پى ئەكات تا سنوورى وىلايەتى تەكفور.

^{۶۹} كورد ئر لا پەرە (۲۵).

بازىنجان - مەسھودى ۋە يەققوبى ۋە نە ستەخەرى ئەلەين لە ناوچەى نەسفە ھاندا ئەزىن .
 باسىر - يا باسىرى يا باسىرىيە لە نەنسكلۇبىدىيى ئىسلامى دا وشەى (مابىر) ھاتوۋە . لە
 سەرمتادالە شارموزور ژىاۋن ۋە لە پاشدا رومو شام ۋە مىسر كۆچپان كىردە .
 باشمانلى - لە نىۋان مەلازگىردو ئالشىگر دا ئەزىن .
 باشناۋى - لە ناوچەى زۆزان دا ژىاۋن . مەجم البلدان ئەلئى ناوچەكە برىتتى يە لە موسلى
 ۋ خىلات ۋ سەئاس . لەم ناوچەيەدا تەلارو دىۋارى زۆر ھەيە .
 باشۆكى - لە ناوچەى رومانسەرى سەنەدان .
 باكىلى - نەستەخەرى ۋ ابن حوقل ۋ مقدسى ئەلئىن لە ناوچەى ھارسدا ئەزىن بەلام
 مقدسى لە برى باكىلى - سالانى - نووسىۋە .
 بالابىرانلى (۵۶۰) خىزانن لە پۇژ ناۋاي كەنارى ھورات دەورو بەرى ئاكىن ۋ خواروى
 نەرزە نەمامىش ھەن .
 بالاولەند - زىياتر لە (۲۰۰) خىزان ئەبن لە ناوچەى ھەلبىلان ۋ زەردەلاندا ئەزىن بالا
 گىرئە لە ئورمەكايى ناوچەى كىرماشان - ن .
 بالەك (۱۲۰۰) خىزان ئەبن لە ناوچەى سەرووى روىارى رومانسوززەدان ئەزىن
 نىزىكەى (۶۰) دى ئەبن
 بالەكان - نىزىكەى (۲۰۰) خىزان ئەبن لە ھۆزى زىزان بە ناۋى دى كەيانەۋە
 ناۋنراۋن .
 بالەبىان (۷۰) خىزاننىك بىۋون لە ناوچەى خۇى دا .
 بالىلۋەند - يا بالىۋەند .
 بانەبى - نىزىكەى (۳۵۰۰) خىزانن لە ناوچەى بانە) دا (۱۴۵) ناۋابى پىنك دىنن لە
 ناۋاشارى) بانە) دا زىياتر لە (۸۰۰) خىزان پىنك ئەھىنن .
 بادەنورى - لە ناوچەى خۇراسان دا ئەزىن .
 بەختى - بەختىيان يا بۇستان برىتتىن لە چوار تىرە) سەندى ، مەھمەدى ، راستى .
 دەنىكى (نىزىكەى) (۳۰۰۰) خىزانن . لە ناوچەى - زەرزان - ھەزارىيان لە ناوچەى موسلى و)
 (۵۰۰) يان لە ناگرىن ئەمانە لە ناۋ ھۆزە كوردەمكائى تىردا بلاۋ بىۋونەتەۋە .

بەختيارى - ئەمانە بەشىكىن لە ھۆزى ئورى گەورەو لە دوو لق پىنك ھاتوون(چوار لنگ) (۱) ھەوت لنگ). چوار لنگى لە ناوچەى بروجەرد و گوئپايگان ھەوت لنگ. لە كرماشان و ئەسەھان و شوشەرو زەرد كۇدا ئەزىن. ئەمانە زياترەين لە (۱۰) ھەزار خىزان. ئەم دوو لقە (۳۵) تىرمەن(۱). دكتور فريخ لە كوردەردا ئەئىت ئەم بەختيارىانە لە ئەتەوى كوردن رۇژھەلاتناس - كرز - ژمارەى بەختيارىەكانى لە سالى (۱۹۱۸) دا بە (۱۷۰) ھەزار كەس نووسىيوە. بەنچەى ئەمانە ئەگەرئەتەو بە كشتاسى كۆرى كيانى.

بەدرى - ئىستا بلاويوونەتەو.

بەدلىسى - يا ئەمىرەكانى بەدلىس

براخوى - پانتايى خاكى براخوى يەگان نزيكەى (۲۲۰) ميل ئەبىت ژمارەيان زياتر لە (۳۰۰) ھەزار كەسە لە ناوچەى كەلات دا بوون ئەمانە ھەرمانرەمواى دەولەتى بلوج يان كوردەو. بريك لە بنامالەى كاميران لە ھىندستان جيگىر بوون ئەمانە ھەمووى سونى مەزھەبن.

براڤوست - نزيكەى (۳۰۰۰) خىزان لە ناوچەى پەواندوزو پارىزگەى ھەولئەدا ئەم تىرنە پىنك ھاتون. (سۇمالى - تەركەومرى).

بەراز - ئىستا نزيكەى ۱۰۰ خىزان ئەبن لە ھۇباتو قۇرەتوو مەريوان و سەدا جى گىن ئەم تىرەيە لە ئەومى كەى ھا سالىن كە ئەمىر دەرى كوردن ھاتنە كوردستانى ئىران. بەراز دوختى - ئەمانە لە خاكى فارس دا بوون(ئەستەخەرى و مقدس و ابن حوقل).

بەرازىيە - نزيكەى (۹۰۰۰) خىزان لە ھۆزى بىزانلى) لە ناوچەى (سروج) دا نىشتە جى بوون. ئەم ھۆزە لە داوئزە بنەمالە پىنك ھاتوو(كىتكان، شىخان، ئۇكيان، شەدادان، مەنلى دىنلى، مەقان، زوان، پىچان، قەركىچان، دىنان، مېردىدان) ^{۲۰}.

بەرزنجى - نزيكەى ۱۵۰۰ خىزان و لە ناوچەى كەركوك و سەو خانەقەن ئەمانە ساداتى بەرزنجە ئىن جىاوان.

بەركىلى - ھەزار خىزان لە خواروى قەرە شار، لە كەنارى روبرارى قزل ئىرماق.

^{۲۰} نووسەر تەنيا ناوى (۱۱) يانى نووسيوە

بهرواری - ۱۷۰۰ خیزانن له سهروی پویاری (کاره) که نه بژیتته زنی گهورهوه بلاو
بوته تهوه بریتین له دوو تیره (۱) بهرواری بالا که (۷۰۰) خیزانن (۲) بهرواری خوارو
(۱۰۰۰) خیزانن.

بهریزانن - نه مانه بهشینن له هوزی (سهه سن عهلی) و له نزیکی گومی وان
نیشته جی بوون دهوری (۹۰۰) خیزانن نه بن.

به شری - نه مانه له نیوان سه عدهد میافارقین و دیاربه کر بلاو بوونه تهوه. به شیکی
تریان له ناوچه ی کرماشان و شیرزاد دان.

به کران - نه مانه (۵۰۰) خیزانن نه بن و له هوزی (بکر توانیای) کونن له زستاندا
دهورو بهری دیاربه کر و هاوین ناوچه ی سه عدهد شوینیانه.

بلیاس - هوزیکی گهورن له ناوچه ی موکری و سابلاغدا نه ژین.

بلیکار - له سهرووی شاری جوله مهرگ دا نه ژین نزیکی (۱۸۰) خیزانن کن.

بلیکان - شهش هزار خیزانن زازاو شیعه مه زهه بن له ناوچه ی مرشدا نه ژین.

بلیکانی - له (۲۵۰) خیزانن زیاترن. ژماره یان نزیکی (۱۰۰۰) که سینک نه بیت.

نه مانه گه روکن زیاتر له ناوچه ی مرعش دان.

بلیلوند - یا بالیوند نزیکی (۲۰۰) خیزانن له هه نگوزان و ناوچه ی ژاومروی سنه دا

نیشته جین. له نیوان که رکوک و سلیمانی و له ناوچه ی کرماشان یشدا هه ن.

به نداد مهدی - نه مانه له ناوچه ی فارسدا نه ژین " نهسته خهری و مقدسی و ابن

حوقل "

به نهدماکی - نه مانه له ناوچه ی فارسدا نه ژین " نهسته خهری و مقدسی و ابن

حوقل "

بؤرمکه یی - بابا گهوره یان ناوی (بؤرمکه) بووه نزیکی (۴۵۰) خیزانن له ناوچه ی

زهاو و له یلان و هه ندیکیان له عیراق و نه سفه د نابادو ناوچه ی حوسه یان نابادی سنه دا

نه ژین. نه مانه بهشینن له مه مه ندیه کان.

بؤزیکان - (۱۸۰) خیزاننکی بلاون.

بؤلی - له زستاندا له دهورو بهری هه ولیزو بالهک له هاوین دا له ناوچه ی کویه

نزیکی ۱۵۰ خیزانن.

به‌هدینان - بادینان هه‌مان فه‌رمانه‌یوایی عه‌مادیه‌یه که باسکرا.
به‌هاروهند - نزیکه‌ی هه‌زار خیزانن و له (کیلان) و سه‌رووی دیزه‌قول دان. به‌شیکن
له تیره‌ی دیزه‌کوند.

به‌هتونی - یا (بی تونی) هه‌زار خیزاننن له سه‌رووی بوژئاوای کرماشان دا) میر
نه‌حمدوهند (و) دوم سه‌هاوهند (به‌شیکن له‌م هۆزه.

به‌هیرماز - شیعه مه‌زه‌ب و زازان له ناوچه‌ی خه‌ریووتا نیشته‌جین له (۵۰۰)
خیزان پینک هاتوون.

بی بالی - یا (بیانی) نزیکه‌ی (۴۰۰) خیزان له قه‌زای خانه‌قین و سه‌رووی که‌رکوک
و ناوچه‌ی سلیمانی نه‌ژین.

بی‌تیاوهند - چه‌ند خیزاننن له سه‌روی بوژئاوای شاری مه‌ندیل.

بی‌تیار و‌ند - چه‌ند خیزانننن له خواری شاری سنه‌دا نه‌ژین.

بیراندهند - نزیکه‌ی (۱۰) هه‌زار خیزانن ژماره‌یان که (۶۰) هه‌زار که‌س زیاترن
نه‌کرینه دوو به‌شه‌وه (۱) یار نه‌حمد (۲) مال نه‌سه‌د هه‌ردوو به‌شه‌که له (۲۶) تیره پینک
هاتوون و هه‌موویان لوون.

بیژندوهند - نه‌مانه‌ش دوو تیرین له ناوچه‌ی (لغان) سه‌فه‌رخانی. حه‌یدمه‌به‌گی.

پ -

پایی - نزیکه‌ی (۱۰۰۰) خیزانن له شاخه‌کانی هه‌شت به‌هلو شیرازو قیراب و سه‌رووی
دیزه‌قول دان.

پاتاقی - له ده‌وره‌ی کرماشان و بوژئاوای که‌رهند جی گیرن.

بازوکی - له ناوچه‌ی ر‌مانسه‌رو شاخی شاهۆ. هه‌ندیکیشیان له ناوچه‌ی له‌یلاغ دان.

پالانی - نزیکه‌ی (۲۵۰) خیزاننن له نیوان زه‌نگ ناواو هه‌رمته په‌و روژه‌لاتی چه‌می
سیروان و دگاگادا.

پایرمه‌ند - ده‌وره‌ی ۸۰۰ خیزان نه‌بن له شاخه‌کانی (پراو) و سه‌رووی روژه‌لاتی
کرماشان و خواری بوژئاوای دینه‌ومردان.

په‌چناوهند - نه‌مانه له ناوچه‌ی خوراساندان.

پرپیشه‌یی - له‌ناوچه‌ی نه‌سقه‌د ئاباد و سنه‌دا جینگین و نزیک‌ی هزار خیزان نه‌بن.
پسانی - نه‌ولیا چه‌له‌بی له‌ به‌رگی چوار ل ۷۵ دا نه‌م هۆزه‌ی به‌ کورد داناهه.
پشدری - نزیکه‌ی (۲) هزار نه‌بن له‌ ناوچه‌ی پشدر نه‌مانه‌ میراوده ئیشیان پی نه‌ئین.
یانی له‌ به‌ره‌ی (میرعبدالعلی) و نه‌مانه‌ش له‌ سی بته‌مانه‌ن (بابه‌کرناغا،
مه‌حمودناغا، عه‌باس ناغا).

په‌بغیتان - نزیکه‌ی (۹۰۰) خیزانیکن له‌ سه‌روی سه‌رد و ده‌موره‌ی موش دان.
په‌نیانیشلی - نه‌م هۆزه له‌ ۹ تیره‌ پینک هاتوون زه‌یدان، بارکه‌شان، که‌ناربروش،
سه‌وره‌تاوان، بلیجیان، گۆجی، جلی، نشویلان، موسانان. نزیکه‌ی (۱۲۰۰) خیزانن له
رۆژه‌لاتی ورمی دان.

په‌نیجاری - (۴۵۰) خیزان نه‌بن له‌ رۆژئاوای شاری موش دان.
پوران - نزیکه‌ی (۲۰۰) خیزان نه‌بن له‌ نیوان دیاره‌که‌ر و موش دان.
پیران - نزیکه‌ی (۶۰۰) خیزانن له‌ سه‌رووی رانیه‌ و ناوچه‌ی موکری دا نه‌مانه‌ به‌شیکن له
بلباس.

پیزان - نزیکه‌ی (۳۰) خیزان نه‌بن له‌ ناوچه‌ی لاجان ی کۆن.
پیزیانی - له‌ ناوچه‌ی (نه‌رزۆم) دا نه‌ئین و ده‌موره‌ی (۷۰۰) خیزان نه‌بن.

- ت -

تاپیان - نزیکه‌ی (۳۰۰) خیزانی که‌رۆکن له‌ خوارووی گۆمی وان دان.
تارابی - به‌شیکن له‌ هۆزه‌مکانی پشتکۆ.
تاراری مرادی - له‌ هاره‌خان و کانی درێژدا له‌ ناوچه‌ی سنه‌دا نه‌ئین به‌شیکن له
مه‌مه‌ندیه‌کان و (۱۰۰) خیزان نه‌بن.

تاگۆلی - نزیکه‌ی (۴۵۰) خیزانیکن له‌ رۆژه‌لاتی گۆمی وان دان.
تاله‌بانی - ده‌موره‌ی (۱۰۵۰) خیزانن له‌ ناوچه‌ی کۆیه‌ و که‌رکوک و خانه‌هین دا بلاو
بوونه‌ته‌وه.

تاماداتی - (تاهماده‌نی) نه‌مانه‌ به‌شیکن له‌ کورده‌ هارسه‌کان.
تاوگۆزی - یا تا‌بعۆزی نزیکه‌ی (۵۰) خیزان نه‌بن له‌ ناوچه‌ی جوانرۆی سنه‌دا.

تایشه‌یی - به‌شیکن له جافه‌کانی جوانرۆ و له رموانسه‌ردا جیگیرن.
 ته‌به‌تگی - تیره‌یه‌کی بچووکن به‌لام نازاو شه‌رانی له نه‌شکه‌وتی داود و شه‌مرانیه
 نیشته‌جین له نه‌نسکلوییدیای نیسانی دا له بری ته‌تگی (به‌ستیکی) نووسراوه.
 ته‌رخانی - به‌شیکن له هۆزی جافی مرادی له ناوچه‌ی شارمزرۆو گهرمیان رمواندزدا
 هه‌ن.

ته‌رهانی - بریتین له (۱۲) تیره له هۆزی له‌ک (۷۰۰۰) خیزان نه‌بن هه‌موویان نه‌چنه‌وه
 سه‌ر لوژ ژمارمیان له (۴۰) هه‌زار که‌س زیاتره له ناوچه‌ی سایمه‌ره و خامو ته‌رهانی
 لورستاندا نیشته‌جین.

ته‌ئیه - به‌شیکن له بنه‌مانه‌ی (حسانلو) له ناوچه‌ی که‌رکاردا نیشته‌جین.

ته‌مرتۆزه‌یی - نزیکه‌ی (۲۰۰) خیزان له ناوچه‌ی له یلاخ و سه‌رووی سنهدان.

ته‌هویی - (۱۰۰) خیزانیکن له ده‌موره‌ری شه‌زۆین دان.

تیره‌یه‌کان - (۶۵۰) خیزان له سه‌رووی دیاره‌که‌ر نزیکه‌ی (۴۵۰) خیزان نه‌مانه له (۲۴)
 میلی بوژئاوای نه‌تسه‌ردا نه‌ژین. نزیکه‌ی (۵۰) خیزان له ناوچه‌ی که‌ری و زه‌ردا و
 که‌رکووک و خانه‌قین دان.

تیه‌ کۆیی - یا تیه‌ کۆی نزیکه‌ی (۷۰۰) خیزان نه‌بن له ناوچه‌ی هویاتو تیه‌ کۆ له
 هاویندا ده‌چنه باشماخی سه‌نه.

- ج -

جاف - زیاتره له (۱۲) هه‌زار خیزان نه‌بن و شۆینی هه‌میشه‌بیان ناوچه‌ی سلیمانی یه له
 زستاندا له بانی خیلان تا سنووری قه‌زلباط (قه‌زلبات) نه‌چن. له به‌هاریدا له شارمزرۆو
 تا نزیکه‌ی سه‌نه نه‌چن نه‌ه هۆزه دوو لقن ۱- جافی مرادی ۲- جافی جوانرۆیی یاخود جافی
 عیراق و جافی نیران.

جافی عیراق (مرادی ۲۲ X) تیرمه‌ به‌م شینویه (بۆغزایی، گه‌لالی، ته‌رخانی، شاتری،
 هارونی، که‌مانه‌یی، عه‌مه‌له‌یی، به‌داخی، سه‌دانی سه‌یانی، میکایی، سه‌مایل عوزیزی،
 شیخ سه‌مایی، سوئی وه‌ندی، نه‌وڕۆلی، شوان، شیخ یزه‌یتی، ته‌لانی) جافه‌ره‌شکه‌،
 شه‌واره، بی سه‌ری، شه‌ویله‌یی، په‌رخی، چوچینی، هۆزه‌سه‌نی، ره‌شه‌ویۆری، باشکی،

مرادی، یوسوجانی، یزدان به‌خشی، پشت ماله‌یی، یارومیسسی. عیسایی شهره‌ف به‌یانی).

به‌شی دووم یانی جافی نیران (جوانرویی) نه‌مانه‌ش (۱۵) تیرمن به‌م شومیه (قوبادی، باوه‌جانی، وه‌لیدبه‌گی - ونه‌ویه‌گی، نیناخ، نیمامی، ده‌تویی، تایشه‌یی، تاوگوزی، که‌لاشی، نامداربه‌گی، قادرمیرویسسی، نه‌یریزی، میرمه‌گی، دله‌تازویی، دارواشی).
همه‌ویان سونی مه‌زه‌بین.

جاکیه - به‌شیکن له تیرمی (حسانلو).

جه‌باری - له نیوان چه‌مه‌مال و که‌رکوک و شوان له یلان و وان نزیکه‌ی (۵۰۰) خیزان نه‌بین.

جه‌بارمکی - مه‌سودی له (مروج الذهب) دا نه‌لی له جبل الاکراد ژیاون.

جویرانی - نزیکه‌ی ۲ هزار خیزانن له نیوان به‌تلیس و موش دا بریتین له هه‌شت تیره تۆرینی، تالیکی، نازوینی، موخه‌لی، شادرلی، شیخه‌کان، مامه‌خان، عه‌رب ناغا.

جزیریان - نزیکه‌ی (۲) هزار خیزانن له ناوچه‌ی جزیره‌دا نه‌مانه‌ش سی تیره‌ن عه‌زیزیان، کوږگیل، فیتک.

جه‌لال و مند - له ناوچه‌ی کرماشان نیشته جین.

جه‌لالی - نزیکه‌ی ۱۰۰۰ خیزانن له شاخه‌کانی نارارات و ناوچه‌ی نازمربایجان دان.

جه‌لیکانی - به‌شیکیان له ناوچه‌ی وان و هه‌ندیکی تریان له مرعشدان.

جه‌لیلی - له ناوچه‌ی فارس دان (نه‌سته‌خه‌ری، مقدسی، ابن حوقل).

جه‌لیل وندی - له ناوچه‌ی دینه‌ومورو دهورو به‌ری فه‌زونی‌شدا هه‌ن. همه‌ویان شیعه‌ن و له هوزی گه‌ورمی لوڤن نزیکه‌ی (۲۰۰) خیزان نه‌بین.

جه‌مبور - نزیکه‌ی (۵۰۰) خیزانن له زه‌هاوو شاخه‌کانی (ناله‌قلاق) و ناحیه‌ی نه‌سه‌دئابادی هه‌مه‌دان. بنه‌ماله‌یه‌کن له تیرمی باجه‌لان.

جوانی - مه‌سودی له مروج الذهب - دا نه‌لی (شۆینی نه‌م هوزه له جبال الاکراد دایه که عیراقی عه‌رب له عیراقی عه‌جه‌م جیا نه‌کاته‌وه. له‌وه نه‌چی (جۆلانی) بئیت له بریتی)

جوانی (مک نه‌ولیا چه‌له‌بی له به‌رگی چوارم ل ۱۷۸ دا باسی کرده.

جودمکی - له خوارووی خورم ناباد دانه‌نیشن نزیکه‌ی (۶۰۰) خیزانن.

جودی كانلى - ئەكەونە ژووروى گۇمى (قۇچ ھەسارە) وہ. نژىكەى (۲۰۰) خىزانن.
 جۇزمكانى - لە ناوچەى موسل و شاخى گردى دان مسعودى ئەئىت لەوہ ئەچى ئەمانە لە
 پاشماوى كۆمەلى - گوتى بن.
 جۇزىكانى - لە ناوچەى ھەمەدان دا جىگىرن.
 جۈنەمىرگى (چۆنەمىرگى) نەم ھۈزە نژىكەى (۲) ھەزار خىزانن لە وىلايەتى چۆنەمىرگ
 لە سەرەتەى ھاتتى تەتەرمكاندا (ئەسەدى كۆرى مەكلان) ھەرمانداریان بووہ پاش ئەو
 عمادالدین كۆرى ولە پاشدا اسد الدین بوہ.
 جىھان بەگلى - لە نىوان نافیون و قەرە ھەسارو ئاق شەھردا بلاو بوونەتەوہ. زىاتر
 لە (۵) ھەزار خىزان ئەبن.
 جىكانى - ئەمانە ھۈزىكى گەورەن لە - گورجستان - دا بەرگى دوھى ئىسكلوبىدىا
 ئىسلام.

- ۳ -

چاپكسان - تىرمىھەگن لە دەوروبەرى (سىوورك) جىگىرن.
 چاردۆلى - ياچراداومرى (۲۰۰) خىزانن لە ناوچەى ئەسەند ئابادو سنە جىگىرن
 ناوچەكەيان بە چراومرى ئاودارە^{۱۱}.
 چەكوانى - ئەوليا چەلەبى لە بەرگى چوارم ل ۷۵ دا ئەمانەى بە كورد داناوہ.
 چەشگن - ئەمانە لە ناوچەى خۇراساندا نىشتەجىن. برىقتىن لە سى ئق) پرتك،
 سقمان، مچنکرد).
 چەتكەى - نژىكەى (۲) ھەزار خىزانن لە سفىدروہ لە تەنكەى كاوہ شمارو رۇخانەى كە
 شكان و لە خورم ئابادو جىپاى ملەى شوانان دا بلاوبونەتەوہ نژىكەى (۱۵۰۰) خىزان ئەبن
 لەناوچەى قەزوين دا. (۲۰۰) خىزانى تىريان لە ناوچەى سلیمانى و كەركوك دا (۳۰۰)
 خىزانىشيان بەروہ قەشقارى رۇشتوون.

^{۱۱} لەناوچەى ھەوشار لە بەینى شاركەنى شاھىن دژو مىاندووا دا نژىكەى (۵۰۰) خىزانىكى چوار
 دۆلى نىشتەجىن كە بە (چاردادومرو) ئاودەبرىن.

چى چىپە - كى كىيە - شىيان پىن ئەلئىن لە دەورو بەرى قەرەداغ دا نىشتە جىن.
چىلى - نۇرۇك چىلىشىيان پىن ئەلئىن لە نىوان بىن النهرين دا بلاو بوونەتەوہ.
چەتكەيى - ئەم ھۆزە لە قەزوين دەورو بەرىدا بە - چەگىنى - ئاودارن.

- ۳ -

حاجى يالى - ئەوہ ئەچى حاجى مانى بىت لە رۇژئاواي قەيسەرى و كەنارى قزل نىرماق
و لە سەروى ئاوا نۇرس دا نىشتون. نژىكەي (۳۰۰) خىزان ئەبن.
حەرىرى - لە ناوچەي حەرىرى پارىزگاي ھەولنىردا نىشتە جىن.
حەسنانلو - يا (حەسنانىيە) نژىكەي سى ھەزار خىزان ئەبن لە سەر سنوورى عىراق و
ئىران و توركيا لە نژىك بەتلىس و كەركار دان ئەمانە لە ھەشت تىرە پىك ھاتون بەم
شىومىيە (تەئىيە، جاكىيە، حەيدرانلو، خوراسانلو، سىپىكانلو، جويرانلو، زىلانلو،
ئەدمانلو)، ئەم سى تىرەي دوايى لە سەر سنوورن.
حەسنانلى - نژىكەي (۴۲۰۰) خىزان لە ناوچەي خەنىس و مەلازگردو دار تودا ئەم
ھۆزە نژىكەي (۱۱۰) دى پىك ئەھىنن. بە شىكىش لەم ھۆزە لە نژىك گۇمى وان دا ئەژىن.
حەسنەومند - ئەم ھۆزە لە پىنج بىنەمالە پىك ھاتوون (بىگام، نەدىر، پشتكۆو بويارى
كاكە رىما و تەنگى رەبات و تەنگى حەسەن دا جىگرن نژىكەي (۵) ھەزار خىزانن.
حەسنەيە - بەم ھۆزە ئەلئىن - ئەمىرەكانى دىنەومر - ئىستا بلاون.
حەسەنى - لە ژوروى جزىرى ابن عومەردا دانىشتون. نژىكەي (۵۰۰) خىزانن.
حاساران - يا ھەساران بىنەمالەيەكى گەورەن. ئىستا بلاون.
حەقتىيان - يا ھەقتىيان - ھۆزىكن لە ناوچەي ھەقتىيانى رەوانلوز (شارى) يشىيان پىن
ئەلئىن. لە ئەنسكلوپىدىدا لە باتى شارى (سورى) ئوسراوہ.
" حەكارى - يابھەكارى ئەمانەش برىتەن لە دوانزە تىرە بەم شىومىيە : جەئو، مەيسورى
زىيارى، ھاويرى، بەروارى، بارچىيان، سىوانان، لائى ھۇنان، ئادرامان، عەمادى.
شەمىدىنان، شىروانان. لە عەمادىيەو جزىرى ابن عومەر و بەتلىس و قەلاى ھارونى و
نژىك چۆلەمىزگ و سلىمانى دان، نژىكەي (۴،۰۰۰) خىزانن ھەمىشە دە ھەزار تەنگ چى
يان ھەيە.

چه‌مدیکان - تیرمه‌کن له‌نیوان مه‌لازگرد ووالشگردان.
 چه‌میدی - نهم تیره‌یه دراوس‌ی به‌خته‌کان بیون و نیستا بلاون.
 چه‌وتان - له‌نزیکی بو‌تان نیشته‌جین (۱۰۰۰) خیزان نه‌بن.
 چه‌وسه‌یی - له - مسالك الابصار - دا نووسراوه له‌شارمزوردا ژیاون.
 چه‌یدمرانی - نزیکه‌ی دو‌هزار خیزان نه‌بن له‌نزیکی موشو ورمی دا له‌هه‌ندی جینگای
 تردا هه‌ن و بلاون.
 چه‌یدمیری - دورمه‌ی (۱۵۰۰) خیزان نه‌بن له‌دموریه‌ری سابلاغ و موکریان دان و
 دهرنه‌که‌وی له‌چه‌یدمر لیه‌کان بن.

-خ-

خاتوون نۆغلی - ۴۰۰ خیزانن له‌خوارووی یوزغاد. به‌شینکن له‌هۆزی میلی.
 خالنتی - یا خالیدی یا خود نوراتو - نۇراشتر، له‌دموریه‌ری نارارات و کوردستانی
 موکری دا جی‌گیرن، له‌نزیکی گۆمی (وان) دا دموه‌تیک‌ی به‌هیزیان بووه‌تا سه‌ره‌تای
 سه‌ده‌ی شه‌شه‌می پا‌ز هه‌رمان‌بر‌مواییان کردوه. له‌پاش کموتنی دموه‌ته‌که‌یان نه‌مانیش
 بلاو بوونه‌تموه.
 خاتو وندی - ۱۰۰ خیزان نه‌بن له‌نزیکی (هه‌هرار) و (گاگژان) و دموریه‌ری فراهان دا
 جی‌گیرن.
 خه‌له‌کانی - نزیکه‌ی (۴۰۰) خیزان نه‌بن له‌پوژناوای گۆمی قوچ چه‌سار - دا
 خالی - مه‌سه‌وودی ل ه - مروج انژهب - دا نه‌ئی له‌وه نه‌چی خانی یا خه‌لالی بیت.
 خانی - نزیکی (۱۸۰) خیزانن له‌نزیکی خوشاب دا جی‌گیرن.
 خانیان - تیرمه‌کن له‌ناوچه‌ی بایه‌زید.
 خه‌رات - خراط له‌دموریه‌ری سه‌نه‌دا به‌بلاوی نه‌ژین
 خه‌سراوی - نه‌سته‌خه‌ری له‌پاش عه‌شیره‌تی پامه‌کان ل ۹۷ خه‌سراوی نووسیوه و مقلسی
 نهم رایه‌په‌سه‌ند نه‌کات.
 خدرانلو - یا خه‌زانلو یا خه‌ززانن له‌دموریه‌ری (کالیینی) و (نازمه‌ریاجان) دا
 بلاو بوونه‌تموه.

خهفتیان - له وه نه چي هدر نه و هوزمه (شاري) يه بيټ كه له ناوچه ي رموادوز دان.
 خوشناو - نزيكه ي دوو هزار خيزانن له ناوچه ي (چه قه ل ناوا) ياني شه قلاوای
 نيستادا. ژمارميان (۱۰،۰۰۰) كهس نه بيټ و (۱۰۰) دي يان نومدان كردو ته وه له ناوچه ي
 كوويه و رانيه ش دا هن به بيټي نينسكلويبيدياي نيسلام لقيك لهم هوزه له ويلايه تي)
 كارتاويه (بوون له) دمريه نلوقه رمبولى (نهم دمريه نده ناوي) هوخمان (بووه له شاخيكي
 نزيك زي ي بچووك.

خيزان - بنه مانه يه كي گهورمن له نزيك ديچله و فورات دا. بريټين له سي تيره (خيزان،
 مەكس، نه سپايه ردي.

خيزلانن - له ناوچه شاخاويه كاني، نزيك باله كي ناوچه ي هه وليردا جي گيرن. نزيكه ي
 (۲۰۰) خيزان نه بن ژمارميان زياتر له (۱۰۰۰) كهس نه بن.

- د -

دارخوري - له نزيك شهرناق و تورعابدين ه وه دانيشتون.
 داسني - نهم داسني يانه هه موويان شه يتان په رستن له بوز ناوای ديچله دا يا له نيوان
 ديچله و فوراتدا دانيشتون. نه مانه رايان وايه كه خوا هه موو نيشه كاني داومه دست
 شه يتان و خوي بي لايه ن دانيشتوه جا له به رنه وه په رستن بي لايه ن سوودي ئي يه. نه بي
 كار به دست بپه رستريت.

دالومند - لقيكن له تيره ي لهك و هوزي ئوري گه وره له ناوچه ي پيشكو جي گيرن
 داوده - يا داودي نزيكه ي همزار خيزان نه بن له دمورويه ري (كهركوك، خانه قين، كضري،
 تاوق، گل دان. به شيكن له هوزي زهنگه نه.

دايبيلان - يا (دايبيلان) له ولاتي سوريادا جي گيرن. مه سوودي له مروج الذهب - دا
 هه مان راي هه يه.

دورا جي - نزيكه ي (۴۰۰) خيزان نه بن له ناوچه ي ژاومروي سنه دا نه زين له كاني گولزاري
 له يلاخ و گه روس و كوليا بيشدا هن.
 دهشتي - له ناوچه ي پشتكوذا نيسته جين.

دلفان - له ناوچه ي خاوو نالشر دا جي گيرن و به شيكن له (لهك).

دهلوی (۶۰۰) خیزان نەبەن لە ناوچەى كەرکوك و خانەقەين و كفرى دا بریتەين لە شەش تیرە (كاشى، جامەریزى، پەنجانەكشتى، كارىزى تاركەومەند، سەلیم وەيسى).

دەليكانى - ئەم ھۆزە كۆچەرەين لە دەشتى مرەش و تۆرۇس و كليسدەر) دا جى گىرن نزيكەى (۲۰۰) خیزان نەبن.

دەنبەلى - ئەمانە (عیسابەگى) شیان پى نەئین لە نیوان دىجەلە و فورات دان. دەنيكى - لە - مسالك الابصار - دا نەئیتە (۱۰۰۰) خیزاننىك یوون نیستا بلاون.

دوایى - لە خواری رۇژناوای كۆیە و سەرووی كفرى دا جى گىرن.

دوودەرى - لە خواری گۆمى وان دان نزيكەى (۴۰۰) خیزاننىك.

دوو پوویى - یا دوو پوودى نزيكەى (۱۰۰) خیزان لە ناوچەى (جوانرۇو رەوانسەر) دان.

دۆسكى - ۱۲۰۰ خیزان نەبن لە پارىزگای دەوكدان.

دوغانى - ھۆزىكى كۆچەرن لە رۇژناوای (مرەش) دا (۲۵۰) خیزان.

دۆم - (یا) كەلاش كەرى) نزيكەى (۲۰۰) خیزان نەبن لە دەورویەر شارى سنە ھەندىكىشیان گەرۇكن.

دەلویى - یادەلۇ. ھەرنەو تیرەيە كە باسەمان كەرد لە پىشەو.

دەوکی - نزيكەى (۳۰۰۰) خیزان نەبن لە ناوچەى سابلاغ و موكریان دان.

دیاربەكرى - كە (مەروانى) شیان پى نەئین. لە ناوچەى دیاربەكرەدا بلاویونەتەومە (۶۰۰۰) خیزان نەبن.

دەرسىمى - دىرسىملى - نزيكەى (۴۰۰۰) خیزان نەبن لە ناوچەى) دەرسىم و دیاربەكر و جزیرە و قەرەج داغ) دان. زۆریەى ئەم تیرەيە (عەلى نیلاھى) ن نەئین خوا پەيامبەرى بە عەلى داوہ و مەھمەد داگیرى كەردە. خەلیفەكانىش خەلافەتیان نەدايە تا خۆیان ماپوون لە پاشى ھەموویان خەلافەتى وەرگرت. (عائشە و معاویە و خوارج) ە كان نەیان ھىشت بە ئاسوودەيى خەلافەت بكات تا لە دنیا دەرچوو.

خوا بۇ دلدانەومى عەلى پەلەى (خواومند) ى داہە خۆى بە ئاسوودەيى لە گۆشەيەكى عەرش دا دانیشتەو. (بەمانە نەئین شیعەى موھرېگ) ھەندىكىش ئەم ھۆزە يەزىدین و ناوى يەزىد زۆر بەرئىزومە نەبن. نەئین كاتى خەلافەت كەوتە دەست عەلى جگە لە شەر لەگەن مۆسلمانەكان و خوین پشتن ھېچى تری نەكرد. نیسلام لە سەردەمى عەلى دا ھەر

وہک خۇی مایەموو پەرهی نەسەند. حسین - یش ویستی وەک باوکی بکات تا یەزید توانی حسین بکوژی و کۆتایی بە شەڕی نیوان موسولمانەکان یینی. دووبارە سەر لە نوێ نیسلام گەشە کردوو. بەمانە نەئین (سونی موهریگ). هەردوو تیرمکە. بریتین لە دوانزە لق) میلان، شواک، کەچەن، گیوربان، فەرهاد، ناچاغی، بەختیارلی، کرایانلی، میرزانلی، عەباسانلی، بالاشاخی، کوزلیچان، لاچین، ئۇچاغی).

دێرکەومند - نەمانەش لە دوو بەش (بەهارومند، قەلای وەند) و لە (۲) هەزار خیزان پینک هاتوون. نیشتمانیان بریتییە لە (دزفول و گیلان و شاخی تاف و شاخی هەشت پەهلۆ).

دزیی یا دزجی - نزیکەی (۶) هەزار خیزان نەبن لەناوچەیی هەولنیر و قەزای مەخمور و دەورو بەری (قەرەچق و کەندین ناوا) لە سێ لق پینک هاتوو (پیران، مامان، گونتولان). دەیلەمی - یا دەیلەمان - نزیکەی سێ هەزار خیزانن لە ناوچەیی مازەندەران تا دەورو بەری کەرکاترود - گبرستاندا هەن.

مەلبەندیان شاری - دیلمان - هە وەک باسمان کرد (گینلی، دەیلەمی، خەزەری، بەشیکن لە ماد یانی کوردە رۆژەه لاتیپەکان کە زمانی دیلەمی کۆن زۆر لە هەورامی و زازاوە نزیکە. یونانیەکان بە گیلانیان وتوو (کاردۆشیان).

دیناری - نەمانە بریتین لە دووبەش (میرشەهابی، میرنیبراھیمی) لە ناوچەیی دیناراندا نزیکی (۵۰) خیزان نەبن و لە هۆزی (زینارین).

دینارومند - لەو نەچی لە ناوچەیی دینارومە کۆچیان کردبیتە ناوچەیی پشتکۆ و جی گیر بووین.

-ر-

راستی - نزیکەی سێ هەزار خیزانن لە ناوچەیی (عەقرە) دا دا نیشتوون سەرۆکی نەم هۆزە (میرعلاو الدین بوو). هەزار خیزانییک لەمانە لە ناوچەیی - موسل - دان. رامانی - بە پێی نووسینەکانی (ابن حوقل، نەستەخەری، مقدسی) نەمانە لە کوردەکانی ولاتی فارسن.

رەحمان بەگی - بەشیکن لە هۆزی ئیناخی لە ناوچەیی رەوانسەر و ماھی دەشت دا جی گیرن.

رەشكۆتائىلى - رەشدىنان (يىشيان پى ئەلئىن) ۵۰۰) خىزانىكى كۆچەرىن لە رۇژھە لاتى دىياربەكر .

رەشوان - (۷۰) خىزانىكى كۆچەرىن لە خواروى (نەرزبۇم) دان .

رەشومند - ۵۰۰ خىزانىكىن لە دەورو بەرى (قەزوين) دا ئەزىن .

رەشەومندى - چەند خىزانىكىن لە ناوچەى - نازەربايجان - دا لەو ئەچى ئەم ھۆزەش لەگەل رەشومند يەك بن و كۆچيان كوردبىتە ئەم ناوچەيە .

روزبەكى - تەنھانەوليا چەلەبى لە بەرگى چوارم ل (۷۵) دا باسى ئەم ھۆزەى كردوہ .

-ز-

زرارى - ۱۰۰ خىزانن لە ناوچەى ھەولنردا (۱۲) دى يان ناوبدان كوردتەوہ .

زازايسى - نزىكەى (۱۰۰۰) خىزانن لە رۇژھە لاتى (خەرىپوت و قەزى سىومك) دا ھەموويان دى نشىنن .

زافرائى يا - زافرائو - ياخود زەغفەرائى - بنەمالەيەكن لە ھۆزى حسانلو كە شا ەباسى سەھەوى كۆچى پى كرددون بۇ خوراسان و مەشھەد و بجنورد .

زايواى - كە بە ھەلە (زيادى) پى ئەلئىن بەشكىن لە كوردەكائى ولاتى فارس .

زاىەخى - ابن حوقل ، مقدسى ، ئەستەخەرى - ناويان بردوہ بەلام ھىچ ئاسارنىك لەم ھۆزە ئى يە .

زەردوويى - نزىكەى (۵۰۰) خىزانن لە ناوچەى جوانرۇ و دەورو بەرى سىروان دا و ھەندىكىشيان لە شارى كرماشان نىشتەجىن .

زەرزآ - يا (زەرزآن) لە دەورو بەرى (ورمى) دانىشتون نزىكەى (۴۰۰) خىزان ئەبن .

زەزار - نزىكەى (۵۰۰۰) خىزان ئەبن لە ناوچەى (ملازگرد ، ستاق ، مەرت و چىياى جەنجىرىن دا كە بەسەر شتۇ دا نەروانى ، ئەمىرەكەيان ناوى (نجم الداين باشاك) بوہ بالەكەيان بەشكىن لەم ھۆزە .

زەرقى - لە تىرە كوردەكائى عىراقن لە نىوان دىجەلە و فوراتدا ئەمانەش چوار (بنەمالەن - دەرزىنى ، تەرجىلى ، عەتائى كوردكائى) .

زەمكەرمى - لە ھۆزەكائى نىوان دىجەلە و فورات - ن .

زەند - ئەمانە بریتین لە (۵) تیرە تایەرخان، مەمەد - سالح ناغا، غەنى، عەلیان، کەریم خانى زەند ھەرماترەوای نیران لە تیرەى (عەلیان ە، نزیکەى (۶۰۰) خیزان ئەبن و بەشیکن لە و ھۆزى لۆرى گەورە لە ناوچەى کەرکوک و خانەقەین و نیوان ڕینگای کفرى و سىروان دا ھەن.

زەنگەنە - لە پارێزگای کەرکوک یا خانەقەین و دەورو بەرى کفرى و ئیبراھیم خانجى و سۆماک - داجى گین. نزیکەى (۴۵۰) خیزانن. ھەندیکى تر لەم ھۆزە لە دەورو بەرى کرماشان و ھەلیلان - دا ھەن. ئەمانەش دوو بئەمالەن (فارس ناغا) و (رۆستەم ناغا). شەرھنامە ئەئیت " لە ولاتى ئەفغانستان - یشدا ھەن ئەو ھەن ئەچى لە بلوچستانەو ھەوین.

زیماى - نزیکەى (۱۲۰۰) خیزان ئەبن لە - موسل و ناكرى و زى گەورە ن. زیرکانلى - نزیکەى شەش ھەزار خیزان ئەبن لە ژوروى (خەنس)، شارى (ئەنقەرە) ش (۵۰۰) خیزانیکى ئەم ھۆزى لى یە.

زیلانى - ھۆزیکن لە ئالشگرد - ایە.

زەینە ئومەد - لە ھۆزەکانى پشتکۆى لورستان لەم ناوچە یەدا جى گین.

- س -

سابولى - ئەو ھەن ئەچى سولى بىت - نینسکلوییدیى ئیسلام -

ساتیاری - نزیکەى (۶۰۰) خیزانن لە ناوچەى (پەوانسەر و جوانرۆو سىروان) دا.

ساراتى - یا سارات لە ناوچەى نازریاجان دانیشتون.

سارمى - لە خاکى عیراقددا بلأوبوونەتەو (۲۰۰) خیزان ئەبن.

ساسۆنى - یا ساسۆنیان - لە خاکى عیراقددا بلأوبوونەتەو.

ساکۆر - سى سەد خیزانیکى گەرۆکن لە عیراقددا.

سالانى - مقدسى نووسیویە بەلام (ابن حوقل و مقدسى) باکیلى یان نووسیویە لە ولاتى فارس دا جى گین.

سالۆنى - ابن حوقل مقدسى و ئەستەخەرى ئەلین لە ولاتى فارسدا جى گین.

سەييايى - يا سەباھى كە زۆرەي خەلك سەباخى يان پى ئەلئىن بەشىكن لە كوردەمكەنى
ولائى فارس.

سپەرتى - (۷۰) خيزاننى كۆچەرىن لە سەرووى (زاخۇ) ومن.

سپى كانلى - نزيكەي (۳۰۰۰) خيزانن لە ژووروى گۆمى وان دا.

سەفارى - لە هۆزمكوردەمكەنى ولائى فارسن.

سەگۆز - لە ناوجەي سنەدا پلاو پوونەتەو.

سەگومند - برىتئىن لە چوار تيرە. سەگومندى حاجى عدلى خانى و سەگومندى رەحيم
خانى و (پايسى) و (جودەمكى) نزيكەي (۴۰۰۰) خيزانن لە ناوچەي (بالاگريو) و (هەرو)
پشتكۆ نيشتەجىن وبە شىكن لە لور.

سەلدۆز - نزيكەي (۲۰۰۰) خيزانن لە ناوچەي نازەربايجان و زازا و مامش و موگرى دا
نيشتوون سلسلە - لە هۆزى (لەك) ن دانىشتوى (خاوانالشتىن) و هەندىكيان لە
رۆژھەلاى سنە و نزيكى كولييايى دان دى يەك بە ناوى (سلسلە) هەيە ئەم ناومدا.

سليمانى - ئەم تيرەيە دوو بنەمالەن (ئەميرەمكەنى قىبو بگمان بۆ) ئەميرەمكەنى
مياھارەقن).

سەليوان - ئەو ئەچى بەشىك بن لە زازا و لە پۆژئاواي (موسى و سەراب) دا نيشتەجىن.
سەنجار - ياسە نجابى نزيكەي (۲۵۰۰) خيزانن لە ماھى دەشت و كرماشان و جوانرۆن.
سەندان - ئەمانەش برىتئىن لە دوانزە بنەمالە (چالوى، داليان، گوزاي، بەرازى،
سىمەوئەند، سوورەوئەند، تىكەوئەند، تىفەنگچى، حەناظر خانى) سى تيرەمكە تىريان لور و
جاف و گۆزان - ئەكە (ئاسەوئەند، دارخۇ، بى ومشتيان) پى ئەلئىن.

سەنجارى - ئەمانەش لە هەشت بنەمالە پىك هاتوون (مىركان، سامۆكان، حەبايە،
بىكران، بلد، مەنديكان، بيت الخولتا) هەموويان يەزىدين و لە ناوچەي سەنجار
دانەنیشن.

سەندى گولى - نزيكەي (۲۰۰۰) خيزانن لە موسى و نيوان هينۆك و خاپور) دا جى گىرن.
سۆرانى - ئەوليا چەلەبى لە لاپەرە (۷۵) بەرگى چوارەم ئەلئىتە (ئاستىن بلىند كوردى)
كەقۆچكە سۆرانى يانى پى ئەلئىن ئەم هۆزەيە.

سورگی - یاسورچی نزیکهی سی هزار خیزان نهبن له پاریزگای ههولیر وژوروی که ناروی زئی ی بچووک تا رهمانوزیلاویوونه تموه نزیکهی (۵۰) دی نهبن.

سور سوروی - نزیکهی (۲۰۰) خیزان نهبن له خواروی شاری سنه و له ناوچهی ژاومرو تا پینوار - دا نیشته جین شاروچکه یه کیان ههیه به ناوی سور سورموه.

سور کیشلی - (۹۰۰) خیزانن له روژهه لاتی دیاربه کر دا تیرهی سودلی به شیکن له مان. سورمهیری - بریتین له (۵) تیره (توتک، نانتر، ناوینه، مامهجان، که لوپی) نزیکهی (۲۰۲۵) خیزان نهبن له ناوچهی خانه قین، تیرهی نهنتاری شارهبانه نهبو جسره - دان.

سوروی - له ئینکلوبیدیای ئیسلامدا له بریتی سووری (شاری) نووسراوه. سووسنی - یا سووسنی نزیکهی هزار خیزان نهبن له ناوچهی سابلانغ واتا مههابادی ئیسته دان.

سولی یا سولیه - نهمانه هوزنکی نازاو دلیر و شهرا نین له ناوچهکانی شارمزورو شنو و نازهریا یجاندا - هه ن نزیکهی (۲۰۰۰) تهننگ چیان ههیه، له نه نکلوبیدیای - سابلوی - نووسراوه.

سویدی - بنه ماله یه کن له عیراقتا نه ژین لهوه نه چی له - بهریهر - هکان بن. سههرانیان - نهمانه تیره یه کن له خاکی عیراقتا له نیوان دیجله و هورات له نهوی که وئوس ن نهمانه - سارانیان - پی نه ئین. سورانی سیری - له کورد هکانی ولاتی هارس ن.

سهندی - له مسالک الابصار دا نووسراوه نه م هوزه (۳۰۰۰) تهننگ چیان هه بووه له نه نجامدا له ناو هوزه کورد هکاندا بلاو بوونه تموه. سهیقهکانی - (۵۰۰) خیزانن کن له ژوروی خه له کان.

سینان به شیکن له هوزی - زازا - له بوژئاوای (خه رپوت) دانه نیشن. سیناچنلی - نزیکهی (۲۵۰۰) خیزانن کن له نزیک - مه لاگیه - ن هه موویان شیعه ن. سیلوکان - نزیکهی (۹۰۰) خیزانن، کۆچهرین له هاونیدا له دهشتی (موش) هات و چۆ نه که ن.

-ش-

شادانجان - مەسعودى لەمروج الذهب - دا نووسىيويەتى كە شۆينى نەم تىرمىيە ناوچە شاخاويەكانى جىبال الاكراد - ە.

شادلو - (۱۸) ھەزار خىزانن لە دە وروپەرى (بيجنورد) نىشتەجىن (۱۶) ھەزارىيان نىشتەجىن و دوو ھەزارىيان كۆچەرىن و لە رەشمالدا ژيان بەسەر نەين.

شادرلى - نژىكەى سى ھەزار خىزانن لە (نازەربايجان) ھەموويان شىعەن و لە ھۆزى - كورەشەلى - ن.

شارى - نژىكەى ھەزار خىزانن نازاو دىئرو شەپ كەرن لە چىپاكان و دەرپەندى زاىى گەورەدا جىگىين لە ويلايەتى شوعلاباد. خەقتىيان - ىش ھەن.

شاھجان - يا شاھى جانى - تىرمىيەك بوون لە دىنەومر و ھەمەدان - نژىكەى (۵) ھەزار تەنەنگىيان ھەبوو. نىستا لە نىوان ھۆزە كوردەكاندا بلاو بوونەتەو.

شاھوبادى - چەند خىزاننىكن لە ناوچەى جوانرۇو سەندان.

شاھگانى - ھۆزىكن لە ناوچەى فارس دا بلاو بوونەتەو.

شاھەسوورى - (يا (شامصور) ى ۱۰۰ خىزاننىكن ھاوئىيان لە ناوچەى گەردە ميدانى لە يلاخ و زستانان لە ناوچەى زەھاودان بەشكىيان كۆچەرىن و بەشەكەى تىريان دى نشىين.

شاھۆنى - لە ناوچەكانى ولاتى فارس دا بلاو بوونەتەو.

شاھبازى - نەمانەش لە ناوچەى فارس دان.

شبان يا شوان - لە ناوچەى پشتكو دان لەو نەچى لە ھۆزى شوان ى ناوچەى كەركوك و خانەقىن بن.

شەرەف بەيائى - نژىكەى (۷۰۰) خىزانن لە نىوان كەركوك و خانەقىن و لە نىوان سوادىر و سىروان لە ناوچەى ھۆرەتو و ھۆرىن شىغانىشدا ھەن. لە ھاوئىندا دەجنە چىياى بەمۇ.

شوكاك - بنەپەتى وشەكە (شاھ كاك) يا (شەكاك) ە. نژىكەى شەش ھەزار خىزانن لە سەرووى سلىمانى و بۆژئاواى گۆمى ورمى) ماووى سى مانگا لە رەشمالدا نەمىننەو.

نژىكى (۱۵۰۰) خىزانىيان لە دەورويەرى سەلماس دان نەمانەش برىتتىن لە (۵) بنەمالە) شوكاك. شەكەفتى، موكرى، شادەلى، بۆتان).

شەكرى - نەم تىرمىيە لە ناوچەى (موش) دا جى گىين.

شهمیسکی - نژیکه‌ی (۹۰۰) خیزانن له نژیکه (دیزه، دزه) دا نه‌زین.
 شوان - له نیوان چه‌می خاسه و زئی ی بچوک - دا و له ناوچه‌ی کهرکوک و خانه‌تین
 دانیشتون نژیکه‌ی دوو هزار خیزان نه‌بن نهم هۆزه بریتین له دوو تیره (شوان خاسه) و
 شوان بازیان). دراوسی ی شیخ بزینی و بیبانیه‌کانن.
 شوانکاره - یاشه‌بانکاره لقیکن له هۆزی (رامان) ی فارس نه‌مانه (۵) بنه‌ماله‌ن
 مه‌سه‌ودی، شاکانی، رامانی، کازویی، نیسماعیل) نه‌سته‌خه‌ری نه‌لی له کوردمکانی
 ولاتی فارس ن.

شوهان - له له‌که‌کانن و له ناوچه‌ی پشتکو نیشته‌جین.
 شه‌راکی - شاراکی. هۆزیکی گه‌وره بیون له ناوچه‌ی فارس دانیستا بلاون.
 شه‌راوی - شاراوی نه‌مانه‌ش له کوردمکانی ولاتی فارس ن.

شیخ نیسماعیل - یا شیخ سمایی - نژیکه‌ی (۱۴۰۰) خیزان نه‌بن له ناوچه‌ی نه‌سه‌د
 نابادی سنه‌دا نهم هۆزه له سه‌رده‌می شاه فتح علی قاجار - دا بو نهم ناوچه‌یه هاتوون
 شیخ بزینی - نژیکه‌ی شه‌ش سه‌د خیزانن له ناوچه‌ی کهرکوک و خانه‌تین - له خواروی
 زئی ی بچوو‌کیشدا هه‌ن. هه‌ندیکی تریان له ناوچه‌ی نه‌رزبۆم و نژیکه‌ی بۆی نابادا هه‌ن.
 شیخ ددانلی - نژیکه‌ی دوو سه‌د سه‌ر خیزانن له ناوچه‌ی رۆژه‌لاتی دیاره‌که‌رن.
 شیربه‌گی - به‌شیکن له هۆزی (زیریه‌کانلی) و (۲۰۰) خیزان نه‌بن.

شیروان - له ناوچه‌ی ره‌واندۆز جی گیرن و نژیکه‌ی (۱۵۰۰) خیزان نه‌بن.
 شیروانی - نه‌مانه‌ش له کوردمکانی نیوان (دیجله و هورات) ن له‌وه نه‌چی به‌شیک بن له
 هۆزی شیروان نه‌مانه‌ش دوو بنه‌ماله‌ن (که‌رنی) و (نیروان) ی.
 شیسوه‌لی - له رۆژ ناوای کفری دا جی گیرن و به‌شیکن له شوکاک.

-ص-

صالحی - نژیکه‌ی (۲۰۰) خیزان نه‌بن له کهرکوک و خانه‌تین و هه‌ره‌سه‌هه‌ن
 هه‌ندیکی‌شیان له سامه‌ران.

صباحی - یاسه‌باهی - بریتین له هۆزی سه‌بایی که‌باسمان گرد.
 صوفی و مندی - نژیکه‌ی (۲۰۰) خیزانن. له (ماهی دهشت و جوانرۆو کولیاپی).

گابور نۇغلى - يا تابور نۇغلى - نزيكەي سى سەد خيزان نەبن لە ژوروى (قەدرەشار).
گالەبائى - يا تالەبائى - مەك باسماڭ كورد.
گورعابدېن - يا تۇعابدېن نزيكەي (۷۰۰۰) نەبن لە ناوچەي تورعابدېن نەمانەش
بريتېن لە چوارە تېرە " مومان، دوكان، دومانە، عەليان، هارونە، سەلامان فېرېهزاج،
فېرېه داخ، گەرگەرى، هاوارگا، مەلەمى، داسيكان.

عبدالرحمى - يا نەورە حمائى - چەند خيزانېكەن لە ناوچەي رەوانسەرى سەنە.
عوسمانوئەند - نزيكەي (۵۰) خيزانن لە (فەيروژ ئاباد ھەيلان) دان.
عەشائىرى سەبەحە - نزيكەي (۹۰۰) خيزانن لە ناوچەي موسل لە بئەرەتتا ھەدوت بئەمانەي
گەورە بوون وردە وردە كەم بوونەتەو تىكەل يەكترى بوون. لە نە نھامدا بە عەشائىرى
سەبەحە - ناويراون.
عەمارلو - نزيكەي دوو ھەزار خيزان نەبن لە خواروى گيلان يائى لە نيوان رويارى
رەحمەت ناوا (ويكەن). ئەم ناوچەيە بە (عەمارلو) ناودارە. ناوى كۆلى ئەم شارە -
خەرگام - بوو. پاش نەوى نادر شا ھۆزى عەمار لوئى ھيئانە ئەم ناوچەيە بە عەمارلو
ناوى دەرکرد نەمانەش چەند تېرميەكن - قەبەقرانلو، شەكانلو، بادزلو. شاھ كلانلو^{۲۲}.
عەمرانلى - نزيكەي (۸۰۰) خيزانن لە نزيك قەرە شار.
عومەرلو - ھەر ھەمان ھۆزى (عەمارلو) لە ناوچەي خۇراسان دان.
عومەرمل - نزيكەي (۱۵۰) خيزانېكەن لە ناوچەي كەرەك و خانەقەين ھەندىكى تريان لە
نيوان كوچە چيان و نائىكىنان و سەرگەل - دان بىركى تر لەم تېرەيە لە ناو دەرەندى
كرماشان دان.
عەلۇش - نزيكەي دووسەد خيزانن لە رۇژھەلاتى - ھەران - كە بە زمانى عەرەبى
گفتوگۇ نەكەن.

^{۲۲} كوردلەر ل ۲۲ دانراوى دكتور فريچ

عونىكى - ژمارى خىزان و شۇنى ديارى كراويان نەزانراوہ تەنھا ئەوليا چەئەبى ئە
لاپەرە (۷۵) بەرگى چواردا ياسى كرده.

عيسايى - يا عيسەوى - بەشىكىن ئە ھۆزى (حسانلو) ئەمانە ئەوہى (عيسا كورى شھاب
الدين - ن . ئە نزيك گۆمى وان نيشتە جيئن .

-غ-

غەدىرى - ئە شارى بەغداوہ بەرە و ناوچەى (ئەسفەند ئاباد و ئە يلاخ ھۇياتۆ)
ھاتوون .

-ف-

فوراتى - بەشىكىن ئە كوردەكانى ناوچەى فارس كە ئە دەورو بەرى ھورتەو بەرمو ئەو
ناوچەيە ھاتوون .

فەئەكەدىنى - نزيكەى (۲۰۰) خىزان ئەبن ئە ناوچەى (خاوە) ئە نيوان (ئە ھاومند) و)
ئاشكر) دا ئە نزيكى (سىرە) ش ھەن .

فەيزوللا بەگى^{۳۲} - نزيكەى (۱۵۰۰) خىزان ئە دەورو بەرى سابلاغ و ھەندىكىشىيان ئە
ناوچەى (سەقز -) دان .

فيلەكەرى - نزيكەى زياتر ئە (۱۰۰) خىزان ئە ناوچەى (سونقر و كولياپى) دان .

-ق-

قادىر مېر و مېسى - بەشىكىن ئە جافەكان ئە ناوچەى - سەنە - يشداھەن .

قادىرى - ئە دەورو بەرى سلىمانى دا ئەمانە جياوازى ھۆزى قادىرى دەروى (سەنە) ن . ئەم
ھۆزە ئە بئەمانەى قادىر خانى دەرگەزىتىن^{۳۳} .

^{۳۲} تايقىھى فەيزوللا بەگى ئە بەشى مەھاباددا (بەگزادە) يان پى ئەئىن و ئە ناوچەى سەقز
فەيزوللا بەگى يان پى ئەوتىرى . بە زىرەمكى وورىيى بە ناويانگن . (وىرگىز)

قازانلو - له بنه ماله یه کی باجه لانیه کائن.

قالتالی - زستانان له شیخ حدیدمر و گله سوور و دهباغ و دیوان دمره) دان. هاوینان
 نه چنه چپاکانی پوژئاوای گه لباخی.

قوبادی - به شیکن له جافه کانی جوانرؤ. نهم هوزه گهرمیان و کونستان نه کهن. زستان
 نه چنه) و شککو، و شیغان، و زههاو) هاوینان نه چنه) بازان و یتگیز) نه میر ته یمور
 نه مانه ی له خامکی عوسمانی عراق دمرکرد و نارده نیه نیران. بنه ماله ی) مه نوچه ری و
 مسته فابه گی) له م هوزن.

قهرمانلووس - نزیکه ی - دوو هزار خیزان نه بن له ناوچه ی خانه قین و مه نده لی و ناب
 نهفت و تهنگ سومار). نه مانه شهش تیرمن) گهش. کاتیون، نهفتچی، کاکه وهند،
 چارماوهندی، گاوری). نهم هوزه له گه ل تیری) عدلوش) دا یه ک بنه چه یه.

قهرچوللو - نهم هوزش به شیکن له کوزه ریمکانی ناوچه ی خوراسان.
 قهره حه سن - سی سه د خیزانیکن له پوژئاوای) بهه سین دا)

قهرمیادی - نهم هوزه له ویلایه تی) به سقاد و دمریه نده قهرائر) بوون. به شیک له
 ناوچه ی) نوزبه گی نازمربایجان) له زیز دسه لاتیاندا بووه قهرمانداری ناوچه ی
 قهرائر) سیف الدین کوری حسانی) بووه. په یوه مندییه کی به تینیان هه بووه له گه ل
 سولتانی میسر دا. به شی به سقاوی نزیکه ی) ۴۰۰۰) تهنه گچی یان هه بووه.

قهرشهی - چهند خیزانیکن له ناوچه ی سیروان و چوانرؤ دا نه ژین.
 قه لابهوند - نزیکه ی هزار خیزانن له چپای) تافه ههشت پانؤان
 قه لای - نزیکه ی) ۱۰۰) خیزان نه بن له ناوچه ی) کاکه رمزای پیشکو) دا جی گیرن.
 قه له خانی - له) ماهی دهشتی کرماشان) دا جی گیرن. هه ندیکیشیان له - شاری
 سنه - دان.

قه یتولی - یا - قتولی - به شیکن له هوزی پشتکو -

^{۲۱} میرزا مهلی له کبهری خادق المک خاوهشی کتیبی) میژوی کوردستان) و) حلیقه ی ناصری) له م
 هوزیه.

- ك -

كاجه‌تی - له كوردەكانی ناوچەى فارسى.

كارتاوى - له ناوچەى شارمزرور و شنۆى نازمربايجان - دا جى گير بوون. بەلام
مىستر (هوخمان) ئەنئىت له زى بچووكدا جى گير بوون.

كاك - ئەم ھۆزە لە ئەمۆى (ئەمىر ميارز الدين كاك) ن نزيكەى (۵۰۰) خيزان
ئەبن. بە ناوچەى مازنجان و بيزە و سمە (موبارزەدينى لە لاين خەليفەى عەباسيەو
پى دراو. ناوى خۆى) كاك (بوو. ھەرىەم بۆنەو موبارزەدينى شيان پى ئەنئىن.

كاكۆ - لە نيزان كوليایى و سەدا جى گيرن چەند دى يەك ھەيە بەناوى كاكۆى
يەو ئەو ئەچى پاشاوى (كاسى) يەكان بن.

كاكەيى^{۶۰} - يا (كالكوئلو) يا (كانمانلو) نزيكەى (۱۵۰۰) خيزان ئەبن لە
دەورەى شارى كەركوك. بەشيكى تريان لە ناوچەى ھەيە و زى ي بچوك و قورەتو
خانەقەن دا جى گير بوون. ئەمانەش لە ئەمۆى (كاسۆ) ن.

كاكەومند - يا كاكۆ وەندى نزيكەى (۲،۰۰۰) خيزان لە رۆژئاواى ھەرسين، و
چەمچەمال). ئەمانەش لە ھۆزى گەورەى (كاسۆ) ن.

كاميرانى - بەشيكى لە ھۆزى برا خۆى.

كەداك - نزيكەى (۶۰۰) خيزان لە ناوچەى نازمربايجان (ھەتج عەلى شای
قاجار) لە شيرازوھ كۆچى پى كردون بۆ ئەم ناوچەى.

كوردگەلى - ئەم ھۆزە لە رۆژئاواى نيرانەو بەرەو - بلوچستان و ھيندوستان
كۆچيان كوردە برا خۆيەكان لەم ھۆزەن.

كرمانج - يا كرمانج ھۆزى گەورەن لە ناوچەى كەركوك و سلیمانی و شارمزرور
كۆيە و ھەولير و سايلاغ و بانە و مەريوان (زمانى تايبەتى ئەمانە كرمانجى يە.

كرمانى - كوايە ئەم ھۆزە لە ناوچەى كرمان - ە وە كۆچيان پى كراوبۆ و لاى
فارس^{۶۱}. " ئەستەخەرى لە لا پەرە (۹۸) ، و ابن حوقل لە كتیبى - ايران الصداقه " دا لە
ل ۱۸۵ - ۱۸۷ ناويان بردوون.

^{۶۰} بەشيكى ديكەى ئەم ھۆزە لە ھەورامانىش ھەن و گوندى - ھاوار - مەلەبەندى كاكەيى يەكانە. "
ویرگیز"

كەلھور - نژىكەى دە ھەزار خىزان ئەبىن ئە ماھى دەشت و ھارون ئاۋو قولاشاينى و
- دەورو بەرى قەسرى شىرىن و كەرەند - دا بلاۋ بونەتەۋە.

مەنبەندىيان شارى - گىلان - ە، نژىكەى دوو سەد خىزانىيان ئە رستمان و خور و
دەورو بەرى سەقزدا، جى گىرن، ئەم ھۆزە نژىكەى (۲۰) بىنە مائەن (خالدى، شەيائى،
سىياسىا، كافىم خانى، خەمان، تەلش، گەرگا كەلەجۇ، شوان، قوچى، مەنصورى،
ئەلومەندى، ماھى دەشتى، ھارون ئابادى، شاھىنى ، موش كىر، بەداق بەگى، زەينەئە
خانى، كەسەرە.

كولىيى - نژىكەى سى ھەزار خىزان ئە ناۋچەى سونگورى كرماشان و دەورو بەرى
سەقزدا زىاتر ئە (۱۶۵) دى كولىيى تىا ئەئى. ئەمانە برىتىن ئەم بىنە مائانە (سۇفى
ۋەلاى، لوسىومەندى، پەشم ۋەند، شىرازى، مىلە كەرى).

كلىسى - ئەم تىرەيە - مەندى - شىان پى ئەئىن. ھەرماندەرىمكائىيان بە مەندو
ئاۋدا بوون ھەموويان ئە ئەۋەى (مەند) ئە دانىشتۋانى كوردستانى رۇژئاۋاى يانى نىۋان
دېجەلە ۋورات.

كەمانگەر - چەند خىزانىن ئە شارى سەنە و دەورو بەرى پىلنگان و ناۋچەى
سلىمانى جى گىرن.

كولەيى يا كەندۈئەيى - نژىكەى چوار سەد خىزان ئە سەروو ئاۋ شارى كرماشان
دا ھەن.

كۆچەرى - نژىكەى دە ھەزار خىزان ئەبىن ئە ناۋچەى سىۋاس و زازا و نازەرىياجان.
برىتىن ئە چوار تىرە (نىنۇلۇر، يارلۇلۇر، سارۇلۇر، كارۇلۇر).

كواردات - نژىكەى سى ھەزار خىزان ئە ۋىلايەتى (كواردات) ئەكەۋىتە رۇژئاۋاى
چۆلەمىرگە ۋە ئە نىنسىكلوبىيدادا ئە برىتى كواردات كرۋ نووسراۋە.

كورا - كۆرە - تىرمىركن ئە رۇژئاۋاى (شەھلاۋا) ئە چەند دى يەكدا جى گىرن.
كورتى - ئەمانە ئە دەورو بەرى كەركوكدان. ھەندىكىشىيان ئە نژىكى بۇتان
ئەئىن. ئەمانە ئە ھۆزە كۆنەكانى كوردن ئە شاخەكانى زاگرۇس دابوون ئە سەردەمى)
تۆكۈلتى تىرارى) ئاشووردا. مىستەر (دراۋارى) رۇژھەلاتناس ئەئىت : ئەم تىرەيە ئە
كوردەكانى ئاراراتن ۋ ئە ئەۋەى، شۇمىرو ئەكەد (ى داگىر كەرن. يانى گوتى كۇن. ئە

پاشدا ھاپونہ تہ ناوچہ ی زاگروس. بە لام رای میستەر (سدنی سمیپا) و ھەندیکێ تروایە : نەم کۆمەنە کوردەکانی رۆژھەلاتی (ماد) ن ورده ورده بەرمو زاگروس ھاتوون. یانی لە کوردەکانی بەشی زاگروسن.

کورەشلی - نەم تیرمیە ھوو نەچی ھەر نەو تیرە ی (کەرەشل) نە بیت کە باسمان کرد.

کوربان - نزیکە ی (۱۸۰) خیزانن لە خاکێ عیراقدا (لە نیوان دیجلە و قورات).

کوزلیچان - لە بنەمانەکانی (دەرسیم لی) ن.

کۆساد - نەم تیرمیە لە نینسکلوییدیای ئیسلامدا باسکراو ھوو نەچی ھەر ھەمان ھۆزی (لۆسە) بیت.

کۆسە یە - نزیکە ی (۴۰) خیزانن لە دەورو و بەری (سەقز و سیاکو) دا.

کۆکۆبی - نزیکە ی (۳۰) خیزانن لە ناوچە ی جانرۆ و ھەندی خیزانی تریان لە دەورو و بەری شاری - ھەلە بجە - دان.

کۆکۆبی - نەمانە لە ھۆزی لۆری گەورەن. لە ناوچە ی کرماشان و لورستان (دا نەمانەش) سێ (ئق) ن. باوی، جەگی، ناخاجری، ناخاجریەکان لە ناوچە ی (سنە) شدا ھەن. نزیکە ی (۱۰) دی یە ک نەبن.

کولینی - نەمانەش بەشیکن لە زازاکانی خواروی خەرپووت.

کۆلی وەندی - نزیکە ی (۳۵۰) خیزانن لە ناوچە ی ئالستر و کەناری روابری (سیمرە) بەشیکن لە ھۆزی پشتکو.

کۆماسی - (۲۰۰) خیزانن لە ناوچە ی (کەرەوزی سنە) دا نیشتە جین.

کۆبان - نزیکە ی (۲۱۰۰) خیزانن لە ناوچە ی شەرق - دا جی گیرن.

کۆبەک - دەورە ی (۱۵۰) خیزانن لە دەورو و بەری ژاومرو ی سنە دا.

کەکی - چەند خیزانن لە ناوچە ی چۆلە میزگ دا.

کێچان - نزیکە ی (۱۵۰) خیزانن لە پوژ ناوای کوردستانی عیراق بلان.

کیکیان - تیرمیە کێ نە - مرعش - دا. نەستە خەری لە ل (۱۱۵) دا باسی کردو.

کیکیە - ھەر ھەمان تیرە ی (چێچە) ن کە باسمان کرد.

كىۋانلو - بەشىكىن لە ھۆزى حسانلو كە شاعەباسى سەھەوى كۆچى پى كىردن بۇ
ناۋچەى خۇراسان.
كىۋوران - تىرەيەكىن لە ناۋچەى (گۆر) دا.

- گ -

گاخور - يا گاخور - نزيكەى (۲۰۰) خيزان ئەبن لە قەھر تەپەى كەركوك و
خانەقەين.

گاۋرى - تىرەيەكىن لە ئورەكانى ناۋچەى ئىشتكۇ.
گەردى - نزيكەى (۶۰۰) خيزانن لە سەرۋى ھەوليرەۋ.
گەرگەيى - چەند خيزاننىكىن لە ناۋچەى كوليايى و بۇژ ھەلاتى سە.
گەشكى - نزيكەى (۵۰) خيزاننىكىن لە دەۋرى بىلوار و زەھاو و خاچۇمان دا.
گەلالى - ئەمانە ھۆزىكىن لە جافى گەۋرەى عىراق. ھەندىكىيان لە ناۋچەى
ننھاۋمەند) ان ئەمانە تا رادەيەك ھەلس و كەوتىيان گۇراۋە. ھەندىكى تىريان لە ناۋچەى
شارموردا جى گىرن. زىياتر لە (۶) دى ئەبن.

گەلباخى - نزيكەى (۲۰۰۰) خيزاننىكىن ئەبن لە (ھۇياتو) ساراڭ (تەۋەرە) لە
سەردەمى شا (تەھماسپ) دا لە شىرازوۋە بۇ ناۋچەى سە و كۆچىيان كىردوۋە جارىكى تىرە
سەردەمى رەزا شاى پەھلەۋى دا لە ناۋچەى (سەن) ش گۆيزراۋنەتەۋە بۇر ھەمەدان و
سىادومون و تاران) بە ھۇى راپەرىنى گەلباخىيەكانەۋە لەو ناۋچەيەدا. ئەمانەش ھەشت
تىرەن) قەرمەرى گاملى، كاكسۇۋەندى، مرادگۇرانى، چۇخەرىشى، پىتەسەرى، ھەمزىيى.
كولكىنى).

گولەھەرخى - لە نىۋان دەۋك و زاخۇدا جى گىرن.
گۇران - نزيكەى شەش ھەزار خيزان ئەبن لە بۇژ ناۋى كىرماشاندا جى گىر بوون
ئەمانەش (۶) تىرەن) قەلغانى، بى بيانى، تىرەزى، گەھوارە، كانىزنجىرى، رىزە ھو.
گەھوارەكان دراۋسى ى ھۆزى سەرمە بەيانى و سىجاۋى و باجەلانىيەكانن نزيكەى دوو

ههزار خیزانیان له شاری سنه و ههورامان و ژاوهرۆ و پلنگان) دا جی گیرن، به زمانی گۆران
قسه نه کهن و به کشتوکانهوه خهریکن.

گۆرمک - یا گهورک نزیکه دو ههزار خیزان نه بن له ناوچهی سهردهشت و موکریان

دان.

گهروسی - تیرمهکن دراوسی (کۆلین) له نزیکهی خهرپووت.

گوگرشانی - نزیکهی (۵۰۰) خیزانیکن له سهرووی - مرعش - دان.

گیژی - تیرمهکن له دموربهیری - کفری - دا نه ژین.

گیل تا گیلانی - تیرمهکی زۆر کۆنی - ماد - ن له نهوهی مادانی کوری یاپژ کوری

نوح - ن. له بهر رهوری له کوردمهکانی رۆژه لاتن. یونانیهکان به (کاردۆس) یا -

کاردۆشی (ناویان برهون. نه گهر نه و تهیه راست بی که له کاردۆشهکهی (کهزنه فۆن) ه

وه هاتی بی نهوا به پی ی پای مستر (درادار) ن دکتور سپایزار نه مانه له کوردمهکانی بهشی

نارارات) ن به لām به پای (سدنی سمیث) کاتی هاتی مادو پارس بۆ نه م شوینهی

نیستیان (ئیران) هۆزی کاردۆشی به رهو بۆژناواو کهناری دمیریای خهزمر هاتوون. لیرهدا

نیمه و تهی یه کهم نه سه ئینین که ل"ه کوردمهکانی رۆژه لاتن به لām هه ره نه م بۆژه هرات

ناسه نه ئیت کاردۆشهکان زۆر له پارسهکان کۆنترن. زمانی تاییهتی خویان هه بووه.

که هیچ په یومندیهکی نه بووه به زمانی فارسی کۆنهوه. نیشتمانی نه م هۆزه له

رۆژه لاتهوه مازندهران و لای ژوورمهوه کهناری دمیریای خهزمر دست پی نه کات. تا

سنووری نازمربایهجان و خه مسه وه زوین دریز نه بیتهوه. پانتایی خاکه که (۲۲۵) کم بوه،

به گیلان ناودار بووه. له کونا به (وارنا) به ناویانگ بوه " وهک له ناویستادا نووسراوه

" وهک باسمان کرد نهوهی - گیل و خهزمر دمیله م (ن له نهوهی) ماد (ن یانی کوردمهکانی

بهشی رۆژه لاتن.

گیوران - تیرمهکن له سیومرک و ناوچهی دمیرسیم.

گیومرهش - له مهویهر باسمانکرد.

- ل -

لاباز - مهسودی له مروج الزهب - دا نه ئی) نه مانه له کوردمهکانی - جیال

الاکراد - ن.

لاوين - يا لاوينان - نه شارمزور جينگايان بووه. ابن خلدون نه (ميژووي
بدربردا نه نووسى) جه زانير - جينگايان بوون. لهوه نه چى كاتى داگير كردنى شارمزور
له لايهن مغوله كانه وه نه م هوزه كۇچيان كرديته ولاتى جه زانير^{۷۷}.

لاله يى - نزيكەي (۶۰۰) خيزانينكن له - نه يلاخ - ي سندها جى گيرن.

لور - ومك له باسه كانى پيشوماندا چهند جار هاتوه نه مانه هۇزىكى گهورى
دسه لاتدار بوون له دوو لق پينك هاتوون ۱- فه يلى، ۲- مام حه سه نى يا مامه سه نى، يا
لورى گهوره و لورى

بچووك يا فچوليه. هه نديك لور به دوو بهش دانه نين پشتكوو پيشكو. هۇزى لورى
گهوره يانى مام حه سه نى له (۲۹) تيره پينك هاتوون) فه يلى، كۇگلويسى، لهك، به ختيارى،
ماهه كى، نه تيارلو، به يات، بيراوهند، مامه سه نى، ساهى، نارسان، ناركى، به يى،
ديركه و هند، سه گوه ند، بالاگريوه، كيسه و هند، زازاوهند، بالاوهند، جه ليل و هند،
باجلووهند، مانى، سه عدوهند، قهرمزنجير، زهنگه نه). هه موو دانيشتوانى ناوچى لور
پشتكوو پيشكو (لورى گهوره، لورى بچووك) زياتر له هه شتا هه زار خيزان نه بن زوربه يان
مه زهه بيان شيعه يه^{۷۸}.

لهك - تيره يه كن له هۇزى گهورى لور كه نزيكەي سه د هه زار كه س نه بن نه م
تيره يه له پينج لق پينك هاتوون : - (سلسله يى. لاله يى، دلفان، تهرهان، دالوهند)
زوربه يان شيعه مه زهه بن له ناوچى (خانه قين و خورم ناباد و) نالشترا (لورستاندا جى

^{۷۷} مامۇستا محمد مسته فا (جه مەبۇر) ئەم بارە مەو ئەم روونكرده نووسيوه " من لام وايه گەلى
لهوه كۇنترن، وله هه مان (لوى) و (لاوين) و كانن كه له تهوراتدا باسكراون كه له سه رده مى جه زيرتى
موسادا له دورويه رى رۇه لاتى درياى سپى ناوهندا جموجوليان هه بوه و هه ر لهو سايشه وه گه يونه ته
جه زانير و به پى ي ليكۇليني مويه كى فراوانم له سه را بدره ركهانى ژوروى نه فه ريقا) نه مانه به بنه چه
نه گه نه وه به (ماد) يه كان و تاوونكۇنيسته ش له ناوچى جه زانير هه را نۇماد بيان پى نه لين به
واتا (ميدى) يامادى نوئ. نهك به واتاى وشه نۇ مادى نينگليزى كه مبه سه له (خيلاسى رپوهند مو
به تگه و سه رچاوى به هيزم له مبه رنه وه زوره كه شۇنى نه و دريژه پى دا نيه.

^{۷۸} ياقوتى حه موى له - معجم البلدان -، جودت پاشا له به رگى يه كه مى كتبه كه كى ل (۲۴۵) دكتور
فريج له كتيبي (كوردر) و (سرمانك لوربه هه ساو براون نينسكلوبينيديا نيسلام له بارى هۇزى لور
به ختيارى به دريژى نووسيويانه كه هۇزىكن له نه ته موى كور

گېن ديسانئوۋە ئە كولىيىي و ھەمەدان و ئەسفەھان - دا ھەن جگە ئە مانەش ھەندىكى تريان ئە نيوان(دمولەت ئاباد و سولتان ئاباد و دەورى سەنە و سەئەماس) دا ھەن.

ئەكى كوردى - ئەمانەش بەشىكەن ئە تىرى ئەك ئە نزيك(ئەگنە) دا جى گېن. نۆسەيى - كۆن ئە شارمژوردا جى گېر بوون ئە پاشدا بەرەو مىسرو شام كۆچيان كروە ئە ئەسكولويىدا كۆساد نووسراوۋە ئە بىرىتى نۆسەيى.

لۇئانى - نزيكەي (۴۸۰) خيزان ئەبن ئە سەروى پۇژئاواي(موش) دا ھەموويان شىعەن لۇئەرزى - بەشىكەن ئە ھۆزى(مەندەمى) دا ئە دەورويەرى(حسين ئاواي سەنە دا جى گېن.

لۇئۇ - ئاشوريەكان(لۇئوم) يان پى وتون ئەمانە ئە رەگەزى بئەرتىەكانى كوردن ئە ناوچەي(شەنگار) دا جى گېن ئەوۋى ئەو ھيزمەن كە بەدە ستى ئەرامسىن ي كورى سەرچۇن شكان.

ئەيلانى - نزيكەي (۵۰۰) خيزانينك ئە ناوچەي ئە يلان ي پاريزگاي دەۋك.

- م -

مايىر - ئەمتىرەيە ئە ئىنسكولويىداي ئىسلامى دا بە(باسپىر) يا(باسپىرى) نووسراوۋە.

جوردان - يا ماگردان ئەمانە تىرمەكى ئازاۋ دئىرن ئە ناوچەي(گەنگاۋەر) دا جى گېن.

مەسعودى ئەمروچ الرّھب - دا باسى كروە.

مەحالى^{۳۳} - ياماحالى - بەشىكەن ئە كوردەكانى ناوچەي فارس(ئەستەخەرى و ابن حوقل) باسيانكروە.

ماخانى - نزيكەي (۳۰۰) خيزان ئەبن ئە خواروى(يوزغاد) دا لتيكەن ئە ھۆزى(مىللى).

ماد نجان - شوتنكەگاي ئەمانە ناوچەي شاخاويە - جبال الاكراد - مەسعودى باسى كروە

^{۳۳} ئە مەلبەندى مەھاباد دا ناوچەي مەحالى ھەيە كە زياتر ئە(۸۰) گوندە.

مازنجان - یامازنجانی نژیکی (۵۰۰) خیزانیکن له ناوچهی مازنجان که نه مانه (کاک) یا (مبارزکاک) یشیان پی نه لین.

مافی - نه مانهش به شیکن له لهک له بنه رها تا له چیاکانی رهواندوز و سابلاغ - دا بوون له پاشدا شاه عباس بهره و رهیی و شهریار و ناوچهی هه زوین کۆچی پی کردوون.
ماگردان - هه مان تیره (ماجوردان) ه که باسماکرد.

مامش - نژیکی (۱۵۰۰) خیزانیکن له دوروبه ری سابلاغ و موگریان دا. چهند خیزانیکیشیان له ناوچهی (لاجانی تازه) دایه.

مام هه سنی - یا مامه سنی - به شیکن له هۆزی لوری گه وره له نه نسکلوییدیای نیسلام باسی

دوو تیره گراوه که له (بلوچستان) نیشته جین یه کیکیان مام هه سنیه.

مامه کانی - تیره یه کن له سهرووی مهلازگرد ه وه.

مانیان - یا مانایان نه مانه له کوردمکانی به شی رۆژه لات بوون نیستا هیچ پاش ماویه کیان به دی ناگری^{۸۰}.

مانۆرانی - هۆزیکن له نیوان مهلازگرد و الشگردا.

ماهکی - یا ماهکی - له ناوچهی هه لیلان و دوروبه ری کرمانشان دا جی گیربوون. له هۆزی لوری گه وره ن.

موبارزکاک - هه ره هه مان تیره ی مازنجانی یه که باسما کرد.

موبارکی - یا موبارکی مقدسی و نهسته خه ری واین حوقل - له کوردمکانی ولاتی

فارس ناویان بردون.

مههمد نیسه ماتی - نهسته خه ری له کوردمکانی ولاتی فارس ناوی بردون.

^{۸۰} مامۆستا مههمد مستهفا حه مه بۆر له م باره یه وه نووسیویه " هۆزی هه رکی که به پی ی نیکۆ له وه یه کی فراوانم له سه ر خینه کوردمکان نه چنه وه سرا (مادی یه کان و نه م هۆزهش سی یه شی سه رمه کی که) (مه ندا) یا (مه ندان) و (سینا) و (سه رهات) ن و بۆم ساغ بۆته وه نه م) (مانیان - مانایان) (هه مان) (مه ندا) یا (مه ندان) ی به شی یه که م و مه زنی هه رگین. نه م به شه که ناغای هه ره گه وره ی هۆزی هه رکی سه رۆگایه تی هه ر سی به شه که نه کات له م به شی (مه ندا) یا (مه ندان) ه یه خۆشیم سه رمک لیژنه ی سه ر ژمییری به سمی سالی (۱۹۵۷) ی هه رگیم کرد که پتر له نیو ملیون که سن له عیراقتا.

محمد دباشار — نهم تیرمیش نهسته خەری به کوردەمکانی ولاتی فارس ناوی
بردون.

محمدەدی — نزیکی (۳۰۰) خیزانن دراوسی (مازنجانی) و (حمیدیه) ن. له
مسالك الابصار نووسراوه نهم هۆزه (۶۰۰) پیاوی شەڕکەری هییه و به ڕهگەز نهچنهوه
سهرا بهختی یهکان.

مهمود جبرایی — نزیکی (۱۰۰) خیزانننن له ناوچهی لهیلاخ دا.
مهمودی — هۆزیکێ گهوره بوون له رۆژه لاتنی (وان) نزیکی (۱۲۰) خیل بوون.
دەولەتینی سەر به خویان بوه هه میسه نزیکی شەش ههزار چهکداریان بوه نیستا پەرش و
بلاون.

موده پیر — نهسته خەری ابن حوقل نه نین له کوردەمکانی رۆژناوای عیراق نه مانەش
سی بنه مانهن (پالو، چهرموک، ناکیل — بلدوتانی.

مهرداسی — به شیکن له کوردەمکانی رۆژناوای عیراق نه مانەش سی بنه مانهن (پالو
, چهرموک , ناکیل — بلدوتانی .

مهرویانیی — نزیکی ههزار خیزانن له ناوچهی مهرویانی دهرویهری گۆمی
زنیان. نه مانەش به شیکن له کرمانج له بهر نهوهی له هه ورامانهوه نزیکن زمانیان
هه ندی گۆزانی تیمیه له کۆندا سه ربه پارێزگای کهرکوک بوون. له پاشا بوونه ته به شیک
له دسه لاتداریهتی نه رده لان.

مهزدا نه کان — مه سهودی له مروج الزهب — دا به کوردەشاخوایهکانی ناو بر دوون .
جبال الکراد .

مزوری — یا مسووری — یا مهی سوری نزیکی (۱۷۰۰) خیزانن له ناوچهی دهوک.
مسته فابهگی — نزیکی سی خیزانننن له ناوچهی چه مه نزار و زه لان نیشته جین
به شیکن له هۆزی قوبادی.

موگلبی — نهسته خەری نه مانەش به کوردەمکانی ولاتی فارس ناو نه بات.
موگری — یا موگریان نهم هۆزه بریتین له سی تیره (مەنگور، مامش، پشدهری). له
پاشاموی مادهمکانی ناوچهی موگریانن زمانیان له زمانی ناویستاهه نزیکه .
موگری گورک (۲۴) دی نه بن له ناوچهی موگریان.

موکری ویولاقت — ئەمانە دوو ھۆزن لە (۲۹۷) دى دا جى گيرن . لە ناوچەى موکريان .

مەلا شتيکو — ئەم تيرەىە لە کوردەمکانى (مابين النهرين)

مەلکانيان — بەشیکن لە کوردەمکانى رۆژناوا . ئەمانە بەفەرمانرەوایانى (حسن

کيف) ناوداران .

مەلەك شاهى — ئەم ھۆزە لە دانىشتوانى پشتکۆن ئەمانەش (۱۶) لق ئەبن . خيلى

کە چى ، بۆلى ، خەزەل) لەمانەن .

مەندەمى — نزيكەى (۱۲۰۰) خيزانن لە شارمزرور زههاوو دەورو بەرى (حسين ناوا)

ى سنە لە ناوچەى (بازيان و سەرخواز) ييشدا هەن . ئەم ھۆزە لە پينج تيرە پينك هاتووہ

محمد مرادى ، لە شارمزرور زههاو . تارى مرادى لە قرخلدو كانى دريژ . ناخە سوورى لە

گەرە سيزى سنە . عەلى مرادى ئۆلدەرزى لە ناوچەى حسين ناوا^{۱۱} .

مەنگور — نزيكەى (۱۵۰۰) خيزانن لە ناوچەى سابلاغ (مەھەبەدى ئىستە) ئەمانە

لە (۱۴۸) دى دا جى گيربوون .

مەنوجەرى — نزيكەى (۱۵۰) خيزاننيکن لە (زهاو چەمچەمال و جوانرۆ) دا بەشیکن

لە ھۆزى قوبەدى .

مودانى — يا مودانلو ئەمانە لە ناوچەى مازەندەران — دا جى گيرن .

مۆدەكى — يا مۆتەكيان ئەمانەش حەوت بنەمانەن سى تيرە لەمانە مۆتەكى نەسلن

" زيدان ، ناريكىلى ، پيرموسا " چوارتيرەكرى تر زازان و لە مۆدەكەكانن ، (بۆيالىمى ،

رۇچايە ، كەرسۇن ، كيبوران) . ئەمانە ھەموويان لە چياكانى سەروەى بەتليس نيشتە جين .

مۆستاکان — شۆنيان ناوچە شاخاويەکانە .

موسى — يا موساييەگان ئەمانە لە کوردە رۆژ ناواييەکانن و شۆنيان ناديارە .

موساوەند — نزيكەى (۲۵۰۰) خيزانن لە خاکی — خاوە — دەورو بەرى — دلفان —

دان .

موشەك — ھۆزيکن لە نيوان (سەعەرد و دياربەكر لە كەنارى پويارى ديچەلە — دان .

^{۱۱} نووسەر ئەم ھۆزى بە پينج تيرە دەست نيشان کردوہ بەلام تەليا چواريانى ناو بردوہ . " وەرگير "

موھاجرىنى خۇراسان - ئەمانە بىرىتىن ئە ھوت تىرمگە (شاعەباس) كۆچى پى
کردوون (زاھرانلو، كىوالو، ھمارلو، شادالو، پىچناومند، باوھنوور). ھەموویان ئە ھۆزى
گەورە (ھسانلو) ن.

مەھراكى - ئەستەخەرى ئەم ھۆزەى بە كوردەمکانى ولاتى فارس ناو یردوھ.

مەھراى - ئە فتح القسى - ى فتح القدس ل ۱۲ ئەئیت ئەم ھۆزە ئەگەن
سەلاھەدىنى ئەیویى دا بوون و شۆین و جىنگیان بوون نى بە.

مىر - نژیکەى (۵۰) خیزان ئە خاکى (ئاشتر) ئە ھۆزەمکانى پشتکۆ و تیرى مىر
بابان - ن.

میران - نژیکەى ھەشت ھەزار خیزانى كۆچەرىن بەزستان ئە دەورو بەرى (جزیرى
ابن عمر) و بە ھاوین ئە دەورو بەرى (سەئەدە X سەرد) دان.

مىرسنان - بەشىكن ئە كوردەمکانى پۇژناوا (مايىن النھرىن).

میلان - ھۆزىكن ئە دەورو بەرى نازەربايجان و نیوان ئاراس و كىوی (سوكار) و
ماكو).

مىلى - نژیکەى بیست ھەزار خیزان ئە دەورو بەرى (دەرسىم و قەرجەداخ و
عوسمانجق) دا ئەمانە بىرىتىن ئە (۴۴) تیرە بەم شىوویە :

(دانان، سەیدان، كیران، دویکانى، خەلەجان، گلیش، مەندان، گۆمەرش،
شەركیان، ھەلکەوان، داشى، مشکانى، کالندەلان، حاجى بايرام. ھەسنەکان،
خەلەجار، عولیا، ئایسپادات، تەركان، ناصریان، چوان سارتان، نۆبەخان، ماتەمیە،
چەمیکان، ھەسویە، بارگەوان، چە پارەشى، زەبروتکان،

بۇجاق، تاغباشى، ھۆشیان، بسكى، جاجم یانلى، كاسایی، ھەقایی، مەردەس.
ھەتركىشى، جان بەگ، بەگلیان، دەرەجان، كانۇ، موکلیان، قەرمكىچ).

تى بینى : - زۆر ئە ھۆزە تىرمکانى كورد ئە ئەتەومکانى دەورو بەردا تەوانتەتوھ
ھەروھە زۆر ئە تیرە و ھۆزەمکانى ئەتەومکانى دەورو بەرىش ئە ناو كوردا تەوانتەتوھ،
بەم شىوویە تىكەل بوون.

- ن -

ناشادیرا - تیرەمەكن ئە نژیک (مرعش) ئەستەخەرى ئە ل (۱۱۵) دا یاسى
کردوون.

هازه‌بەتی - مەسعوودی لە مروج الزّھب - دا باسی کردووە لە دەورو بەری نازەربایجاندا نەژین.

ھەرکەیی^{۸۷} یاھەرکی نزیکەیی بیست ھەزار خیزانن لە ھەوانزوزو دەورو بەری ھەقەر موغان و نەرزۆم - دان.

ھەقتیان - ھەر ھەمان ھۆزی (شاری) یە کە لە ناوچەیی ھەقتیان دا جی گیرن.

ھەکاری - یا حکاری باسماں کرد.

ھەلاج - نزیکەیی نو سەد خیزانن لە خواروی گۆمی وان دا ھەندیکیشیان لە

ناوچەیی سنە دان.

ھایلان - یا ھایلان - بەشیکن لە ناوچەیی پشتکۆ.

ھەمارلو - نەمبارلو باسماں کرد.

ھەماوئەدی - تیرەبەکن لە سەرروی پوژناوای خانەقین دا نەم تیرەبە چ لە

شەرھف نامەدا و چ لە جوگرافیای رامباری نیراندا ھەر (ھەماوئەدی) نووسراوە. لەو

نەچی ھەماوئەندی بییت.

ھەمەوئەد - یا ھەمەوئەد یا نە ھەمەدوئەد نەمانە ھۆزیککی نازاو دئیرن لە دەورو بەری

بازیان و ناوچەیی سلیمانی و خانەقین و خواروی روباری گیلان و چەمچەمال و دەورو بەری

کرماشان دان ھەندیکیشیان لە ناوچەیی شیرازدا ھەن کە بە ھەمەوئەدی شیرازی

بەناوایانگن نەمانەش لە نۆلق پینک ھاتوون (چەلەپی، چنگانی، پیریانی، کافرۆشی،

رەشەوئەد، رەماوئەد، سەفەرەوئەد، دۆفی وئەد، سیتەبەسەر).

ھەورامی یا نەورامی - باسماں کرد.

- ی -

یەزیدی یا یەزیدی - ھۆزیکن لە سەرروی (وان و سنجار و جزیرەیی ابن عومەر) دا.

کە یەزدان پەرستیان پی نەئین (یەزدان) گۆی (یزد) . بەھەنە بە ھۆزی دەرسیمی و

سنجار نەئین (یەزیدی) . ھەک لە پاشماوہ دئیرینەگاندا دەرکەوتوہ نەم ھۆزە پینش یەزید

بەئکو پینش ئیسلامیش لەم ناوچەییەدا بوون . بە (یەزیدی) بەناو بانگ بوون . جگەئەوہی

نەمانە بە کوردی گەتوگۆ نەکەن شەیتان پەرست و نۆیژیشیان بە کوردیە

رایان وایە کە - (یەزەخوا) یش ھەر بە کوردی نەدوی^{۸۷}.

^{۸۷} لە کوردستانی نیرانیشتا ھەشیرەتی ھەرکی لە خواروی گۆلی ورمی دا ھەن.

^{۸۸} سیر مارک ساینس لە لا پەرە (۵۵۲) تا (۵۵۸) دەربارەیی نەم ھۆزە نەدوی.

یەحجویی - ئەم ھۆزە لە دەورو بەری موسڵ و چبای گودی دا جی گیرن لەو ھەو ئەچی
لە پاشماوی گودی - یەکان بن وەك مەسعودی لە مروج لاژھب - دا وتویەتی.

یوسووھندی - یا یوسف وەندی نژیکی (۵۰۰) خیزانن لە (ناشرت) دا جی گیرن
نەمانە بەشینک لە چوار ھۆزەکی پشتکۆ.

یوسو یار ئەحمەدی - یوسف یار ئەحمەدی - ئەمانە لە ناوچەکی کرماشان دا جی
گیرن. بە پی ی لیکۆئینەوھیکەکی ئیژنە (عصبہ الامم) ھۆزی ساری، با جۆزان،
شاباک (یش کوردن، ل (۶۰) .

جگە لەمانە، باسماں کرد لەم شۆینانەکی خوارموش کۆمەلێکی زۆر لە نەتەوہی
کورد ھەن :

ئەفغانستان، بلوچستان، سیستان، سەھەند، بغداد، دیالی، کوت، قزاقبات،
شارەبان، سووریە، شامات، ئەلەستین، ئاسیای بچوو^۴
- وتەیک -

^۴ تی بیبی : بە پی ی ژمارەکی ئەم خیزانانەکی کہ لەم بەشی ھۆزەکانی کورد ۴ داو بە پشت
بەستەر بە سەرچاوەکی بە ھیزووە دیاری کراوہ، جگە ئەوی کہ بەدیوان ھۆزیشیان ژمارەکی خیزانەکانیان
دیاری نەکراون کہ ئەوانیش بەلای ھەرە کہ مێھوہ چوار یەکی ژمارەکی خیزانە دیاری کراوانە کہ نووسەری
نەم مێژووہ ئەم بەشەدا جی گیری کردوون بریتی یە لە (خیزان . ئەبی ئەوہش بزانی ئەم ژمارانە ھن)
(۲۰) سالیکی بەر لە ئیستان . وە بە پی ی ژمارەکی خیزانی خیلە کوردەکانیش کہ زۆر خیزانی وە ھایان ھەن
ژمارەیان نەگاتە پتر لە (۲۰) کەس لەیک خیزاندا . چونکە پوشت و نەریتی خیلەکی لە کوردەواریدا
وہایە کہ (کۆر) یا (برا) ژنیان ھیناو کۆری ئەوانیش کہ ژنی ھینا لە یەکتەری جیا نابنەوہ . یو ئەوی
ژمارەکی خیزانەکیان زۆر تری و ئەو زۆریەمایەکی ھیزو دەسلات و توانایی و دارایی و شانازی و
بەنەوانگی یە بەلایەنەوہ بەمەش ئەتوانن نائەلەکانیان بپاریزن لە دەست بریزی کەسانی تر چونکە
مایەکی خیلەکی نائەلە . جا بەم شی کردنەوہیە نەگەر ژمارەکی مام ناوہندی کەسانی ھەر تەنیا یەک
خیزانی ھۆزەکانی کوردبە (۱۰) کەس داہینیین . وەك لە سەرەتای ئەم مێژوہدا راستی ئەمەوانانە نەگاتە
نژیکی (۱۰) ملیۆن و نیو کەس . نەمە جگە لە شارنشینەکان و ئەوانی ژمارەیان دیاری نەکراوہ یا لەم
مێژوہدا ناووس نەکراون و ئەوانی لە کۆنەوہ روالەتی ھۆزایەتیان بەسەرئوہ نەماوہ یا ئەوانی لە
دەرئوہی کوردستانی کہ ئەوانیش پتر لە دوو ئەوہندی ژمارە دیاری کراوہکان نەین کەواتە نەگدینە ئەو
نەجامە باوەرپیکراوی کہ بتوانن ژمارەکی ھەموو کورد بەکەمەوہ لە کوردستان و دەرئوہیدا بە پترلە
(۲۰) ملیۆن کەس داہینیین .

بهرامی گور، چوپین، فهراهه شیرین، حسین کورد)^{۸۶}... هتد، نه‌مانه به‌سهردارانی ناوداری کورد ناو نه‌برین که‌بوونه‌ته هوی شان و شکوو دسه‌لات و مانه‌وهی سهرداران و گه‌ورمه‌کانی کوردو پارس. کرموه نازاکانی (نه‌حمدهی کوری مه‌روان) مه‌شهور به (نصر الدوله) دامه‌زرنه‌ری ده‌ولته‌تی (مه‌روانیه) ی کوردی. خزمه‌ت گوزاری فه‌رمانه‌ی‌وه‌ی (نه‌خشیدیه) ی شام و تیکوشانی (نال خورشید) له نورستانی بچووک. پالمه‌وانیه‌تی (دیاله) نالبویه) له شیرازو به‌غدا نه‌مانه لاپه‌رمه‌کانی میژووی کوردیان پرشنگذار کردوه. نه‌و به‌لگانه‌ی باسمانکرد رینگامان پی نه‌دمن که بلین "نه‌ته‌وهی کورد هابیه‌شی ته‌واوی کردوه له پیش خستن و بلاو کردنه‌وهی زانستی نیسلام و په‌ره پی دانی. دیسانه‌وه کورد هویه‌کی سهرمگی بووه بو سهربه‌رزی و سهر فرازی ده‌ولته‌تی نیران". نه‌گهر سهردانیکی سهرتاسه‌ری کوردستان بکه‌ین و چاوی سهرنجی بدهینی نه‌بینین سهرتاسه‌ری نه‌م ولاته پره له قه‌لاو دیوارو سه‌نگه‌رو بورج و خنده‌مکی جه‌نگی. له دامین و لوتکه‌ی چیا‌سه‌رکه‌شه‌کانی له پانتایی دهشت و له‌سهر

گرده‌لکه‌کاندا. نه‌مانه هه‌مووی نیشانه‌ی سهربه‌رزی و سهریلندی خه‌لکی نه‌م

ولاته‌یه بو

پاراستن و لوتت شکاندنی دوژمنان وداگیر که‌رانی. زۆریه‌یان پاشماوو شوینه‌واریان تانیستاش له کوردستاندا ماوه‌ته‌وه. (قه‌لای که‌ره‌تتو) یه‌کیکه نه‌و پاشماوه دیرینانه) نه‌م قه‌لایه نه‌شکه‌وتیکی گه‌ره‌ی موهه‌ندیسیه که تا نیستا که‌رۆکه‌کانیش نه‌یاتتوانیوه به‌ته‌واوی پیندا بگه‌رین له ناوچه‌ی سه‌هزه) (ومرگیر).

^{۸۶} بنه‌ماله‌ی هارمانی نه‌فسانه‌یی نیران (زان) باوکی رۆسته‌م کوردن و هه‌روه‌ک حاجی قادر نه‌فه‌رمۆی گوردی شنامه‌ی پلکیان کوردن.

بەندى يەكەم : - مادو ولاتى مادەكان (مادستان)

ئەمانەۋى ئەۋە روون بگەينەۋە جياۋازى نىۋان دوو وشى كوردو ماد چى يە ؟ ناييا وشى كوردو ماد بەيەك مانا دىت ؟ ناييا ھەر يەكەيان مانايەكى سەرپەخۇى ھەيە ؟ زۇر كەس رايان وايە كورد يانى ماد . ماد يانى كورد، ياخود ھەردوو ناۋەكە يەككىيان بەماناي گشتى و ئەۋى تريان بەماناي تاييەت دىت ؟ كورد لەمادە ياخود ماد لە كوردە ؟ گرنگ لامان ئەۋەيە رەگەزى كورد باس كەين . ئەنجا پەيوەندى ئەگەل مادا باس بگەين . وەك لە سەرمتادا باسماكترد . كورد لە رەگەزى نارى يە يانى لە ھندو ئەۋروپەيەكان . بەپىنى چەند بەنگەيەك ۱- شىۋو قىيافە (بەژن و بالا) ، ۲- زمان ا زاراۋو ۳- خوورپوشت ۴- ناۋنیشانى بئەمانە . كورد لە دىر زەمانەۋە ناۋى منالى ناۋە (نارى) ھەر چەند كورد پەيوەندىەكى بەتيني ئەگەل ەردەپ و ئىسلامدا ھەيە . بەلام ناگادارى ئەم ناۋنیشانە ھەر كراۋە و نەفەۋتاۋە . ئەگەل ئەۋەش دا ناۋى ەردەبى و ئىسلامى ھەر بەكار ھاتوۋە . ھەر چەندە لاي زۇرپەي خەلك ناۋە كوردپەكان زۇر بە نرخ بوۋە . وەك : " فەرھاد ، گودەز ، فەپوخ ، شاپوور ، نارى ، ھۆشەنگ ، جەمشيد ، فەرمينوون ، بەھتەن ، پەرۋىز ، بەھرام ، سام ، نەردەشيز ، نەۋشېروان ، كەيخەسرو ، شەھريار ، شيرين ، نۇش ناھەرين ، ماھارۋەخسار ، گول مېھر ، نازەر ، ماھى تابان ، فەرەنگيز ، نازەنين خورشيد ، ناھتاۋ ، ناھيد ، گولناز "

ناۋى بئەمانەكانىش وەكوو " زازا . كرمانچ ، ئۇلۇ ، بابان ، گۇران ، كەلھور ، مەنۋچەرى ، كاكەۋەندى ، نازادبەخش ، تيراندومند ، جافا ، (۵) ناين و پەرسىتى كورد و زۇرپەي نەتەۋە نارپەكانى تريش ھەرا (ناگر پەرسىتى) بوۋە ناينى زەردەشتى ناين و مەزھەبى پىرۋزى ھەموو نارپەكان بوۋە . وەك لە پىنشا و تەمان (سامى يەكان) ناگر پەرسىتى بوون . تاكو نىستاش زۇرپەي شۋينەۋارى پەرسىتگاۋ كورە ناگرەكانى كۇن ئەگەلى جىگادا ماۋتەۋە و بەدى نەكرىت .

۶- شىۋە و چۇنپەتتى خانوو كردن لە كوردەۋارىدا ، زۇرپەي وەكويەك وايە و ھەز ئەكەن ھەموۋى رۋە و رۋژ ھەلات بىتت . بە تاييەت ژوورى نووستن بۇ ئەۋەى كاتى بەيانيان رۇژھەندى ناگادار بن و ھەر لە شۋينى خۇيانەۋە بېپەرسىت و سجدەى بۇ بېنە و ستايشى

بکەن^{٨٦} وشە (ناریان) یا (نیران) - هێرودوت - بە ولاتی رۆژھەلات و رۆژناوای و تووہ یانی لەبەریاری سەندموہ تا وەکۆ دەشتایبەکانی نیوان دێجە و هورات کە کوردی بە جیاواز لەم سنوورە نەزانیوہ،

ئەو بە لگە نامەیی لە سلیمانی دۆزراوتمتوہ کە لە پینشا باسماکتەرد بەتەواوی ناگر پەرستنتی کوردەمکان رۆشن نەکاتەوہ.

پاشماوہ دێرینەکان و (علم الانساب) بیبلوگرافیا و ناپنوگرافیا (بە لگە یەکی بوون و ناشکران بۆ ناری بوونی کورد. هەر وەھا لیکۆلینەوہ و خۆ خەریک کردنی رۆژھەلات ناس و میژووژانەکان بە لگە زانست) نەتروبولوجی و ناپنولۆجی X خەتک ناسی و رەگەز ناسی) ئەوہ بوون نەکە ئەوہ کە کورد لە ئەوہی ناری یە و ناگر پەرست بوون و پەییوندیەکی بەتینیشیان هەیە لگە ناگرو رۆژدا، زۆریە میژومکان بۆمان نەگێر ئەوہ کاتی (نەسکە ندمری فەیلە قوسی) پێ ی هاتە شارمزور (سێ سەدە و نیو پینش مەسیح) دانیشتوانی کوردستانی رۆژناوای مەجبور کرد کە بت پەرست بن، هەر وەھا کوردستانی نەردەلان کە لە دوو لاوہ پەییوستی خاکی شارمزورە نەمانیش مەجبور بە بت پەرستی کرد. بە لآم دانیشتوانی ژورو رۆژھەلاتی کوردستان بە ناگر پەرستی خۆیان مانەوہ و هیچ گۆرانیگ لە نیوانیاندا بووی نەدا. بە لآم بەشی خواروی کوردستان ماوەیە کە بت

پەرست بوون ئە پاشداو کۆتایی سەدە پینجەمی زاینی بوونە گاورو ناینی مەسیحیان و مرگرت^{٨٧}. ماوەیەکی زۆری پێ نەچوو ئە ژێر سایە سەرداریکی نیرانی بەناوی (پاو) گەراونەتەوہ سەر ناینی (مەجووس) یانی ناگر پەرستی. تا سەردەمی خەلافەتی خەلیفەتی دوم (عمر) کە عێراقی داگیر کرد. پاش گرتنی عێراق هیچ ماوہ نەمایەوہ (کە یەزدی گورد) شای نیرانی لە (مەدانن) دا بنیشی بۆیە بەرەو عێراقی

^{٨٦} موغەگان - پیاوی ناینی، کاتی رۆژھەن ئەھات و نەیدا ئە ناوایی یەکسەر ئەچوونە سەربانی (ھورمز دگاگان) و پەرسگاگان و ھاواریان نەکرد. ئەی خەتکینەن ئە خەو ھەستن، رۆژھەن ھاتوہ، ھەمووتان بووی تی بکەن و بیپەرستن، کاتی خەو بەسەر چوو. ھەست کانی پەرستن و ستایشی ھورمزەد.

^{٨٧} میژووی کلیسای کۆن ل ٣٠٠.

عدهم كهوته بئ تا گهيشتهوه دمورو بهرى شارى كرماشان. (يه زدى كورد) سوپايهكى دوو هزار كهسى به هموو كهل و په نيكي جهنگهوه بومو شارمزور بئك خست له ژبر چاوديزى و سرگردايهتى (پاو)^{۸۸}. دا بو نهوى كوردمكاني ناوچهى شارمزور بگه بئنيتهوه ژبر چاوديزى فرمانبروايهتى يه زدى كوردموه. بهم شيويه كوردمكاني ناوچهى شارمزور داواكهيان پهسند كردو گوئ رايهئى فرماني (پاو) بوون و به هموو كهرسهيهكى جهنگيهوه ناماديبى خويان نيشان دا. لهم كاته دا ههوائى چوونى يه زدى كورد بهرمو ولاتى خوراسان نه بيتهوه. پاو لهم ههوله زور دلگران نه بيت و ناچار نامهيك بهم شيويه بو دانيشتوانى شارمزور نهووسئ، (كورتهى نامهكهى پاو بو خهلكى شارمزور) - له بهر نهوى شهريار فرمانبرواى نيران له سهر داخوازي و دوستايهتى خاقانى چين بومو ولاتى روژههلات بويشتهوه بو چاك كردنى سنورى خوراسان (ماهووى سوور) نيوش له شويين و جيگاي خوتان بيمينتهوه تاومكو خامن شكو بومو نيشتمان نهگه بئتهوه نهو كاته له فرمانهكاني خامن شكوناگادارتان نهكه معوه).

" پاو شاپوور زاد "

پاش نارذنى نامهكهى پاو بو شارمزور له ويهري بوويارى (سيروان) ه وه مهنزئيك نه خهن له دامين چيابهك له نزيكى دئ يهكى گهورمدا چادر ههئنهدين و بارگه و بنه نه خهن خهلكى دئ كه دينه پيريانهوه و پيشوازيهكى گهرميان ئى نهكهن. پاونهم ميوانداريه به هه ل نه زانى و سوودى ئى وه رنه گرى. نهكه ويته گفتمو گو كردن له گه ئيانداو نه يانخاتهوه سهر فرمانبروايهتى نيران و له گاورى وازيان پى دينى و نه يانگيربئتهوه سهر نايينى زمردهشت و له داميني چياكه دا په رستگياهك و كورديهكى ناگريان بو نهكاتهوه. نهو چيابه به ناوى (ناتهشگا) وه ناوداره و دئ كهش به ناوى پاوه وه ناو نهئين (پاوه) كه عه ره ب پى ئى نهئين (فاوج). پاو ماوهى دوو مانگ له ناوچهى پاوه نه ميئنتهوه له پاشدا بهرمو هه مەدان و نه سفهان نهكه ويته ريگا. بههر شونيندا تئيه بى كردوه گيراونيه تيهوه ژبر دسه لاتدارى نيران و په يرموى نايينى زمردهشت. له

^{۸۸} پاو كوربى شاپوور كوربى كيوس بىراى نهوشيروان كوربى قوباد فرمانبرواى نيران.

نزىك خۇراسان ئەگەن (يەزدى گورد) يەك ئەگرنەوہ پاو ناگادارى يەزد گورد ئەكات كە پىنويست ناكات بچنە (خۇراسان) ئەبەر يەزدى ناكۆكى بەتین ئە نىوان (ماھووى سوورى) و (پاو)دا لىرمدا يەزدى گورد ئەم و تەيە ئەگرتتە دل وكتتە ئە پاو ئەكىشى ئەومندەى پى ناچى سووپاي نىسلام ئە خوزستان و كوردستان و عىراقى عەجەم نزيك ئەبىتتەوہ . يەزدى گورد بەرو خۇراسان ئەكەوئتتە رىگا و شارى ئەسفەھان جى دىلئت . پاو سەر پىنچى ئە فەرمانى يەزدى گورد ئەگات و بەرونىشتمانى خوى (مازندەران) ئەكەوئتتە رى .

وہك مىژووى نىران و شانامە باسى ئەكەن بەزدى گورد شەھرىار ئە خۇراسان ئەكوژى و سوپاي نىران بى سەرپەشت ئەمىنئتتەوہ . سالى (۱۸) ى كۆچى نىسلام بە فەرمانى خەلىفەى دووم و ئە ژىر فەرماندارى (نىمام حەسەن) و (عبدالله كۆرى عومەر) و (ابى عبىدالله ى انصارى) و چەند كەسىكى تر ئە سەردارانى نىسلام رومو نىران ئەكەونە رى . ئە عىراقەوہ . بەرو ناوچەى كرماشان لىرمدا (نىمام حەسەن) خەلىفەى يەمانى) و (قەيسەمى كۆرى عەباس كۆرى عبدالمگلب) ئەگەن سوپايەكى گەورەى چەند ھەزار سوارو پىادە رومو (ھەمەدان) و (رەمى) تاران) و مازندەران ئەكەونە رى . (عبدالله كۆرى عومەر) ابو عبىدالله ى الانصارى) ئەگەن پىنچ ھەزار سواردا بەرو شارموز ئەكەونە رى . ئەم كاتەدا سوپاي كورد كە خوى نامادە كرديوو بۇ بەرەستى ئەشكرى نىسلام شەونىك ئە (سىروان) ئەپەرنەومو بەرانبەر ئە شكرى كورد ئەوسىن . ئە يەكەم ھىرشدا (ابو عبىدالله ى انصارى) ئەكوژى . ھىرشى دووم و سى يەم كەسى رۇژى خىياند سوپاي موسولمانەكان سەرنەكەون . بەشيوەيەك كە شاخ و دەشت و دۆل بەخۇنى جەنگاومرانى كورد سوور ئەبى . ئە ئەنجامدا ھەموو دىھات و شارۆچكەكانى كوردستان كاوول ئەكەن پەرىستگاو ناگردنەكان ئەبوخىنن ژن و كچى كورد بەدىل ئەگرن و ھەرچى سامان و دمولەت ھەيە تالانى ئەكەن . ئەوانى مانەوہ بوونە نىسلام وازيان لى ھىننان لاشەكەى (ابو عبىدالله) ئە دامىنى چىپاي (شنروى) ئەنئىژن ئە نزيك شارى (ھەلە بچە) . كە نىستا بۆتە دى ى - عەبابەيلى - . (عبدالله ى كۆرى عومەر)

چەند مانگىك ئەو ناوچەيەدا ئەمىنئتتەوہ . تاومكو ئە جىگاي ناگردانى ناگرو پەرىستگان چەند مزگەوتىكى دوستگرد و ياساو فەرمانەكانى نىسلامى ئە خەلكەكە گەياند . ئە پاشدا رومو (ھەورامان) ئەكەوئتتە رى ئە نزيك (پاوہ) تەوشى شەرو

كوشتاريكى خۇيناوى دىتت كه زۆريه ي نافرته و پير و منالى كورد به دهستى سوياس نيسلام نه كوژرى و نه ناو نه چن. عبدالله كورى عومهر له شارى پاود مزگه وتينكى دوست كرد. به كيك له كورمكاني (معاذ كورى جبل) و چهند كه سينكى ترى عه رب جى دىلى. له پاشدا نهم عه رببانه ژن و كچى كوژراومكان ماره نه كهن له ويدا جى گير نه بن و منال نه كه ويته نيوانيان. بهم شيوه مانهوه كه تا نيستاش گورمكانيان له نزيك شارى پاودا به عبدالله كورى عومهر پاش ماويه كى كه م توانى هموو ولاتى كورد بخاته ژير چاودميرى نيسلاموه. له برى كووره ناگرو بهرستگكان مزگه وتى دوست كرد و ياساو هه رمانه كاني نايى نيسلامى بلاو كروه. هه رچهنده كوردمكان به هوى شهرو شورو كوشتارموه دينه كه ي خويان له دست داو نايى نيسلاميان و مرگرت به لام له ناوړوكدا مه لييان به رمو لاي نايى باو باپيريان نه چوو. له سه رتادا زور ناگاداريان نه كروه به ته نكيه وه بوون به لام له پاشدا ورده ورده بيريان چوموه. شهركاني سه ردمى خه ليفى عه باسى هموو شهري دىنى بوو. له شهري خۇيناويه ي له سالى (۲۰۷) و (۲۲۴) ي كوچى له ژوروى كورستان بويدا بو هه مان مه به ستى دىنى بوو. دانيشتوانى نيسلاميان هه رچهند موسولمان بوو بوون و نويزوو ياساكاني نيسلاميان به چى نه هينا به لام هيشتا هه ندى خوو ره شتى زمرده شتيان تيك نه دا بوو تا سالى (۸۴۲) ي كوچى (مهولانا گشايش) بابا گه وره ي مهردوخيه كان هات و دهستى كرد به فيركردنى قورنان و بلاو كردنهموى ياساكاني نيسلام به شيوه كى بوون و ناشكرا له ناوچه ي هه وراماندا. سه رمرى له نهموى نزيكه ي هه شت سه دمى نيو به سه ر نهم گورانه دا تنيه ريمو نهيانويست له نيسلام هه لگه رينهموه و ياخى ببنه وه و بگه رينهموه سه ر دينه كه ي (پير شهريار)^{۴۶} كه به به كيك له بياوچاك و بلاو كه رموى نايى زمرده شتيان زانيمه له ناوچه كه دا (پيرشاليار وه پيرشه ريا نيرمدا هه ر به كيكن). مهولانا گشايش بياويكى چاوگز بووه بويه هه وراميه كان به گوشايشه كويز ناوى نه بن و هه وون و تيكوشانى نهم كابرايه بو په رسه ندن و ناساندنى نيسلام واى له خه لكه كه كرد په تيان

^{۴۶} ماريه تى پيرشاليار – برىتى به له كتىبىكى گه وره له چهند به نديك پيك هاتوه. پره له قسه ي نه سته ق و ته ي به نرخ. له كوئايى هه ر به نديكدا چهند په نديك به شيوه ي هونراوه نووسراوه

ئى ي بىت و بە گوشايشه كوينر ناوى بەرن^{۱۰}. نەگەر لە پيش سپى و پياوه ناقلەكانى
 ھەورامانت بىرسيايە نايا قورنان كۇنە ماريضەتى پير شرگريار ؟ لە وەلامدا ئەئىن :
 ماريضەتى شەھريار كۇنە قورنان دوينى گوشايشه كوينر ھىنايە ھەورامان لە كۇتايى ھەر
 بەندى لە كتيبەكەى پيرشاليار ئەم وتەيە بە ھۇنراو دووبارە بۆتەوہ.
 گۆشت جە واتاي پيرشاليار بۇ ھۆشت جە كىسا ستەى ر

يانى گۆيت لە وتەكانى پيرشاليار بى و ھۆشت بە لاي پەيامبەرى رەمز گۆوہ بىت
 دانىشتوانى ئەمرۆى ھەورامان وشەى (رەمزگۆ) لە پەيامبەرى نىسلام نەگيرنەوہ. بەلام
 پەيامبەرى نىسلام رەمزى نەبووہ ويە ناشكرا داواى پەيامبەرى كردوہ. واتاي ريمزگۆ
 بريتى يە لە (زەردەشت) كە بە (وحشور سپيمارى) ناودارە يانى (پەيامبەرى رەمزگۆ)
 ئەو كتيبەى باسما نكرد ئىستا لە ھەورامان بە پى ي وسىەتى پيرشاليار ئەم كتيبە نابى
 بدرتە دەست بىگانە. ھەموو پرە لە وتەى جوان و پەندى بەنرخ كە بەرزى و ھوشيارى
 پيرشاليارمان بۇ دەرئەخات. ئەمەش وئندەيك لە پەندەكانى ؛ -

مەروئوہ و ارۇ وردە و رينە مەريسە بېرئو چوار سەرئينە
 كركى سياوہ و ھىلئيش چەرمينە گوشى مەريو دوى برينە

واتە بەفرىكى نەبارى بەفرە خۇركەيە، گوريس كە بچرا چوار سەر پەيدا
 نەكات، مريشكى مانى پەرەكەى رەشە، كەچى ھىلكەكەى سپى يە. مە نچەل كە كونى تى
 بو دوو سەر پەيدا نەكات ئيزردا مەبەست لە

^{۱۰} لە سەرئەتاي پەندى يەكەمى كتيبە كە لە بريتى (كىياستە) كە بە ماناي (ئيزراو) ديت وشەى (روست)
 نووسراوہ كە روست بە ماناي (داناي رەمزگۆ) ديت. لەو لەچى روست مروست تريت
^{۱۱} كتيبى دىبستان لاصناھب ل ۱۰

بهر هه نستی سوپای دوژمنه و بهرگری له خاك و نیشتمان، نه ئیت یهك گرتن و
 یهك بوون مایه‌ی سه‌ره‌ریزی و سه‌ره‌كه‌وتنه. دیسانه‌وه له په‌ندیکی تردا نه ئیت : -
 داران گیانداران چه‌رگو دَل به‌رگه‌ن گانی پر نه‌رگه‌نگانی بی به‌رگه‌ن
 کرگ چه‌هینمین هینلی چه‌کرگه‌ن رواس چه‌رواس و مرگی چه‌ودرگه‌ن

یانی دره‌خت و گیانداران ره‌گ و ریشه و چه‌رگ و دنیان جار جارنك بی به‌رگن یانی
 بی گه‌لاو بی به‌رو تووكن، مریشك له هیکه‌و هینکه له مریشك، ریزی له ریزی، گورگیش
 له گورگ، نیرمدا مهبه‌ست نه‌وه‌یه‌که دره‌خت و گژو گیا هه‌ستی هه‌یه و نه‌زی و وه‌ك
 گیاندار بێت وایه‌ که‌گه‌لا نه‌کات - نه‌خوات - له پاشدا گه‌لاکە‌ی نه‌ومری، یاخود هه‌ر
 که‌سه نه‌چیته‌وه سه‌ر ره‌گه‌زو بنه‌مای خوی. هه‌ر شته وه‌ك خوی له خوی په‌یدا نه‌بی.
 نیرمدا نه‌ومان بو دهر نه‌که‌وی که ناگر په‌رسته‌ کونه‌کان هه‌مان رای فه‌یله‌سوفه
 یونانیه‌کانیان هه‌به‌وه که نه‌ئین مروّف سه‌ره‌تای نیه‌و ناتوانری سه‌ره‌تای بۆدیاری بکری.
 هه‌رگیز کۆتاییشی نایه. خاوه‌نی نه‌و کتیبه‌ی باسامانکرد (پیر شه‌هریار) نه‌م پیاوه
 مه‌جوسى) - ناگر په‌رستی بووه. بابا گه‌وره‌ی پیر شه‌هریاری دوومه‌ که موسولمان بووه.
 نه‌م پیر شه‌هریاری دوومه شه‌ونك له خه‌ویا چاوی به‌ پیغه‌مبه‌ری نیسلام (محمد د. خ)
 نه‌که‌وی و بانگی نه‌کات - کورم - نه‌میش بۆسه‌بینی ناوی خوی نه‌گۆری به (سته‌ها) و
 نه‌ئیت من (سه‌یدم). نه‌م پیاوه له‌ناو هه‌ورامان - دا به (سه‌یدم سته‌ها) تاودار بووه. نه‌م
 پیر شه‌هریاری دوومه هاوچه‌رخى (عبدالقادر گه‌یلانى) بوه و په‌یوه‌ندی هه‌بووه له
 ئیوانیاندا. سالى (٤٨٠) ی کۆچی پیر شه‌هریاری دوومه کتیبی (مه‌رفت) ی گۆریوه و نه‌و
 شتانه‌ی له‌گه‌ن ناینی نیسلامدا پى نه‌که‌وتوه نه‌م لایب‌دوه. ئیستا نوسخه‌ی دوومی نه‌م
 کتیبه له هه‌وراماندا ماوه. (مه‌ولانا گوشایش) که باسامانکرد کوری (بابا مه‌ردوخ) و
 نه‌ویش بابا گه‌وره‌ی شیخ (محمد مه‌ردوخى) یه که دانهری نه‌م (میژوو) یه. له سالى
 (٧٧٥) ی کۆچی دا هاتۆته هه‌ورامان و له سالى (٧٧٨) ی کۆچی کچی شیخ شه‌هابه‌دینی
 دزاورمى هیناوه و له هه‌ورامانا جى گیر بوه. سالى (٨٤٢) ی کۆچی به‌ هاوکاری (شیخ
 شه‌هابه‌دین) ده‌ستی به‌ راگه‌یاندننى قورنان و بلاو کردنه‌وه‌ی یاسای نیسلام کردوه. به‌لام
 مهبه‌ستی به‌ ته‌واوی نه‌هاتۆته دی و له‌دنیا دهرچوووه (مه‌ولانا گوشایش) ی کوری جینگای

گرتۆتۈمە. ئەو پۈۈنكردنەنەمىيەدا بۇمان دەرئەكەۋى كە كورد (ئارى) نەزادەمۇ ناگر پەرست
 ئەگەن پارس و ھەموو نەتەمەكانى تىرى ئارى ھاۋرەگەزىن تەنھا خانىك لىرمدا دەستى بۇ
 راكىشىن ئەمىيە بزائىن پەگەزى كورد ئە كۆيندا كۆتايى دىت و نەگاتە كى ؟ ئايا كوردو ماد
 يەكن يا جياۋازن ئايا كورد دوانزە ھەم ھىرقەيە ئەور (۱۲) ھىرقە ئارى يە ؟ ئايا كورد ئە
 مادە يا ماد ئە كوردە. ئە زۆرىيە مېژۈمەكاندا ناۋى كورد مورادىشى ناۋى (ماد) ە و
 ھەردووكيان بە يەك مانا دىن. ئە مېژۈە كۆن و تازەكاندا ئە تەنىشت ناۋى ماد يا مادا
 وشەي (كوردستان) ئە نىۋان دوو كەۋانەدا نووسراۋە كە مەبەست وشەي (ماد) يا (مادا)
 يە. ئە كىتىبى (عشق و سلگنت) كە بە شىۋەي رۇمان نووسراۋە ئە ھەموو شۆنىكىدا ناۋى ماد
 و كوردى پىكەۋە ھىناۋە. ئە كىتىبى (كلنىساي كۆن) دا ل (۲۶۸) وشەي (پارت و مەدى و
 عىلام) ھاتوۋە. كە بەم شىۋەيە خۇي لىكى داۋمەتوۋە پارتيا - خۇراسانى ئەمىرۇ، مەدى
 كوردستانى نىستا. عىلام - خوزستان، ئەگەر ۋابىت ئەۋا وشەي (كورد) ۋ (ماد) مرادى
 يەكن و بەيەك مانا دىن و ئەيەك جيا ناكرىنەۋە، بۇ ۋىنە ئەگەر ۋىستمان بلىنن
 دەۋلەتى (ماد) ئەۋا بەبى دوو دلى ئەتۋانن بلىنن (دەۋلەتى كورد) يا ئەتەۋى كوردە.
 ھەندىك ئە مېژۈ ناسان و رۇژھەلات ناسەكان ۋەك پىرۋىسۇرا ساپس) و دانەرى كىتىبى
 ئايىنە ئەسكەندەرى ل ۲۱ و مىگق ل ۱۵... ھتد مادىيان بە كورد دانائە. ۋەك _ دىئالە
 بەشىك كورد) سەلمانازار X ھەرمانىرەۋى ئاشورىيەكان وشەي (مادا) ي بە بەشىك ئە كورد
 ناۋ بردوۋ ئەك ھەموو كوردى رۇژھەلات و رۇژئاۋا. وشەي ماد ئە ھەۋت ھۆزى كوردا دىيارى
 ئەدات. ئەمەش ئەۋە ئەسەلىنى كە ماد بىرىتىن ئە ھۆزىكى كورد و بوۋنەتە ھەۋت
 ئق، بەلام بەپاي مېژۈ ناسە كوردەكان كورد بەشىك ئە ماد يانى كۆمەلى كورد بەشىك
 ئە ئەتەۋى ماد. ئەلن بىنەپەتى كورد بە وشەي (كوردە) يا (كوردۇ) كۆتايى دىت.
 زۆرىيە مېژۈ ناسانى يونانى ۋ ھەرمەنسى وشەي كورد يا كاردۇ يا كارداك) يا كاردۇكيان
 بەكار ھىناۋە، ئە مېژۈۋى ھەورامان ل (۱۶) دا نووسراۋە كورد و دىلام - دىلم و گىل و
 خەزىر و نېھ و گىرموك - جىراماف - جىرامقە) ئەمانە ھەموو كوردى (يابت كوردى نوح) ن ئە
 تەۋرات دا بەشى دەيەم و ئە زۆرىيە مېژۈۋەكان ئەم و تەيە دىيارە بۇتەۋە. بەپى ي ئەم
 رايە كۆمەلى كورد بەشىك ئە ئەتەۋى ماد يانى (كورد ئە ماد) ە دەۋلەتى كوردى
 كەيتقىباد كە دەۋلەتى مادىيان پى ۋ تۈۋە پىك ھاتوۋە ئە ھۆزەكانى ماد - كورد، لور، گىل،

خەزەر، دىيەلمە - ئەمانە بە ھەموويان دەولەتى كەيتويادى كورديان پىنك ھىناوە و بە تايىبەتى دەولەتى كورد نەبوو. بەلام دەولەتى "گوتى، كاسى، لۇلۇ، مېتانى، زەندىيە، نەخشىدىيە، جەسنەويە، دىيالە، لۆپى بچووك، ئال خورشيد"، و تراو دەولەتى كورد يان بە دەولەتى كورد ناو براون(ھۆزەكانى دىكەى ماد زۆر بەشدار نەبوون لە پىنك ھىنانى ئەو دەولەتەدا). لەبەر ئەومى دامەزىنەرى دەولەتەكان كورد بوون نەك مادەكان. ئىرمدا بۆمان دىرنەكەوى كە وشەى(مامد) لە وشەى كورد بلاوترە بە(كورد و دىيەلمە و خەزەر) و.. ھتد، ئەوترى ماد. ديسانەوہ جىگەى گومان نى يە لە قسەكانى ھىرۇدۇت ي يونانى دا كە ئەئيت "كۆمەئىك لە كوردەكان خۇيان ناو ناوہ ماد) وە ئەم ناوھىيان بە ھەر چۇنىك بىت گومان نامىنىت كە وشەى ماد زۆر گەورە تر و بلاوترە لە وشەى كورد يانى وشەى كورد لە ماد پىنك ھاتووہ. بە كوردو ھەموو نەومكانى(ماد ا) ئەوترى(ماد). بەلام وتەكەى ھىرۇدۇت كە ئەلى بەشپىك لە كوردەكانى رۇژھەلات خۇيان ناو ناوہ(ماد). ئىرمدا ئەبىت بلپىن كە وشەى(كورد) زۆر لە وشەى(ماد) بلاوترە. يانى بە پىنچەوانەى راكەى پىنشوو مانەوہ. ھەرچەندە بە بەشى رۇژھەلات ئەوترى(مادستان) يانى ولاتى مادەكان. بە بەشى نارارات و زاگروس ئەوترى(كوردستان). ئىرمدا جىياوازى ھەيە لە نىوان مېژوو نووسەكاندا لەسەر ئەم باسە، كە ئايا كورد لە مادە يا ماد لە كوردە؟ جى ي گومان نى يە كە وشەى ماد بە ھەموو نەومكانى(ماداى كۆرى پايت كۆرى نوح) ئەوترى. ئەو بەلگانەى كە بە خەتى بزمارى نووسراوون ياخود ئەو دەست نووس و شۆينەوارە مېژوو يانەى لە كوردستان دۇزراونەتەوہ وشەى(كوردراكاڭ) بەكار ھاتووہ كە بە ماناى(كوردەكان) دىت. ئەستراپونى جوگرافىيازانى. يونانى سالى(٦٠) پ ز نەخشەيەكى كىشاوہ لە سەر نەخشەكە وشەى(كلادەكى) داناوہ(كارداك). لە سەرەتاي مېژوموہ لە چىپاكانى سورىا جى گىر بوون بە(گوتو) بە ناو بانگ بوون. گۆتۆ بە واتاي پالەوان، ئازا، شەرانى دىت. بەم ھەمان شۆوہ و مرگىرانى وشەى گۆتۆ بۆ سەر زمانى ناشورى " كاردۆ يا كارداك يا كۆردۆ" يە كە ھەمان مەبەستى پىنشوو نەگىتەوہ. ئەگەر ئەو مەبەستە راست بىت لەوانەيە لەبەر ئازايى و شەپكەرى پى يان و تىن(كارد) چونكە كارد لە زۆر شۆينى كوردەوازى بەماناى چەقۆيەكى گەرەى بىر بەكار دىت. لەھەر شۆينىكدا وشەى(كورد) بە فارس و وشەى(كورد) بە عەرەبى ھاتىبى. ھىچ جىياوازى نى يە و ھەردووگىيان بە ماناى

پالەوان دین. کەلھورەکانیش خۆیان بە ئەوی گۆمەرز ئەزانن بڕ سەلماندنی ئەم قەسەبەشیان ئەلێن وشە گۆمەرز لە وشە (گۆتۆ) یا (کۆدۆ) هاتووە وەک لە ھۆزە کوردەکاندا باسماکرد. لە میژووی ھەورامانی کۆنیشدا (گۆتۆ) یا (ژۆتۆ) یا (کۆدۆ) وە یاخود (گودی) نووسراوە، کە لە چیا جودی ژیاپون بەم ناومووە ناو براون. ئەم ھۆزە کوردەکانن کۆتاییان بە دەسلەتداریەتی نەرامسین کۆری سەرگۆنی یەکەم ھیناوە. (لە حکایە الجغرافی ل ٦٠) نووسراوە کورد لە پمگەزی (کاردۆک) لە سەر سەردەمی کۆن دا ئەم کاردۆکان لە چیاکانی جزیرە و ئەرمینیا و سەرروی ولاتی ناھور دانیشتوون. گەزەفونی یونانی ئەلیت - نەومکانی (کاردۆشیا - کورد لەکاتی گەرانەوی دە ھەزار یونانی دا ڕینگایان پێ ئەگرن زۆر نازایانە شەریان کردووە. ناوچە (وان بەتیس) بە (کاردۆکیان) ناو دار بوو. ئەبەر ئەوی دانیشتوانی بەشیک بیون لە ئەوی کاردۆک. لە کۆتاییدا نەتوانین بێن ئەتەوی کورد لە مادەکان بن. یاخود مودەکان بەشیک بن لە ھۆزەکانی رۆژھەلات کە ئەم دواییەدا لە سەدە پێک هاتنی دموئەتی (کیانی) دا خۆیان ناو نابی (ماد) یاخود بە ھۆی نازایەتی و پالەوانیەووە ناو تراون کورد. بەھەر شێوەیەک بیت ئەم نەتەویە بەشیکن لەرەگەزی (ناری) و زیاتر لە پینج ھەزار سال پ ز لە شوینی نیستایاندا بوون. بەو پەڕی نازایەتی و لئ هاتووویەو ژیاون و پەرییان سەندوو نەیان ھینتووە کەس سەرداریان بیت. ھەندێ لە زانا پمگەز ناسەکان کورد بە ئەوی کوردی کۆری عومەری کۆری مەزقییاو) پاشای یەمەن دانەنن " کوردی عومەری مەزقییاع کۆری عامر ماع السماو - حارپ - امرئ القیس - نعلبە - مازن - الاسد - غوب - یفت - مالک - زەید - کھلان - سەیا - یسجیب - یعب - قحکان - عابد - شالغ - فغشد، سام کۆری نوح ". بە پێی ئەم وتەبەتە کورد لە عەرەب بیت نانی ئەوی سامی کۆری نوح بن ھەرمائەروایی یەمەن عومەری کۆری مەزقییاو لە یەمەنەو ناردوونە شام و کۆری عومەری کۆری مەزقییاو ناو تراون. ئەم ھۆنراوەی خوارموش بەنگەبە بۆ وتەکیان :-

لعمرك ما لالكراد ابناو فارس و لكنهم كرد عمر ابن عامر

عبدالله ی کۆری عومەر وتووبەتی : یەکیک لە عەرەبەکانی ولاتی فارس نیشارەتی کردووە (کە ئیبراھیم خلیل - یسوعوتین). یەکیک لە مەجلیسەکەدا و توبە بۆچی ولاتی

فارس عهره‌بی هه‌یه ؟ له وه‌لامدا نه‌ئی : به‌ئی کورد له عهره‌به‌گانی ولاتی فارسین^{۳۱}. (تی بینی، نهم رایه پینچه‌وانه‌ی با‌ی پینشووه چونکه عومهری مه‌زیتیا و گه‌ئی له‌دوای سه‌رده‌می نیبراهیم خلیل - ه وه بووه) ورگنیر

هه‌ندیکی تر رایان وایه که کورد له نه‌وه‌ی عومهره‌مزیتیا و نُن هومهریش به‌ کورپی نیسماعیل کورپی نیبراهیم خه‌لیل دانه‌نین. هه‌ندیکی تر نه‌نین - کورد کورپی نی‌یران کورپی ناشور کورپی سام کورپی نوح ه^{۳۲} (له ته‌وراتدا به‌هیج شیومیه‌ک باسی کوردو نی‌یران نه‌براهه‌ته‌وه سه‌ر ناشوور به‌ئکو وشه‌ی کورد و نی‌یران له ته‌وراتا نیه X ورگنیر). له بری کورد) (و مادا) (شه‌گانی) (نی‌یران) (و) (پارس) هاتووه. له کاتی‌کدا نی‌یران له‌وه سه‌رده‌مه‌دا بریتی بووه له (مادو پارس) و ناوی نی‌یران هه‌ر نه‌بووه. پاش دسه‌لاتداریه‌تی کورشی گه‌وره وشه‌ی نی‌یران په‌یدا بووه جگه‌ له (شیومو قیافه و خو ربه‌شت و ناین و زمان و له‌جه) به‌ پی‌ی شۆینه‌واری میژوویی و زانستی کورد له نه‌ژادی (ناری) یه. له نی‌وان نه‌ته‌وه‌گانی ناری دا کوردو پارس زۆر له‌یه‌ک نزیک بوون و وه‌ک دوو له‌ی یه‌ک دره‌خت بوون، به‌ پی‌ی نهم خسته‌یه‌ی دروستمان کردوه که بۆ زیاتر شاره‌زا بوونه له پاستی. بۆمان دهرنه‌که‌وئ که کورد له ره‌گه‌زو زمانی فارسیه‌وه نزیکه‌وه له ناری یه‌کان) گر بشاهر سایه‌ه عین نورنیست نور چندان دور نیشت لی‌رما بۆمان دهرنه‌که‌وئ له‌وه وشه‌و پیتانه‌ی کورد و فارس به‌کاری نه‌هینن زۆر له یه‌که‌وه نزیکن، به‌لام له‌گه‌ن عهره‌بی و تورکیدا جیا‌وازیه‌کی گه‌وره به‌دی نه‌کرئ ته‌نانه‌ت له‌ه‌رووی زمانه‌وانیشه‌وه وه‌ک پاش و پیش خستنی کردار و ناوه‌لناو. بۆ

عهره‌بی

فارسی

ویفه‌ کوردی

^{۳۱} میژووی کامل ابن اپیر ل ۲۴. ابو عمری کورپی عبدالله له کتییی قعدالام فی انساب العرب و العجم - و له‌یریوز نابادی له کتییی (قاموس بو) ابو الفهل شهاب الدین سید محمود نالوسی بغدادی له (روح المعانی) دا تفسیر له په‌راویزی نایه‌تی. سده‌ون الی قوم اولی یاس شدید) و قازی ابن خلکان له ته‌رجمه‌ی (مذهب بن ابی سقر) و سویدی بغدادی له کتییی (سبانک الذهب فی معرفه قبائل العرب) و مه‌سودی له مروج الذهب و له ته‌فسیری (سیل الترم) دا. له‌وه سه‌رچاوانه په‌گشتی رایان وایه که کورد نه‌وه‌ی) عومهر مزیتیا و بن و نه‌نین هۆزی نه‌وس و خه‌ززه‌ج یش له کورد‌مگانن و له نه‌وه‌ی عومهر مزیتیا و

- ن

^{۳۲} سبانک لاضهب - ل ۱۱.

زەمەد عومەری گوشت

زەمەد عومەری

چەرب زەمەد

ئەگەر سەیری فەرھەنگەکی مەردوخ بکەین بۆمان دەرئەگەوی پەییوەندیەکی توندو تۆن لە نیوان کوردی و هارس دا هەیە. هەر وەها ئەگەن زمانەکانی دیکەیی رۆژھەلاتی ناوەراست. ئەو بوونکردنەوی سەر مەودا سی خانی سەرمەکیان بو بوون ئەبێتەووە کە هیچ گومان و دوو دایمان نامینی^۱ - کورد ئە ئەو (ناری) یە و ئەگەن هارس دا ئە رەگەزێکن و ئە رەگەزەکانی دیکە جیاوازن. ۲- ئە ئەو کورد چەندین ھەزار ساڵە ئە کوردستاندا ئەژی داب و نەریت و خوو

رەموش و ھەنس و کەوتی خۆی پاراستووە ئە ئە ئەوەکانی دراوسی و ئە ناشر، کلدان، عیلام) و ئە سەر داب و نەریتی کوردەواری خۆی ماوەتەووە تاکو نیستاش. بە و پەری نازایەتی و ئی ھاتوو پەییوە ھیرش و پەلاماری دراوسی بێگانەکانی بەر پەرج داوەتەووە. ئە سەدە (۳۷) پ ز کوردە (گوتیەکان) ئەگەن ئەرامینی کۆری سارگۆن بە ھەر ھاتوون و تیکیان شکانوون کورد زیاتر ئە دوو سەدە فەرنابەر مەوای کلدان پەکان بوو.

سەدە ھەژدە ھەم یانی (۱۸۰۰) پ ز کوردەکان ئەگەن جی نیشینەکانی (ھامواری بابلی) دا جەنگیون و بە سەریاندا زال بوون و تیکە ئیان بوون. ئەم تیکەن بوون و زال بوونە بۆتە ھۆی تاونەوی کلدان پەکان^۲. دیسانەووە ئە سەدەکانی نۆھەم و ھەشتەمی پ ز فەرنابەر مەوایانی ناشرور ئە سەر یە ک چەندین ھیرشیان کردۆتە سەر ولاتی کورد، کوردیش بە و پەری نازایی و ئە خۆ بووردوو پەییوە بەر پەرجی ھیرشکانی داوەتەووە. سالی (۷۴۴) پ ز کوردو ناشرور دەستیان دا پەووە یە ک شەریکی سەخت و خۆیناوی بوویدا، ھەردوولا قوربانیەکی زۆریدا و پاشەکشەیان کرد بێ ئەو ی بگەنە ئە نجام. دیسانەووە سالی (۳۳۷) پ ز کوردەکان ھیرشیان کردۆتە سەر ناشرورەکان بەلام بە ھۆی یە ک ئە بوون و جیاواز پەووە ھیرشە کەیان سەری نەگرت پەرش و بلاو بوونەووە. (مادی بچووک) نازەریابجان و کوردەکانی نوپستان و عیراقتی عەجەم (مادی گەورە) یەکیان گرت ھاوپەیمان ئەگەن فەرنابەر مەوانیا بابل ھیرشیان کردە سەر ئەینەواو تەخت و بەختی ناشروریان بو ھەمیشەیی ئە ناو برد.

^۱ ملل قدیمة مشرق و مرگیزانی فەروخی ل ۱۲۵

کاتی نەسگەندەری پۆمی هات و نیرانی داگیر کردو بەسەریاندا سەرکەوت، کوردەمکانیش هاوبەشی ژێر دەستەیی بون بەلام شینومیەکی راستەوخۆ (پۆمەکان) نەیانتوانیوە دەست بەسەر کوردەمکانا بگرن. سەرداران و نەمیرەکانی کورد تا ڕادەیکە توانیویانە دەسەلات و سنووری خۆیان پەڕێزن.

۲- کورد و ماد جیاوازی / - ڕای چەندین میژوو نووسان پوونیان کردووە کە وشە کورد یا ماد لە یەک جیاوێن و هەردووکیان بەیەک واتا دێن. یاکورد لە مادە یانی مادا کە (کورد، دیلەم، گیل، ئینگ خەزەر، گەرموک) نەوی مادا بێن یاخود ماد لە نەوی کورد بێت. لە کتێبی (عشق و سلگنت) نووسراوە (زمانێ مادەمکان زمانێ کوردی بوو). نەمەش ڕای زۆریە ڕۆژەلات ناسەکان (ابن خلدون) و زۆریە میژوو ناسە کوردەمکان نەئێن پارسەکانیش کوردی (ماد) ن بەم شینومیە دەبنە بۆی کورد نەگەر کوردی (کیومەرس) بێن ئەوا نەبنە بۆ ڕازای مادا و نامۆزای کورد. چەند میژوو نووسنیک نەئێن " پارس، خەزەر، سەقلاپ سەدسان، خەلخال، غز، تورک، چین، بلقاری، بەرتاس " نەمانە هەموو کوردی یابب کوردی نوحن. نەگەر وایت پارس و مادا و گیومەرس بێن ئەوا نەبنە مامەدی کورد. ئەم ڕایە جێ ی بێو ئی یە، بەلام ڕاکەدی دیکە زۆر نزیکە لە راستی یەووە. کە پارس لە نەوی (گیومەرس) ن کە عەرەب (عامری) پێ نەئێن. هەرچۆنیک بێت دیارە ئەو نەگەشتووین کە نەتەوێ کوردی پارس هەردووکیان نەگەزی (ناری) ن. هیچ بەلگە یەکی زانستی ئی یە کە کورد سامی بێت و دوووە لە راستی بۆ زیاتر راست بوونی باسە کەمان سەیری ئەم سەر چاوانە بکە : ۱ - نینسکلوییدیای نینگلیزی ۲ - میژووی ناوداران لە نووسینی شیخ سلگان مەنوح ۳ - دائرە معارف الالمان ۴ - دائرە معارف الفرنسی الکبیر ۵ - نەتەووە نادیارەمکان لە نووسینی (جیا مەل) ۶ - میژووی ۱۹۰۰ ی میلادی لە نووسینی (ژرف گرینیک) لە شۆنگای کورد ۷ - میژووی (۱۸۶۶) میلادی ۸ - جاماسنامە لە نووسینی پیر ساماسگ هەورامی باوکی پیر شالیاری یەکەم ۹ - میژووی کۆنی هەورامان لە نووسینی مەلا شەریفی یەکەم کوردی مەسەعدی شازی.

بهندی دووهم

ولاتی ماد :-

وهك باسمانگرد ماد بریتی یه له دانزههم کۆمهلی نهژادی ناری که بهرمو ناوچهی ره ی نازمربایجان هاتوون و لهویدا جی گیر بوون شینهکه بیان پی ی نهوتری مادستان یانی ولاتی ماد. له باره ی نووسینی شیومی (ماد) وه له چه ند سه رچاوهیهکی کۆندا هه ریه که و به جیاواز نووسیویه تی. له بهرده نووسراومکانی سه رده می داریوش دا وشه ی (مادا) یا (مادی) هاتوو. یونانیه گان (ناهی) یان نووسیوه موسا خورنی (مدی) ی نووسیوه. نه سترابون (مدیا) ی نووسیوه. سه لمانازاری دوهم له ناومراستی سه ده می نۆهه می پ ز (نامادا) ی نووسیوه. هیرودۆتی یونانی (مدر) ی نووسیوه. له ناویستا دا (رهگه) یانی (ره ی) نووسراوه. هه رشینوه شیوازیکی دانرابیت بۆ نه م وشه، گرنگ نه وهیه مه به ست له (مادا) ی ته ورات و کتیبه کۆنه گانه. هیرودۆت نه لی : ماده گان له کۆندا ناویان (ناریان) بووه. له پاشدا خویان ناو ناوه (ماد). (مسیو برسی هه یروز) ی میژوو نووسی کلدانی نه لی له سه دهیه کی کۆنی پینش زاین ماده گان ولاتی بابلستان داگیر کرده و ماوه ی (۲۲۴) سا ن تیا هه رمانه وای بوون.

" سنووری ولاتی ماد "

به پی ی دیاری کردنه که ی نج الدوله له کتیبی (کضایه الجغرافی) سنووری ولاتی ماد به م شیویه : ۱- لای ژووو دمربای خه زه ر - ۲- لای رۆژناوا ولاتی نه رمه ن) نه رمه نستان) - ۲- لای خواروو ولاتی فارس و سوریان - خورستان - ۴- لای رۆژه لات ناری - نه فغانه ستان له کۆندا به ناریان ناویراون.

دیسانه وه نجم الدوله نه ئیت (ناکیاتان) پایته ختی ماده گان بووه له سه رته دا دا بریتی بوه له هه لایه ک که (دژۆس) - توس له سالی (۱۲۸۰) پ نیسلام دروستی کر دوو

ورده ورده فرمانبرواییانی پارس گوی یان داومتی تا بۆته نهم همهمدان^{۹۰} - بهلام (هیرودوت) و هیردوسی) بهم شیومیه سنووری ولاتی مادیان داناهه :

له رۆژه لاتهوه بواری جه یحون که بواری (نهمویه) شیان پی وتوه. له سنووری تورکستانهوه تینهپ نهکات و نهپزئته دمریای نوزان له کوندا پزؤمته دمریای خهزمروه.

له پوزئناووه بواری (هالیس) که له سنووری ناسیای بچووکهوه تی نهپهپری و نهپزئته دمریای ریشهوه، له کوندا به بواری (قزل نیرماق) - هالیس - ناودار بووه. لای ژووروموه گۆمی خهزمروه بواری نارس و چپاکانی نارات تا نهگاته دمریای رهش لای خواروو سنووری ولاتی پارس و خوزستان. به پی ی نهم دیاری کردنه کوردستان له بهشی ولاتی (ماد) دانراوه. هه ندیکی تر سنووری ولاتی مادیان بهم شیومیه داناهه لای ژووروو نهرمه نستان و گۆمی خهزمروه تورکستان. لای خواروو پارس و عیلام (خوزستانی نیستا) و عیراقی عه رهپ - لای پوز ناوا بواری هالیس (قزل نیرماق) یانی سنووری دونه تی (لیدی) له ناسیای بچووکه و سنووری بابل. لای پوز هه لات سنووری نهفانستان. نهم دیاری کردنه دا کوردستان بهشیکی ولاتی (ماد) نهگهر ویستمان کوردستان له ولاتی ماد بپچرین سنووری ماد بهم شیومیه ی لی دیت.

لای پوز ناوا نهرمه نستان و کوردستان، لای خواروو خوزستان و پارس. لای رۆژه لاتهوه نهفنه نستان. لای ژووروو تورکستان و گۆمی خهزمروه چپاکانی نارات. نهوهی باسامانکرد بریتی بووه له سنووری ولاتی ماد نهمهش نهکرت به دوو به شهوه

۱- مادی گهوره (بریتی یه له عیراقی عه جهم) یانی کرماشان همهمدان، قهزین،

رهی،

عیراق، نههاومند، نهصفه هان.... هتد، که لورستان و مازهندیران و خوراسانیس سر بهم به شهن. ۲- مادی بچووکه - بریتی یه له بووهری خاکگی (نارمیریجان) مهلبه ندی فرمانبرواییانی ماد شاری (تهیسهفون) بووه. که (۲۵) فرسهخ خواروی شاری به غذا کهوتوه. یانی رۆژه لاتی دیجله. نهوه سهردمه به (مادیان) ناودار بووه له پاشدا ورده

^{۹۰} میژووی کۆچی تا میلادی (۶۲۲) سائنه نهوه ژماریه له (۱۲۸۰) دهریکهین (۶۵۸) ی نه مینیتهوه یانی (۶۵۸) پ. ز. کوس (۷۰۷) پ. ز. فرمانبروایی و مرگرت یانی په نجا سائیک به سهر فرمانبروایی کوس دا تینهپ نهکات.

ورده گؤراوه و بۆته (مه‌دانن). پاش نه‌ومی که یقویاد دموئه‌تی مادی پینک هینا پایته‌ختی له (مادیان) ه وه گواسته‌وه شاری (ناکباتان) - هه‌مه‌دان - (که شاری سه‌وز) یا (سه‌وزه شار) یشیان پی و توه. تا هاتنی (نه‌ژده‌ه‌ک بابا گه‌رومی دایکی کورشی گه‌وره نه‌م شماره پایته‌ختی ماد بووه. له سه‌ردمی کورشی گه‌ورمیشدا هه‌مه‌دان سه‌ردمیک به پایته‌ختی ماد مایه‌وه له پاشدا گونزرایه‌وه شاری (نه‌حمتا) یانی نه‌صفه‌هانی نیستا. له و کاته‌دا کورش فه‌رمانی تازمکردنه‌ومی (بیت المقدس) ی دا وه‌ک له‌کتیبیکدا له هه‌مه‌دان نه‌م هه‌واله له‌م دوا‌ییه‌دا دۆزراوه‌توه هه‌روها له (ته‌ورات) کتیبی (عزرا) عوزه‌یر فه‌سلی شه‌مه‌دا بۆمان دمرنه‌که‌وی که فه‌رمان‌بروایی کورشی مادی بووه نه‌ک هاخامنه‌نشینی وه‌ک له دوا‌ییدا باسی نه‌که‌ین. پایته‌ختی مادی بچوو‌کیشی (ورمیه) بووه که زاده‌گی پی‌نجه‌مه‌بری کورد زمرده‌شت بووه. (شهمسی ناداد ای چوارم فه‌رمان‌بروای ناشورمه‌کان سالی) ۸۲۴) پ ز تا سالی (۸۱۲) پ ز ولاتی مادی به‌یه‌کینک له و لاتانه ناو بردوه که باج ده‌ری ناشورمه‌کان بوون. ته‌گلات پالازاری دووم فه‌رمان‌بروای سالی (۷۴۴) پ ز له‌گه‌ن ماده‌مه‌کان به‌شه‌ر هاتوه و خستونییه‌تی به ژیر دسه‌لاتی خۆیه‌وه. له‌به‌شی (۱۷، ۱۸) ای کتیبی ملوک دا بۆمان دمرنه‌که‌وی که به‌شیک له ولاتی ماد له ژیر دسه‌لاتی سه‌لمانازارا بوه. به‌شی سه‌رووی ولاتی فارس^{۱۱} سه‌ر به‌ولاتی ناشور بووه. له پاشدا سه‌ر به‌خۆی به دست هیناوه و دموئه‌تی مادیان پینک هیناوه. دواي نه‌وه دموئه‌تی (ماد و پارس) له ژیر دسه‌لاتی کورشا و به نازادی ژیاوه تا هاتنی نه‌سکه‌ندری یونانی بو خاکی نیران^{۱۲}. میژوو نووسه‌کان هه‌ندی رای جیا‌وازیان هه‌یه له‌سه‌ر دیلیه‌تی ماد.

هیرۆدۆت نه‌ئی ماده‌مه‌کان ماوه‌ی (۵) سه‌ده یانی (۵۰۰) سال به‌دیلیه‌تی ژیاون. به‌لام سه‌رچاوه ناشوریه‌مه‌کان به دوو سه‌ده یانی دوو سه‌د سال ناوی نه‌به‌ن. تا له نه‌ته‌ما‌دا سالی (۶۰۶) پ ز بو هه‌میشه‌یی کۆتایی به دموئه‌تی ناشووری خاومن دسه‌لات نه‌هینن و سه‌رنگوونی نه‌که‌ن.

^{۱۱} به‌شی سه‌رووی ولاتی فارس مه‌به‌ست له ولاتی ماده

^{۱۲} کتیبی - نخبه‌ الازهریه - ل (۵۰۲).

بەندى سى يەم -

دەربارەى پىڭ ھاتنى دەولەتى ماد : - ھەر ئە سەرتى دىرۇست بىونى مېزۇموه
تاومكو پىڭ ھاتنى دەولەتى ماد(كوردو ماد) يانى ئاراراتى و رۇژھەلاتى
سەرووكارى تاييەتياڭ چ ئە بووى دۇستايەتى و چ شەبو و شۇرۇموه ھەبووه، ئەگەن
دەولەتە كانى(كلدانى، ئاشوورى، عىلام) ئەبەر ئەوه پىنوئستە ھەندى ئە ھەئس و
كەوتى ئەم سى دەولەتە شارمزا بىن نەوسا بىيىنە سەر پىڭھاتنى دەولەتى ماد.

سەرنجىكى گىشى ئە ھەرسى دىمۆلەتى

كىلدان – ئاشوور – عىلام

ئەو پاشماۋە دىرىنەنەي شارى (بەغداد و كەنارى عەرەبى ي دۇزراۋنەۋە) بوون بۇتەۋە كە (۵) ھەزار سان پېش زابىن يانى (۷) ھەزار سان پېش نووسىنى ئەم كىتتېە دەشتىكى پان و بەرىن كە دوو بوويارى دىجلە و قوراتى تىا بەيەك ئەگەن و (شط العرب) دروست ئەگەن. بە دەشتى (شەنعار) بە ناويانگ بوون. ئىستا بەو ناۋچەيە ئەوترى عىراقى عەرەبى) سفر تىكۈين تورات فەسلى دەيمە). ئەو سەردەمەۋە كە بە سەردەمى سەردەتاي مىژوۋ ئەژمىرى ئەو ناۋچەيەدا دوو ئەتەۋەي شومىز – سۇمارى و ئەكەد – ئەژيان كە ھەردووكىيان سەربەخۇو جىاۋاز بوون. خاۋەنى غەت و نووسىن و پېشكەۋەتن بوون ئە بەكار ھىنانى كانزاۋ ئالتون و دروست كىردى كۆشك و تەلارو ئەخش و نىگارو كىشتوكان شارمزا بوون. ئەم دوو ئەتەۋەيە ھەر چەند ئە ولاتى شوومىردا جى گىر بوون يانى خواروى ولاتى بابل. ۋەخەتى بزمارى ئە يادگارە شاكارە دىرىنەكانى ئەو كۆمەلەيە. ئەۋانەي ئە ژووروى ولاتى بابل دا دانىشتىۋىن پى يان وتراۋە (ئەكاد) يا ولاتى (ئەكەد) ھەموو ولاتەكە يانى شوومىزو ئەكەد ئە مىژوۋەدا ژور ئە كىلدانىەكان كۆنتر باس كراۋن. كىلدانىەكان ئەۋەي (سامى ن و مىژوۋيان نۆي يە و ئە دەۋرو بەرى سەدەي نۆھەمى " پ ز" : مۇ دەست پى ئەكات بەلام مىژوۋى (شوومىزو ئەكاد) ئە كان پتر ئە چەند ھەزار سان پ ز مۇ دەست پى ئەكات. ھەر بەم بۇنەيەۋە ناتاۋىن مىژوۋى (كەلدە) بە مىژوۋى شوومىزو ئەكاد دابىنىن. ۋەشى كىلدانى و بابل ئە سەدەي نۆھەمى پ ز ئە ناۋ ئاشووربەكاندا سەرى ھەلدا. ئە نىۋان زاناۋ ئىكۆلەر مومەكاندا جىاۋازى ھەيە دەريارى ئەۋەي كام بەك (شوومىزو ئەكاد) ئە ناۋچەي (شەنعار) دا بەر ئەۋى كەيان جى گىر بوۋە. ئەم دوۋايىيەدا بوون بوۋە پېش ھاتتى ئەۋەي سام بۇ ئەم ناۋچەيە شوومىزەكان ئە ناۋچەي كەندەۋى عەرەبى دا ژياۋون^{۹۸}. تا سالى (۱۸۴۲) زەيىج شتى دەريارى شوومىزو ئەكاد بوون

^{۹۸} راي مىستەر كىنگ و ھەسەنى پىرنىيا ئە لا پەرە ۵۴ : ۱۸ كە ئەسەر چاۋە كەدا بە (خىلىج فارس) نەۋى

بىردوۋە.

نەبومو بەلام ئەم دواییەدا وردە وردە لە پاشماوە دۆزراومکانی (بابل و عیلام) ه وە زانیاری دستکەوت. ولاتی شۆمیر بریتی بوە لە ویلایەتی (نور، نەریلو، ناروخ، لارسام، لاگاش) و ئەو شۆنناهی سەر یەوان لە نزیکێ کەنداوی عەرەب دا. ولاتی ئەکاد بریتی بوو لە ویلایەتی (نەپوور، سېبار، ئەگادە - بابیلو) بابل) که پایتەختی ولاتی ئەکاد بوو وە ئەوانە ی سەر بەوان بوون لە (زابولستان) دا. ئەم دوو کۆمەنە هەمیشە لە هەلچوون ودا چووندا بوون دژی یەکتەر ئە ژێر چاودێری و فەرمانبروایی سەرۆکی پەرستگاکان دا (پاتسی یان، ناویردوون، ژیاون، هەر یەکی ئەم) پاتسی) یانە خۆیان بە خاوەنی هەردوو نەتەوی شومیر و ئەکاد زانیو. کۆنترین فەرمانبرواییان فەرمانبروایی (نور) بوو که ناوی (نورنا) بوو فەرمانبروایی ئەکادەکانیشی کردوو خستوونیه ژێر دەسلاتی خۆیەو.

هەر بەم بۆنەییەو (نورنا) یان بە پادشای شومیرو ئەکاد ناویردو. وەک ئە پاشماوە دیرینهکاندا دەرکەوتو ئەو سەردەمدا چەند هۆزیکێ ڕسەنی کور دوو (نور، گوتی، کاسی، هۆری - سووباری) واتە کوردەکانی کۆمەنە مەزنی زاگروز ئە سەومی رۆژەلاتی ولاتی شومیرو ئەکادا ژیاون که بریتی یە لە کوردستانی ئەمڕۆ ئە خواری رۆژەلاتی شدا کیمەنە عیلامەکان بوون. هەرچەندە عیلامەکان لە کۆمەنە زاگروز بەلام ئەبەر ئەوی تا نیستا روون نەبۆتەو که پەییوندایەتیان بووینت ئەگەل ئەژادی کوردا نیمە ناتوانین پی یان بلین کوردن. شومیرو ئەکاد چەند جار بە هاوێشی و گەنێ جارێش بە تەنھا ئەگەل عیلامەکاندا بەشەر هاتوون تا ئە کۆتاییدا سالی (۲۱۴۰) پ ز هەردووکیان یەکیان گرت و دوو ئەتی (کلە یان بیک هینا یانی دوو ئەتی) بابل) که ناوی هەموو شارو دێهاتەکانی شومیرو ئەکاد بەناوی (کلە) وە. ناو یراوە. هەر شارێک خاوەنی خواوەندی تایبەتی خۆی بوو بۆ پەرستن. پەرستگایان بۆ دروست کردو. که - کاهن - رنسی -

^{۱۱} ناوی سووباری بۆ یەکه مجار لە تابلۆیەکی سەردەمی حکومەتی (ئۆگەل نانی مۆنرۆ) لەسەدی (۳۰) پ ز بە) سووباز نووسراوە. ئە پاشماوەکانی (نەرامسین) وشی سووبارتیە هاتوو

فهرمانداری شارمکه بووه. هرکاتی (پاتسی) یهکان یاخود فهرمانداره ناینیهکان له ژئر دسهلاتی دموئهتدا بوونایه فهرمانبرموایان نهووت (شاهه نشا) یانی فهرمانبرموای هموو فهرماندارمکان (پاشای پاشایان). فهرمانبرموایی (کلده) زیاتر له (۲) هزار سال بهو پهری نازایی و لی هاتوویمهوه فهرمانبرموایان کردوه لهو ماوهیهدا سی جار بهسر بیگانهدا سرکهوتوون. یهکه مجار له سهدی بیست و شه سهدا یانی (۲۶۰۰) پ ز بهسر کوردمکاندا (گوتی) یهکاندا سرکهوتوون. دوهم جار له سهدی بیست و دوو یانی (۲۲۰۰) پ ز بهسر عیلامهکاندا سرکهوتوون) سهردهمی فهرمانبرموایی (کوفوز ناخونتای یهکه م). سی یه م جار له ناوهراستی سهدی هرژدههدا یانی سالی (۱۷۶۰) پ ز دیسانهوه بهسر هۆزه کوردمکاندا زال بوونهوه. بهناویانگترین فهرمانبرموایی گرتوته دست و شاری (نهگاده) پایتهختی بووه. یانی (۵) سده پینش کیومهرس یهکه م فهرمانبرموای زنجیره ی پینشادی که ز مردهشتیهکان به (نادم) باوکی مروث ناوی نه بهن.

• سارگون X فهرمانبرموایهکی (زور به دسهلات و ناودار بووه. توانیویهتی ولاتی شوئیر بغاتهوه ژئر دسهلاتی خوئیهوه. توانیویهتی دموئهتی (کلده) بگه یغنیته نهو پهری شکوو دسهلات. چهند جاریک بهسر عیلامهکاندا سرکهوتوو توانیویهتی ولاتی سووریوا نیمچه دوورگی سینا داگیر بکات. هرزهها فهرمانی داوه هموو نووسینیکن دهرباری ولات ناین و جادو خوو روشته نه. ستیره ناسی، صرف، نهو، بهزمانی سامی بنووسریتهوه له په رستگای (نارووخ) دا ههنگیراوه. شاری (نارووخ) به شاری کتیب بهناویانگ بوو^{۱۱۱} له تهورات دا (عهرک) نووسراوه له بریتی (نارووخ) سفر تکوین ههسلی دیه م). دهرباری رهمگزی (شوئیر و نهکاد) له نیوان رۆژه لات ناس و میژوو ناسهکاندا جیاوازی ههیه. هه ندیک نه لاین له نهومی حامی کوری نوحن. هه ندیکی تر به نهومی سامی کوری نووحن ناو نه بهن. به داخهوه نیمه نهگهر بروامان به میژووی (یههودو مهسیهی و نیسلام) بیته، نهوا له کاتی فهرمانبرموایی (کلده) شوئیرو (نهکاد) دا واته

^{۱۱۱} پیرنیا له لا په ره (۲۶) ی نیرانی هه دیم) دا نه لیت نه م کتیبخانهیه سارگونی دوهم دروستی کردوه سالی (۲۸۰۰) پ ز (میسوس نوبیس) ی هه رانسایی له ل ۱۲۱ تا ۱۲۲ کتیبی (تاریخ ملل قدیمه مشرق) و مرگیرانی ههروخی نه لیت: سارگونی یهکه م نه م کتیبخانهیهی دروست کردوه.

سالی (۳۸۰۰) پ ز دا که سارگونی یه کهم فه رمانرما بووه هیشتا سام و حام له دایک نه بوون. چونکه میژوو نووسانی ناوبراو له دایک بوونی (نادم به) (۴۰۰۴) سال پ ز نه زانن^{۱۱}. هه ندیکی تر نه ئین (۵۵۷۵) پ ز و بریکی تر (۵۵۰۸) پ ز له هاتنه سه رزمو ی نادمهوه تاومکو له دایک بوونی (سام) به پی ی تهورات زۆریه ی کتیبه میژوو بیه کانی گه لان نه ئین (۲۱۵۲) سال نیوانیان هه یه. نه گهر نه م ژماره یه له (۴۰۰۴) دهریکه یین (۱۸۵۲) سالی نه مینیتته وه نه گهر هاتوو نه م ژماره یه ش له (۳۸۰۰) دهریکه یین که سالی فه رمانرما یی

سارگونی یه کهم یانی (۱۷۵۸)^{۱۲} سال پینش فه رمانرما یی سارگون، سام له دایک بوون. نه م هه موو جیاوازی و پینکا چوو یی و جیاوازیانه له نیوان رای زانا و میژوو ناسه کاندای بوونه ته هوی نه وه ی کاتی هاتنی نادم یا دروست بوونی زمو ی به شیوه یه کی راست بوون نه زانری.

بشکه ی داند که ابن باغ ازکی است کوبهاران زاید و مرگش دی است

(دیر لافواد دهمدگان) دوو سه روکی (هیله ی اکتشافات ی فه رانسان. رایان وایه عیلامه کان له نه وه ی عیلامی کوپی سامی کوپی نوحن. نه ئین عیلامه کان هه به شین یانی له نه وه ی حامی کوپی نوحن) نه مهش رای چه ند میژوو ناسیکه). پینچه له وه ی که باسامانکرد تاومکو نه و بوژانه هیشتا سام و حام له دایک نه بوون و به پی ی زۆریه ی میژوو ی گه لان و کتیبه ی کۆن (تهورات) نه ئین عیلامه کان له نه وه ی سامی کوپی نوحن هه به شیبه کان له نه وه ی حامن و رهش پینستن. هوی دوو دئی و بارایی زۆریه ی میژوو ناسه کان له وه نه چی تیریه کی تر له نه وه ی هه به ش له خاکی عیلامه کاندای ژیا بن. پاشا و مکه انیان بووینته هوی سه ر لی شیواوی زۆریه ی لیکۆله رموه کان. بویه هیشتا ساغ بوونه وه یه کی ته واونی یه

^{۱۱} کتیبه ی — زید الصعائف — ۷ ته وراتی عه ربه ی ل ۱

^{۱۲} نه ک وه ک نووسه ر نووسویه به شکو نه بی سالی زاینی له دایک بوونی سام له (۱۸۵۲) پ ز له سالی فه رمانرما یی سارگون دهریکری له (۳۸۰۰) پ ز تا کۆد دهریکه وئ سام له (۱۹۴۸) سال پاش حام له دایک بووه.

له پاشدا گوتی یه هاو رهمگه زمکانی لؤلؤ که له ناوچهی کهرکوکدا جی گیر بوون و له کوردمکانی زاگروژن. هیرشیان کردۆته سەر ولاتی کلدانیه کان و سهریان به نهرامسین شوڤر کردوه که فهرمانبروای خوی له دست بدات. نهم شکاندنه بوه هوی سهر هه لدا نه هوی لؤلؤکان و بزگار بوونیان له ژیر دسه لاتی کلدهو پینک هیندانی دویماری دمه لته که بیان. پاش له دست چوونی دسه لاتی نهرامسین کلدانیه کان بوونه ژیر دستهی دمه لته تی (ناریخ - نوروخ) پینج فهرمانبروای (ناریخ) ماوی (۲۰) سال لهم ولاته فهرمانبروای بوون.^{۱۰۴} پاش نه مانهش گوتیه کان جارکی تر دستیان به سهر ولاتی کلدمکاندا گرتوه.^{۱۰۵} زیاتر له دوو سده دمه لته تی (کلده - شومیرو نه کاد) له ژیر فهرمانبروایی گوتی دا بووه. ته نانه ت فهرمانبروای به دسته لاته کانی (لاگاش) یش باجدمیری گوتیه کان بوون. به لام شیوی فهرمانبروایی گوتیه کان یا چند کهس فهرمانبرویمان کردوه یا ناویان چی بووه. تا نیستا به ته وای ناشرانی یه (پروفیسور سپایزار) له کتیبه که پیدا نه نووسی دوا فهرمانبروای گوتیه کان له ولاتی (نه کاد) تیریگان بوه وا دمه لته که وی به پینی ناوه هاو به شییه کان له گوتی یه کان تیکلای شوومیرمکان بوون. به هوی نه مانه وه دسه لاتی شییان به سهر نه که ده مگانی شدا گرتبیت.^{۱۰۶} نووسه ری کتیبهی (میژووی کۆن و رۆژه لاتی نزیك) مستر هول) له جده و لهی فهرمانبروای کۆندا ل (۲۱۰) نه لیتت) نه ناتوم فهرمانبروایی گوتیه کان له دوروبه ری سالی (۲۱۰۰) پ ز یانی سه رده می فهرمانبروایی (هوشنگی) پینشادی له گه ل عیلامه کان جهنگیوه. نه ناتوم خوی نه لیت " له گه ل عیلامه کاندای شهرمان کردوه شکاندنیکی بی وننه مان به سهر دا هینان ". له پاشماوه دیرینه کاندای بوون بۆته وه که عیلامه کان هیرشیان کردۆته سهر (لاگاش) و نه ناتوم شکاندنیه ته وه. نهم کینه یه وردمورده په ری سه نسه تا نه کادمکان بوونه ته جی نشینی شوومیرمکان. تا وای لی هات عیلام بووه باج دمی (نه که ده مکان).^{۱۰۷} پایته ختی (نه ناتوم) شاری لاگاش بووه. له بهر نه هوی فهرمانبروایی (نه ناتوم) پینج

^{۱۰۴} میژووی کۆن رۆژه لاتی نزیك ل ۱۸۹

^{۱۰۵} هه مان سهر جله می پینشو

^{۱۰۶} هۆزمکانی میژو پوتامی ل ۱۹

^{۱۰۷} میژووی گشتی رخا نه خوی ل ۱۹۵

سده پيش شكانده كه‌ي (نهرامسين) بووه ناتوانين نه ناتوم به يه كه م فەرمانبره‌واي گوتيه كان دابنين نه ناتوم ي دووم سالي (۳۰۰۰) پ ز جاريكي تر هيرشي عيلامه‌كاني په‌رچ داوه‌ته‌وه كه كردويه‌ته سهر شاري لاگاش و به‌رودوا شكانده‌ويانه‌ته‌وه. نووسراونك كه (كاهن - ربه النوع نين مار - بويه‌كي نه هاويريكاني نووسيوه به ته‌واوي نه م پووداوه‌ي تيا ديارى كردوه^{۱۰۸}) : (لوگان زاكيس) ي گوتي نه سالي (۲۹۰۰) پ ز دا فەرمانبره‌واي (ناروخ شومير) بووه كه فەرمانبره‌وايي كلده‌كاني خوارويشي كردوه^{۱۰۹} به پي ي نه م نووسراوه كه نه ناوچه‌ي (لولوم) ي نيوان سليمانى و به‌غدا

دوزراوه‌ته‌وه نه دمورويه‌ري سالي (۲۸۵۰) پ ز (نانؤيانينا) ي فەرمانبره‌واي گوتي فەرمانبره‌واي شوميرو نه‌كاديشي كردوه و شاري لاگاش پايته‌ختي بوون. نه م به‌رده نه‌خشينراوانه‌ي نه زه‌هاو دوزراوه‌ته‌وه ميژوويان بو سهرده‌مي (نانؤيانينا نه‌گه‌ريته‌وه، پاش نه‌وه‌ي عيلامه‌كان نه هيرشه‌كانياندا بو سهر شومير تيك نه‌شينكين ريگه نه‌گورنه سهر كلده‌كان و هيرشيان بو نه‌كهن. (مانيشتوو) ي سه‌رؤكي هؤزي (كيش) و فەرمانبره‌واي نايبي (نه‌كاده) نه‌شهريكى خويناويدا نه‌گه‌ن عيلامه‌كان تيكي شكانديون و فەرمانبره‌واي عيلامه‌كاني به‌ديلي بردوته شاري (نه‌كاده) ولاتي عيلامه‌كاني كردوته باج دمري نه‌كاده‌كان. گولدانيكى نه‌خشار كه نه شاري (نه‌پيور) دوزراوه‌ته‌وه نه شاكاري عيلامه‌كانه وهك ميژوو نيشانمان نه‌دات نه م سهرده‌مه‌دا (جه‌مشيدى) پيشداي تازه نه سه‌گستان (ده‌سالات و فەرمانبره‌وايه‌كي تر هاتوته كايه‌وه ناوي (گوتا - يا گودا بووه نه شاري لاگاش دانيشتوه و بوته فەرمانبره‌واي كلده - (شوميرو نه‌كاد) كه به پينجه‌مين فەرمانبره‌واي گوتي ناو نه‌بريت. نه م) فەرمانبره‌وايه زياتر سه‌رگه‌مي شه‌رو شور بووه. ناتران ياني (عيلامه‌كان) ي خستوته ژير ده‌سالاتي خويه‌وه. (مسيو دو سارك) ي فهرنسي نه كه‌ولاولمكاني (لاگاش) دا نه پاشماوه‌ي كوشك و ته‌لارمكاني دا ناوي نه م فەرمانبره‌واي كورده‌ي نه‌سهر خشتيك دوزيوته‌وه كه هه‌لکه‌ندرابوو سالي (۲۸۰۰) پ ز سارگوني دوم فەرمانبره‌واي نه‌كده‌كان نه شهريكى سه‌ختدا (شارلاك) ي فەرمانبره‌واي

^{۱۰۸} پيدينا ل ۲۶

^{۱۰۹} ميژووي كوني روزه‌لاني نزيك

گوتیه‌کانی شکاندوه. بۆ هه‌میشه‌یی کۆتایی به‌ دسه‌لاتی گۆتی هیناوه". پاش نهم سه‌رکه‌هوتنه‌ گهورمیه‌ی (سارگۆن) هه‌ستا ده‌ستی کرد به‌ گێڕانه‌وه‌ی گوتیه‌کان له‌ بابلستانه‌وه‌ بۆ لای زاگرووس، یانی شوونی باویا‌پیریان "ئورستانی نه‌مرۆ). هه‌ندیک له‌ میژوو نووسان نه‌ئێین له‌ لایه‌ن (نۆیوه‌گه‌ل" ی فه‌رمانه‌روای نوور ده‌وله‌تی گوتی له‌ ناو چوووه‌ . سارگۆن ورده‌ ورده‌ ولاته‌که‌ی په‌ره‌ پی داوه‌. لای بۆژناواوه‌ تا ولاتی شام بۆیشتوه‌. لای سه‌روه‌و تا پشتی چیاکانی زاگرووس یانی کرماشانی نه‌مرۆ دسه‌لاتی خۆیان سه‌پاندوه‌ له‌ نه‌جامدا ولاتی مادیشیان داگیر کردوه‌. ماوه‌ی سێ سه‌ده‌ کوردمه‌کان باج ده‌ری بابلیه‌کان بوون و سه‌رانسه‌ری خاکی کوردستان له‌ ژێر چاودێریاندا بووه‌. پاش سارگۆن بو‌داویکی وا گرنگ بووی نه‌داوه‌ که‌ شیای باسکردن بیت. تا سه‌ده‌ی (٢٥) ی پ ز یانی (٢٦٠٠) پ ز زوحاک سوپایه‌کی گهوره‌ی هینایه‌ سه‌ر پێشدا‌دیه‌کان (پارس و ماد). له‌ سه‌رده‌می بابلیه‌کاندا ده‌وله‌تی جه‌مشیدی له‌ ناو بره‌وه‌ کۆمه‌لی مادو پارسه‌کانی خستۆته‌ ژێر دسه‌لاتی خۆی یانی دسه‌لاتی کلدانی. سالی (٢١٩٢) پ ز فه‌ره‌یدوونی پێشدا‌دی به‌ هاوکاری (کاوه‌ی ناسنگه‌ر)ی کورد نه‌سه‌هانی که‌ له‌ نه‌وه‌ی ماده‌مکانه‌ هه‌لساو ولاتی پێشدا‌دیه‌کانی له‌ ده‌ست فه‌رمانه‌روایی و دسه‌لاتی کلدانیه‌کان رزگار کردوه‌. پاش نهم بو‌داوه‌ له‌ سالی (٢٤٥٠) پ ز (دوگی) فه‌رمانه‌روای شۆمیرمکان پایته‌ختی له‌ شاری لاگاش - ه وه‌ گواسته‌وه‌ بۆ شاری نوور. له‌م سه‌رده‌مه‌دا عیلامه‌کان و ئۆتۆکان له‌ ژێر دسه‌لاتی شۆمیرمکاندا بوون.

دموله‌تی ناشوور

سالی (۲۳۵۸) پ ز ناشوور ناوینک له نهومی ناشووری کوپری سامی کوپری نوح له که ناری رویاری دیجله تۆزیک خوارتر له (نهی ینه‌وا) یانی به‌را‌ن‌ب‌ه‌ر شاری موسلی نیستا شاریکی دروست کرد. به‌هوی دروست کردنی له لایهن ناشوورموه هر به‌و ناوه ناوی دوکرد. له پاشدا (نینه‌ی کوپری بلوز) نهو شاره‌ی گواسته‌وه و شاری نه‌ینه‌وای دروست کرد. له کتیبی نه‌ته‌وه کۆنه‌کانی رۆژه‌لات چاپی دوم له (۱۲۵) و میژوو‌م‌که‌ی حه‌سه‌نی پیرنیا له (۲۵) دا نووسراوه ناشوور یا نالاشکار که ناوی خودای (رب النوع) ی نهو شاره بووه بویه به ناشوور ناودار بووه. هر چۆنیک بی‌ت ناشووری ناو براو دموله‌تی ناشووری پینک هیناوا ناوچه‌ی سه‌روی کلدمو کویستانه‌کانی سه‌روو رۆژه‌لاتی خسته ژیر فه‌رمان‌بر‌موایی خویه‌وه. په‌یدا بوونی نه‌م دموله‌ته بوه هوی لاواز بوونی دموله‌تی کلدبه بویه عیلامه‌کان هه‌ولیان دا که له کۆیله‌یه‌تی کلدانه‌کان بزگار بین. دموله‌تی ناشوور به دوو خولدا تیپه‌ر نه‌کات (۱) - سالی (۲۳۵۸) پ ز تا سالی (۱۵۹۲)^{۱۱۱} ی خایاندوه پینک هینه‌ری هه‌مان ناشوور بووه که باسما‌ت‌کرد.

دوا دسه‌لاتداری نه‌م خوله (ساردانه پال) ی کوپری سه‌مان‌نا‌زار بووه نه‌م خوله‌دا (۲۰) شا به‌شداریان کردوه. ۲- له سالی (۷۴۵) بروه دست پی نه‌کاته‌وه و تا سالی (۶۶۰) پ ز که (۸۵) سال ماومی بووه. (۷) که‌س فه‌رمان‌بر‌مواییان تیا کردوه. یه‌که‌م دسته‌لاتداری نه‌م خوله (ته‌کلات پالازار) ی دوم بوه. دوا فه‌رمان‌بر‌موای ناشوور (سارا‌کۆس) بوه که هه‌لاکه‌ی خۆیانی ناگرداو هه‌موویان سووتان و مک باسی نه‌که‌ین. له سالی (۲۲۸۰) پ ز کرور ناخمتای یه‌که‌م (فه‌رمان‌بر‌موای شوش ی پایته‌ختی عیلام، له‌که‌ن شوومیره‌کاندا به‌شهر هاتووه به‌سه‌ر دموله‌تی بابل دا سه‌رکه‌وتوو کۆتایی پی هیناوه و شاری (نوری داگیر کردوه. په‌یکه‌ری (نینه‌ی له په‌رستگای (ناروخ) وه بر‌دۆته ولاتی خوی و ماومی (۶۰) سال شوومیره‌کان له ژیر سایه‌ی عیلام دا ژیاون. دیسانه‌وه له سالی (۲۲۲۰) پ ز شوومیره‌کان دسه‌لاتیان په‌یدا کردوه، خۆیان له ژیر چنگی عیلامه‌کان بزگار کردو زنجیره پاشایه‌کی نوی یان به‌ناوی (نی سینی دامه‌زاندو توانیان دسه‌لاتیکی باش په‌یدا بکه‌ن و زیاتر له

^{۱۱۱} به‌سه‌رنج دان دمه‌ن‌که‌وی که ژماره‌ی سالی (۱۵۱۲) که هه‌له‌یه‌و راستیه‌که‌ی (۱۶۱۲) ساله که درۆزی خولی یه‌که‌مه (و مرگیز)

سەدەمىيەك فەرمانرەۋايى بىكەن. تاكو ئىستا ناۋى (۱۶) كەس لە فەرمانرەۋاكانىيان زائراۋە. ھەر لەم سەردەمدەدا يانى (۲۱۹۲) پ ز فەرەيسوونى پىشنادى كە خەنگى ولاتى ماد بوۋەبە يارمەتى كاۋەي ناسگەرى مادى كە خەنگى نەسەھان بوۋە را پەريون و ولاتى پىش دادىبەكانىيان لە ژىر چىنگى كىلدانىيەكان نازاد كەردوۋە و دەولەتى (ناجام) يان پىك ھىناۋە. ھەندىك لە مېژوۋ ناسەكان پەيدا بوۋنى فەرىدون بە ھەلەسائى (۱۳۷۸) پ ز دىارى نەكەن. يونانىيەكان فەرىدون بە (نارىاس) ناو نەبەن. لە كۆتايىدا شووميرەكان لەگەل نەكەدەكاندا پەيمان نەبەستن دژى عىلام، پاش نەومى (رىمىن) شى عىلام ناگادارى نەم پەيمانە نەبىت سائى (۲۱۱۵) پ ز سوپايەكى گەورە نەھىنىتە سەر (شويمىر و نەكەدەكان) و بەسەرياندا زال نەبىت و بۇ ھەمىشەيى لەناويان نەبات و تواناى سەر ھەلدانەويان نابىت. تا لە نەنجامدا لە ناو نەتەومكانى دەورو بەردا توانەوۋە و تىكەل بوون. ھامورابى كە لە سائى (۲۱۲۳ - ۲۰۸۰) ي پ ز پاشايەتى كەردوۋە خۇى لە ژىر دەسلاتى عىلامەكان كىشاۋەتەوۋە و لەيەكەم شەردا لەگەل (رىمىس) عىلامدا توانى تىكىيان بىكىنى ويەسەرياندا زال بىت. تۆلەي شكاندەكەي شووميرو نەكەدى لى كەردنەوۋە. نەم پىاۋە مەزئە دەستى كەرد بە ناۋەدان كەردنەوۋە ولات و پەرسەندى دەسلات لە ولاتەكەيدا. ھامورابى بەيەكەك لە پادشا دەسلاتدارەكانى مېژوۋى دىنيا نەژمىرى (دستور) كەي گەواھى نەم رايەمانە. نەم دەستور بە كۆتەين دەستور نەزانرى تا نەم سەردەمە كە لە كەلاۋەكانى شارى شوش دا دۇزرايەوۋە و ئىستا لە مۇزەخانەي (ئورە) لە شارى پارىس ^{۱۱۱} سائى (۲۹۳) پ ز رىمىس ي عىلامى سەر لەنوئى خۇى نامادە كەردۆتەوۋە و سەر پىنجى لە دەسلاتى ھامورابى كەردۆتەوۋە. ھامورابى فەرمانى دەركەردى رىمىس ي دا. لە شارى لارسام دەرى پەرانە. عىلامەكان سەر بە خۇيى خۇيان ھەر لەدەست نەدا (خۇنيان ئۇمىنا) ناۋىك پەيدا بوۋ بوۋ ھۇي گەشە كەردن و پەيدا كەردى دەسلاتى سەر لەنوئى ي عىلامەكان و فەرمانرەۋايىيان دەست پى كەردوۋە. (شەشۇ نايلىۋاى كورى ھامورابى) دىسانەوۋە دەستى كەردوۋە بەشەر كەردن لەگەل عىلام و توانى بەسەر (كرور مابوك) ي عىلام دا سەرگەوئى دواى نەوۋەي (شەشونايلىۋا) لە دىنيا دەرنەچى جى نىشەنەكانى بەھۇي گوى نەدان بە دەولەت وردە وردە والاتى بابىل بەرمو بى دەسلاتى چوۋ. نەگىرەنەوۋە لە سائى (۲۰۲۸) پ ز كورە ئاشور، يونان فەرمانرەۋايىيان ئاشور و كىلدان ي

^{۱۱۱} وا چاكتەرە بلنن كۆتەين دەستورە كە لە شارى شوش دۇزراۋەتەوۋە. نەگىنا دەستورەكەي سارگۇنى يەكەم كە لە ناروخ دۇزرايەوۋە لەم كۆتەرە.

خستوته ژیر دسه لاتی خوځیوه و به سهر هردوو دولته‌تی کلدانی و ناشوری هه‌رمانه‌روا بوون. پاش مردنی خوځی (نینه‌ی کوری که یونانیه‌گان (نینه‌وس) ی پی نه‌لین میردی) شمارمی - سه‌میرامیس‌ی مه‌لیکه‌ی بابل هه‌رمانه‌روایی ولاتی ناشور و کلدانی کردوه بو ماومیه‌ک^{۱۱۱}. ولاته‌که‌ی له جزیری عه‌ریه‌وه تا هندستان و له سنووری به‌سروه تا چیاکانی ته‌قاز پهره پی داومو داگیری کردوه. نهم پاشایه له‌گه‌ل (ماد) ه کانیشا شه‌ری کردوه و به‌سه‌ریاندا سه‌رکه‌وتوه^{۱۱۲}. نهم سه‌رکرده گه‌ورمیه شاری (به‌لخ) یشی ماومیه‌ک نابلووه‌ه داوه به‌لام به‌هوی نه‌و سوپا ژورموه که له ته‌لای به‌لخ دا هه‌بووه نه‌یتوانیوه داگیری بکات. (شمارمی - سه‌میرامیس) که ژنی یه‌کی له سه‌رکرده‌ی سوپاکه‌ی (نینه) بووه، نهم ژنه قارمانه‌ توانی له لاری یه‌کی سه‌خته‌وه له‌گه‌ل چه‌ند که‌سی له چه‌کدارانی سوپاکه‌ی دزه بکاته ناو ته‌لاکه‌ی شاری به‌لخ و ریگه‌ی کرده‌وه بو داگیری‌کردنی، هه‌ر نهم قارمانیه‌تیه‌ی (شمارمی - سه‌میرامیس) وای کرد که (نینه) دلی پیا چوو وه به‌زور له‌خوی ماره کرد. له‌نه‌نجاما سه‌رکرده‌که‌ی میردی هیچی پی نه‌کراو له داخا خوی کوشت. نینه‌شاری ناشوری گۆری، چه‌ند کیلومه‌تریک له سه‌رووترموه شاریکی تری دروست کرد کوردکه‌گان به‌هوی نه‌مووه که نینه‌ه دروستی کرده‌ه پی یان وتوه (نهن ناوا) که له نه‌نجامدا به (نه‌ینه‌وا) ناوی ده‌رکرده^{۱۱۳}. پاش نه‌ومی نینه‌ه نه‌مری (نینه‌اس) ی کوری مندان نه‌بیت، توانای به‌ریوه بردنی کاروباری ولاتی نابیت بویه سه‌میرامیس کاروباری ولات نه‌گریته نه‌ستو. بو نه‌ومی به‌ته‌واوی چاودیری ولاتی کلدان بکات له خواروی رووباری قورات شاریکی تازمی به‌ناوی (بابل) ه وه دروست کردو کردیه پایته‌ختی خوی که نه‌لی له شاری نه‌ینه‌وا گه‌ورمه‌تر بوو. دیواریکی پانی گه‌ورمی به‌ دوری شارا دروست کرد که (۷۰) هه‌زار مه‌تر ماومی دریزی بووه، نه‌و دیواری به‌ شیومیه‌ک پان دروست کرد که شهن عه‌ریانه‌ی په‌له‌وی به‌ ناسانی هاتوو‌جو‌ی پیا نه‌کرد. رووباری قورات به‌ ناوه‌راسی شادا تینه‌ریوه، پردیکی له‌سه‌ر به‌ستوووه گه‌لی کوشک و باخچه‌ی جوانی دروست کردووو شاره‌که‌ی رازاندو‌ته‌وه. نهم خاتوونه‌ه دست‌ی کرده‌ه به‌ گه‌ران به‌ ولاته‌که‌یدا، گه‌لی شارو دینه‌اتی زوری ناوه‌دان کردو‌ته‌وه له کونستاندا، له کونستاندا

^{۱۱۱} سه‌میرامیس کچی بیلرس ی نه‌ستیره ناسه‌که به یه‌کیک له زاناکانی نه‌ستیره ناسی کلدانی ناو‌نه‌بریت.

^{۱۱۲} نه‌ته‌وه کۆنه‌کانی رۆژه‌لات ل ۱۳۰. میژووی کۆنی هه‌ورامان ل ۹۶. ل ۱۱۵ جاماسنامه، ناو‌ینه‌ی نه‌سکه‌ندهری ل ۱۰۵.

^{۱۱۳} (لاشه‌که‌ی نینه‌ه له شاری نه‌ینه‌وا له ژیر هه‌رمیکدا نیژراوه که زیاتر له هه‌زار مه‌تر به‌رزه

گه‌ئى رېځگو باني دروست كرده زوربه‌ي كۆشك و تهلارو پاشماوه دېرينه‌كانى) ناسيا) بۇ سەردەمى نەم خاتوونە نەگەرېتەوه. لەوانەيشى) باخچە هەلوسراومەكانى بابل). كە بە يەكێك لە جهوت دروستكراوه سەيرمەكانى دنيا نەژمىزدى نووسراومەكەي سەمىراميس كە لە دەشتى دەرياچەي نورال بە ناويانگە باسى هەئس و كەوت و كارە گرنەگەكانى خۆي نەكات و نەئيت : - (سروشت تەن و لاشەي ژنانەي بەمن داوه بەلام كارمەكانم هاوتاي كاري گەوره پياواتى دنيايە). خاتو سەمىراميس سوپايەكەي گەورەشى بردۆتە سەر ولاتى هيندو لە بووبارى) سەند) يش پەريوتەوه. بەلام فەرمانرەوايانى هيند خاوەنى فيلى شەڕانى زۆر بوون توانيان بەهۆي مو فيلانەوه سوپايەكەي تىك بشكىنن^{۱۱۶}. كاتى گەرانەومى لەم شەرمدا تووشى) زامىه‌كان) نەبينت و شەرىكى خويناوى لە نيوانياندا بوو نەدات و سەمىراميس بريندار نەبى. بە بريندارى نەگەرېتەوه شارى بابل. لەبەر كاريگەري برينه‌كەي دست لە فەرمانرەوايي هەنەگرفت و نيناس ي كورى نەبينتە فەرمانرەواي بابل نيناس گوئى نەنەدايه كاروبارى ولات هەميشە خەرىكى رابواردن و پاره خەرج كردن بووه. لە پينناوى خۇشى خۆي و خيزانەكەي لە بەزمى دەربارو ديوه‌خان نەكەوت بۆيه پاش سى سال پاشايەتى لەلايهن) رامس) ي فیرعه‌ونى ميسروه^{۱۱۷} ولاتەكەي داگير نەگرفت و ولاتى ناشوور كەده دهبە باج دەرى ميسريەكان. لە دورو بەرى سەدهى) ۲۰) ي پ ز دەولەتى ناشوور بریتی بووه لە چەند دەولەتێكى بچووك و لاواز كە زۆربه‌يان ژير دەستەي شاخ نشينه‌كان يانى) كوردەكان) بوون. ماوه‌يه‌كيش لەژير چاوديرى و دەستەلاتى) ميتانى) يەكان بوون. يەكەم فەرمانرەواي نەم دەولەتە ئەوه نەچى لەسەدهى) ۲۲) پ ز دا بووبينت كورى) ناياكولابا) بووه كە ناومەكەي نزیکە لە ناوى گوتيه‌كانەوه) نۇشپيا) و) كيگا) دوو فەرمانرەواي كۆنى ناشوورەكانن كە لەو سەردەمەدا ژوياون وا دەرئەكەوى ميتانى بوون. يەكى لە پاشايانى ناشوور لە سەدهى) ۱۹) پ ز دا ناوى ناداسى بووه گوايه نەم فەرمانرەوايه زاگروس بووه. پاش نەويش)

^{۱۱۶} ملل قديمه مشرق ل ۱۲۰، ناپينه نەسكەندەرى ل) ۱۰۲، ۱۰۵، ۱۲۵) تاريخ قديم هەورامان ل ۱۱۲، ۱۱۷، جاماسنامەل ۱۲۸

^{۱۱۷} بە) رامس) نەئین - سنووسترس ي گەوره وەك نەگيرنەوه رامسس پيش سەدهى) ۱۶) پ ز ژياوه. بەلام لە كتیبي - ملل قديمه مشرق - دا لە خشته‌يه‌كدا سەدهى) ۱۶) تا) ۱۲) پ ز يارى كراوه. ئەوه نەچى وانەبينت.

لولولای، ناویك فەرمانبروای ئاشورمەكان بووه. بە ناومكەیدا وا دەرئەكەوی ئە (لومو) كان بووینت.

ئە دواي لاواز بونی فیرعەونەکانی میسر دەورو بەری سالی (۱۷۶۰) پ زیاخود بە پی ی و تاری) پروفیسۆر سپایزار) ی رۆژەلات ناسی سالی (۱۷۴۶) پ ز کوردەمکان (کاسی) یاخود بەوتە ی ئەکەدیەکان کاسۆ کە ئە شاخەکانی زاگروس بوون نزیك کرمانشان و بە کوردە رۆژ پەرستەکان ئاودار بوون. بە هاوکاری کوردە هاو رەگەزەکانی خۆیان (گوتی و لولۆ) و ئەژیر سەرکردایەتی) خاندیژ (یا) کاندیژ) ی سەرۆکی هۆزی کاسی دا بەسەر کلدانیەکاندا سەر ئەکەون و ئەو ناوچە یە ئەگر ئەدەست، بە هاوکاری هەرسێ هۆزە گەورەکە دەوتەتیک بەهیز پیک ئەهینن ئە بریتی دەوتەتی کلدەمکان (شومیرونەکاد) کە بە دەوتەتی (کادونیا) یا (کاردونیا) بەناویانک بووه. ماوی شەش سەدە ئەم دەوتەتە فەرمانبروایی کردوه ئە سالی (۱۷۴۶ تا سالی ۱۱۷۱) پ ز کە هیچ دەوتەتیک بەم پادەییە نەیتوانیوه ئە بابیل دا ئەوئەندە زۆر فەرمانبروایی بکات. پاش ئەوه دەوتەتی ئاشوور دووبارە سەری هەندایەووتوانی دەسلالت و هیز پەیدا بکاوتەوه و میسریەکان دەربەگەن. (بلوژی دوم) ئە ئەوی سەمیرامیس دەسلالتاری ئاشوور وەرئەگریتەوه و کاروباری دەوتەت ئەگریتەوه دەست بە هاوکاری) ناتوسا ی کچی. پاش ئەوی بلوز ئەمریت

(ناتوسا) ی کچی فەرمانبروایی ئاشور ئەگریتە دەست. پاش ئەمیش (بلتوز – بعلتوز –) ناویك ئە کەس و کاری ناتوسا ئەبیته فەرمانبروا ئە سالی (۱۲۸۰) پ ز بئەمانە ی بلتوز فەرمانبروای ئاشوور ئەگەن. ئەسەدی (۱۲) پ ز دا ئاداد نیزاری فەرمانبروای ئاشوور ئە پاشماوه کۆنینیە یەکدا نووسیویەتی) کە سوپای کاسی و گوتی و لولۆکانم تیک شکانوه و بەسەریاندا زال بووم). سالی (۱۲۸۰) سولامنازاری یەکەم فەرمانبروایی ئاشوریەکانی گرتوتە دەست و سوپایەکی بەهیزی ناراستە کردوتە رای نارارات و خانی گالبان – (دەورویری نەسیبەین) و ئەگەل گوتیەکاندا بەشەر هاتووه. خۆی ئە یادگاریکیدا ئەئی " گوتیەکان ئەم سەردەمەدا وەک ئەستیرەییەکی پرتنگدار بە ناسمانی ئەم دەورەوه ئەدەرمرشانوه وەک تەنبا بەهیزو توانا. بەلکو پیاووتی زەنگ و هرو فیلێ شەرو تیک دان ئازاوه بەناویانگ بوون بەرامبەری من یاخی بوون و خۆیان گرت و دۆژمنایەتی خۆیان درێژە پی دا " . ئە ئەنجامی ئەم شەرە سەختەدا ئاشوریەکان بەسەر گوتیەکاندا سەر ئەکەون و کارمساتیک دژاریان بەسەردا ئەهینن. وەک (سەلمانازار)

هاتن نووسراویان بۇ نووسی و دیاریان کرد یاخود هەر دوست کراویک خوی نووسین بووینت نه مان و مریان گیپراوه ته سهرزمانی (نازانی - عیلام) بهم شیویه خزمه تیکی زوریان به روزه لات ناس و میژوو نووسه کان و زانایانی ناساری کردوه . سالی (۱۱۸۴) پ ز زنجیری (یاپاش) دا بابل پیدا بوو له سهردهمی نهم پاشایه دا سالی (۱۱۷۱) پ ز له سهردهمی ههرمانبرموایی (ته گلانی نین) ی ناشووردا کورده کاسیه کان له نه نجامی روداویکی تا نیستا نه زانراودا ههرمانبرموایی (۶۰۰) سالهیی (کاردوین) ی خویان له دست نه دمن و بو شویی بنه رمتی خویان یانی ناوچهی نورستان زاگروس نه گهرینه وه . پاش نه وهی ماوی (۱۵۰) سال به سهر ههرمانبرموایی ته گلان نین ی ناشوردا تینه بی، ههر چه نده ههرمان برموایش بوون دوو چاری لاوازی و کهم هیزی نه بن تاکو سالی (۱۱۲۸) پ ز پالازاری یه کهم پیدا نه بیت سهر له نوی دستیک به ولاتی ناشووردا نه هینی و خویان به هیزی نه کن و له چند لاه پهل بلاو نه که نه وه . نه توانین بلینن جاریکی تر سهر له نوی دوله تی مردوی ناشووری زیندوو کردوه . له گه ن دانشتوانی (بابل - ماد - نونو) چند جاریک جهنگیوه پایته ختی له نه ینموا گواستوته وه شاری (کالاک)^{۱۲۰} . نهم ته گلان پالازاره ی باسمان کرد به یه کیکی له نازاترین و ناودارترین ههرمانبرموای ناشور نه ناسریت، بانگه وازی ههرمانبرموایی خوی به سهر ههموو ههرمانبرمواکانی جیهاندا بلاو کردوه لای بوژ ناوا (کومارن) ی داگیر کردوه که یه کیکی بوه له و یلایه تی روزه لاتیه کاننی شام و تا سهرچاوهی دیجله هاتوه . له نهمه نستانه وه تا دمریای بوژ ناوا (دمریای سپی داگیر کردوه له خوارموش تا که ناوی عهره ب هاتوه . گومان له وشدا نی یه که کوردهکاننی بوژ ناوایش باج دمریان بوون . له گه ن (نایری) یه کاندا به ناشتی ژیاوه و دوستایه تی له گه ندا کردوون ومک پاگوزین نه نیئت له راستیدا دوستایه تی بهقتاری بریانه ی ته گلان پالازار له گه ن نایریه کاندا زور چاک بووه . نهم هه لکردن و به ناشتی پیکه وه ژیاوه ته گلان پالازار به پیچه وانه ی ههرمانبرموایی تری ناشوور بووه . ومک دمرنه که وی نهم شیوه گوراکاریه له گه ن نایریه کاندا ته نها بو ره خساندننی هه نیک

^{۱۲۰} له تهورات دا وشه ی (کالم) هاتوه . ههروما له به شی جهنمه می به یکه کاندا (حلم)

بوه بۇ ئەۋىى ئە فرسەتتىكىدا دەستىيان بەسەردا بگىرىت. ئەم پاشا بەدەسەلاتە ھەموو
 سەرکەوتنەكەنى خۇى ئە تابلۇئەكدا تۆمار كىردو، ئەنۋوسى " منم تەككلات پالازار
 ھەرمانېرەۋاى بەدەسەلات و سەرۋىكى سوپاى كەس بەسەردا سەرئەكەوتو، ھەرمانېرەۋاى
 ھەر چوار گۆشى جىھان. سەردارى ھەموو سەردارمگان، خواۋەندا ھەموو خواۋەندەمگان شای
 ھەموو شاھان، سەردارى بەدەسەلات و داگىر كەرى گەورە، منم ومكو لافاۋ ھەموو ولاتىەك
 داگىر ئەكەم و بەسەرىئاندا سەر ئەكەوم ئە ساىەى خواۋە ھاۋ دەست و ھاۋرېم نىبە ئە
 ھەرمانېرەۋاىانى ئاشووردا. ھەموو دوژمەننى ئاشوور ئەخەمە (ژىر دەسەلاتى خۇمەوہ " ئە
 سالى (۱۱۱۸) پ ز بەخت نەسرى يەكەم (ئابوكوت نەزىر) ھەرمانېرەۋاى كىدان ئە
 زنجىرەى پاشاكەنى بابل پەيدا بوو. ھەندى ئە مېژوو ئوسان (ئاسوردا نىل) یشى پى
 ئەئىن. ئەم ھەرمانېرەۋاىەى بابل تا كەنارى دەرىاى سپى ناۋەراستى داگىر كىردو.
 پەيكەرى مەردۇخ كە (۷۰) سال پىشتەر ئە ئەيەن عىلامەكەنەۋە براپوہ شارى شوش،
 سەندىەۋە و گەراندىەۋە شارى بابل ئە سەروى رۇژەلاتى عەرەبىستانىشەۋەمكەندەمگان
 ھىرش ئەبەن زۆرىەى شارو رىكانىيان كاول كىردو. وازىيان ئە تالان و بىرۋو كاولكارى
 ئەھىناۋە تا (بابل) يان لاۋاز كىردو. ئەم بى ھىزى و بى دەسەلاتىەى بابل بوہ ھۇى خۇ
 گرتن و بەھىزى و دەسەلاتى (ئاشور) تا كو سەدەى ئۆھەم يانى (۹۰۰) پ ز پىاۋىكى
 بەھىز و تۋانا پەيدا بوو بە ناۋى (ئاسور نازىرپال) زۆر بە ئاشور و ئى ھاتوۋىيەۋە
 تۋانى سەر ئە ئوۋى بىرەۋەداتەۋە دەۋەتەى ئاشور و گەشەى پى بەدات. ئە سالى (۸۸۵) پ ز
 ھىرشى كىردۆتە سەر ئەرمەنستان و داگىر كىردو و ھەرمانېرەۋاگەيەنى زنجىر كىردو و
 ھىناۋىتە (ئارىل) و پىنىستەكەى گورىۋە و بە دىۋارى قەلاكەدا ھەنى واسىۋە " چوار
 چار ئەگەل كوردەمكەنى زاگروس بە شەر ھاتوہ جارى يەكەم سالى (۸۸۴) پ ز سوپاىەكى
 ھىناۋەتە سەر خاكى (ئوئۇ) بەسەر كىردايتەى (ئورنادادى بابل ئىرەدا بۇمان
 دەرنەكەۋى ئەم كاتەدا ئوئۇكان ژىر دەستەى بابلىيەكان بوون. جارىكى تر ئە)

" پىست گورىۋىن : - ئە كۇندا ئەنۋو پاشاياندا بەتايىبەتى باۋ بوہ كە رىق و كىنەيان سەبەرەت كەسى
 بوۋى گرتوۋىانە و بۇ ئەشكە نەجەى زۆرو ئە تۋانا بەدەر پىستى لەشىان چەشنى پىستى ھەيۋان
 گورىۋىۋە و پىريان كىردو ئە (كا) و بۇ عىبەرتى خەلك ماۋىك بە دىۋارى قەلايا ئە شۋىنىكى بەرز دايان
 نلوہ. (وەرگىز)

دەریەئەبازیان» وە سوپای ئاشوور دیتە خاکی (لؤلؤ) و چەند شارێک داگیر ئەکەن مەلەبەندی لؤلؤکان ئەم کاتەدا شاری (زیمیری ئیمری) بوو، داگیریان کردووە (و ئامیخا ی فەرمانڕەوای لؤلؤ پەنا دەباتە بەر کۆنستانەکان و با دەکات. ئامیخا و چەند کەس لە سەردارانێ سوپاکە یەنا ئەبەنە بەر قەلای (نەیسیر - کینبا) پیرمەگرونی (و لەوێدا سەنگەر بەندی ئەکەن. سوپای ئاشوور لە ژێر چاودێری شازادە سەئانازاری کورێ ئاسورنایریال) هێرش ئەکەنە سەریان بەلام ئەم هێرشە بێ ئە نجام بوو، ئەیانئەوانیووە زەفەر بە کوردەمگان بەرن و لە ئە نجامدا پەیمانی ناشتی ئەبەستن^{۱۳۳} فەرمانڕەوایانی ئاشوور دیواریکی سەرکەوتن دروست ئەکات و چۆنیەتی بوداوەکە ئەنووسێ چیرۆکی خوێن بێژی و دل رەقی ئەم کابرایە ئە میژوودا بەناوبانگە پایتەختی ئاشووری ئە ئەینەواوە گواستۆتەووە بۆ (کالاخ) و ماوەی (۲۵) ساڵ فەرمانڕەوایی کردوو. ئە دەوروەری سالی (۸۶۰) پ ز پاش فەرمانڕەوایی ئاشووری گرتۆتە دەست و (کلدان و بابل) یشی خستۆتە ژێر دەسەلاتی خوێنەووە (نبی یونس) ئە سەردەمی ئەم فەرمانڕەوایەدا بوو ئە شاری ئەینەوا. جولهکانە سوپایەکی گەورە هیناوتە سەر قەلەستین و ئەکاتی ئابلقە دانێ (بیت المقدس) - نۆر شەلیم - بریندار ئەکریت و سالی (۷۸۲) پ ز گەر هەریەو برینداریه ئەمریت^{۱۳۴}. سەئانازار جارێک روو کوردستان هاتوووە ئەم هەتەنیدا شەڕیکی بەرپا کردووە ئە یاداشتەکانی دا ناوی دوو ئەتەووی (پارسوا - نامادا) ی هیناوی ئەئیت " کۆمەڵی یەکەم ئە کۆنستانەکانی نیوان (زەهاب) و (دەبیاله) دا بوون کۆمەڵی دووم ئە نزیک و دەورو بەری ئەواندا ئەژین ". ئەم پاشایە سالی (۸۵۹) پ ز هێرشێ بردۆتە سەر زامونا^{۱۳۵} و تا نزیک شاخی (نیکدیم) و (نیکدی ئارا) داگیر کردووە^{۱۳۶}. سالی (۸۴۴) پ ز سوپای هیناوتە سەر ویلایەتی (نامری) یانی ناوچە ی پشدرۆ سەردەشتی ئیستا.

^{۱۳۳} را پۆرتیکی سیر نوئستر - میژووی ئاشوور ل ۸۸، ۸۹.

^{۱۳۴} بەرپا هەنلی ئە میژووی نووسان (سەئانازار) کەسی ئە پاش بەجی ئەماوە. بەلام ئە پاشماوەکانی ئەینەوا دا دەرنەکەوی کە (شەمش پامان ی سێ یەم کورێ ئەو بوو. پاش بواکی ئە سالی (۸۸۵) پ ز بۆتە فەرمانڕەوای ئاشوور و هەمەدانی داگیر کردووە و بەریەرکانی ی ئیترانیەکانی کردووە.

^{۱۳۵} دکتور سپایزار ئە کتێبەکەیدا ئەئیت مەلەبەندی زامونا (ئانراکری) بوو.

^{۱۳۶} ئەم دوو شاخە رەنگە تاسلوجە و گلەزەردە بیئا.

نیراوی ھەرمانرېمواي (يامری) که ناوی (مەردوخ) مۇدامیخ) بووه رایکردوه و په‌ناي
بردۆته بهر شاخ. (ناموری به واته ناوچهی پشدهرایه‌تی) یه.

سه‌دهی هه‌شته‌می پ ز سالی (۸۰۰) پ ز نهم سه‌لمانزاره به دستي ھەرمانرېمواي
نارارات (سازدۆنیس) نه‌شکی و ویلايه‌تی نۆنۆ ماومیه‌ک له‌ژێر دسه‌لاتی ساردۆنیس دا
نه‌مینیته‌وه. له‌ناومراستی سه‌دهی هه‌شته‌می پ ز دا ویلايه‌تی زامونا نه‌که‌ویته ژێر
چاودیزی (ناپلیا) ھەرمانرېمواي یاخی ناشوورموه. له‌ کۆتایی سه‌دهی هه‌شته‌مدا نهم
ویلايه‌ته به (نۆنۆم) له‌لایهن. ناشووریه‌کانه‌وه ناو براوه^{۱۱۶}. پاش سالی (۷۸۵) پ ز
سه‌لمانزاري سی یه‌م به دوا ھەرمانرېمواي به‌شی یه‌که‌می ناشوور نه‌زانری. به‌لام به‌پی ی
میژووی (یونان- ناشوور- کورد X ساردا ناپال) ی کۆری به دوا ھەرمانرېمواي به‌شی یه‌که‌م
نه‌ناسری که له سه‌رینکدا له‌گه‌ن که‌یقویادی کوردا خوی نه‌سووتینی. که‌یقویاد که
یونانیه‌کان به (ناریاس) ناوی نه‌به‌ن له سالی (۸۵۲) پ ز له نه‌سفه‌هان له دایک بووه.
له‌ باسه‌کائی پینشووماندا باسمان کرد که که‌یقویاد داگیر که‌ری نه‌ینه‌وا بوه. له‌ناو به‌ری
دوله‌تی ناشور کواکساری کۆری ھه‌رییه‌زیماد بووه

^{۱۱۶} میژووی ناشوور ل ۲۴۵ نووستیر.

زنجیره‌ی دوومه‌سی

فهرمان‌روایی ناشوور

له سالی (۷۵۴) پ ز زنجیره‌ی به‌شی دوومی فهرمان‌رواگانی ناشور له (ته‌گلات پالازار) ی دوومه‌ده دست پی نه‌کات^{۱۳۷} ماومی (۱۵) سال به شهرشور و پهل بلاو کردنه‌وه خه‌ریک بووه کلدانیه‌کان و بابلی خستوتوژیر دمه‌لاتی خوویه‌وه. شاری دیمه‌شق و ولاتی سووریای به ته‌واوی داگیر کرده له‌گه‌ن مادمکانیشدا به‌شهر هاتووه. نزیکه‌ی (۶۰) هزار که‌سی به‌دیل گرتوه و له‌گه‌ن دسکه‌وتیکی زوری تالانی بردویه‌تیه‌وه شاری کالاخ ی پایته‌ختی. هه‌ندی له شارمکانی ولاتی مادی داگیر کرده. یه‌کینک له‌سهرداره سه‌ریازیه‌گانی نهم فهرمان‌روایه تا چپای دماوند رۆیشته‌وه، رای وابوه نیت نهم شوینه نمو په‌ری دنیا‌یه. نهم ته‌گلات پالازاره کوری گه‌وره‌ی (بله‌زیسی) کلدانیه له داگیر که‌رانی نه‌ینه‌وایه به هاوکار له‌گه‌ن که‌ی‌قویاد دا. سالی (۷۲۰) پ ز کوری نهم داگیر که‌ره ناوداره) سه‌مانازاری چوارم (بوته فهرمان‌روای ناشوور^{۱۳۸} سالی (۷۲۵) پ ز یانی سالی پینجه‌سی فهرمان‌روایی هیرشی کردوته سه‌را شومیرون - سومار) ی مه‌ل‌بندی له‌دنیا دمرنه‌چی. سوپاکه‌ی (سارگونی سی‌یهم) به فهرمان‌روا هه‌ننه‌بژین. که فهرمانده‌ی گشتی سوپاکه بووه. نهم سارگونه‌ی دوم کوری بله‌زیس بووه. مامه‌ی سه‌مانازاری مردوو بووه، هه‌ندی له میژوو ناسه‌کان به‌ه‌له (سارگونی دوم) ناو نه‌یهن^{۱۳۹}، پاش سی سال نابلوقه‌دان و سه‌رامو گه‌رامو برسیه‌تی و دمری سه‌ری نهم فهرمان‌روا تازه توانی (شومیرون - سومار) داگیر بکات و (هوشع) ی سهرداری جوله‌که‌کان به‌دیل بگری. جوله‌که‌گانی (بنی اسرائیل) ی کوچ پی کرده به‌رمو (کالاخ) و دموور به‌ری (خاپور و شارمکانی مادو سالی (۷۲۲) پ ز له‌م شوینانه‌دا جیگیر بوون(۴).

(سارگون) دو جار له‌گه‌ن مادمکانی سه‌رووی رۆژه‌لاتی ناشور یانی کوردمکانی نارارات شهر ی کرده له جاری یه‌که‌مدا سه‌رۆکی کوردمکان (دخو - دیاکو - دیاناکو) ی ناو

^{۱۳۷} پیرینا له لاپه‌ره (۳۲) دا به چوارم و له لاپه‌ره (۴۹) دا به سینه‌م ناوی نه‌بات.

هه‌ندی له میژوو ناسه‌کان به‌ه‌له به پینجه‌م ناوی نه‌یهن.

^{۱۳۸} پیرینا لاپه‌ره ۳۷، ۴۹، ۶۰

^{۱۳۹} کتیبی دوم ملوک فه‌سلی ۱۷، ۱۸. پیرینا، نیرانی کونا (ملل قدیمه مشرق).

بۈۈن. فېردەموسى (غو - دنو) ى ناۋ بېردوۋە بەدىل گىرتوۋە رومو شام ناردوۋىيەتى سالى (۷۱۵) پ ز (۴۸۲۰) كەس لە ناۋ داران و پىياۋماقۇلانى كوردى رومو شام راگوۋىزاۋە. جارى دومە ھىرشى ھىناۋەتتە سەر خاكى كوردستان و كوردەمكەنى خستوتتە ژۇر چاۋدېزى خۇيەۋە سالى (۷۱۱) پ ز (۴۵) كەسى لە سەرداران و سەزۇك ھۇزەمكەنى كورد چوونەتتە دەربارى سارگۇن و بە خاۋەمىدى خۇيانىيان دانائە. بېريارىان داۋە كە باج دەروملە كە چى ناشور بن و چى تر سەر بۇ فەرمانرەۋايانى ماد دانەنەۋىنن. (ھەمبائىگاس) ى فەرماندارى شارى شوش كە لە ژۇر سايدى سارگۇندا ئەزىيا ئى ى ھەلگە رايەۋە بە نىيازى سەربە خۇيى، سارگۇن ئەم ھەلۋىستە (ھەمبائىگاس) شىت گېر بوۋ، ھىرشى كىردنە سەرۋ جارىكى تر گە راندنەۋە ژۇر دەسلالتى خۇي. ھىرش و پەلامار دانى ئەم كابرايە بۇ سەر فەرماندارەمكەنى دەورو بەرى بەردەۋام بوۋ. دۇستى بۇ خۇي نەھىشتەۋە. ھەۋلى دوست كىردنى قەلەيەكدا ئە (۱۵) كىلومەترى (نەينەۋا) لە كە نارى رويارىكى بېچوۋكدا بە ناۋى خۇيەۋە (دەرسارىگۇنى) دوست كىرد. سالى (۷۰۶) پ ز ھەموو دەريار و سەرداران دەست و پىۋەندى خەزىنەى بېردە قەلاكە. پاش سائىك پىشودان ئە قەلاكە پاش كوژرانى سارگۇن (سە نەھرىپ) ى كورى ئەلەيەن باۋكەيەۋە كرابوۋە فەرماندارى بابىل. گە رايەۋە ۋلاتى ناشورى فەرمانرەۋاى كىرد سالى (۷۰۵) پ ز. سە نەھرىپ بە پىچەۋانەى باۋكەيەۋە دەستى كىرد بە دوست كىردنەۋە و رازاندنەۋەى شارى نەينەۋا، دىۋارىكى بە دەۋرى شاردا دوست كىرد و ئە پىشتى دىۋارەكەيشەۋە خەندەھىنكى پان و ھولى ئى دا بۇ پاراستنى شار. مېژوو ناسەكان ئەئىن ئەم دىۋارە (۲۰) فرسەخ ماۋەى بوۋە، پانتايى دىۋارەكە (۱۶) مەترۋ بەرزابى (۵۰) مەتر بوۋە. گەئى كۇشك و تەلارۋ باخى تىا رازاندۇتەۋە. لەبىرىتى كۇشكە كۈنەكەى سەرۋىبار كۇشكىكى تازەۋ فراۋانى دوست كىرد كە ماۋەى (۲۰) ھەزار گەزى چۈر گۇشە بوۋە. لە كىتتىى ھۇزەمكەنى رۇژھەلات ل (۱۵۲) دا چاپى دومە ھاتوۋە " سە نەھرىپ لەگەل پاشاى (كاردۇنيا) كە كىلدانئەكانىشى ئەژۇر دەستا بوۋە شەرىكى سەختى كىردەۋە بە سەرياندا سەركەتوۋە. دىسانەۋە ھىرشى كىردۇتتە سەر بابىل و داگېرى كىردۇتەۋە و دانىشتوانەكەى بە دىلى لەگەل خۇيدا بىردوۋە.

لەۋمو پىش باسەمان كىرد كە دەۋلەتى كاردۇنيا لەسەردەمى (تەگلات ئىن) شاھەنشاي بابىل و ناشور لە ناۋ چوۋە، كوردەمكەنى كاس گە رانەۋە بۇ زاگروس. لىرەدا بۇمان دەم ئەكەۋى كە جارىكى تر (كوردەكان) دەۋلەتى (كاردۇنيا) يان زىندوۋ كىردۇتەۋە. پاش گە رانەۋەى سە نەھرىپ ئە بابەۋە بۇ ناشور دىسانەۋە دەۋلەتى كاردۇنيا بابىل داگېر

نه‌که‌نوه^{۱۳۲}، داگیر کردن و پهل بلاؤ کرده‌نومی نهم پیاوه له میسری خواروو سوریاو بابل و عیلام به‌ناوبانگه. سرداران و پیاو ماقولانی عیلام (کرۆز ناخونتا) به پاشایه‌تی عیلام هه‌لنه‌بژین. کاتی سه‌نحاریب هیزش ده‌باته‌سەر عیلامه‌کان – ناتوانی به‌رگری نهم هیزشه‌بکات و له‌ترسا هه‌لدیت و خۆی له‌کوێستانه‌کاندا هه‌شار نه‌دات. نهم هه‌لئوسه‌ترسنۆکانه‌ی (گدۆرناختنا) کار ده‌کاته‌سەر دانیش‌توانی عیلام و بقیان هه‌لده‌ستینی. بۆیه هیزش ده‌بهنه‌سه‌ری نه‌یگرن و له‌سالی (۶۹۲) پ ز ده‌میکۆژن و ناومان مینانو) له‌شونی دانه‌نین. نهم سه‌رکرده‌تازه‌یه‌ی عیلام پیاویکی نازاو به‌سه‌لیقه‌بووه ده‌ستی هیناوه‌به‌سوپای عیلامدا و به‌هیز و ده‌سته‌لاتی کرده. هاو په‌یمانیکی دۆستایه‌تی و سوپایی له‌گه‌ژ بابلیه‌کاندا به‌سه‌ت دژی ناشوریه‌کان (نارساهادون) ی‌کۆره یچووکی سه‌نحاریب سالی (۶۸۱) پ ز^{۱۳۳} ده‌بینه‌فه‌رمان‌ه‌وای ناشور. نهم سه‌رده‌مه‌دا میسریه‌کان هه‌ولتی بزگاری نه‌دن. ناشکرای سه‌ر پینچی فه‌رمان‌داریه‌ ناشوریه‌کان بلاؤنه‌که‌نوه‌نیرمه‌دا (عیلامه‌کان) یش سوود نهم سه‌ر پینچیه‌ومرنه‌گرن. (خومبان کالداش) ی دوومه‌فه‌رمان‌ه‌وای شوش سالی (۶۷۴) پ ز ده‌ستی به‌سه‌ر بابلدا گرتوه‌تا شاری (سیپ بارای داگیر کرده، له‌گه‌ژ خۆیدا هه‌رچی ده‌سکه‌وتی نه‌خه‌ینه‌بوویت برده‌ووتیه‌وه‌بۆ شاری) شوش. پاش مامه‌یه‌ک نه‌میش نه‌مریت و "نورتاگو" ده‌بینه‌فه‌رمان‌ه‌وای عیلام. (تارسا هادون) له‌سالی (۶۷۱) پ ز والاتی میسر داگیر نه‌کات، خۆیشی ناو نه‌تی. فه‌رمان‌ه‌وای فه‌رمان‌ه‌وکانی میسر) و له‌نیوان (۲۰) پاشادا دا به‌شی نه‌کات نه‌وانیش مل که‌چی نه‌بن. نهم (تارساهادون) ه‌ده‌سته‌تی ناشوری گه‌یاندۆته‌نه‌وپه‌ری ده‌سه‌لات و هیز، جگه‌له‌ده‌سته‌تی عیلام ده‌سته‌تی نه‌بووه‌له‌رۆژئاوای ناسیادا له‌ژێر سایه‌ی ناشوردا نه‌بوو‌بیت. نهم سه‌رده‌مه‌دا گشت فه‌رمان‌ه‌وایانی ولاتی نیران ده‌سه‌ت نیای ولاتی ناشور بوون. پاش نه‌وه‌ی له‌ژێر ده‌سه‌لاتی ناشور دهرچوون بونه‌ته‌ژێر ده‌سته‌ی ده‌سته‌تی (ماد)، یانی فه‌رمان‌ه‌وایانی هاخامه‌نشینه‌کانیش ده‌سه‌ت نیای مادمه‌کان بوون^{۱۳۴}. (نورتاگو)ی فه‌رمان‌ه‌وای عیلام به‌ناچاری په‌یوه‌ندی دۆستایه‌تی

^{۱۳۲} (له‌به‌شی ۱۸، ۱۹ کتیبی دوومه‌ملوک) و کتیبی دووم میزوی ایام مشرق قلدیم – به‌شی ۲۲ چاپی دوهم، ۴۴، ۱۲۶، ۱۵۲، ۲۹۰، ۲۱۲) دا به‌دریزی باس ژبانی سه‌نحاریب نه‌کات.

^{۱۳۳} پیرینا له‌لاپه‌ره ۳۹ تا ۴۹ ی نهم باسه‌دا سالی (۶۷۴) پ ز نووسیه.

^{۱۳۴} پیرینا لاپه‌ره (۶۰)

له گه ن' ناشوور به ستووه به لام هيندى پي ناچي له دنيا دمرنه چي براكه ي (تيمومان) بوته جيگري . نه ميس سالي (٦٥٩) پ ز له شهريكي گهوردا كه به شهري (تولىز) به نوايانگه له گه ن' ناشووريه كاندا بريندار نه بيت و نه گري . له پاشدا سرى نه برن و كه لله سره كه ي نه به نه وه شاري نهينه اوو به سره نيزمكه وه به يه كيك له دروازمكاني شادا هه نى نه واسن ^{١٣٣} . پاش كوژراني (نورتاگو) كوره گهورمكه ي (خومبان نايگاش) له لايه ن فه رمانبرو اي ناشوورم وه دمكرتته فه رمانداري عيلام . پاش نه وه ي (نارسا هادون) پير نه بيت و كه لكى فه رمانبرو اي لى نه برت نه چيته شاري بابل و فه رمانبرو اي نه داته دسته ناشور پانپيال ي كوري كه به دوا دسه لاتداري ناشوريه كان نه زميرى له ميزوودا . ناشورپانپيال سالي (٦٦٨) پ ز دسه لاتداريه تى ولاتى ناشوور له باوكى و مرنه گري سالي (٦٤٥) پ ز هيرشى كردوته سر عيلام و دستى به سرا گرتوون . (خومبان نايگاش) و تام مارتوي پا نه كهن و پاش هه و ن' گه پانكي زور هه ردووكيان نه گرن و نه يانبه سن به دواي عه ربانه ي نه سپى يوه تانه مرن . دهولته ي عيلام بهم داگير كردنه به ته واوي تيك نه شكى و بو هه ميسه يى له لا په رمكاني بوژگاردا نوايان نه سرپته وه له كوشكه كه ي ناشورپانپيال دا به نيگار شيوى داگير كردنى شاري شوش هه لكه تراوه كه چون ديله كانيان به زيندوويى پيست كه ند كروه . هه ر به زيندوويى چاو و نينوكيان ده ره ينانون و له پاشدا گونچكه و ريشيان بريون . ناشورپانپيال جگه نه وه ي كو تايى به دهولته ي عيلام هيناهه چه ندين شونى ترى داگير كروه . دستى له جوانكردن و رازاندموى شاري نهينه وا هه ن' نه گرتوه كوشكه كه ي سه نه عاريسى تازه كردوته وه چه ندين ته لارى ترى تيا دروست كردو نووسينه كانى سه ردمى (سارگونى يه كه م) كه له په رستگاي ناروخ دا جى مابوو هه موو نه خشه كانى تازمكروه . هه رچى تابلوى ترى ناشوريه كان هه بوو تازه ي كروه . ناشورپانپيال - كتتيغانه يه كى گهورى له كوشكه كه ي (سه نه عاريب) دا دروست كرد . كه زياتر له سه د مه تر پان بووه . نه و نووسينه انه ي له سه ر خسته كان نووسراون نزيكه ي (٥٠٠) به رگ كتتيى نه مرؤ نه ين به مرجينك هه ر به رگينك (٥٠٠) په ره بيت . پاش (ناشورپانپيال X ساراكوس) ي كورى بوته جى نشينى . منداليكى تازه پيگه يشتوو بوه . هيشتا چاو و گو ي به جيهانى شه ردا نه كرابوه و كه وته به ر هيرش و په لامارى (كواكسار) فه رمانبرو اي ماد .

^{١٣٣} ملل قديمه مشرق ل (١٥٥) چاپى دوم . پيرينال ٤٠ .

فهرمان‌روایی

تازمی کلدانی‌هاکان

(تا پی‌یولاسار) ی فهرمان‌روای بابل که له لایهن دموئه‌تی ناشوورموه دانرابوو له سالی (۶۲۶) پ ز دست به‌سەر ته‌خت و تاج و فهرمان‌رواییدا نه‌گریته. فهرمان‌روای به دسه‌لات خامن هیزی (ماد X کواکسار) له سالی (۶۲۲) پ ز ولاتی مادی گه‌یاندوته نهو په‌ری هیزو توانا و دسه‌لات نه‌م پاشایه په‌یمانیکی ناشتی و دوستایه‌تی له‌گه‌ل (ناپی‌یولاسار) ی کلدانیدا نه‌به‌ستو (و نامس تس) ی کچی نه‌دا به (نابولد نزر) به‌خت نه‌سر) ی کوری. هه‌ردوو سوپای ماد و کلدانی سالی (۶۰۹) پ ز وو نه‌که‌نه ولاتی ناشوورو پاش سی سان شه‌رو نابله‌وه‌دانه له سالی (۶۰۶) پ ز دا شاری نه‌ینه‌وا داگیرو ویران نه‌که‌ن پاش نه‌وو (ساراکوس) ی کوری ناشورپانیبال ی ناشووری نه‌زانی تازمه‌کار له‌کار ترازاه و سوپای دوژمن نه‌ینه‌وای کاو نکرده نه‌میش به‌خوی و دارو دستمو خاو و خیزانه‌وه ناگری به‌ردایه‌هه‌لاکه و هه‌موویانی تیا سوتاو کوتایی به‌شهر هات. داگیر که‌رانی ولاتی ناشوور خاکه‌که‌ی به‌م شینوبیه له نیوان خویاندا به‌ش نه‌که‌ن : به‌شی روزه‌لات و سه‌رووی دیجله به‌ر مادمه‌کان نه‌که‌ویت نه‌وی تری نه‌مینیتهموه بۆ کلدانی‌هاکان.) ناپی‌یولار) ی کلدانی نیوان دیجله و هورات و هه‌موو ویلایه‌ته‌که‌انی ده‌ورو به‌ری داگیر نه‌کات فهرمان‌روایانی (فینیقی و سووریا) نه‌خاته ژیر دستت خوی، گوره‌که‌ی به سوپایه‌که‌وه نه‌نیریتته نه‌و ناوچانه بۆ سه‌ندنی باج و دست به‌سه‌را گرتنی کوشک و ته‌لارمه‌کانی بابل به‌لام له‌به‌ر پیری و ته‌مه‌ن درژی نه‌یتوانیوه هه‌موو کارمه‌کانی به نه‌نجام بگه‌ینی له سالی (۶۰۴) پ ز له دنیا ده‌رچوهه. باوکی (تابوه که‌دنه‌زری) دوهم زاوی (کواکساری مادی) نه‌بیته فهرمان‌روای بابل. له کاتی مردنی باوکیدا له‌گه‌ل (نه‌خانو) ی فهرمان‌روای میسردا نه‌بیته شه‌ریان و له‌نزیک هورات تیکی نه‌شکینی و به‌سه‌ریدا زال نه‌بیته. نیت به‌ په‌له نه‌گه‌ریتهموه شاری بابل و کاروباری دموئه‌تی کلدانی نه‌گریته نه‌ستو^{۱۱۱}. نازیاه‌تی نه‌م پیاوه وه‌ک داگیرکردنی ولاتان و سه‌رکوت کردنی هۆزمه‌کان و ویران کردنی (بیت المقدس) و پاگیوزانی جوله‌که‌کان له سالی (۵۹۷) پ ز له

^{۱۱۱} دانیال پینفه‌مه‌ر هاوچه‌رخه نه‌م فهرمان‌روایه بووه.

کاره میژووییه‌گانی نه‌میرریت. نهم شاهه‌نشایه له ناسیادا به داگیر کهر ناوی دم‌کردبووه، یونانیه‌گان نه‌لین. (تابوکهدنه‌زمر) به هیزو توانای سوپاکه‌ی توانیویه‌تی نه‌ورپا داگیر بکات و تاومکو (هرکول) یانی (جبل‌گارق) بؤیشتووه. هه‌ندی سرچاموی میژوویی نه‌لینت) به‌خت نه‌سر - تابوکهدنه‌زمر) - فه‌رمانده‌ی سوپاکه‌ی به‌همه‌ن بووه، یاخود نه‌لین فه‌رمانده‌ی سوپای که‌یقویاد^{۱۳۵} بووه. له‌وه نه‌چی (کورده‌زمر) به (گۆدمز) تیگه‌یشین. چونکه (میژووی ته‌به‌ری) چاپی لیندن به‌رگی دووم ل ۶۴۹ و سرجان ملکم به‌رگی یه‌که‌م ل ۲۵، ۲۶، ۱۰۵. گۆدمز به‌کورد نه‌زمر ناو نه‌به‌ن یانی کوری کورد نه‌زمر^{۱۳۶} جگه له‌وه‌ی بابل یه‌کێک بووه له شاره هه‌ره ناودارمکانی جیهان به‌خت نه‌سر به په‌ره‌پندان و ناوهدان کردنه‌وه‌ی ولاتی کلده‌وه غۆی خه‌ریک کردووه. بابل به‌سه‌ر هه‌ردوو به‌ری فوراتدا به‌ش بووه دیوارنکی چوارگۆشه‌یی که درێژی (۶۰ کیلومه‌تریوه. درێژی هه‌ر لایه‌کی (۱۵) کم بوه به چوار دهوری شاردا کیشراوه دهوری دیوارمکه‌ش به خه‌نه‌کیکی هوون و پان دهوره دراوه که‌س توانای چوونه سه‌ر دیوارمکه‌ی نه‌بووه، له‌وه گله‌ی له خه‌نده‌مه‌ه دهریان داوه له‌گه‌ن قهر تیگه‌لیان کردوه و خشتیان پی‌ دروست کردوه و دیوارمکه‌یان پی‌ هه‌نچنیوه. به‌رزایی دیوارمکه‌ (۹۵) مه‌تر بووه. پانتاییه‌که‌ی (۲۵) مه‌تر بووه. دوو عه‌ره‌بانه به ناسانی به‌سه‌ریا هاتوچۆی کردوه. نهم دیواره (۲۵۰) بورجی له‌سه‌ر دروستکراوه هه‌ر دوو بورج به‌یه‌که‌وه دروست کراون^{۱۳۷}. شاری بابل (۱۰۰) دهورامی گه‌وره‌ی تیا بووه هه‌مووی له (برونز) دروست کراوه رۆباری فورات به ناوهرستی شارمکه‌دا بؤیشتووه. چهند سه‌دینکی گه‌وره‌ی به‌خشت لی دروست کراوه، پردینکی گه‌وره‌یان له‌سه‌ر رۆوباری فورات دروست کردوه. له‌داری گه‌وره‌ی چوار پالۆ.

^{۱۳۵} ابن خلکان له (العبد) داو مه‌سعودی له مروج الذهب دا واین آیه‌ر له تاریخ‌الکامل وتاریخی سیستان ل ۳۴ و هتد.

^{۱۳۶} دهرباری ژبانی به‌خت نه‌سر له کتییی دووم ملوک فه‌سلی سی (۲۴، ۲۵) به درێژی باسکراوه.
^{۱۳۷} وک باسامتکه‌ دیواری. ناوبراو له سه‌رده‌می (شامسی‌ای فه‌رمانه‌روای بابل دا به (۷۰) هه‌زار مه‌تر دهوره دراوه پانتاییه‌که‌ی (۶) عه‌ره‌بانای په‌له‌وی بووه. (مل قدیمه مشرق ل ۱۲).

ههموو شهونك سه قضي نهم پردهيان بهرز كردوتهوه و به بوژ دايان داومتهوه. ياني
 به شهو هاتو چؤي نه مبهرو نه مبهري فورات نه بووه. باغ و بيستان و ميوهي زور له شارد
 بووه. نه كاتي نابيلووقه داني شار نه لايهن دوژمنهوه به شي دانيشتواني شاري كردووه.
 كوشكي فهرمانبرو اي شار لاي چه پي فوراتهوه بوون. به خت نه سر له دست نووسيني خويدا
 نه نيت : " له بهر نهوهي مهردوخ خوي منه، مني به فهرمانبرو اي گهياندهوه، منيش زور
 به نومل و كوشش توانيم دست بكم به دوستكردي شارو نومدان كردنهوهي بابل. ومك
 گينه ي چاومكانم پاريزگاري نه كم. توانيم كوشكي تيا دوست بكم كه جيگاي سر
 سورماني ههموو خهكي نهم دنيايه بيت. مه نبندي فهرمانبرو اييم برده بابل نهو
 كوشكهم له سر سه كويه دوست كرد. كه وتوته كه ناري فوراتهوه. شاركه ي باوكم
 ناپوپولاسار) كوشكه كي نه خشت دوست كراوه به لام به هوي لافاوي گه وري فوراتهوه
 نهم كوشكه نه بنه رتهوه تيك چووه، توانيم كه لاومكاني پاك بكمهوه و گه يشتمه
 بنه رت و كه ناري فورات نهو كاته به ريه ستيني به رزم نه خشت و گل و قير دوست كرد.
 نهم به ستم ومكو به رزي چيايه ك دوست كردوه نهو كاته كوشك و ته لارمكانيم له سر
 دوست كرد^{۱۲۸}. نه نزيك كوشكه كهو. نه كه ناري بووياري فوراتدا باخچه هه نواسراومكاني
 دوست كرد. نه نين شازني كورد (نامي تس) دلي به ولاتي گهرم دانه نه هات. (به خت
 نه سرا)^{۱۲۸} نه سر ناستي ولاتي كوردان نهو باخچه يي پازاندهوه ته نها به جي هيناني
 نارمزوي شازن به خت نه سر له سالي (۵۶۱) پ ز نه دنيا درچووه. په رسگاي مهردوخ) كه
 به گموره ترين په رسگاي بابل ناسراوه نه دوست كراومكانيه تي.

^{۱۲۸} ومك له باسه كالي پيشودا و تمان له لايهن (شمالي) به دوست كراوه. دياره به خت نه سر تازمي
 كرد بيتمهوه ومك كوشك و ته لارمكاني تر.

له‌ناو چوونى دمو له‌تى بابل

پاش له‌دنیا دمرچوونى (به‌خت نه‌سر) نه‌و که‌سانه‌ى فه‌رمانه‌رموایيان کرده، کارمکانیان نه‌وه‌نده گرنگ و بایه‌خدار نه‌بووه که جینگای باس و خواستی میژوو نووسان بىت چوارمىن جى نشینى (به‌خت نه‌سر) که له‌بنه‌ماله‌ى نه‌وان نه‌بووه. پیاویکی بارزگان بووه به‌ ناوى (نابونائید - نابو ناهید سالى) ۵۵۵) پ ز فه‌ورمانه‌روای بابلی و مرگرتوه و چند په‌رستگایه‌کی نه‌و شاره‌ى تازه کردۆتوهه. کورشی گه‌وره سالى (۵۳۸) پ ز هیزشى کردۆته سه‌ر بابل و به‌سه‌ر (نابونائید) زال بوه و به‌دیل گرتۆیه‌تى. شارى بابلیه‌ى وه‌ك شارى نه‌ینه‌وا کاول کرده و ولاتى کلدانى کرده به‌ به‌شیک له‌ئیران. نه‌وه به‌شیکى کورت بوو له‌ میژووی کلدان و ناشووور و عیلام که په‌یوه‌ندیان به‌ میژووی کورد و مادو پارسه‌وه بووه.

پینک هاتنی دموه‌تی ماد

جیاوازی له نیوان رای میژوو نووسه‌کاندا دمریاری پینک هاتنی دموه‌تی ماد زۆره. هه‌ندیکیان (ئاریاس) یانی که‌یقوباد به دامه‌زێنه‌ری دانه‌نێن و هه‌ندیکی تر(کواکسار). به‌شیکێ تری میژوو نووسان(دریا‌ناکو) وچه‌ندی تریان(دیوکس) به دامه‌زێنه‌ری نه‌ناسن. به‌لام نه‌ومی تاکو نیستا گه‌یشتۆته دستمان و زیاتر جینگای باومبه و زۆریه‌ی میژوو‌مکانی وکلا مل قدیمه‌ مشرق. میژوی هه‌ورامان، جاماسنامه، میژوی ناشوور، یونان، کوند) هه‌موویان دان به‌ودا نه‌نێن که(نینه‌ی فه‌رمانبره‌ی کلدان و ناشورله سه‌ده‌ی (۲۱) پ ز له‌گه‌ل دموه‌تی (ماد)دا به‌شهر هاتوه و به‌سه‌ریاندا زان بووه. لێره‌دا نه‌وممان بو دمرنه‌که‌وی که(۲۱) سه‌ده پینش زاین دموه‌تی ماد بوه و فه‌رمانبره‌ییان کردوه دموه‌تی ماد پینش له دایک بوونی(توس و دخو کواکسار و که‌یقوباد) هه‌بوه و خامونی ده‌سه‌لات و پادشای خۆی بووه. لێره‌دا گومان نامینی که دموه‌تی(ماد) زۆر پینش سه‌ده‌ی (۲۱) پ ز پینک هاتوه. له‌گه‌ل فه‌رمانبره‌ی کلدان و ناشور به‌شهر هاتوه و به‌سه‌ریا زان بوون. نه‌و پرسیماری خۆی نه‌سه‌ پینسی : نه‌ی کی یه دامه‌زێنه‌ری دموه‌تی ماد ؟ که‌ی نه‌م دموه‌ته پینک هاتوه ؟ نه‌گه‌ر توژنیک به وردی سه‌رنجیکێ سه‌رده‌می سارگۆن بدین نه‌پینن له‌سه‌رده‌می نه‌ودا یانی(۲۸۰۰) پ ز دموه‌تی ماد بوون. که‌وابوو ماده‌مکان پینش سه‌ده‌ی(۲۸) پ ز بوون و له ولاتی مادا جینگیر بوون. نه‌و نه‌چی نه‌و فه‌رمانبره‌ی ماده‌یانه‌ی که باسه‌مانکردن هه‌ر یه‌که‌یان به‌ دوری خۆی ده‌ستی له تازمه‌کردنه‌ومی دموه‌تی مادا بووینت. نه‌ومی گرنگه‌ نه‌ومیه بزانی به ته‌واوی کام یه‌ک له‌مانه به تازمه‌که‌رهمی دموه‌تی ماد نه‌ژمیری. له سه‌ده‌می فه‌رمانبره‌ی(ته‌گلات نین) فه‌رمانبره‌ی ناشوور سالی(۱۲۷۸) پ ز(توس یاتوسه) یاخود وک یونانیه‌کان نه‌نێن(دیوکس) فه‌رمانبره‌ی به‌شیک له ماده‌مکان بوو له ناوچه‌ی(به‌لخ) دا. باقی ماده‌مکانی ترو ولاتی ماد باج ده‌ری دموه‌تی ناشوور بوون. هه‌موو ولاتی عیلام و به‌شیک له پارسه‌کان و هه‌موو کورده‌مکانی زاگرووس و نارارات له ژێر چاودێری دموه‌تی ناشوردا بوون و باجیان داوه. به‌م شیویه ناتوانن بلێن نوسه تازمه‌که‌رهمی دموه‌تی ماده. به‌لام(دخویا) دگۆ(یا) دیاکو(سه‌روکی به‌شیک له کورده‌مکانی زاگرووس بووه له سه‌رده‌می سارگۆنی سێ یه‌م له سالی(۱۷۱۵) پ ز له‌گه‌ل ناشوریه‌کاندا شه‌ری کردوه و تینک شکاوه و به‌رمو(شام) دور

خراومه تهوه پاش دوور خستنه هوی هیچ دیاردهیه کی پیاوه تی له م کابراوه نه بوه تاومکو به تازه که رموی دموئه تی مادی. نه مینیته وه سر (کواکسار) و (که یقوباد) نه بیت یه کینک له م دوو سرداره تازه که رموی دموئه تی ماد بن (نابؤ پولاسار) ی فهرانبرموای بابل به هاوکاری کواکسار هیزشیان کرده سر دموئه تی ناشوور و له ناویان برد. لیرمدا نه توانین بلینین پیش کواکساریش دموئه تی ماد خامن دهسلات و هیز بوه بویه بابلیه کان په یمانیان له گه لدا به ستوون و بروایان پی ی هه بووه بؤ له ناو بردنی ناشوور. نه مدهش له وه نه چی پاش رووخاندنی دموئه تی ناشوور سر له نوی دموئه تی ماد تازه کرابیته وه و برموی پی درایی. که وابوو ناتوانین کواکسار به تازه که رموی دابننن. چونکه پیش له م (فهریه رزی) باوکی پادشا بووه. به ویراست پاشایه تی و مرگرتوه بویه به تازه که رموه نه ژمیری. تنها که سینک که پیویسته تۆزیک به وردی سرنجی بدین به چاوی ژیریه وه لی ی بکۆنینه وه (که یقوباد) ه. که له چه ندین شوینه وار و میژوودا باس کراوه وه ک میژووی کورد و یونان و.. هتد. جی ی گومان نی یه (هیزدوت) نه لیت که یقوباد دامه زینه ری دموئه تی (کیان) ی یه که وابوو نه توانین بلینین پیش له وهی ماد مگان له رۆژه لاته وه به ره و ژووروی رۆژناوای نیران بین و له م شوینه هدا جی گیرین له سه رته اوه تا دمورو به ری سه دهی (۱) پ ز نه مانه به کۆمه ل ژیاون. هر کۆمه له ش خامنی سه رۆکیکی تاییه تی خۆی بووه. که به ناژهل داری و مهر و مالات به خییو کردنه وه خه ریک بوون. تا سه رته ای سه دهی (۲۱) پ ز هیچ دیاردهیه کی رامیاری و یه ک بوون له مانه وه دیار نی یه. چ له پیش سه رده می (پیش دادیه کانه وه) یانی (۲۳۴۱) پ ز و چ له دوی نه مانیشه وه تاومکو سه رده می (نینه ای فهرانبرموای کلنو ناشوور یانی سه دهی (۲۱) پ ز به لام کورد مگانی به شی نارارات (۲۷) سه ده پیش زابین یانی (۳۷۰۰) سال پ ز ده ستیان کرده به جولاندنه وهی سیاسی له گه ل (شومیرونه که د) و (عیلام) به گژ یه کدا چوون لیرمدا بؤمان دمرنه که موی که تاومکو له م کاته (ماد) کان به رمو رۆژ نه هاتوون. نه گه ر هاتبیتیشن خامنی فهرانبرموایی نه بوون. له وانیه له ژیر چاودیزی پیشدادیه کاندای بووین. یاخود به شیومی خینه کی ژیاون و جیا جیا سه رۆکی تاییه تی خۆیان هه بووه. (له م رایه له راستی یه وه تریکتره)، بویه که مچار له سه دهی (۲۱) پ ز ناوی (ماد) په ییدا بووه له سه دهی (۱۲) پ ز له ژیر فهرانبرموایی (توسه) له شاری به لئخ (دموئه تیکی بچووی مادی هه بووه که

باجی به ناشوریه‌کانش نه‌داوه. له سه‌دهی نۆهه‌می پینش زاینیدا بهره بهره ناوی ماد
 که‌وته ناو نووسینه‌کانی ناشورموه، وشه‌ی (ماد) دوو دلی و ترسی خسته دلیانه‌وه پاش
 له‌دنیا دهرچوونی (گرشاسب) ی فه‌رمانبره‌ی پینش‌ادیه‌کان سالی (۹۰۲) پ ز ورده ورده
 ناشوریه‌کان دستیان کرد به په‌لامار و هیرش بردنه سه‌ر ولاتی (مادوپارس) نه‌مانیش
 ناچار بوون که دموئه‌تیکی یه‌ک گرتووی به ده‌سه‌لات درّی ناشوریه‌کان پینک به‌ینن. وه‌کو
 باسمان کرد تا‌کو نیستاش ه‌ردوو نه‌ته‌وه‌ی مادوپارس به شیوه‌ی کومه‌لی گه‌رمو به‌ووک
 به جیاواز ه‌ر یه‌که‌یان له‌ژیر چاودیری سه‌رۆکیندا ژیاون. میژوو نووسی یونانی
 به‌ناویانگ (نه‌کترس یاس) ناوی فه‌رمانبره‌یانی مادی به‌م شیوه‌یه باس کردوه (ناریاس
 - که‌یقوباد). ۲- ناستی باراس ۳- ه‌شته‌ی پورش ۴- ماندوسس - ماندوشی که پیرینا
 له‌ل ۵۰ ی کتیسی ئیرانی کۆن (ماندوگس ی نووسیوه ۵- مه‌نچیک ۶- سوزار موسی ۷-
 نه‌سپادا) نه‌سپاداس (پیرینا نه‌سپه‌نداسی نووسیوه) ۸- نارتیکا (نارنیکاس) ۹-
 ناشکه‌ش (پیرینا نه‌ستیکاس ی نووسیوه ۱۰- ناریان - ناریانس ۱۱- نارمی - نارمیس
 ۱۲- نارتوز - نارتوس پیرینا نارتابوس ی نووسیوه ۱۳- پارسوه‌ند - پارسوناراس ۱۴-
 نارتین - نارتینیس ۱۵- نارزنگ. نه‌مانه زیاتر له (۵۰) سال به‌شیوه‌ی (ملوک‌الگو‌لف)
 ژیاون. ه‌روه‌ها (ه‌یردۆت) ناوی هۆزمکاتی (پارس) ی به‌م شیوه‌یه بردوه : ۱- پاسا
 کاردی ۲- مه‌رخ‌ی ماراخی ۳- ماسپییانی ۴- پانتالی ۵- دروزی ۶- ژرمه‌ن ۷- ساگارتی
 ۸- مه‌ردی (ماری) ۹- دروپیک ۱۰- داران.

تی‌بینی : - له ژماره یه‌که‌وه تا‌و‌کو حه‌وته‌م نه‌مانه هه‌موویان شاری دی‌نشین بوون
 له حه‌وته‌مه‌وه بۆ ده‌یه‌م هه‌موویان چادر نشین و کۆچەر بوون. کرشاسب کورێ ویش‌تاسب
 کورێ ته‌هاسب کورێ مه‌نجور کورێ فه‌رمیلوون. کورێ نه‌په‌تیان کورێ جه‌مشید دوا
 فه‌رمانبره‌ی پینش‌ادیه‌کان بووه. پاش له‌دنیا دهرچوونی نه‌م گرشاسبه دموئه‌تی مادو
 پارس بی سه‌رپه‌رشت و سه‌رگه‌ردان مانه‌وه که‌سینک شیای فه‌رمانبره‌ی بووینت له
 زنجیره‌ی پینش‌ادیه‌کاندا نه‌بووه ته‌نها (نه‌فراسیاب) نه‌بیت نه‌ویش له ولاتی (توران) دا
 بوو. به‌هۆی کرداری ناشیرین و به‌د خووبیه‌وه هۆزمکاتی (زابلستان و کابلستان) به
 فه‌رمانبره‌ی قایل نه‌بوون و نه‌فره‌تیان ئی کرد. ئیزه‌دا هۆزمکاتی مادوپارس
 ده‌سته‌وسان نه‌هه‌ستان بریاریان دا که یه‌ک بگره‌وه بۆ نه‌وه‌ی که‌یقوبادی کوردیان

هه ئێژارد به فهرمانهوه که پیاویکی زیرهک و نازا و ژیر و ئی هاتوو بوو. له ئه نجاسی ئهم
را په رینه شوێشگێرانه دا کۆتایی دهستی به دوا زنجیره ی پێشدادیه کان هات . لیرووه
زنجیره ی (که یانی) له سه ر به دهستی که یقوبادی کوردهوه دهستی پێ کرد. زۆربه ی میژوو
ناسه کان زنجیره ی (که یانی) به دووم به شی فهرمانهوه ی ئیرانی دانه نین ته بهر یه ک
گرتوویی و هاو په یمانیه تی مادو پارس. به لام له راستیدا زنجیره ی که یانی زنجیره یه کی
کوردی مادی یه که به درێژی باسی ئه که یین.

بەندى چوارەم

دەرمانى فەرمانرەوایانى ماد

فەرمانرەوایى كەيقوباد :

پاش ئەوى گرشاسب دنیای بەجى هیشت، ولاتى مادو و پارس بى سەرکرده و سەرپەرشتكار مایهوه. ماومیهك هیرش و پەلامارى يەك ئە دواى يەكى(سەلمانازارى) ناشورى و چاو بېرنه خاکی مادو پارس هانى ئەم دوو ئەتەوه گەورەییە دا كەمشوریکى خۇيان یغۇن و ئە ژیر سایهى سەردارىكى ژیر وکارامەدا يەك بگرنەوه. هەموو سەرکردوو سەردار و ریش سپى و پیاو ماقولانى(مادى گەوره و مادى بچووك) هەموو سەرۆك هۆزمەكاتى(پارس و گیل و خەزىر) ئە كویوونەوهیەكى فراوان و دوور و درنژدا كە گەئى بیروارى جیواوزى تیا هاتەكایهوه. ئە كۆتاییدا بە يەك دەنگ بېاریاندا كەيقوبادى كورد – كە یونانیەكان بە نارباس ناوى ئەبەن^{۱۱} و سەرۆكى هۆزىكى ماد بووه^{۱۲}. بگەن بە فەرمانرەوای ولاتى ماد و پارس و نازناوى(زال) ی دراوئەتى. ئەم كۆبونەوه فراوانەدا(ئەفراسیابى تورانى) نامادە ئەبوو بەلكو بە نامەیهك ناگادارى كردن بە فەرمانرەوایى كەيقوباد رازى نى یە، بەلكو پینویستە خۇی بیته فەرمانرەوا : هەرچەند ئەم خەلكى(توران) بەلام ئە دایكەوه دەگەریتەوه سەر پینشادایەكان و ئەم شایستەى فەرمانرەواییه بە ویراستە. ناھراسیابى كۆرى پشتك كۆرى زادشم كۆرى تور كۆرى فەرمیلون كۆرى ناپتین كۆرى جەمشید ی پینشادای، بەم شیمویه ئەیویست بچیتە فەرمانرەوایى مادیهوه

^{۱۱} یونانیەكان بە فەرمیلونیش ئەئین – نارباس – بەلام بە كەيقوباد ئەئین(نارباسى كورد)

^{۱۲} ئەو هۆزە مادى یە(بوس – بوز) بوە كە ئە ناوچەى مازندەراندان جى گیر بوون، ئەوه ئەجى كینوى(ئەلبوز) ئە(البوز) وە هاتجى. عەرمیەكان(ئەلف و لاسى تەعریفیان بۇ زیاد كەردبى) و بووینتە(البوز X هارا) بووه كە لای مادكان زۆر پیرۆز بویه ریز بووه. بەیانیان كە بۆژەئەهات و ئەیدا ئە كۆمكە هەموویان بوویان تى ئەكردو دلخوش ئەبوون كە خیزو خۇشى پووى كەردۆتە ولاتى نیران.

^{۱۱} هەر سەرکرده و فەرمانرەوایەكى بە دەسلەت كاتى تەمەنى ئەگەشتى و سەرى سپى ئەبووچەند كۆر و كۆرمزای چاكو نلوادارى ببوایە پى یان ئەوت زال. زال نیشتاش بە كوردى واتا سەرکەوتوه.

وسهرپنجی کرد^{۱۱۱}. به لأم له بهر نه وهی پیاوکی به دخوو بی سیاست و لی نه هاتوو بووه هموو هوزمکانی (مادستان، زابلستان، کابلستان) به وه رازی نه بوون که بیته فهرانپروا. بویه به یه کجار فهرانپروایی (که یقویاد) یان په سندا کرد. نیرمدا شهری (توران) و (ویران) دستنی پی کرد. مه به ست له نیران (مادستان، زابلستان، کابلستان) ه. نهم شهره به یه که کم شهر دانه نری که روستم بهر پای کرد^{۱۱۲}. پاش نه وهی که یقویاد فهرانپروایی نه گریته دست به سوپایه کی گهوروه بوو نه کاته ولاتی (توران) له گه ل سهرداری زابل روستم و سهرداری کابل (مهرباب) به دوو سهرداری مادی یه وه (قازن - کشواد) به رابه رکی نه کات. پاش شهریکی دریز خیابن له نه نجامدا په یمانی ناشتی نه به ستن و که یقویاد^{۱۱۳} له (به لخ) وه بهرمو نه سفه هان نه گه ریته وه. نهم فهرانپروا ژیره هموو هوزمکانی نه ته وهی ماد و پاریسی خستوته ژیر دسه لاتی خو یه وه، سوپایه کی ریکو پیک له سوارمو پیاده پیک نه هینی بو به ریست کردنی هیرشی ناشوریه کان کوشکی دبریار و یاساولی تاییه تی کوشک دانه مزینی. پاش ماویه ک به ته وای هیز و دسه لاتی خو نه چه سپینی و کاروباری دمو له ت نه گریته دست پایته خته که ی نه باته شاری (ناکباتان - همهدان) گه لی پیرو رای جیاواز هیه. هه ندی له میژوو نووسه کان نه ئین. له لایه ن خاتوو (سه میزانیس - شمارمن) و وو ناوهدان کراوه ته ووه که یقویاد تازهی کردوته وه. هه ندیکی تر نه ئین نه خیر که یقویاد خو یه وه ناوهدان کراوته وه.

له سهره تا وه پایته ختی که یقویاد شاری (ناسپاهان)^{۱۱۴} بووه له پاشدا گواستویه تیه وه شاری همهدان. و ته ی یه که م ژور نریکه له راستیه وه چونکه پینش نه وهی که یقویاد فهرانپروایی بگریته دست شاری همهدان بووه. له ژوریه ی باس و خواسته کانی ناشوردا ناوی نهم شاره هاتوه که پینش سهدی (۱۲) پ ز شونی دانیشتنی

^{۱۱۱} تور باب گهوری نه فراسیابه له گه ل (سه لم بی برای کچه زای زوحاکن به لأم نیره ج له نیراندخته)

که له نه وهی تمهو مدرسن

^{۱۱۲} میژوی سرجان ملک ل ۱۶

^{۱۱۳} میژوی سرجان ملک ل ۱۶

^{۱۱۴} ناسپاه کوی سوپایه که عه رب کردویه به اسفهان.

مادمكان بوه. هەر بەم بۆنەوه (هەنگامدان) یانی (شونى دانىشتنى مادەكان) هەنگ بە مانای كۆمەل دیت كە مەبەست لە كۆمەلنى مادەكانە. بەرە بەرە بە گوێرهى رۆژگار (هەنگامدان بۆتە - هەمەدان) بەلام وشەى ناكباتان لە ئەهەجى (هاخامە نشینیەكانەوه) وەرگیراوه. كە ئەمانە لە بریتى پیتی (د) پیتی (ت) یان بەكار هیناوه. یانی بۆتە (هەنگامتان) كە ئەمەش بە تێپەر بوونی رۆژگار گۆراوه بە (ئەكباتان) ئەحمەد رەمقی ی میژوو نووس لە كتیبى (تاریخى عمومى) جلدی یەك لە بارى ئیزان و مادموه وەك ئەهەجى هاخامە نشینیەكان لە بریتى وشەى (مادای - نامادای) وشەى ماتای - ناماتای بەكار هیناوه. بێرەدا ئەومان بۆ بوون ئەبیتەوه (كە هەنگامدان) لە ناشووری و ناكباتان لە هاخامە نشینیەكانەوه هاتوو. بەهەر حال ئەوى گرتگە كە یقویاد بۆ بەرەست كردنى هیرشى ناشووریەكان ئەم شارى كردە پایتەختى فەرمانرەوایانى كورد لە پاشدا بە دوا پایتەختى سەردەمى (نازیدەیاك) دەمینیتهوه. تاكو لە سەردەمى سیروسى گەورەدا داگیر نەكردى. ناوی كە یقویاد كە لە دوو بەشى (كەى) و (قویاد) پینك هاتوو، كەى بە مانای گەرە دیت. قویاد ناوی خۆبەختى بە زۆریەى فەرمانرەوایانى مادموه وشەى كەى لکینراوه كە بە مانای ریز گرتن و گەورەبى دیت وەك : كە یقویاد، كە یا پۆ كەى پشین، كەى نارمین، كەى ئارش، كەى نیار، كەى كاكوس، كەى تارجان، كەى ئوهراسب، كەى هشتاسب (كشتاسب)، كەى واكمار، كواكسار... هتد. هەر بەم بۆنەیهوه بە فەرمانرەوایانى (کیانی) یانی گەورمو خاوەن شكۆكان ناودار بوون. بەلام فەرمانرەوایانى پارس و پینشادیهكان هەر بە ناوی خویانەوه ناودارىبوون، كە یقویاد جگە ئەوى كە مادەكانى لە هیرش و پەلامارى مادەكان پاراست و لاتى (پارس) یشى هەروا ئەپاراست و هەر دوو نەتە وەكەى لە ژێر دەسلالت و فەرمانى خۆیدا پارێزگارى نەكرد. هەموو میژومەكانى (هیرۆدۆت و شانامە، میژوى كورد، فارس، تورك. یەك رایان لەسەر كە یقویاد هەیه. جگە ئەوه نەبیت) (هیرۆدۆت) نەئیت) كە یقویاد بۆ پاراستنى خاكى مادوپارس لە هیرشى ناشووریەكان پەیمانكى نەگەل (بەزىس) فەرماندارى بابل دا بەست. (سالى ٧٦٥) پ ز دەولەتى تازه پینگەبىشتوى ماد بە ئەشكرىكى گەورمو گرانەوه كە پینك هاتیبوو لە نەتە وەكەانى (ماد، پارس، عیلام، كلدە، عەرەب) كە زیاتر لە (٤٠٠،٠٠٠) كەس ئەبوو بومو شارى نەینەوا كەوتە رى. كاتى (سەردانپال) كورپ سەلمانازارى سى (بەم)

فهرمانرِ موای ناشورر نهم ههواله نه بیستی بؤ به ربهست کردنی نهم هیرشه به وسپایه کی گهرومه دینه دمروهی شاری (نهینهوا) و روو به رووی نهم سوپا به هیزه نهوستی. سی جار به یه کدا دین. ههرسی جارمه توانی سوپای که یقویاد بشکینی و زیانیکی باشی لی بدات. (بلهزس) ی فهرماندای بابل که دستیکی بالای هه بووه له نهستیره ناسی دا و تمووی شیوهی نهستیرمکان وا دمرنه که وی نه گهر تا پینج روژی تر سوپای که یقویاد خوی بگریت نهوا سرکه وتن به دست دینین و شاری نهینهوا داگیر نه کهن. سوپا که یقویاد بر وایان به قسه گانی (بلهزس) به تین بوو که زانایه کی نهستیره ناسی به رزه، بویه به بیرو باومرکی به هیزه هیرش و پهلامارمکانی ناشوریه گانی به ربهست کرد. روژی چوارم ههوال هات که سوپایه کی (۱۰۰) هزار کهسی له - به نخ - ه وه بؤ هاوکاری سوپا که یقویاد هاتووه^{۱۶۶}. دوا نیومرویی هه مان روژ سوپای هاوکار په یوه نندی نه کات به سوپای که یقویاد موه. روژی پینجهم به یه کجار هیرش ده که نه سر شاری نهینهوا ناشوریه گان تیک نه شکینن. (ساردانا پال) ناچار نه بیئت که له قه لای شادا خوی رابگری و سه تگه ربه نندی له سوپای داگیر که ر بکات. له بهر نهوهی شاری نهینهوا زه خیره و که ل و په لیک زوری تیا بووه و زوی و زاری باشیان بؤ کشت و کال هه بووه توانیویانه ماوهی دوو سال خویان رابگرن سه رته تای سالیکی ته رو باراناوی دیجله و هه موو لقه گانی به شیویه که هیرشی لافاوه نه هینن که به تهواوی لایه که له شاری نهینهوا کاول نه بیئت سوپای که یقویاد به تهواوی شار داگیر نه کهن و نه یخه نه ژیر دهسه لاتیا نهوه. کاتی (ساردانا پال) نه زانی هیچ بؤ شناییه که نه ماوه ته موو توانای به رگری نی یه. دینیئت هه رچی که لویه لی جهنگی و نالتون و پارمو خواردمه منی هه یه به خاوو خیزان و دست و پیوه ندموه له قه لاکه دا هینا به دوا فهرمانرِ موایی زنجیره ی یه که می دهسه لاتیا ربه تی

ناشورر گه رایهوه ولاتی خوی. دستت کرد به پهره پندان و چه سپاندنی دهسه لاتی له ولاته دا. بمو شیویه دمو لتهی مادی گه یانده نهوپه ری سه ربه رزی و سه رفه رازی. گه لی له زانا (ناشاریه گان) نه لین نهم چیرۆکه ی که یونانیه گان و کوردمکان نه یگنر نهوه دووره

^{۱۶۶} له جاماسنامه دا نووسراوه نهم سوپایه به سه ر به رشتی (بؤسته م) ی زایی و مهرایی کابلی هاتووه که نهوه پینش له لایه ن که یقویاد موه ناگادار کرابوون بؤ هاوکاری. بلهزس به هوی زانستی نهستیرمنسی یهوه گوووو توانای داوه به سوپا که.

له‌راستی و شتی وها له میژوودا بووی نه‌داوه، تا نیستا هیچ شتیک له‌م بارمیوه بوون نی یه (یونانیه‌کان به‌هله‌) کواکسار) نه‌که‌ن به‌) که‌یقوباد). به‌لام من نه‌نیم سه‌مانازاریک که میژوو نوسه‌رکان نه‌لین بی جیگادار مردوه‌) سه‌مانزاری دوم) سه‌ردانا‌پال کوربی سه‌مانازاری سی یه‌مه. له هه‌ندی سه‌رچاوه‌ی دیزی‌نی (نه‌ینه‌وا) له‌م دواییه‌دا ده‌رکه‌وتوه که سه‌مانازاری دوم بی جیگادار نه‌بووه (شه‌می رامان) ی سی یه‌م کوربی نه‌و بووه. که‌له سالی (۸۵۵) پ زدا هه‌رمان‌رموایی ناشوری کرده و شاری هه‌مه‌دانیسی داگیر کرده. که‌لی شه‌رو شو‌ری له ولاتی مادا ساز کرده دور نی یه وه‌ک چۆن نه‌یانوت سه‌مانازاری دوم که‌سی له‌پاش به‌جی نه‌ماوه سه‌مانازاری سی یه‌میش وا ده‌رنه‌که‌وی که جیگاداری بووه. یاخود سه‌ردانا‌پال کوربی سه‌مانازاری سی یه‌م نه‌بیت. کوربی کابرایه‌کی تری ناشووری بیت. دور نی یه هه‌ندی بووداوی میژوویی به‌هله دووباره کراییته‌وه و خراییته پان یه‌کیکی تریش. یاخود بوچی نابیت نه‌و نه‌خوشیه‌ی که‌) سارا‌کوس (تووشی بوو) سه‌ردانا‌پال) یش تووشی بوویت. به‌هه‌ر حال نیمه‌ ناچینه‌ چه‌قی بق و بلین نه‌م بوواداوه راسته‌ چاومروانی که‌رمی خواو ناشکرا بوونی نه‌م بوواداوه‌مین له‌ داها‌توودا. که‌له پاشماوه دیزی‌نه‌کانی نه‌ینه‌واوه ده‌رکه‌وی. نه‌زادو به‌نه‌رتی باوو باپیری که‌یقوباد میژوو نوسه‌کان زۆریه‌یان به‌م شیوه‌ی خوارموه باس نه‌که‌ن : - که‌یقوباد کوربی زاگ - زاوگ کوربی نۆزگان کوربی سۆسان یا له هه‌ندی جیگادا نووسراوه توسان کوربی نارمین^{۱۱۷} کوربی نارجان کوربی نارشین کوربی ناروین کوربی نارجان کوربی مانیشار - هه‌ندی (مایسو) یان نووسیوه. کوربی توژگان یان توسکان کوربی نورگان کوربی سوسار کوربی کوردو کوربی مادا کوربی یابیت کوربی نوح^{۱۱۸} که‌یقوباد پینج کوربی هه‌بووه ۱- که‌یکاسو ۲- که‌یابو ۳- که‌هه‌ره‌به‌) کیانو‌ی پی نه‌لین ۲- کیاش (کیارشین) ۴- که‌یارمین ۵- که‌ی پشین. میژووناسه‌کان ماوه‌ی هه‌رمان‌رموای که‌یقوباد هه‌ریه‌که به‌ جوژیک نووسیوه. نه‌وه‌ی زیاتر نزیکه له راستیه‌وه گوايه (۹۴) سال هه‌رمان‌رموا بووه. میژووی هه‌ورامانی کۆن سالی له دنیا ده‌رچوونی (۲۵۹) پ ز نووسیوه. نه‌کتز پاس میژوو نووسی یونانی نه‌نیت - پینش نه‌وه‌ی

^{۱۱۷} نارمین برای که‌یقوباد که‌ گراسی کوربی ناتراب کوربی چه‌مشیدی پینشادی له شه‌رینکا له‌گه‌ن چینی‌ه‌کان به‌ بیان‌ووی سه‌رپنجی له هه‌رمان کوشتی. جاماسنامه ل ۱۲۸ و تاریخی منگی ل ۵۶

^{۱۱۸} میژووی کۆنی هه‌ورامانیش هه‌مان شیوه‌ی باسی ره‌گه‌زی که‌یقوبادی کردووه.

فەرمانبرما بۈيۈپت ماۋىي (۲۶) سال سەرۋىكايەتى ھۈزى (يۈز) ى كىردۈ . نە ھەندى شۈين
 دا (۱۲۰) سال فەرمانبرمايى باسكراۋ . وا دىرنەكەۋى (۹۴) سال فەرمانبرمايى مادو (۲۶)
 سال سەرۋىكايەتى ھۈزى (يۈز) ھەمويان بە (۱۲۰) سال دانابىت . وا دىرنەكەۋى نەبىت
 تەمەنى نە (۱۲۰) سال زياتر . بۈيۈپ كەيقوباد زۇر جار بە نمۈونە دەھىننەۋە كە پىياۋىكى
 بىرو ھۇش دار بومو نە كاتى پىرىشدا ھەمىشە ناگاي نە بىرو ھۇشى خۇى بوە بۈنە بە
 پىياۋىكى ژىرو كارامەو زىرەك نەزانرى .

فەرمانبرمايى كەيكاس

ۋەك بۈۈن و ناشكرايە ھەر كەسى قەلەمى گرتە دست بۇ نووسىنى مېژوو يا
 رووداۋىكى مېژوۋىي نەگەر خاۋمنى وىژدان نەبىت چۇن خواستى بىت وا نەنووسى . مېژوو
 نووسەگان دىربارى جى نشىنى كەيقوباد گەلى بىروپاۋ بۇچۈۈنى جىياۋازيان ھەيە كە بە
 ھىچ شىۋەيەك شىاۋى باس نىە . تەنھا شتىك كە باسى بگەين (كاس) پاش نەدنيا
 دەرچۈۈنى كەيقوباد سالى (۲۵۹) پ ز فەرمانبرمايى گرتۈتە دست . خاۋمنى مجمع
 التوراىخ) كە كەيكاس بە كۈرەزى كەيقوباد داناۋە يانى كەيكاس كۈرى نەفراد كۈرى
 كەيقوباد . ھەندى تر بە كۈرەزى دانەننن و نەلنن كۈرى (كەينو) كۈرى (كىنانوش)
 كۈرى (كىاپو) كۈرى كەيقوباد . وا دىرنەكەۋى ۋتەى دوۋم نرىك بىت نە راستىۋە چۈنكە
 كەيقوباد كۈرى نەبوە ناۋى نەفراد بىت نەۋە نەچى (نەۋا) بۈيۈپت و بە ھەنە كرايىتە
 نەفراد) كە راستىكەكى (نەپوا) بومو ەدەرب كىردىانە بە (نەۋا) بەچۈۈنە پال ۋوى
 كەى) نەبىتە (كىاپو) كە نەمەيان راستىكەيەتى . نەم فەرمانبرمايە زۇر نازاۋ
 دەسەلاتدار بوۋە ھەمىشە ەمزى بە زەعامەت و داگىر كىردنى (ھاۋرامان) يانى (يەمەن)
 نەپاشدا نەگەل (ژوالاژعار) سولتانى يەمەندا پەيمانى دوستايەتى نەبەستى و)
 سودابە ى كچى مارە نەكات . نە شەۋى زاۋايەتى دا نە بەزم و رەزمى شايى و ھەنپەركى دا)
 كەيكاس و نەۋ زەرۋ تووس و گۈمت و گەلى نە سەردارانى تر بەدىلى نەگرن و زۆرىەى
 سۈپاكەى ھەندىت و نەگەپىتەۋە . نەم ھەۋالە نەگاتە (رۈستەمى زابل) و بە خۇى و
 سۈپايەكى گەۋرۈۋە دىتە سەر يەمەن و (ژوالاژعار) ناچار نەكات كە پەيمانى ناشتى

له‌گه‌ن ببه‌ستی و که یکاوس و داروده‌سته‌که‌ی به‌ره‌لا نه‌کات و (سو‌دابه) به‌هه‌موو که‌لوپه‌لیکی بوکیه‌نیه‌وه نه‌گه‌رنیته‌وه ولات. روسته‌م له نه‌نجامی نه‌م فی‌داکاریه‌دا ناز ناوی (پائه‌وانی جیهان)ی نه‌درنیته‌ی و ده‌ونه‌تیکی سه‌ر گرتنی و تیگ شکاندن‌ی که‌یکاوس و سوپاکه‌ی نه‌گاته ولاتی توران زمین (نه‌فراسیوا) به‌ خوی و نه‌شکرکیکی زورم‌وه روم‌وه نی‌ران یانی ولاتی مادو پارس دیت. کاتی که‌یکاوس گه‌یشته‌وه ولات (سیاوش) ی کوری نه‌گه‌ن روسته‌م نه‌نی‌رنیته‌ به‌ر به‌رمکان‌ی ی نه‌فراسیوا. جاریکی تریش شه‌ری نی‌ران و توران به‌ په‌یمانی ناشتی کۆتایی دیت که‌یکاوس له‌م په‌یمانه‌ دوو دل و دل سارد نه‌بینت جاریکی تر (توس نه‌وزر) نه‌نی‌رنیته‌ سه‌ر نه‌فراسیوا به‌ سوپابه‌کی به‌هینزوم. نه‌م کاره‌ی که‌تکاوس روسته‌می دل‌سارد کردو به‌دلی شکاوم‌وه روم‌وه ولاتی سیستان گه‌رایه‌وه. سیاوش له‌لایه‌ن باوکیه‌وه تاوانبار نه‌کرت که‌ گوايه نه‌گه‌ن سه‌دابه‌ی باوم‌رنی ده‌ستی تیکه‌ن کردو. سیاوش به‌هوی (پیران وه‌یسه) یه‌کی له‌ سه‌رداران‌ی سوپای نا‌فراسیوا په‌یوه‌ندی به‌ سوپای تورانه‌وه نه‌کات. نه‌فراسیوا (فه‌رنگیسی) که‌ی له‌ سیاوش ماره‌ نه‌کات، له‌ نه‌نجام‌دا به‌هوی پیلانیکه‌وه نه‌لایان (گرسیوز) ی برای نه‌فراسیابه‌وه نه‌کوژی. هه‌ندی له‌ میژوو نه‌وه‌سه‌کان نه‌نن که‌یکاوس جه‌زی کردو بچینه‌ ناسمان بویه‌ به‌ نه‌مرود ناوی نه‌به‌ن^{۱۱} که‌یکاوس سانی (۷۱۵) پ ز بی جیگادار له‌ دنیا ده‌رچوو هه‌ندیکه‌ فه‌ریه‌رزی باوکی توس) به‌ کوری که‌یکاوس ناو نه‌به‌ن.

به‌ پی ی میژووی هه‌ورامانی کۆن و هه‌ندی میژووی تر (فه‌ریه‌رز باوکی توس، له‌ نه‌وه‌ی قویادی کوری نارجان‌ه که‌ پینجه‌م باپیری که‌یقویاد.

(گرشاسب ی پینشادی) کوری (ناتراب کوری جه‌مشید) له‌ شه‌ری نی‌ران و چین دا قویاد که‌ فه‌رمانده‌ی له‌شکر بوو به‌ بیانیوی سه‌ر پینچی له‌ فه‌رمان کوشتی.

^{۱۱} تهورات سفری لکونین فه‌سلی ده‌یم نه‌نیت : نه‌مرود کوری گوش کوری حامه‌ به‌لام بنه‌ره‌تی که‌یکاوس نه‌گه‌رنیته‌وه سه‌ر مادای کور یاب‌ت که‌ له‌ په‌گه‌زدا جیلوانن که‌یکاوس هه‌زار سال زیاتر له‌ پیش. نه‌مرودا گواوه له‌وه نه‌چن وکو نازناو به‌ویش و ترابی (نه‌مرود) چونکه‌ داوای خواهی‌تی و چوو‌نه ناسمانی کردووه.

فهرمانروایی توس

پاش نهومی که یکاوس لهدنیا دهرنهچی. کەسی له پاش بهجی نامینی تا جیگاداری بکات. ولات بی سه پهرشتی کار نه مینیتتهوه. هۆز و تیرمکانی مادو پارس دهکومنهوه مقو مقو و هدر کهسه خوی ناماده نهکات بۆ نهومی فهرمانروایی ولات بگریته دست. بهم شیومیه ناشوب و بشیوی له نیوانیاندا پهیدا نه بیت. ههردوو دهستی (نهرمینی و قویادی) بۆ وهرگرتی فهرمانروایی دهکومنه پینش برکی و رقه بهری. سه روکی نهرمینیهکان (نوهراسی کوری کیارجان کوری کیمانوش کوری کیا پۆ کوری که یقویاد) فهرمانروای ماده. بهرمت و رهگزی بۆ (نهرمینی کوری نارجان) نهگهریتتهوه که پیاویکی بی ته جرمیه و کهم دهسه لات بوه له بهر نهوه کهس رای فهرمانروایی بۆ نه داوه. سه روکی قویادیهکان (توسی کوری ههریهرز) بوه کابرایهکی گوشه گپرو بی سهرو سوادو ژپرو خامن ته جرمیهو دی نشین بوه له لایه ن زۆریه ی خه لکهوه به فهرمانروا هه لئه بژنیت و سالی (۷۰۸) پ زده بیته هه رمانروا. (نوهراسب) جگه لهومی زاوی که یکاوس بوهوه خوشی له پینشرو له بارتر زانیوه بویه سه ریپنجی فهرمانروایی تووسی کردوه و گوئی ی پی نه داوه هه ندی له هۆزمکانی مادو پارس لایه نگری (نوهراسب) بوون کاتی تووس ناگاداری نه م پشیویه نه بیت واز له فهرمانروایی نه هینی و نهگهریتتهوه لادی به کشت و کالهوه خوی خه ریک نهکات. به لام خه لک وازیان لی نه هینان و کهوتنه نیوان نوهراسب و توهوه ناشتیان کردنهوه و سالی (۷۰۷) پ زگه رایهوه. ریک کهوتن نامه یه که له نیوان نوهراسب و تووس مۆر کرئ بهم شیومی لای خوارموه ۱- هه موو ولاتی مادو پارس به کاروباری دهوله تیهوه به توس سپیروا. ۲- ولاتی خوراسان خرایه ژپر دهسه لاتی تووسهوه.

۲- بۆژ ناوا کابلستان و به شهکانی تری به بی باج له ژپر دهسه لاتی نوهراسب دا به مینیتتهوه.

۴- له کاتی پنیوستی سه ربازیدا ههردوو لا هاوکاری یه کتر بکن.

نایهو شیومیه میانهی ههردوکیان کراو نوهراسب پایته ختی برده شاری (به لئخ) و توس شاری هه مه دانی کرده پایته ختی دهوله تی مه رکهزی ماد. ومک باسما نکرد شاری (ناکباتان) - هه مه دان - له لایه ن (شامری) بوه دروست کراو که یقویاد جاریکی تر دهستی

پىندا ھىناو تازەى كىردمۇ. تووس ھات فراوانترو تازە تىرى كىردمۇ بە شىنومىيەك كە بە شارىكى ناودار و جوان نەژمىرا، بەھۇى نەومۇ كەھەر ھەوت ھۇزە گەورمىكەى ماد يەنگرى تووس بوون. ھات ھەوت دىوارى بەدمورى شادا كىشا ھەر دىوارىك ئەوى تىر بەرز تىر بوو. نەسەر گىردۆلكەيەك ئە ناومراستى دوا دىواردا كۆشكى فەرمانبەروايى دروستكرد كە بەسەر ھەموو دىوارمىكاندا ئەپروانى. ئە نيوان ھەر دىوارىكدا كۆشكىكى جوانى رازاندۆتەو بە ھەر ھەوت سەرۆك ھۇزەكەى مادو ھەموو دىوارمىكانى ھەرىكە بەرەنگىك بۇيە كىرد بەم شىنومىيەى خوارمۇ.

دىوارى يەكەم سېى، دوم رەش، سى يەم سوور، چوارەم شىن ۵ - نارنجى ۶ -
نوقرىمى - زىورى. ھەوتەم كە بارەگاي فەرمانبەروايى بوو نالتوونى^{۱۰}.

پاش ئەوى تووس ئە بارەگاي فەرمانبەروايى جى گىر ئەبىت ئە شارى " ناكباتان "
ياساو دەستورىكى تاييەتى دانا. كەس بۇى نەبوو ئە خۇيەو خۇى بگات بە بارەگاي
فەرمانبەروادا كاروبارى دەولەتى دابەش كىرد بەسەر ھەر ھەوت سەرۆك ھۇزەكەدا.
دەستورى دا ھەر كەس بېچىتە لاي سەرەك ھۇزى خۇى بۇ كاروبارى دەولەتى و تاييەتى
خۇى ھەر سەرۆك ھۇزەش يەكسەر پەيۋەندى بەفەرمانبەروا خۇيەو بوو.

دەستورىكى تاييەت ئە ھەر كۆشكىكدا بەم شىنومىيەى خوارمۇ ھەئوسرا ؛ -

۱- ئە بەردەمى فەرمانبەروادا پىكەنن قەدەغەيە

۲- ئە بەردەمى فەرمانبەروادا تىف كىردنەو قەدەغەيە

۳- ئە بەردەمى ئاوپشتان قەدەغەيە

۴- تەماشاشا كىردنى روالەتى فەرمانبەروا قەدەغەيە

ھەرومىھا ئەم فەرمانبەروايە (كەوشى نالتوونى) ئە پى كىردو و نەسەر كورسى عاج
يانى تەختى عاج دانىشتو، (نۇرمانى) مېژوو نووس ئەئىت يەكەم كەسىلك ياساى
دادگاى دانا ئە ولاتى خۇى تووس) بوو، كە دەستورىمىكەى ئە ئايىنى زىمەدشتەو
ومرگرتو. ئەنجومەنىكى تاييەتى دانا بۇ سەرپەرشتى كىردنى ياساى دادگاىيى.

^{۱۰} پېرىنال ۵ مىل قەدىمە مشرق ل ۲۷۸. ئايىنە سگەندىمى ل ۱۵۰ مېژووى كۆنى

سه‌چاومی یاساکه‌ی له (کتیپی زپین) یا (پازمند) ی وه وەرگرت که کتیپی مه‌زه‌به‌بی
 زمرده‌شت بووه. هات له سه‌رتاسه‌ری ولاتدا (نه‌نجومه‌نی سه‌په‌رشتی دادگاگانی) دانا بۆ
 هه‌ر شارو ناوچه‌یه‌ک داومرێک یا قازیه‌کی ته‌نه‌ای دانا که به‌ پی‌ ی یاسای (پازمند)
 کاتان نه‌کرد. نه‌و یاساو دستووری که (تووس) داینا تا سه‌رده‌می (کورشی گه‌وره) به‌کار
 هات و په‌یره‌ی کرا، نه‌وه به‌داوه به‌تایه‌ت له سه‌رده‌می (داریوشی هاخامه‌نشینی) دا
 کاروباری یاسا درایه دست دادومرو فه‌رمانبه‌رانی ده‌ولت و نه‌نجومه‌نیکی گشتی دادومران
 پێک هات بۆ سه‌په‌رشتی کاروباری یاسایی. نه‌م فه‌رمانبه‌رناویه ماوه‌ی (۵۲) سال به‌وپه‌ری
 ده‌سه‌لات و شکۆمه‌ندیه‌وه کاروباری ده‌ولتی به‌ریه‌وه برده‌وه، شاری تووس (خۆراسان) له
 شاره‌مکانی نه‌م پیاویه. ناوی راستی تووس (نووسارمه‌ن) که به‌چووک کراوته‌وه به
 تووس. یه‌کی له میژوو نووسه یونانیه‌کان له زمانی میژووی کۆنی ئی‌رانه‌وه نه‌ئیت "ناوی
 راستی تووس (نارتوس یا ناریتوس) ه یونانیه‌کان دژس یا دیوکس "ی پی نه‌ئین.
 هه‌ندی کهس و نه‌زانن که تووس (دژس) که یقویاده که چی - هیروودوت - که خۆیشی پای
 وایه - نه‌ئیت (فراهورت) کۆری تۆسه به‌لام که یقویاد کۆری نه‌بووه. هه‌ندی له میژوو
 نووسه‌کان و نه‌زانن نه‌م تۆسه تووسی نه‌وزمه‌ به‌لام وک له‌مه‌وه‌یه‌ر باسه‌مانکرد (تووسی
 نه‌وزمه‌) له زنجیره‌ی پێش‌دادیه‌کانه به‌م شینومیه (تووس کۆری نه‌وزمه‌ کۆری مه‌نچه‌ر کۆری
 ئیره‌ج کۆری فه‌ره‌یدون کۆری نابتین کۆری جه‌مشید کۆری سیامه‌ک کۆری میش کۆری گومرت
 کۆری یاب‌ت کۆری نوح). به‌لام نه‌م تووسی کیانی یه و له زنجیره‌ی مادایه به‌م شینومیه
 تووس کۆری فه‌ریه‌رز کۆری شاه‌روخ کۆری زادن‌از کۆری نارومند کۆری هویاد کۆری
 یارجان). باپیره‌ی پینجه‌می که یقویاد که (تووسی مادی یه) به (تووسی پێش‌دادی بیان
 زانیوه نه‌م فه‌رمانبه‌رناویه سالی (۶۵۵) پ ز له دنیا ده‌رچوووه.

(ناور دانهويهك له نهومكاني كه يقوياد) : -

نهومكاني (تووسی قویادی) یانی مادی یهك له دوای یهك تاسهرکهوتنی کورشی گهوره بهسره (نایزهههك دا) له ولاتی مادو پارس و دهورو بهری فهرمان رمواییان کردوه . ههروهه نهومكاني (لوهراسبی كه يقوياد) له روزههلات و له دوایشدا له ولاتی مادو پارس تا داگیر کردنی نهسکه ندمر دسه لاتدار بوون . کاتی کورشی گهوره ولاتی مادو پارس داگیر کرد نهمرهانی لوهراسب به دن و گیان لایهنگری کورش بوون ، نهویش ریزو خوشهویستی هه بوو بویان و ههمیشه ریزی نهگرتن له پاشماوه دیزینهکان دهمبارهه (لوهراسب) شتیکی نهوتو بهدمستهوه نی یه تنها هه ندیک نه لاین ولاتی هیندی داگیر کردوه . به لام له راسیدا داگیر کردنی هیندوستان له لایه ن لوهراسب - هوه به بی هاوکاری فهرمانرمواییانی ماد و پارس عهقل گیر نی یه . هوه نهچی کاتی فهریهه رز له شگری کرده سهر لوهراسب هاوکاری یا فهرماندهی له شکر بووبیت بویه زوریه میژوو نووسان نهو داگیر کردنه بیان بهه له خستوته پال لوهراسب . به لام کشتاسبی کوری لوهراسب پاشماوی گه نی زوری له پاش به چی ماوه (هه لای سه مه ره قه نند . دیواری خاومر ، شاری بهینای فارس) له یادگارمکانی نهم فهرمانرمواییه ن . ههروها گوره که ی له شاری شیراز دایه . کشتاسب سالی (۶۶۸) پ ز کاتی باوکی مابوو بوه فهرمانرموایی و لوهراسبی باوکی سالی (۶۵۰) پ ز له دنیا دهرچوه ناو و ناویانگی کشتاسب زیاتر به هوی نهو برمو دانهوه بووه که به نایینی زمردهشتی ی داوه . له سه ره تادا پایتهختی شاری به لئخ (بوه له پاشدا گواستویهوه یو شاری) نهسته خهری پارس) و له سالی (۶۰۲) پ ز له دنیا دهرچوهوه .

فهرماندهی (خاومرستان) له سه ردهمی کورشی گه وردها (به ههمه نی کوری نه سفه نندیار کوری کشتاسب کوری لوهراسب) بوه له سالی (۶۰۲ تا ۵۲۳) پ ز .

له زوریه کتیبه کونهکاندا به ههمه ن به ناحشویسروشت) ناوبراوه . یونانیهکان به (نارتاگزر) یا (کرزس) ناوی نه بهن ههروهه نه لاین (نهمدشیری دست درینژ) هر نهوه . به ههمه ن ولاته که ی له هیندموه تا حه بهشی فراوان کرده و پایتهختی بردوته شاری شوش له (۴۶۴ تا ۴۲۴) پ ز . له زوریه کتیبه کونهکان و میژوی کوردو (کتیبهی نهستیر هه سلنی یهك) نه لاین به ههمه ن فهرمانرمواییی (۱۲۷) ولاتی کردهه بیایوکی زیرمک

و به ویزدان و داد پەرۆر بووه، کاروباری دهلۆتتی زۆر به ریکو پینکی بهرینوه بردوه. نه‌ئین به‌همهن له تۆله‌ی خوینی باوکی بۆ شه‌ری بنه‌مانه‌ی رۆسته‌م تا فه‌رامه‌رزێ کورێ رۆسته‌م بکوژی^{۱۰۱}. له سه‌رده‌می به‌همهن جوله‌که‌کان زۆر خوش گوزمه‌ران بوون (یا شه‌ر اکورێ به‌خت نه‌سر له‌لایهن به‌همهنه‌وه کرابوه فه‌رمانداری بابل) نه‌وه‌ی زۆر نازاری جوله‌که‌کانی نه‌داو سه‌ربه‌ستی زه‌وت کردبوون، به‌همهن هاته‌ کورشی کورێ جاماسب ی کورێ نه‌واسب ی کرده فه‌رمانداری بابل له‌به‌ر نه‌وه‌ی دایکی جوله‌که بوو خوشکه‌زای دانیالی بچووکه^{۱۰۲}. نه‌ئین (کورش) له مه‌لیکه‌کانی بابل بووه^{۱۰۳}. به‌هه‌رحال گرنگ نه‌وه‌یه بزانی نه‌م کورشه جیاوازی کورشی گه‌وره‌ی هاخامه‌نشینییه^{۱۰۴}. پاش له‌دنیادمه‌رچوونی به‌همهن (هوما ی کچی که یونانیه‌کان (په‌ریزاد) ی پێ) نه‌ئین ماومه‌ی (۴۰ ساڵ) فه‌رمانه‌وایی کردوه له ۵۲۲ تا ۴۹۴ پ. ز. پایته‌ختی که‌ی شاری ته‌یسه‌قون ی عیراق بووه. وه‌ک له هه‌ندئێ هه‌ئس که‌وتی باوکی نازاری بوه بۆیه چۆته نه‌وی. له سه‌رده‌می فه‌رمانه‌وایی هوما دا داریوش گه‌وره‌ی هاخامه‌نشینی نه‌بیته فه‌رمانه‌وای ولاتی مادو پارس له (۵۲۱ تا ۴۸۶ پ. ز که (گوماتا) ی کوشتمو خۆی فه‌رمانه‌وایی مه‌رگرتووه^{۱۰۵}. نه‌م داریوشه کورێ ویشتاسب کورێ نارسام کورێ نارابارام کورێ سیاهوش کورێ کورشی یه‌که‌م کورێ کاوس کورێ سیاهوش کورێ هاخامه‌نشین فه‌رمانه‌وای عیلام و پارسه، له کتییبه کۆنه‌کاندا به (داریوش ی فارس) یا داریوش فه‌رمانه‌وای فارس ناو داوه^{۱۰۶} نه‌م داریوشه

^{۱۰۱} له کتییی (زینه‌ التواریخ) دا نه‌ئیت له‌م کاته‌دا رۆسته‌م زینه‌وو نه‌بوو مه‌ردووه.

^{۱۰۲} بوو دانیال هه‌بووه یه‌کیکیان له پیاوه ناو داوه‌کانی جوله‌که و نه‌وی تریان په‌یامبه‌ری به‌نی نیه‌رانیلیه‌کان بووه. مروج‌ انزه‌ب به‌رگی دوم ل ۸۲، ۸۳ سرجان ملکم ب ۱ ۲ ل روجه‌ الصفا ل ۲۲۸.

^{۱۰۳} میژووی ابن خلکان ل ۱۶۲. مه‌سه‌وی له مروج‌ النجب ل ۶۴

^{۱۰۴} تواریخ لایم فا ۲۶ نایه‌تی ۲۲، ۲۳ و کتایی عه‌ززا فوسلی یه‌ک و سی و نایه‌تی ۷ و فه‌سلی ۴ نایه‌تی ۵ کتییی دانیال فه‌سلی ۶ نایه‌تی ۲۸ و فه‌سلی ده‌یه‌م نایه‌تی یه‌ک. که‌وابوو جیاوازی رای هه‌ندئێ میژوو نووس بێ بناغه‌یه چونه‌که نه‌م کورشه جیاوازه له کورشی گه‌وره‌ی مادو پارس.

^{۱۰۵} میژووی کوره په‌ریزاد نازناوی داریوشی کورێ هوما یه‌ نه‌ک هوما خۆی.

^{۱۰۶} کتییی (وحیانه‌سه‌لی ۱۲ نایه‌تی ۲۲) کتییی عه‌ززا فه‌سلی ۴ نایه‌تی ۲۴ و فه‌سلی ۵ نایه‌تی ۶.

سر له نوی بیت المقدسی تازه کردوتهوه بهم شیویه له سالی(۲۴) پ ز داریوشی کچهزای بههمه که له هوما بوه بۆته فهزمانمووا به سرپهرشتی دایکی کاروباری دولهتی گرتوته دست نهم داریوشه^{۱۶۲} له میژوودا به (دارا)خاودار بووه توانیویهتی سرمرپای فهزمانموایی ولاتی مادوپارس خاکی فدهلستینیش ی داگیر کردو ماوهی(۲۰)سان فهزمانموایی کرد نهم داریوشه له میژوودا به داریوشی مادی ناوبراوه به پی ی سرچاومکانی پهراویزی ژماره(۱۱۱۳۵) کهس زنجیری(کیانی)فهزمان بهواییان کردوه بهم شیویه ۱- که یقیواد۲- که یکاوس ۳- توس ۴- فهریبهرز(فهریبورز) ۵- کواکسار ۶- نازیدهباک ۷- لوهراسب ۸- کشتاسب ۹- بههمه کوری نهسه فندیار ۱۰- هوما ۱۲- داریوش کوری هوما- دارا. له سردمی داریوش مادی دا سالی(۲۳۰)^{۱۶۳} پ ز نهسکه ندمری مهفدونی هیزشی کرده سر ولاتی مادو پارس پاش شهریکی سخت و خوینای له دوروبه ری(هولیر)داریوش به دستی دوو کهسی خه یانته کار^{۱۶۴} و تاوانباری ههمه دانی(جانوسیوار و ماهیار) دست گیر نه کری و نه کوژی بهم شیویه نهسکه ندمر کوتایی به دولهتی ماد نه هینی و تا سالی(۲۲۳) پ ز فهزمانموایی نیزان نهکات^{۱۶۵}.

^{۱۶۲} کتییی دانیال فهسلی ۵ نایه تی ۳۱ و فهسلی ۸۱ و نایه تی بهکمه فهسلی ۹ نایه تی بهک. نه مانه ههمویان نه لین داریوش کوری ناحشویروش له نموئی مادمان.

^{۱۶۳} به پی ی قاموس کتییی مقدس ل ۲۶۴ که مسترهاکس دایناره ناستیاکی(نهژدهماک بی دوا پادشای ناده که کورشی کچهزای به سرپا زال بوو بهلام من لام وایه هه له یه. (نازدیاک) هه رگیز نازناوی داریوش نه بووه. ناسیاک کوری(کی ناکسار) هوخشته ریبه نهک(نهغشویروش) بهلام داریوشی مادی نه بی(سه مه ریس) بی

^{۱۶۴} داریوشی مادی له گهل داریوشی هه خه مینی سی یه م که نهسکه ندمر ولاته که ی له دست دمر کرد جیاوازن. داریوشی مادی(گوماتای) بی که پادشاهیتی مادی له نه خه مینییه کان و مرگرتهموی بهلام داریوشی کوری ویشتابی دوم به سرپا زال بوو(۴۸۶) پ. ز. بهلام داریوشی سی یه م که نهسکه ندمر به سرپا زال بوو نموئی داریوشی دومی هه خامه نشی یه و هیج په یومندی به مادوه تی یه.

^{۱۶۵} هه ندی له میژوونوسان نه لین به پیلانی نهسکه ندمر کوژراوه

فەرمانرەئەوایی فەریهەرز (فەریهەرز) :

سالی (٦٥٥) پ ز فەریهەرزى كۆرى تۆس ئەبیتە جینگادارى باوكى ئەم فەرمانرەئەواییە لەلایەكەوه ولاتەكەى تا رۆبارى جەیعون و لەلایەكى ترموھ تا هند و ئە بۆژناواوه تا ميسوپوتامى پەرمى پى ئە دانىشتوانى (فینىقىە و گرسوس و سيليسليخ نىل) باج دەرى بوون . عیبرى و ميسرى يەكان ئەژىر سایەى ئەودا بە پەيمانىكى ناشتى پىنكەوه ژیاون . ئەو سەردەمەدا شارى ناكباتان بە پایتەختىكى گەوره و ناودار دەناسرا مەركەزى ناينى زەردەشت كە شارى (بەنخ) بوە بە فەرمانى فەریهەرز گواسراوتەوه شارى (ناكباتان) .

سالی (٦٢٥) پ ز بە ئەشكرىكى گەورمەو ئەچىتە سەر ناشوریهكان و ئەشەرىكى سەختدا ئەكوژى^{١١١} پارسەكان ئەم سەردەمەدا ئەژىر سایەى ئەم فەرمانرەئەوامەدا ژیاون ئەحمەد رەمقىق ئە كتیىسى میژووى گشتى خۆیدا (فرانۆرت) بە هەلە بە (فەرهاد) نووسیوو . ئە كاتىكدا فەرهاد ناو ئە زنجەرى فەرمانرەئەواییانى كەیانى و پىنشدادیەكاندا ئەبووه .

فەرمانرەئەوایی گواكسار = (هواخشتار) .

پاش ئەوى فەریهەرز سالی (٦٢٥) پ ز بە دەستى ناشوریهكان كوژرا ئەشكرى ماد بە جارى پەرش و بلاو بوموه . ئەوەندى ئەمابورو ولاتى مادو پارس ئە لایەن ناشوریهكانەوه داگیر بكریت . ئەنجارەش پىاو ماقولان و سەوك هۆزەكانى مادو پارس جارىكى تر كۆبونەوه و گواكسارى كۆرى بە فەرمانرەئەوادیارى ئەكەن — (ئە سالی ٢٦٤ پ ز) هەمان كینە و رقى باوكى ئە ناشوریهكان ئە دل و دەروونى گواكسارىشدا رەنگى دابوموه بۆیە دەستى كرد بە دامەزراندنى سوپایەكى رىكۆپىكى سوارمە پىادە بە تىرو كەوان و شمشیزمەو بۆ تۆنە سەندن ئە ناشوریهكان . سوارچاكانى ماد ئە روى چەك و ئەسپ و رەمبازیهوه گەئى ئە ناشوریهكان چالاكتەر و باشتەر بوون . پاش ئەوى ئەم سوپایە بەدلى خۆى دەردى و ئەبار ئەبیت رومو ولاتى ناشور ئەكەوتتە رى ئە نزیك شارى ئەینەوا دا شەرىكى توند و تىژ ئەكەن و نابلوتهى شار ئەدەن . ئەم كاتەدا هەوانى ئەدەنى كە

^{١١١} پیرىنا سالی ٦٢٢ پ ز نووسیوه بۆ كوژرائى فەریهەرز .

سیتِه‌کان- سکا‌یه‌کان) که یونانی‌ه‌کان(سکولت) یان پی وتوون له ولاتی هه‌فقاز
 تینه‌ریان کردوه و خه‌ریکن ولاتی ماد داگیر نه‌کن. ناچار دست له نابله‌قی شار
 هه‌لنه‌گریت و بومو ولات نه‌گه‌بیته‌وه له ژوروی دهریاچه‌ی ورمی به‌یه‌ک نه‌گه‌ن و
 شه‌ریکی سه‌خت و خویناوی به‌ریا نه‌بیت. له‌به‌ر نه‌ومی سوپای ماد تازه له‌شه‌ر گه‌رابومه
 بوی نه‌کرا به‌ره‌نگاری سوپای (سیتِه‌کان) بیت، تا له نه‌نجامدا په‌یمانیکی
 دوستایه‌تیان به‌ست و کواکسار ناچار بوو مل که‌چی داوای سیتِه‌کان بیت. ماومی بیست سال
 ولاتی ماد و پارس هه‌تا دهریای ناواراست له‌ژیر ده‌سه‌لاتی سیتِه‌کاندا مایه‌وه.

کواکسار شه‌ویک به‌ ناوی میوانداریه‌وه هه‌موو سه‌ردار و فه‌رماندمه‌کانیان سه‌رخوش
 نه‌کاو به‌دیل نه‌یانگری و نه‌یانکوژی. نه‌ومی له‌سوپادا نه‌مینیته‌وه راویان نه‌ئی و سالی)
 (۶۱۵) پ ز ولاتیان لی پاک نه‌کاته‌وه. جاریکی تر کواکسار له‌گه‌ل فه‌رمانداری نه‌ینه‌وا
 نابله‌ری شاری بابل نه‌ده‌نه‌وه. پاش نه‌ومی سارکوسی کوریناشوربانیپال نه‌زانی
 به‌ره‌نگاری نه‌م هیرشه‌ی پی ناگری ناگر به‌ره‌مه‌داته هه‌لاکه‌وه جی تیاپه به‌خاوو خیزانه‌وه
 نه‌سووتی و سالی) (۶۰۶) پ ز کۆتایی به‌ دمه‌لته‌ی ناشوور دیت.

هیرش کاران به‌شینه‌یه‌ک شاری نه‌ینه‌وا کاول نه‌کن که پاش دوو سه‌ده له سه‌رده‌می
 نه‌رده‌شیری دومی هاخامه‌نشینی دا که گه‌ز نه‌هون ی یونانی له‌ویوه تینه‌ر نه‌کات ناتوانی
 که‌لاومکائی نه‌م شاره بندۆزیته‌وه که گه‌وره شاری جیهانی سه‌رده‌می خوی بووه. نابهم
 شیوه‌یه ولاتی ناشوور دابه‌ش نه‌کن به‌سه‌ر خویناندا، نه‌وه نه‌که‌ویته دیجله و ناسیای
 بچووک به‌ر ولاتی ماد نه‌که‌ویت و شام و فه‌له‌ستین نه‌بیته به‌شی بابلیه‌کان دمه‌لته‌ی
 ناشوور که له سه‌رده‌می ناشوربانیپال یانی) (۴۰) سال پینش فه‌رمانه‌ن‌پوایی (سارکوس)
 به‌توانا ترین و ده‌سه‌لاتدار ترین دمه‌لته‌ی سه‌ر زموی توانیویه دمه‌لته‌ی به‌ده‌سه‌لاتی
 عیلام له‌ناویبات. نابهو و شیوه‌یه‌ش ده‌ستی تۆنه بو دواجار خوینانی کپ کردومو له‌رووی
 زمویدا نه‌ی هیشتن.

پاش بووخاندنی دمه‌لته‌ی ناشوور دمه‌لته‌ی ماد بو پته‌و کردنی دوستایه‌تی له‌گه‌ل
 دمه‌لته‌ی بابلیه‌کاندا، کواکسار هاتا نامی تسی) کچی له سازادی بابل) به‌خت نه‌سر)
 ماره کرد، وه‌ک نه‌ئین به‌خت نه‌سری بابلی باخچه هه‌لواسراوه‌کانی له‌به‌ر خاتری نه‌م کچه
 کورده دروست کردوه. پاش نه‌م سه‌رکه‌وته‌ه گه‌وره‌یه‌ی کواکسار زیاتر ده‌سه‌لات و هیزی

پهیدا کردو بومو (نهرمه نستان) کابا دؤکيه ای رۆژه لاتى ناسيا نه چىت و داگىرى نه کات
 — تا که نارى بويارى (هالس) بۆيشتوه. له کاتىکدا کواکسار راوى سىته کانى نه کرد
 چند که سىکيان په نايان برده بهر فه رماندارى (لیدی) بۆ نه وى له چنگى کواکسار و
 کوشتن بزگارىان بىت. کواکسار نامه يه کى بۆ فه رماندارى (لیدی) نووسى که پنیوسته
 به زوویى نه و په نابهرانه ی بۆ بگيریتوه فه رماندارى لیدی له م داوايه توره نه بىت و
 وه لاسى کواکسار ناداته وه. لیزه دا سوپای (لیدی) بوو به روو نه وه ستنه وه و ماوى شه ش
 سال ی نه وى هیچيان ههنگاونک بهرمو پینشه وه بچن به رامبه ر نه وه ستنه وه.

له سالى چه و ته م دا يانى (۲۸ ی نایارى: ۵۸۵ پ ز) رۆژ گىرائىکى ته و او بوو نه دات که
 به ته و او ی دلى سه رى زانى هه ردوو سوپاکه ی له رزان دبوو وا هه ست نه که ن نه وه نارچزایى
 ناسمانه دژى نه م به رمنگاره بویه (به خت نه سر) ی بابلى نه که وى ته نىرائيان و په يمانى
 ناشتى مۆر نه که ن بويارى (هالس) قزل نىرماق نه که نه سنوورى نىوان هه ردوو دونه ت. بۆ
 زياتر پته و کردنى نه م دۆستايه تيه فه رماندارى لیدی (نارته نىسى) کچى نه داته نازیده
 پاکى کوپى کاوکسار^{۱۱۱}. نه ئىن نه م رۆژ گىرائه سائىک پىش نه وه نه لایه ن (تالیس) ی
 مه لگيه وه که نه ستیره ناسىکى زانا بووه زانراوه. سائىک پاش نه م په يمانه کواکسار له
 (۵۸۴) پ ز نه دنيا دمرچووه. دونه تى ماد له م سه رده مه دا به يه کىک نه دونه ته هه ره
 گه ورمکانى دنيا زانراوه. به پى ی و ته ی هىرۆدۆت سنوورى ولاتى ماد له و سه رده مه دا به م
 شىويه بووه له رۆژه لاته وه بويارى جه يعون (نامۆيه)، له و سه رده مه دا بژاوه ته دمرىای
 خه زمره وه. له بۆژئاواوه بويارى هالىس — قزل نىرماق.

لاى ژووروموه دمرىای خه زمر و بويارى (نارس) وریزه شاخه کانى نارارات تا دمرىای
 ره ش.

لاى خوارموه که نارى دمرىای عومان و که نداوى عه ره پ که فارسه کانىش له م
 سه رده مه دا له ژگىر سایه ی مادمکاندا نه ئىزان.

^{۱۱۱} هىرۆدۆت نه ئى فه رمانچى وای (ماديش) نامى تسى) کچى داوه به (گىرۆس) ی کوپى (نلیا) ی
 فه رماندارى لیدی.

"فهرمان‌رموایی - نازیدمیاک -"

پاش له دنیا درچوونی کواکسار نازیدمیاک ی کوری له سائی (۵۸۴) پ ز نه‌بیته جینگاداری و فهرمان رموای ولاتی مادو پارس نه‌گریته نه‌ستو. یونانیه‌کان (ناستیاک یا ناستیاژ) یان پی وتوه ناوی راستی خوی (نیختوووگوبیه . نه‌م کابرایه پیاویکی بی دمه‌لات و هرزه و دست بلاو بوه نه‌و ولاته پان و به‌رینه‌ی که له باوکیه‌وه بوی جی مابوو نه‌یتوانی سرپهرشتی بکات و گوی ی نه‌داوته‌تی. همه‌میشه خهریکی رابواردن و به‌زم و رمزی دیوه‌خان بوه. نازاردانی خه‌لکی و کاول کردنی مالیان هه‌ولنی خوش و رابواردنی بووه. خه‌نک گه‌نیک نه‌م پیاوه بیزار بوون هر که کورش سهری هه‌ندا مادمکان ازیان نی هیناو په‌نیان برده به‌ر کورش و به‌فهرمان‌رموای قبوئیان کرد. له‌نه‌نجامی خو هیلک کردن و شه و نخونی و خوین رشتنیکی زوردا ولاتی ماد له سردمی کواکساردا گه‌یشتبوه نه‌وپه‌ری شادی و به‌خته‌ومری، سوپایه‌کی به‌هیزو توانا و دمه‌لاتداری هه‌بووه هر شۆینیک مه‌لیان نی بویه به‌ناسانی داگیریان نه‌کرد. کواکسار هه‌رچه‌نده خوی فهرمان‌رموایه‌کی به‌دمه‌لات و ژیر بووه له‌گه‌ل نه‌ومشدا له هه‌موو کاروباریکدا پرس و رای به‌ریش سپی و پیاو ماقولانی ولات بووه. مادمکان له رپوی پینشکه‌وتنه‌وه به‌نه‌ستیره‌یه‌کی پرشنگذاری سردمی خویان نه‌ناسران. (شیره به‌ردینه‌که‌ی هه‌مه‌دان) له شاکاری په‌یکه‌ر تاشی مادمکانه. دوکاتی داود و تاقه‌وسانی فهرهاد و ویرانه‌کانی لورستان و ته‌ختی سلیمان له خاکی نه‌فشار و قه‌لای که‌رهفتوو قه‌لای زه‌لم ته‌واوی به‌رده تاشراومکانی ولاتی کوردو ده‌خمه‌یمیانداوه وده‌خمه‌ی سیرتار (پلکان) رموانسر له شاکاره هه‌ره جوانه‌کانی نه‌و سردمه‌یه.

گۆرانی فەرمانرەوایی ئە مادموه بۆ پارس

فارسەکان ئە ولاتی خۆیاندا ئە کەناری عەرەب، بە ناژەلداری و کشتوکالەوه خەریک بوون هەندئ جار بە سەرەستی ژیاون و هەندئ جاری تریش ئەژێر سایە یێشادایەکان و هەندئ جاری تریش بە باج دەری ئەژێر سایە ی مادەکاندا ژیاون. گەئێ جارێش باج دەری کلدانی و ئاشووریەکانیش بوون، ئەم فارسانە هەمیشە ئە خاکی خۆیاندا ئەترازاون و پەلاماری کەسیان ئەداوه مەگەر ئە سەردەمی زنجیری هاخەمەنشی دا کە تا خاکی ئەلەستین بۆیشتوون و پەلاماری عیلامەکانشیان دا. هەر چەندە زۆریە فەرمانرەواییی هەخامەنشین سەرپەرشتی ولاتی عیلامیان کردووە بەلام زیاتر ئەژێر سایە ئاشووری و بابلی و مادەکاندا ژیاون. دوا فەرمانرەوای هەخامەنشی کە سەر پەرشتی ولاتی عیلامی کردووە (کامبوز) باوکی کورشی گەوره بوو^{۱۱۷}. دێینه سەر باسی ئەوی کە دەولەتی نازادی فارس ئەسەر دەستی کورشی گەوره دەست پێ ئەکات^{۱۱۸}.

" فەرمانرەوایی کورشی گەوره "

پاش ئەوی (نازیدمیاک) فەرمانرەوایی ئە کواکساری باوکیهوه بۆ مایهوه ئەبەر ئەوی پیاوێک بوو پشتی بەنازو نیعمەت و گەورەیی دەولەتی (ماد) ه وه ئەیه شابوو، بە شێمیهک دەستی دایە رابوارن و بەزم و بەزمی شەوانە ی دەریارو گوێ ئەدانە کاروباری دەولەت بە جارێک بوو جێ ی سەرزنەنشیتی خەئکی و هەموو ئەفرەتییان ئی کرد. فەرمانداریەتی ولاتی پارس و عیلام کە دەست نیای دەولەتی ماد بوون و رده و رده تەرازووی هێزو باومریان بەلادا ئەشکایهوه، ناوێشان و شەوکت و دەسەلاتی ماد بۆژ ئە دوا ی بۆژگەم ئەبووه کە ئە سەردەمی کواکساری باوکیدا یەکیک بوو ئە دەولەتە هەرە گەورمکانی دنیا. گەوره پیاوان و سەرۆک هۆزەکانی ماد بەهۆی بێ دەسەلاتی و گوێ ئەدانی نازیدمیاک بە کاروباری دەولەت هەموویان خەریکی پارە کۆ کردنەوه بوون،

^{۱۱۷} ناینه سەندەری ل ۳ و ۱۷۴

^{۱۱۸} کتییی تواریخ الایام.

سەرداران سەرتازانى سوپا بەجاریك دلسارد بوون گوی یان بە کاروباری سەریازی و مەشق
کردن نەنەدا. بۆژ ئەدوای بۆژ دەولەت نەگەن دانەبەراو خەنکی زیاتر نەچەوسایەو و
نازار نەدرا. کردموە ناشیرینەکانی (نازیدەهیاک) تەنانت و مزیرمکانیشی دلسارد کردبوو
(ناریاک) ی و مزیر کە یونانیەکان (ناریاکس) ی پی نەئین نە هەموویان زیاتر دلسارد
بیزار بوو. ناریاک کەوتە بێکردنەموو مشور خواردن و ردە و ردە خۆی نە بیزارو دل
ساردەکانی تر نزیك کردموە نە کۆبونەو مەیکى فراوانی سەرداران و پیاو ماقولانی
نیشتمان پەروردا بپیریان دا کەتەخت و بەختی نازیدەهیاک تیک بدن دەسلاتی لی
ومرگرنەو. (ناریاک) پینشتەر ناگاداری کورشی گەورەى کردبوو، دەریارەى بشیوی ولاتی
ماد بە نیمزای هەموو بەشداریوانی کۆبونەو کە نامەیهکیان بۆ کورشی کورپی کامبوزی
فەرمانداری عیلام نووسی ناگاداریان کرد کە بە سوپا بچوگەکەى خۆیهو نە شاری
ناکباتان نزیك بێتەو بۆ ئەومى هەموو سوپای ماد پەییوندى پیو بەکن. نامەکیان
دایە گیو وە گەیانیدیه شاری (پاسارگاد) ی پایتەختی عیلام و پارس. کورش کە
یونانیەکان بە (سیروس) ناوی نەبدن هەر کە نامەکەى نەگاتى دەست بەجى نەگەن پیاو
ماقولان و سەردارانى پارس و عیلام کۆنەبیتەو مەسەلەکیان تی نەگەیهنى نە پاشدا
هەموویان بپیریاندا کورش بە سوپاکەو بەرمو شاری ناکباتان کەوتە پی. نازیدەهیاک
ناگادار نەگەن کە کورش بە سوپایەکەو پەلاماری ولاتی مادى داو. سوپاکەى کۆ
نەگاتەو نە ژیر فەرماندەیی (ناریاک) دا نەیکا بەگزی سوپای پارس و عیلام دا. ناریاک
نە دوام هیرش دا بە خۆی و سوپای مادموە پەییوندى بە کورشی گەورەو نەگات.
نازیدەهیاک نەم هەوانە شیت گیر نەبی بۆیه بە پەلە سوپایەکی تر پینک نەهینى و نە ژیر
چاومدیزی خۆیدا پەلاماری کورش نەدا هەر نە سەرمەتای پەلامارکەیدا تیک نەشکی و
هەلدى و نەگەپیتەو شاری (نەکباتان) و لەوئ سەنگەر بەندى نەگات. بە کورتى سوپای
کورش نەچیتە ناو شاری نەکباتان و داگیرى نەگەن و نازیدەهیاک بەدیل نەگرن و کۆتایی
بە دەسلالتداریەتى ماد نەهینن. هەرچى پارمو کەل و پەلى تەختى هەیه نەگەن خۆیانا
نەییەنەو شاری (پاسارگاد). کورش سالى (۵۶۰) پ زبۆتە فەرمانداری پارس و عیلام*
سالى (۵۵۰) پ ز شاری ناکباتانى داگیر کرد. پاش ئەومى کورش شاری نەکباتان
هەمەدانى ئیستا داگیر نەگات کواکساری دوام کورپی نازیدەهیاک کە خانۆى کورش خۆیهتى

نەيكاتە سەردارى سوپاكەى، ھەرۈھا نەسپەنۇى كچى ياتىمارى زاواى نازىدەمياك كە پورزاي خۇيەتى نەخوازى و مارهى نەكات. كورش زور ژىرانه بىرى نە مەسەنەكان كەردۇتەو. كارو بارى دەولەتى (ماد) وە خۇى نەھىلىتەو. ھەمىشە رېزو خۇشەويستى بۇ سەرداران و پىاو ماقولانى ماد داناو. پەمو پاىەى زىاد كەردوون نەومى شىاوى براىەتى و دۇستايەتى و ھاوپەيمانى ماد وپارس بوويىت كورش كەردويەتى و بە تەنگىەو ھاتو. تا سەركەوتنى نەسكەندەرى مەقنۇنى بەسەر (دارا) نەم براىەتى وپەكىنتى يە بەردەموام بوو^{۱۶۵}. كورش دەولەتە تازەكەى بە ناوى دەولەتى مادو پارەسوە ناونا^{۱۶۶}. نە زۇرپەى كىتیبە كۇنەكاندا نەبرىتى وشەى ئىزانى نىستا ناوى مادو پارس بەكار ھاتو^{۱۶۷} نەتوانىن بلىن ھەتاومكو يەك سەدە يش تىپەر نەكات بەسەر روخاندنى دەولەتى مادا نە برىتى وشەى پارس وشەى ماد بەكار ھاتو. بە جۇرىك مادەكان بەوە قايىل نەبوون كە نەبرىتى وشەى ماد ناوى مادو پارس بەكار بىت^{۱۶۸}. گەنگ نەومى ھەموو مېژوو خۇى و بىنگانەكانىش دان بەودا نەنن كە كۇرانى دەولەتى مادبەپارس كۇرانىكى دەستا كەردى مادەكان خۇيا بوو نەبرىتى كورى شا، كچە زاكەى بۇتە فەرمانرەوا، كە نەمە گەنگىەكى مېژووى نەومەندەى نىبە، تەننەت نەم كۇرانش بە لاپردنى تەواوى دەولەتى ماد نازانن. نەگەر كەوتنى تەواو بوایە شىومىە وشەى ماد نەدوایىدا بەكار نەنەھات. وشەى ماد نەدوایىشا وا بەكار ھاتوو نە سەردەمى دارىوش دا بە دەولەتى كورش وتراو دەولەتى ماد كىنىى عەززا فەسلى ۷ نەئىت: پايتەختى كورش - پايتەختى ماد بە دەولەتى پارس وتو دەولەتى پارس و ماد. نەحمەد رەفىق نەنووسى و نەئى بە ھاوكارى ھەردو نەتەومى مادو پارس دەولەتى ئىزان بىك ھات. بەم شىومىە پاش تىپەر بوونى ماومىەكى دوورو درىژ بەسەر نەم بەسەرھاتە ئىتر نەدىبە فارسەكان نەوە زىاتر پىن يان خۇش نەبوو ولائىك نەلایەن فارسەو فەرمانرەواىى بكرىت و بە (ماد) ناودارىت، ھەر

^{۱۶۵} كىنىى - نەبە الازھرىە ل ۵۲۰

^{۱۶۶} نایە سكەندەرى ل ۱۸۲

^{۱۶۷} كىنىى نەستىر فەسلى يەك نایەتى ۲، ۱۴، ۱۸، ۱۹ فەسلى دەبەم نایەتى ۲ و كىنىى دانىال فەسلى ۵

نایەتى ۲۸ - فەسلى ۶ نایەتى ۷ ق ۱۲، ۱۵ - فەسلى نایەتى ۲۰

^{۱۶۸} تاریخ عمومى نەحمەد رەفىق ل ۶۲

چهنده زۆريه ي دانيشتوانى ماد بووه به پارس ناو نه براو نيتر وشه ي ماد به كار نه نه هات
 نه مهش كارنيكي گه ورمي كرده سر مادمگان و واى كرد كه دو دلى و كينه پهيدا بكات. بؤ
 نه وى جياوازي دوو به رمكي پهيدا نه بريت هاتن نه برىتي ناوى (مادو پارس) وشه ي نارى
 يان (ى به كار هينا كه ههردوو نه ته وى نارى نه ژادى مادو پارس نه گريته وه.

نيتر به و شيويه وده وده وشه ي ناريان كه وته سه زارى خه لكى و به كاريان هينا
 تاواى لى هات بووه وشه ي نيران (۵). وشه ي نيران له سه ده ي چوارمى پيش زابن به
 شيويه يكي گشتى بلاو بووه. له برىتي وشه ي مادو پارس كه هه مو ميژومكاني دنيا
 گه واهى نه دن. نا به و شيويه له برىتي دوو ناوى سه رمكي مادو پارس وشه ي نيران
 كه وته سه ر لا په رمكاني ميژوو. كورشى هه خامه نشى له هوزى (پاسارگار) ي فارسى په
 وهك هيرودوت نه نيت شارى پاسارگاد هه ر به ناوى نه م هوزموه ناو نه راوه كه له و
 ناوچه يدا جى گر بوو ن. كورش به يه كينك له پياوه هه لكه و تومكاني جيهان ناو نه برىتي
 كه له ته وراتدا به ناز ناوى مه سيج ناو نه برىتي^{۱۱۹}. جگه نه وى كورش به لاي رۆژه لاتدا
 په لى زور هاويشتوه دوو دمو له تى به هيز و تواناي (ليدى و بابل) يشى له ناو برده و. ناوى
 راستى كورش (ناگراد) ه وهك (خوداداد). وشه ي كورش لادرو كورت كه رومى وشه ي (كه ي
 خوشتر و) كه به ماناي (گه ورمي خوش ربه تار) ديت. وهك باسمان كرد كه ي به ماناي گه ورم
 ديت خوشتر و به ماناي خوش روو ديت كه راستيه كه ي (كه ي خسرو) ه. ورده وده ناز
 ناومكه له برىتي ناومكه به كار هاتوه و ناومكه بير چوته وه. يانى كه ي خسرو بوته
 كورش. كورش ماوى (۳۰) سال شاهه نشاهى كردوه. گورمكه ي له شارى (مه شارپ) دايه.
 نووسراونىكي به خه تى بزمارى له پاش به جى ماوه.

^{۱۱۹} كتيبي نه شعيا له سلى ۱۵.

بهندی پینجهم

زاناو نه دبیه گانی کوردستان

له بهر نه وهی کتیبخانه گانی شاری سنه زور دونه مند نی یه به شیوه یه کی گشتی نه متوانی هیچ ناگاداریه ک له زاناو نه دبیه کوردستان به دست بهینم له پیش نیسلامدا .
نه وهی زیاتر خوم پیوه ماتدوو کرد و توانیم زانیاریه کی له سر به دست بینم زاناو نه دبیه کوردستانی دوی سده ی سی یه می کوچی یه نه وهی بوم کراوه درنقیم نه کرده له روون کردنه وهی ژیان و مردن و له دایک بوونیان به کوردتی . له م به شه دا باسی زاناو نه دبیه کوردستانی شاری سنه م نه کرده چونکه له میژوو ی شاری سنه دا به دریزی له م باسه دواوم .

(۱) نه بو محمد (عبدالله) بن مسلم دینه وری - مه شه وری به (ابن هتیبه) قازی شاری دینه وری بووه . له سالی (۲۲۲) ی کوچی هاتوته دنیاوه و سالی (۲۷۶) ی کوچی دنیا ی به جی هیشتوووه . زانایه کی به رزو به ریز بووه خاوه نی گه نی نووسراوی به که لکه که نزیکه ی (۲۰) کتیبه .

(۲) نه بو حنیفه ی دینه وری - زانایه کی به هوش و ناوداری سهرده می خوی بوه له سالی (۲۸۱) ک له دنیا درچوووه .

(۳) نه بو عبدالله محمد بن چار منجم حهرانی بن سنان رمقی - خاوه نی نووسراوی - زین حایی مطالع البروج . رساله الاتصالات ، شی کردنه وهی چوار نووسراوی - به تلیموس - و هند . زانایه کی نه ستیره ناس ریازیات و علوم زان بووه له سهرتا سهری نه وروپادا ناویانگی زانایی هدیبه سالی (۲۶۴) ی کوچی هاتوته دنیاوه و (۲۱۷) ی کوچی هیشتوووه .

(۴) نه بو جه عفره (نه محمد) دینه وری - کوری ابن هتیبه بوه پیاونکی زانا بووه سالی (۲۲۱) ی کوچی بوته قازی میسرو سالی (۲۲۲) ی کوچی له دنیا درچوووه .

(۵) نه بو به کر محمد نقاش موسلی - کوری حه سن کوری محمد کوری زاید کوری هارون جه عفری کوری سندی یه جگه له نه خش و نیگار زانیاریه کی ته و اویشی له سهر نایینی نیسلام هه بووه . له سالی (۲۶۵) ی کوچی له دایک بوه و سالی (۲۵۱) ک

- له سئى شوالدا له دنيا دهر نه چي خاومنى گه لى نووسراوى به سوود و گرنگه به لام له گنږانه وى هه ندى همديسى پينغه مبه رځ هه نهى كرده و به راست نازانرى ..
- (٦) سرى رفاو موسلى نه بو حه سن كورى سرى كه ندى به كينك له نه ديهه ناودارمكاني موسلى، هونه ريكي زيرهك و نه ديبينيكي به توانا بووه خاومنى كتيبي (محب و محبوب) و (يره) به له سالى (٢٦٦) دا له دنيا دهر چوووه.
- (٧) شيخ عبدالله رويارى - يه كى بوه له گوره پياوانى ته ريقه ت ناسراوى ناوچه و دمور و بهرى خوى بوه سالى (٢٦٩) ك له دنيا دهر چوووه.
- (٨) ابن جوني نه حوى موسلى - ناوى عوسمانه و ناز ناوى ابو الفتح - ه له زانيارى عه رمبى و نه دهبياى عه رمبدا دستيكي بالاي هه بووه. پيش سالى (٢٣٠) ك له دايك بووه له (٢٨) ي سه هه رى سالى (٢٩٢) ي كوچى له دنيا دهر چوووه. خاومنى زياتر له (٢٥) نووسراوى به كه كه كه.
- (٩) ابن كه جى دينه و مرى - قازى يوسفى كورى نه حمه د كورى كه ج به يه كينك له پيشه و ايانى شافعى نه ژميرى خاومنى فتواى تاييه تيه له مه زه بهى شافعى دا جگه له زانيارى ناينى خاومنى گه لى كتيبي به كه كه پياويكى دونه مه نلو پارم دار بووه. شهوى ٢٧ ي رهمه زانى سالى (٤٠٥) ك چند دزيك شه و له خودا نه يكوژن و پارمكه ي نه بهن.
- (١٠) شيخ نه بو حه سن هه كارى - شيخ الاسلام عه لى كورى نه حمه د كورى يوسف كورى جه عه فر كورى عه رفه سالى (٤٠٩) ك له دايك بووه. پياويكى زاناو ديندار بووه كورمكانيشى نه ديب بوون سالى (٤٨٦) ك كوچى دوايى كرده.
- (١١) نه بو نه حمه د شارمزورى - قاسم كورى عه لى كورى قاسم - نه بو نه حمه د شارمزورى به بابا گه و ره ي هه موو قازيه كاني شارمزور و موسلى و شام و جزيره نه ناسرى. كورمكاني هه موويان پياوى ناينى و نه ديب و ماموستا بوون سالى (٤٨٩) كوچ له شارى موسلى نيژراوه.
- (١٢) قازى نه بو حه سن خه لى موسلى - عه لى كورى حه سن كورى كورى حه سين كور محمدى شافعى به سالى (٤٠٥) كوچى له دايك بووه له مانگى ژو الحجه ي سالى (٤٩٢) ك له دنيا دهر چوووه.

۱۳) ابو محمد عبدالله مه‌شهور به (قازی مرتجی) کوری نه‌بو نه‌محمدی شارمزوری
پیاوینکی زیره‌ک و ناگق له خوا نزیك بووه سالی (۴۶۵) ك له دایك بووه و له‌مانگی
ربیع الاولی سالی (۵۱۱) ك له دنیا دمرچوووه.

۱۴) جه‌ریری شیخ ابو محمد (قاسم) کوری عه‌لی کور محمد کوری عوسمان خاومنی
گه‌لی نووسراوی به‌که‌لکه شیخی زمه‌خشه‌ری له مه‌دح و وسفی دا نه‌ئیت :

اقسم بالله و آیاته
ان‌الحریری حری بان
ومشعر الحج و میقاته
تکتب بالتمبر مقاساته

سالی (۴۶۶) کۆچی له‌شاری جه‌ریری سه‌ر برپارینزاگای همونیر له دایك بووه له
(۵۱۶) ی کۆچی دا له‌هممان شاردان نیراوه.

۱۵) ابن‌مازنی دینه‌ومری - ابو‌الفصل نه‌محمد کوری محمد کوری فه‌زل کوری
عبدالغالیق دینه‌ومری ناودار به‌کاتب له خه‌ت و په‌خشاندا ده‌ستیکی بالای هه‌بووه
سالی (۴۷۱) له دایك بووه (۵۱۸) ی ك له دنیا دمرچوووه.

۱۶) قازی الخاقین - نه‌بو به‌گر محمد کوری نه‌محمد کوری قاسم شارمزوری.
سالی (۴۵۲) کۆچی له‌دایك بووه. هه‌رچه‌نده له‌سه‌ر هه‌لس و كه‌وت و زانایی نه‌م
پیاوه بنووسری هه‌ر كه‌مه سالی (۵۲۸) له شاری به‌غدا له دنیا دمرچوووه.

۱۷) مه‌ذب‌الدین الموسلی - ابو‌الحسن عه‌لی کوری نه‌جی الوفاو سالی (۴۵۲) ك
هاتۆته دنیاوه و له (۵۴۳) ی ك دنیای به‌جی هیشته. به‌یه‌كێك له شاعیره
ناودارمکانی سه‌رده‌می خۆی نه‌ژمیرنیت دیوانی شیعری له دوو به‌رگدا نووسراوه.

۱۸) ابن‌دری‌الموسلی - یوسف بن‌دره - شاعیریکی لاو و ناودار بوه سالی (۵۴۵)
کۆچی له‌رینگای هه‌ج له‌گه‌ل چهند كه‌سیکی تردا تیاچوووه.

۱۹) ابوالکرم شارمزوری - پیاوینکی زاناو زیره‌ک بوه له سالی (۵۵۰) ی ك له دنیا
دمرچوووه.

۲۰) شیخ‌عه‌دی‌هه‌کاری - کوری مسافر کوری اسماعیل پیاوینکی زور زیره‌ک و به‌دین
بوه زیاتر ناویانگی له‌دمرده‌می هه‌کاری دا بووه. خوشه‌ویستی خه‌لکی ناوچه‌که بوه تا

رادمیهك بزق و خیز و خوش خویان له بهرمگه تی شیخ (عدی) یهوه زانیوه. سالی (٤٦٧)ك له ههکاری له دایك بوومو سالی (٥٥٧) له دنیا دمرچوووه.

(٢١) ابن برزی جزیری ابو القاسم عمر له جزیری ابن عومه. نیمام مدرس و مفتی بووه. سالی (٤٧١) كه هاتۆته دنیاوه له مانگی ربیع الاول ی سالی (٥٦٠) ك له جزیری ابن عومه نینژراوه.

(٢٢) ابو نجیب چیاو الدین سههرموردی - یهكێك بوه له خاومن تهریقته تهكانی سهردمی خۆی له شاری بهغدا لای رۆژ ناوای دیجله تهکیه یهکی گهروری بووه. نهم پیاوه ههچهنده بهههگهز عهرهبه بهلام له بهر نهوهی باوك و دایك و زۆریه ی كهس و کاری له كوردستاندا ژیاوه ههئس و كهوتو داب و نه ریتی كوردواری و مرگرتومو به كورد ناسراوه. خه ئکی دای (سووربهردی ناوچه ی گهروسی سنه یه له سالی (٤٩٠) ك هاتۆته دنیاوه. سالی (٥٦٢) ك له شاری بهغدا به خاك سپینراوه.

(٢٣) مهلا خدری نه ریبیلی. ابو العباس خضر كورێ نصر خاومنی گه ئنی به رهه می به سوود (٢٦) خوتبه ی پیغه مبه ری كۆكره مۆته وه. سالی (٤٨٧) ك هاتۆته دنیاوه سالی (٥٦٧) ك له قوتبا بخانه كه ی خۆی شاری موسل نینژراوه.

(٢٤) قازی كمال الدین شارمزووری - ابو الفچل محمد نوری ابی محمد عبدالله كورێ نه بی نه محمد قاسم شارمزووری. سالی (٤٩٢) ك هاتۆته دنیاوه پیاویکی زیرهك و قسه رهوان بووه خاومنی زانیاریه کی چاك بووه له هه ئندسه دا. قوتبا بخانه ی له موسل، مه دینه، نه سیین، دیمه شق) كردۆته وه له مانگی محه رمعی سالی (٥٧٢) ی ك له دنیا دمرچوووه.

(٢٥) رچی الدین اربیلی - سالی (٥٠٨) ك له دایك بوه. پیاویکی زیرهك بوه و خزمه تی موسولمانی كردوووه. له قوتبا بخانه ی نه میرزهینه دین و كه مایه مودمیریس بووه. سالی (٥٧٦) ی ك له دنیا دمرچوووه.

(٢٦) شیخ نه حمه دی جزیری - مه شهوور به مه لای جزیری له جزیری ابن عمر) له بۆتان هاتۆته دنیاوه. پیاویکی به دین و شاعیریکی به رزی كورده سالی (٥٧٩) ك له هه مان شوین نینژراوه.

- (۲۷) ابو الفرج ابن دهان الموصلی - عبدالله ی کوری نه سهمد کوری عهلی کوری عیسا نه شاری حمص نه شام به مدرس وتنهوه خدیگ بووه. شاعیریکی ناوداری سهردهمی خویتهتی سالی (۵۲۲) ک هاتوته دنیاوه له (۵۸۱) دا مردووه.
- (۲۸) موفق الدین شاعری اریلی له سالی (۵۲۶) ک چاوی به دنیا هه هیناوه له سالی (۵۸۵) ک دا مان ناوایی کردوه. دهستی له (نحو - صرف - بلاغه) ی شیمردا له گهلی فوتابخانه دا مودمیس بوه به تاییهتی کتیبی نه قلیسی یونانی به مدرس و توتهوه.
- (۲۹) شیخ معی الدین شامزوری - ابو حامد محمد کوری قازی کمال الدین بوه له فوتابخانه کانی (کمالیه و تقامیه ای موسلدا مدرس و توتهوه. قازی دیمه شق و موسل بووه له سالی (۵۴۰) ی ک هاتوته دنیاوه. له (۵۸۰) کۆچی دا له دنیا درچوووه.
- (۳۰) شهاب الدین سهرومردی - حکیم شهید ابو الفتح - یحی کوری حه به ش کوری نه میر خوشکه زای شهاب الدین و ابو حفص عومهر. سالی (۵۴۹) ک هاتوته دنیاوه. خاومنی گهلی به رهه می به سوودو نرخ داره له فه لسه فمو اصولی فقه و هه مو زانستی کدا به هه لکه وتوو سهردهمی خوی نه زاری. نه مهش نموونه یه که له وته کانی "لوکان فی الوجود شمسان، لانگمستا الارکان، تابی النقام ان یکون غیر ماکان". به هوئی کینه کیشان و رق لی بوونی هه ندی که سهوه نه لایهن - صلاح الدین ی نه ییوبیهوه - به ند نه کری له سالی (۵۸۷) ک له به خدا نه مریت.
- (۳۱) ابو الفرج شمس الدین - محدپ حرانی - سالی (۵۰۵) ک هاتوته دنیاوه پیاویکی زیرهک و هوشمند بوه بو پرسیارو بوونکرده وهی نیسلام سهراوه بووه. سالی (۵۹۶) ی کۆچی له دنیا درچوووه.
- (۳۲) ابو عهلی شاتانی - سالی (۵۱۰) ی کۆچی هاتوته دنیاوه جگه له وهی له اصولی فقه و به لاغه دا دهستی هه بووه. شاعیریکی ناوداریش بووه له ۵۹۹ کۆچیدا له شاروچکهی (شاتانی) ناوچهی دیاربه کر کۆچی دواپی کردوه.
- (۳۳) چریر مقدی - کوری زیان کوری سبه، باوکی له نه داری و برسا مردوه چریر خه لک به خینوی کردوه و به هه تیوی گه وره کراوه. شاعیر بووه

گهلى شيعرى له پاش جى ماوه سالى (٦٠٢) ك له شارى موسىٰ دهرمان
خوارديگراوه.

(٢٤) ابن اثير - مجد الدين جزيري سالى (٥٤٢) ى كۆچى هاتۇته دىياوه پىاويكى
زۇر زاناو زيرمك و موسولمان بووه خاومنى گهلىٰ بهرهمى بهنرخ و سوود بهخسى
ئىسلاميه لهدوا دواى ژيائى خۇى له خهلك دابراو به تهنبا خهريكى خوا پهرستى و
نووسين و خزمتى موسولمانان بووه - سالى (٦٠٦) ك له دنيا دهرچوو.

(٢٥) ابو حامد بن يونس - عماد الدين محمد سالى (٥٣٥) ك هاتۇته دىياوه
پىاويكى خوا پهرست بووه. له زۇريدى فوتابخانهكاندا درسى وتوتهوه. گراوه به
قازى له شارى موسىٰ. گهلىٰ بهرهمى ئىسلامى له شوين جى ماوه. له مانگى جماد
الپانى سالى (٦٠٨) ك له دنيا دهرچوو.

(٢٦) ابو الفضائل امدى - ديار بهگري - عهلى كورى مظفر الدين يوسف يهكيك بووه
له نهدييه ناودارمكاشى سليمانى. ماوميك قازى شارى (واسط) بووه. دىوانى شيعرو
گهلىٰ نووسراوى (نحو صرف) ى له پاش جى ماوه له سالى (٥٥٩) ى ك هاتۇته دىياوه
له سالى (٦٠٨) دا كۆچى دوايى كردوه.

(٢٧) ياقووتى موسلى - ابو الدردين عبدالله الموصلى - سالى (٥٣٦) ى كۆچى
هاتۇته دىياوه له (٦١٨) دا له دنيا دهرچوو. زانايهكى) بهرزو نووسهريكى ناودار
بووه.. بهرپهگهز دهگهريتهوه سهر - تورك - بهلام له بهر نهوى له كوردموارى دا ژياوه
به كورد نهناسرى.

(٢٨) عزالددين ابو القاسم (نصر) . برازاي مهلا خدرى نهريپلى يه كه باسماكترد.
له لايدن سولتانهوه دوور نهخرىتهوه بۇ شارى موسىٰ له سالى (٥٢٤) له دايك بومو له
جماد الپانى (٦١٩) ى كۆچيدا مردوه.

(٢٩) بهاو سنجارى - ابو السعداات (اسعد) بن يحيى سالى (٥٣٢) هاتۇته دىياوه
پىاويكى نهديب و شاعيريكى ناوداره. گهلىٰ شيعرى جوانى له پاش بهجى ماوه له
سالى (٦٢٢) ى كۆچى له شارى سنجار له دنيا دهرچوو. له مدهزهبي شافعى دا راي
تاييهتى ههبيوه.

شیخ سعیدی شیرازی) موریدی نھو بوھ له سالی (۶۲۲) ی کۆچی له شاری بهغدا نیژراوه.

(۴۷) شیخ شهاب الدین(عومەر) شارمزوری شیخی نیرشاد بوھ به پیاویکی خوا پهرست و نهولیا ناویراوه له سالی (۶۲۳) له شارمزور کۆچی دواپی کردوه.

(۴۸) ابن ایپر چیوا و الدین جزیری - ابو الفتح نصر الله کوری ابی کهرم - جگه لهوی هه موو قورنانی له بهر بووه سی دیوانی شیعیری ابی تمام بعتری و متبسی و (۵) ههزار همدیسی پینقه مبهری له بهر بووه. سهردمی ملک افچل به پلهی ومزیری گهیشتووه گهلی بهرهمی له پاش بهجی ماوه. سالی (۵۵۸) هاتۆته دنیاوه. سالی (۶۳۷) له دنیا دمرچوووه.

(۴۹) ابن مستوفی - شرف الدین اربیللی ابو البرکات(مبارک) کوری ابی فتح احمد مستوفی له سالی (۵۶۴) ک هاتۆته دنیاوه پیاویکی زۆر زیرمک و بوو خوش و سنگ فراوان بووه. دستیککی بالای هه بووه له زانیاری میژوویدا. شارمزایی له زمانی عه ره بیدا زۆر بووه. ومک - صرف ، نھو ، میژوی شاری هه ولیری نووسیوه. پاش خوی گهلی نووسراوی به که لکی بهجی هینشتوه. سالی (۶۳۹) که تا پلهی ومزیری نه گات. سالی (۶۳۷) ی ک مال ناوایی له دنیا کردوه.

(۵۰) کمال الدین علامه - ابو الفتح موسی کوری ابو الفضل به (ابن یونس) مشهور بووه له (۵) ی سه فهری سالی (۵۵۱) ی ک هاتۆته دنیاوه له شاری موسل. بو خویندن چۆته شاری بهغدا و له پاشدا گهراوتهوه شاری موسل نهم پیاوه مهزنه له) فیزییا ، و کیمیا و جدیرو هه ندسه و گب و ریاجیات و نھو و صرف) دا زۆر شارمزا بووه دهرسی وتۆتهوه. جوله که کانی موسل لای نهم دهرسی تهوراتیان خویندوه پیاویکی زۆر زیرمک و شارمزا بووه سالی (۶۳۹) له ۱۴ ی شه عباندا کۆچی دواپی کردوووه.

(۵۱) ابو البقاو نھوی - مه شهوور به ابن صایغ موسلی سالی (۵۵۶) ی ک هاتۆته دنیاوه. نهم پیاوه خزمهتیککی زۆری کردوه به نه دهبی عه ره بی و نیسلاسی له سالی (۶۴۲) ک له شاری حه له ب و مزارگای ابراهیم خلیل نیژراوه.

(۵۲) علم الدین سنجاری - له زانیاری(عقلیه و نقلیه) هاوچه رخنی نه بووه. گهلی نووسراوی به که لکی له پاش بهجی ماوه سالی (۶۴۳) ی کۆچی له دنیا دمرچوووه.

- ٥٣) ابن صلاح نصری شامزوری - له سالی (٥٧٧) ك هاتوته دنياو به (هاجل ديمه شقی) ناوداره، نهم زانايه له قدس و ديمه شق و حه له ب دمرسی وتوته وه. خاوهنی رای تاييه تی یه له مه زه به بی شافعی دا سالی (٦٤٣) ی ك له شاری ديمه شق له دنيا دمرچووه.
- ٥٤) ابن الحاج سالی (٦٥١) له دنيا دمرچووه چهند نوسراونکی له پاش جی ماوه.
- ٥٥) ابن الحاج ابو عمر (عوسمان) کورې عومهر. له سالی (٥٧٠) له دايك بووه له خزمهت کردنی نایینی نیسلام درینى نه کرده له سالی (٦٤٦) ك له دنيا دمرچووه.
- ٥٦) قازی ابن خه له كان اربیللی - شمس الدین ابو العباس نه حمهد کورې ابراهیم له سالی (٦٠٨) ك هاتوته دنياو له سالی (٦٨١) ك کوچی دواپی کرده. گهنی نووسراوی به که له ك و سوود به خشى له پاش خوی جی هیشتووه.
- ٥٧) فخر الدین نه حمهد کورې حسین چارپردی له سالی (٧٤٧) ی ك له دنيا دمرچووه.
- ٥٨) فهلی تهیران - مه لا مه حمود خه لکی (مهکس) له سالی (٧٢١) ی ك هاتوته دنياو شاعیرکی ناودارو لی هاتوو بووه. خاوهنی گهنی قه سیده ی شیعی جوانه له سالی (٧٩٥) ی ك له دنيا دمرچووه.
- ٥٩) قازی نه حمهد نه رزنجانی بورهان الدین - له سه ره تای سه ده ی هه شتی کوچی سالی (٨٠٠) له شه ری نه رزنجاندا کوژراوه.
- ٦٠) نیمام محمدی کوردی حافظ الدین کورې محمد کوردی له سالی (٨٣٠) ی ك له دنيا دمرچووه.
- ٦١) مه لای باگی - مه لا نه حمهدی باگی خه لکی باگیه ی هه کاری له سالی (٨٣٦) ی ك هاتوته دنياو شاعیرکی نیسلامی چاك بووه دمریاره ی له دايك بوونی پیغه مبه ر هونراوی نووسیوه. سالی (٩١١) ی ك له دنيا دمرچووه.
- ٦٢) مه لا عه لی تهرموگی له سالی (١٠٠٠) ك هاتوته دنياو یه کیکه له زانا ناودارمکانی له زانیاری رسم وریاضیات دادستیکی بالای هه بووه. زوریه ی ژبانی به دمرس وتنه وه به سه ربرده له دی که ی خویدا (تهرموک) له نیوان هه کاری و (مهکس) دا سالی (١٠٦٥) به خاک سپیراوه.

۶۳) نه حمەدی خانى - يەكئىك ئە ئەدىيە بەرزو بەرئىزەكانى كورد پىاويكى شەيداو
هۆنەرىكى خۆشەويست بوو. گەلى نووسراوى بە عەرەبى و توركى جى هينشتوو ئە
هۆزى - خانى - كانە، چىرۆكى (مەم وزىن ئە شاكارە هەر جوانەكانى خانىيە . سالى
(۱۰۷۱) ئە شارى بايەزىد ئە مژگەوتەكەى خۇيدا نىزراو.

۶۴) نىسماعىل مەرۇف ئە سالى (۱۰۷۳) ك هاتۆتە دنياو. خەلكى شارى بايەزىد
بوو بە فىردوسى كورد مەشهورە گەلى غەزەل و پەخشانى نووسيوو، نووسينەكانى بە
زمانى كرمانجى دارشتوو. سالى (۱۱۲۸) ى ك ئە شارى بايەزىد كۆچى دواينى كردوو.

۶۵) ئەمىر شەرىف خان - ئە ئەمىرەكانى ناوچەى هەكارى يە خاوەنى گەلى
بەرەمى بەنرخى وەك و شىيرو صرف و نەو - ه خاوەنى چەندىن ديوانە ئە سالى
(۱۱۰۸) ى ك ئە شارى چۆنەمىرگ هاتۆتە دنياو ئە سالى (۱۱۶۷) ى ك مال ناواينى ئە
دنيا كردوو.

۶۶) مەولانا خالدى شارموزورى - جگە ئەووى زانايەكى ناينى بوو. پىاويكى
خاوەن تەرىقات و ئىرشادىش بوو. ئە سالى (۱۱۹۳) ك ئە ولاتى شام بە گۆرستانى
ئەيوپ كودر سىنراو.

۶۷) ابن الحاج - خاوەنى (رفع الخفاو) كە ئە كئىبى سىوگى حاشىيەى نووسيوو
مامۇستاي شىخ مەرۇف باوكى كاك ئە حمەدى شىخەو ئە سەرەتاي سەدەى (۱۲) ى
كۆچى ئە دنيا دەرچووو.

۶۸) مەلا يونسى هەلكاتىنى : - ئە ناواينى هەلكاتىن ئە داىك بوو. و ئە سەدەى
دوانزە هەمدا هەر ئەووى بەخاك سىنراو خاوەنى سى نووسراوى مەشهورە ئە (نەو،
صرف، تركيب) ا.

۶۹) مراد خانى بايەزىدى - ئە سالى (۱۱۵۶) ى كۆچى ئە شارى بايەزىد ئە داىك
بوو. خاوەنى گەلى هۆنراوى جوان و بەرزە ئە عەشق و سۆفىگەرى. ئە سالى (۱۲۰۳)
ى كۆچى ئە دنيا دەرچووو.

۷۰) مەستورى كورد - (ماهر شەرەف خانم) - كچى ابو الحسن بەگ ئە بابا
گەورەى داىكەو ئە چىتەو سەر خانەدانى قادرى خىزانى خەسرەو خانى ناكام والى
كوردستانى (سەن) بوو.

میژووی زنجیری نهده لانیه کانی به ریکوپینکی نووسیوه خاموشی گه لی هونراوی
جوانه گه لی نه هونراومکانی چاپکراوه.

نهم زاناو پیاوه هه لکه وتوانه ی خوارموش له ته ته وی کوردن. به لام له بدر نه وی
نه ماتتوانی زانیاری ته و او له سه رژیانیان به دست بهینین هر به دیاری کردنی ناومکانیان
واز نه هینین : ابو القاسم حماد الراده. ابو اسحق طمیر الدین، قاجی ابراهیم موسلی،
شیخ عبدالقادی شارمزووی، محی الدین شارمزووی. شیخ تاج الدین کوردی یه کینک بووه
له ومیزیرمکانی کابینه ی سوتتان نۆرخانی دووم. سوتتانی تورکیا.

نهم زانیانه ی تریش له هه لکه وتومکانی سه ده ی سیانزه هه می کوچین :

- ۱- مه لا محمدی مۆدن - مامۆستا سهید حه سه نی چۆری له زانیانی سابلایه.
- ۲- مه لا محمدی نادم - خه لکی یاله کیانی ناوچه ی رهواندوزه.
- ۲- مه لا یه حیا میره موری - خه لکی ناوچه ی رهواندوزه.
- ۴- مه لای خه تی - خه لکی ناوچه ی خوشناومتی و رهواندوزه پیاوکی زۆر زانا بوه.
- ۵- محمد جسیم (حجه الاسلام) ی سنه و مه لا نه حه ده ی نۆشه یی فهقی ی مه لای
خه تی بوون.
- ۶- مه لا محمدی که وانه دۆل - خه لکی ریژاو بووه، دانیایه کی ناوداره.
- ۷- موفتی زه هاو - مه لا محه مه د خه لکی زه هاو بووه.
- ۸- مه لا خدری نالی - به یه کینک له شاعیره ناوداره مه زنه کانی کورد نه ناسری.
خاومنی دیوانی شیعریه به کوردی - عه ربی - فارسی.
- ۹- مه لا ره جیمی تاو گۆزی (مهوله وی) یا (مه علوم) جگه له وی زانیایه کی به رزی
نیسلامی بووه. خاومنی گه لی هونراوی به رزه له عه شق و سۆفیگه ری.
- ۱۰- شیخ رمزای که رگۆکی - کوربی شیخ عبدالرحمن له شیخه کانی نیرشادن له ناوچه ی
تاله بان به زمانه کانی کوردی، عه ربی فارسی. تورکی شیعی و تووه.
- ۱۱- ابن اثیباگ - مه لا عبدالرحمن خه لکی قه رداغ. زانیایه کی ناسراوه.
- ۱۲- عومه ر نه فه ندی نه ربیللی.
- ۱۳- عومه ر نه فه ندی ره واندوزی.

- ۱۴- عدلی نه‌فهندي برای عومهر نه‌فهندي رهموندوزی له زانیاری رهم ریاحیات دا دستت هه‌بووه.
- ۱۵- نه‌سه‌د نه‌فهندي کورې عومهر نه‌فهندي رهموندوزی.
- ۱۶- مه‌لا گچکه مه‌لا نه‌بو به‌کری کورې عومهر نه‌فهندي نه‌ریبیلی پیاوینکی زانیاری خواناس بووه.
- ۱۷- حاجی مه‌لا عبدالله کوئی - خه‌لکی شاری کوئه بووه پیاوینکی زیره‌ک شارمزایه‌کی سهرده‌می خوی بووه. نه‌م چوارینه له‌سهر یه‌وتراوه
حاجی عبدالله له‌نادهم فیل تره
باوجودی پرووتبه‌ی پیغه‌مبه‌ری
نه‌م به‌سه‌د شه‌یتان له‌ کوئه دهر نه‌چوو
نه‌م به‌یه‌ک شه‌یتان له‌ جه‌ننه‌ت دهر یه‌ری
- ۱۸- مه‌لا نه‌بی رهموندوزی - له‌زانیانی ناوچه‌ی رهموندوز بووه دستت له‌ رهم و زانیاری ریاحیاتدا هه‌بووه.
- ۱۹- حاجی شیخ عدلی که‌رگوکی - برای شیخ ره‌زای تاله‌بانی یه. پیاوینکی نایینی ی خاومن ته‌ریقه‌ت بووه.
- ۲۰- مه‌لا عبدالله ی بیتوشی - خاومنی کتینی (کضایه).
- ۲۱- مه‌لا محمدی بیتوشی - ماموستایه‌کی ناسراو بووه.
- ۲۲- مه‌لا یوسفی (هم. له‌ ناوایی) به‌رسیوه ی ناوچه‌ی سهرده‌شتا نیژراوه.
- ۲۳- مه‌لا پرسوونی زه‌کی - زانیاه‌کی ناسراوی ناوچه‌ی موگریان بووه.
- ۲۴- ابن رسول - ناوی محمد کورې ابن رسولی زمکیه. ماموستای موشتی زه‌هاوی بووه.
- ۲۵- مه‌لا محمدی کورې مه‌لا مسته‌فا ماموستاو مده‌رسی مزگه‌وتی (سور) له‌ سابلاغ
- ۲۶- مه‌لا محمدی یای - خه‌لکی ناوچه‌ی سابلاغه
- ۲۷- مه‌لا سلیمانی گردی. خه‌لکی ناوچه‌ی گردیان بووه و زانیاه‌کی ناسراوه.
- ۲۸- مه‌لا سلیمانی گردی - خه‌لکی ناوچه‌ی گردیان بووه زانیاه‌کی ناسراوه.
- ۲۹- مه‌لا عبدالله پیرهباب - خه‌لکی (ده‌به‌کر) ی یه‌ له‌ ناوچه‌ی نایتمش و سابلاغ دا ده‌رسی و تۆته‌وه.

۲۰- مه‌لا عه‌لی تورجان زانیاریه‌کی ته‌واوی هه‌بووه نه‌ پ‌ی‌ا‌چ‌ا‌ت‌ا‌دا.

۲۱- مه‌لا عبدالقادری بیاره - مدرسی خانه‌ق‌ای بیاره بووه. پ‌ی‌ا‌و‌ی‌ک‌ی خوا پ‌د‌ر‌س‌ت و زیرک بووه.

۲۲- مه‌لا عبدالرحمن پ‌ی‌ن‌ه‌و‌ی‌ن‌ی - نه‌ زانا هه‌ن‌که‌و‌ت‌و‌م‌ک‌ان‌ی س‌د‌ه‌م‌ی خ‌و‌ی بووه نه‌ شیعو ققه و ریاضیات ده‌س‌ت‌ی‌ک‌ی ب‌ا‌ل‌ا‌ی هه‌بووه.

۲۳- شیخ عومهری و مردوخ‌ی قه‌ر‌ا‌د‌ا‌غ‌ی - نه‌ ب‌ن‌ا‌م‌ا‌ه‌ی نووس‌ری ن‌ه‌م ک‌ت‌ی‌ب‌ه‌ یه‌ نه‌ ش‌ا‌ری سلیمانی به‌د‌م‌ر‌س و تنه‌وه خه‌ر‌ی‌ک بووه. زانیاری نه‌ ر‌ه‌س‌م و ریاضیات دا هه‌بووه

نه‌وانه‌ی باسام‌ک‌ردن نه‌وزانا ناوداراناننه‌ که نه‌ س‌د‌ه‌ی (۱۲) ی ک‌و‌چ‌ی‌ه‌وه هه‌تا س‌د‌ه‌ی (۱۲) ی ک‌و‌چ‌ی یه‌ک نه‌ د‌و‌ای یه‌ک هاتووه. جگه نه‌و زانایانه نه‌ ک‌ور‌د‌س‌ت‌ا‌ن‌دا گه‌لی پ‌ی‌ا‌و چاک و خاومن ته‌ریقه‌ت و ته‌کیه هه‌بووه. وه‌ک : شیخ سراج الدین ی شیخ عوسمانی ته‌و‌ی‌له‌ که نه‌ ناوچه‌ی هه‌ورامان و ش‌ا‌ر‌م‌ز‌و‌ر‌دا به‌ سو‌فی گه‌ریه‌وه خه‌ر‌ی‌ک بووه خاومنی خانه‌ق‌ای ته‌و‌ی‌له‌ و بیارمن - نه‌ س‌ا‌لی (۱۲۸۲) ی ک‌و‌چ‌ی نه‌ خانه‌ق‌اکه‌ی خ‌و‌ی‌دا نی‌ژ‌را‌وه.

پاش نه‌و شیخ بهاو الدین (محمد‌ه‌ی ک‌و‌ر‌ی هاتووه نه‌ ۴ ر‌ب‌ی‌ع الاول ش‌ه‌و‌ی هه‌ینی س‌ا‌لی (۱۲۹۸) ی ک‌و‌چ‌ی نه‌ ته‌و‌ی‌له‌ به‌خاک سپ‌ی‌ر‌را‌وه. نه‌ پاشدا شیخ چیاو الدین (عومهر) ب‌را‌ی شیخ بهاو الدین نه‌ خانه‌ق‌ای بیاره به‌ ن‌ی‌ر‌ش‌ا‌دی و سو‌فی گه‌ری خه‌ر‌ی‌ک بووه. نه‌ مانگی ش‌ه‌وانی (۱۲۱۸) نه‌ دنیا د‌ه‌ر‌چ‌و‌وه. حاجی شیخ نه‌حمه‌دو شیخ عبدالرحمن ب‌را‌ی شیخ بهاو الدین بوون پاش نه‌وانیش شیخ حسام الدین (عه‌لی) ک‌و‌ر‌ی شیخ بهاو الدین نه‌ ته‌و‌ی‌له‌ و بیاره و خورمال ش‌ا‌ر‌م‌ز‌و‌ر خاومنی ته‌کیه بووه و به‌ ن‌ی‌ر‌ش‌ا‌دی سو‌فیه‌تیه‌وه خه‌ر‌ی‌ک بووه.

م هه‌ر نه‌ه‌م‌ن‌ده‌م نه‌ ت‌و‌ا‌ن‌ا‌دا بوو د‌ه‌ر‌ب‌ار‌م‌ی ن‌ه‌م زاناو نه‌د‌ی‌ب و پ‌ی‌ا‌و چاکانه بنووسم هیوام وایه د‌ن‌س‌و‌زانی ک‌ور‌د زیاتری بکه‌ن.

باو و باپ‌یر‌انمان نه‌ س‌ه‌ر‌د‌م‌ی س‌ه‌ر‌ه‌ت‌ای د‌ه‌س‌ت پ‌ی‌ ک‌ردنی می‌ژ‌و‌وه هه‌تا‌کو ب‌ل‌ا‌و‌ی‌و‌ن‌ه‌و‌ی ن‌ا‌ی‌نی ن‌ی‌س‌لام. پ‌اد‌ش‌ا‌ی‌ن به‌خوا یا رواه‌ت‌ی خوا نه‌زانی ب‌و‌یه هه‌ر خ‌ی‌رو خ‌و‌ش‌ی ر‌ا‌ب‌ا‌وردن و پارو برسیه‌ت‌ی و نه‌خ‌و‌ش‌ی و هه‌ژ‌اری و د‌م‌رد‌ی هه‌ب‌و‌ایه به‌ به‌خ‌ش‌ن‌د‌ه‌ی‌ی نه‌ویان نه‌زانی. هه‌ر ش‌ت‌ی‌ک شا بیویستایه و هه‌ر ش‌ت‌ی‌ک نه‌و نه‌ه‌ر‌ه‌ت‌ی لی ب‌ک‌ر‌د‌ایه ل‌ای

خه لکیش به و جزره بوو. وک باو بووه چ فهرمانی یه زدان چ فهرمانی شا) بویه گه لی جار هندی له دمه لاتداران له خوین بایی نه بوون و داوای خواهه تیان نه کرد وک جه مشید، که یکاوس) و... هتد. له و سرده مه دا هر چه نده فهرمانر موایی به ویراسه ت بووه به لام مدرجی لی هاتوویی و به توانایش هه بووه بو که سیک به فهرمانر موا هه لبر ژیرایه هر که سی له نه و مگانی فهرمانر موا نه و مدرجانه ی تیا بوايه نه و هیان دیاری نه کرد. یاخود نه گهر چند که سیکیان نه و مدرجانه یان تیا بوايه نه و و لات که هیان لی بهش نه کرا. به لام سه لته نه ت هر به ناوی شای له دنیا درچوو نه بوو. تاج له تخت و چهک و پانه وانانی ولات له کوشکی سهرمکی (شا دا) نه مایه وه تاومکو یه کی له کورانی یاخود نه گهر که چه زایشی بوايه به مدرجیک لی هاتوو بوايه دمه لاتی ورنه گرت. فهرمانر موای تازه نه گهر کوری فهرمانر موای مردووش نه بوايه و چند پشتیک نیوانیان ببوايه یه کسه به کوری فهرمانر موای مردوو ناو نه براو به کوری دانه ترا. له بهر نه وه جیگای نه وه ی گرتوته وه.

پسر کواندارد نشان از پدر تو بیگانه خوانش مخوانش پسر

پنشدادیه کان رایان وابوو نه گهر فهرمانر موا به بی کوریک لی هاتوو له دنیا درچوايه نه و وک لاشه دنیا ی جی نه هیشت. به لام — روجه که له دنیا ی رۆحانیدا — له چوار چیومی ولات و به تایه تی له دورو بهری کۆشکدا ویل و سهرگهردان نه سورپته وه تاوه کو له نه وه لی هاتوو به توناو دمه لات پهیدا نه بیئت. نه و سا رۆحی فهرمانر موا تیکه ل به رۆحی نه و کوره نه بیئت نیتری بۆ خوی کپ نه بوومو پاشایی نه سپارد به و کوره. وک چۆن په یامبه ریک هاتوه تا پهیدا بوونی په یامبه ریک تر هه موو کاروباری ناینی و مه زه بی به ناوی په یامبه ری پیشو بووه. نا به و جزره ش هه موو کاروباری دونه ت) شهر، شادی، غیر، خوشی، سهرگهردانی) هر به ناوی فهرمانر موای کۆنه وه بووه. تا فهرمانر موای تازه هاتوو، وایان زانیوه که گیانی شا زیندوو به دوریاندایه و ناگای لی یانه. گومان له ودا نی یه که ژۆریه ی میژوو ناسه کان سهرنجی نه و راستیه یان نه داوو به هه لته ژۆریه ی ته مهنی فهرمانر موایان تومار کردو. گه لی

جار ماوی فرمانبروایی فرمانبرواییک زیاتر دیاری کراوه له تهمنی خوی بو وینه
 نه ئین : تهمنی کیومهرس که له سالی (۲۲۴۱) پ ز پهیدا بووه به سی سهدمو نیو ناو
 براوه. هندی له میژوو نووسان به سی سال و هندی تر به چل سال ناویان بردوه. به لام
 نه توانین بلینن دریزی فرمانبروایی کیومهرس تا هوشنگ له ږمگزی نهو که له (۲۲۴۱)
 پ ز وختا (۲۹۹۲) پ ز یوه (۲۴۸) سال میانه هیه. که وایوو راسته سی سهدمو نیوه بهو
 رسم و یاسایه که باسمان کرد. میژوو نووسگان نه ئین هوشنگ چل سال فرمانبروا
 یوه کاتی لیکي نه دینه وه هوشنگ سالی (۲۹۹۲) پ ز بوته فرمانبروایی - مهورس -
 (۲۹۵۲) جی نشینی بووه. راسته چل سال نهکات ههروها پاشایه تی (ته هموس X ۳۰)
 سال باس کراوه که چی تهمنی به (۲۰۰) سال دانراوه. نهگه بلینن (۲۹۵۲) بوته شاو
 سالی (۲۷۹۵) جهمشید که له نهوی نهوه فرمانبروایی و مرگرتووه نه بینن راسته (۱۵۸)
 سال میانه یان هیه. که چی وک رسم و یاسای کون راسته هه رچنده دوو سال جیاوازی
 هیه به لام دوو سال زور گرنگ نی به له دیاری کردنی میژوویه کی وا کوندا. هندی
 فرمانبروایی جهمشید به (۷۰۰) سالی و هندی تر به (۶۰۰) سالی نه نووسن و تمان
 جهمشید سالی (۲۷۹۵) پ ز بوته فرمانبروا نهگه له گه ل و مرگرتنی دسه لاتی فرمیدون
 سالی (۲۲۱۷) پ ز به وادی بکه یین نه بینن راسته (۵۷۸) سالی نهکات که له و ته ی
 دمه وه نزیکه. شاهنشاهی فرمیدون - یش (۵۰۰) سالی دیاری کراوه که له (۲۲۱۷) پ ز
 دست پی نهکات تا هاتنی (مه نوچهر) که سالی (۱۷۱۷) پ ز نهکات نه بینن راسته (۵۰۰)
 سالی فرمانبروا بووه. ههروها مه نوچهر به (۱۲۰) سالی باس کراوه له (۱۷۱۷) تا
 هاتنی (نهوزهر) له (۱۶۳۷) ههمل (۱۲۰) سالی نهکات که میژوو نووسگان باسیان
 کردوه. شاهنشاهی نهوزهر به (۷) سالی نووسراوه پاش جدوت سال به دست
 تورانیه کان شکاو ماوی سی سهدمو نیو ناریه گانی (نیران) و ناریه گانی (توران) له لایه ک
 و (ناشووری) و نیران و ناشوری و کلدانه کان له لایه کی تر تا سالی (۱۰۰۰) پ ز
 دسته و یه خه بوون. له پاشدا (نافرasiاب) له نهوی (نور) یوه فرمانبروایی نیران
 پاش نهویش (زاب) کوپی (ته هاسب) که له نهوی (مه نوچهر) سالی (۱۲۰۰) پ ز پهیدا
 یوه و فرمانبروایی له دست تورانیه کان و مرگرتووه مو ماوی (۲۵) سالی فرمانبروایی

کردوه سالی (۱۱۹۶) پ زگرشاسب برازای زاب بووه فهرمانبرمواو (۹) سان مایهوه. نا بهم
شینویه تا سالی (۸۵۳) پ زنجیری که یانی سه ری هه لندا.

ماوی فهرمانبرموایی پیشدادیه کان نه کیومهرس تا که یقویادی کورد نزیکه ی (۲۴)
سه دو نیو بووه.

نا بهم شینویه پشتاو پشتا فهرمانبرموایی هاتوته خوارموه، به و شینویه ی که باسما
کرد ماوی فهرمانبرموایی و دریزی ته مه ن به و یاسایه بووه به هیوای نهوی هه ندی که س
نه چه واشه یی پزاگار بکات.

" نەو سەرچاوانەى " بۆ نەم كەتەبە سووديان ئى وەرگىراوه "

- ئ -

- ۱- آثار عجم
- ۲- آينه سکه ندرى
- ۳- ابن خلکان
- ۴- اجر دمية كردية (الاب نول بندر)
- ۵- اقوام ميسو ئوتامى (ستايزر)
- ۶- التنبه (مسعودى)
- ۷- القضية الكردية (د. بلهج شيركو)
- ۸- المسالك الممالك (ابن حوقل)
- ۹- انسكلويدىي انطليس
- ۱۰- ئاويستا
- ۱۱- التقيف

- ب -

- ۱- برهان قاطع
- ۲- بهجة مصطفوية (مهلا شەرفى دووم)

- ث -

- ۱- ئسین میرات خلیفة (سيد مارک سايكس)

- ت -

- ۱- تاريخ ناسوبور (سير سنخي سميث)
- ۲- تاريخ امراء كرد (سلطان مملوح)
- ۳- تاريخ امت مجهولة (جيامل)
- ۴- تاريخ الاكراد (صادق الملك)

- ۵- تاریخ الأمم الاسلامیة (خضري)
- ۶- تاریخ الأمم و الملوك (ابن جریر تبقری)
- ۷- تاریخ الكامل ابن اثیر
- ۸- تاریخ امین زکي بط
- ۹- تاریخ ایران سرجان ملکم
- ۱۰- تاریخ ایران قدیم (استرابون)
- ۱۱- تاریخ ایران قدیم ثیرینا
- ۱۲- تاریخ جدید اورمان (مهلا عبدالله)
- ۱۳- تاریخ جودت ناشا
- ۱۴- تاریخ جهان نما - حاجي خليفة -
- ۱۵- تاریخ درنه کتاب میژووی هیژودوتا
- ۱۶- تاریخ سیستان
- ۱۷- تاریخ عالم آرای عباسی
- ۱۸- تاریخ عمومی (نعمتة دة ليق)
- ۱۹- تاریخ عمومی اورپا (بوستون)
- ۲۰- تاریخ عمومی مؤرخین
- ۲۱- تاریخ عصور قدیمه (جیمس هانری برستید)
- ۲۲- تاریخ قدیم اورمان (مهلا شریفی قازی)
- ۲۳- تاریخ قدیم شرق ترویل (مستر هول)
- ۲۴- تاریخ کردستان (فیض الله بط)
- ۲۵- تاریخ طزیده (حمدالله مستوفی)
- ۲۶- تاریخ ملل قدیمه مشرق (ترجمتی فروض)
- ۲۷- تاریخ مختصر ایران (سر ٹرس سايكس)
- ۲۸- تاریخ منطقی
- ۲۹- تتبعات ایران (دار مستتر)
- ۳۰- تجارب الأمم (ابن مسكویة)

- ٣١- تحفة الاداب في التواريخ و الانساب
 ٣٢- تقويم البلدان (ابو الفداء)
 ٣٣- تقويم التواريخ (مهلا شريفى دووهم)
 ٣٤- توراة (الكتاب المقدس) كتب محمد عتيق

- ج -

- ١- جاماسنامه (پير جاماسبى كيهان)
 ٢- جامع الانساب
 ٣- جغرافياي مفصل ايران (مسعود كيهان)

- ح -

- ١- حديقه‌ي الانصاري (صادق الملك)

- د -

- ١- دائرة المعارف الماني
 ٢- دائرة المعارف الفرنسي
 ٣- دائرة المعارف (فريد وجدى)
 ٤- دبستان المذاهب
 ٥- دولت عثمانية تاريخي
 ٦- ديوان الصداقة (ابن حوقل)

- ر -

- ١- روح المعاني (الوسى زاده)
 ٢- روضة الصفا

- ز -

١- زبدة الصحائف

- س -

١- سبائك المذاهب (سويدي بغدادي)

٢- سياحت در بلاد كرد (هانري بندر)

٣- سياحت نامه (اوليا چلهبي)

٤- سيرة صلاح الدين (ابن شداد)

- ش -

١- شاهنامه (فردوسي)

٢- شرفنامه (شرف الدين بدليس)

٣- شرق قديم (نورمان)

٤- شوق المستهام (ابن الوحشية)

- ص -

١- صبح الاعشي (قلقشدي)

- ع -

١- عشق سلطنت (نصري)

- ف -

١- فارسنامه

٢- الفتح القسي اي فتح القدس

٣- فتوحات اسلامية (سيد احمد دحلان)

- ق -

- ۱- قاموس فیروز ابادی
- ۲- قصد الأمم (ابن عبدالبر)

- ك -

- ۱- كتاب زرد فرانسه
- ۲- كرد لر (دكتور فريخ)
- ۳- كفاية الجغرافي (نجم الدولة)
- ۴- كرد در مقابل ترك
- ۵- كانها ترجمه (پورداود)

- م -

- ۱- مجمع التواريخ
- ۲- مجموعه اخبار كرد
- ۳- مروج الذهب (مسعودي)
- ۴- مسالك الابصار
- ۵- معالم العصور الوسطي (ترجمة)
- ۶- معجم البلدان (ياقوت حموي)
- ۷- معرفت پير شهريار شهورامي
- ۸- ملاحظات از كرد (نيكتين)
- ۹- ميسوپوتامي - ميجر سن

- ن -

- ۱- نخبة الازهرية (چاپي ميسر)
- ۲- نزهة القلوب (حمدالله المستوفي)
- ۳- نور الانوار (سيد عبد الصمد توداري)

ئەو سەرچاوانەى وەرگىز سوودى لى وەرگرتووه بۇ راست كوردنەومو زانىارى فرە

ئەبارەى ئەم كىتەپەوه برىقتىن ئە : -

۱- شەرەفنامەى شەرەفغانى بدلىسى (وەرگىزئانى هەژار موكرىانى)

۲- كوردستان كورد (دكتور عبدالرحمن قاسمىو)

۲- مېژوو (دكتور كەمال مەزھەر)

۴- خەبات ئە رى كوردستان (ن . ا . خەلقىن وەرگىزئانى جەلال ئەقى)

۵- شەرەنگى ئەمىد (ئەسەن ئەمىد)

۶- مېژوو كوردو كوردستان (شىخ مەمە مەردوخ) وەرگىزئانى مەمە فىدا .

۷- مېژوو كورد و كوردستان (ئەمىن زەكى بەگ)

۸- الاكراد (باستىل نىكتىن)

سویاس و پیزانینبو .

- ۱- کاک حسدن هدئه بجهیی خاوهنی کتیبخانهدی " شیخ رمزای تانه بانئ "
- ۲- کاک کامیل محمد
- ۳- کاک رمزا نه محمد
- ۴- کاک ناسو عومدر . . نوسهر

که یقوبادی کورد

کهیکاس

داریوشی مادی

ناسور نازير پال
فهرمانره‌وای ناسور

بشمه

کورشی گوره

له نهنجامی نه م به گگرتنه، فرمانروایی ئیرانی که وته دست

مذہبک لہ پین ماسی سوراق

III 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

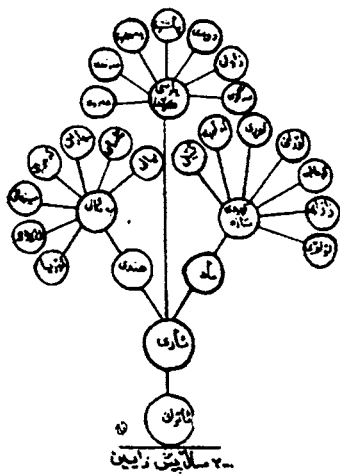
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

۱

مذہبک لہ پین ماسی سوراق نو سو لون و سو دم تا
 پین سوراق نو سو لون و سو دم تا - نو سو لون و سو دم تا

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

کورچی - پارسی - هندي

عموده	فارسه	عبره	تورگی	عموده	فارسه	عبره	تورگی
شاد	آب	ساده	مصر	سازا	سازا	سازا	سازا
یازد	ناب	خبر	بکک	نیر	نیر	نیر	نیر
گوشته	گوشته	نیم	بیت	نودان	نودان	نودان	نودان
زوده	زوسا	آب	بیز	ششتر	ششتر	ششتر	ششتر
نابسه	آسان	بلی	کوز	نهر	نهر	نهر	نهر
نابسه	نابسه	طهرت	زکنا	سیر	سیر	سیر	سیر
باران	باران	سیر	شهر	گن	گن	گن	گن
ساز	ساز	دوج	آ	چت	چت	چت	چت
سیر	سوسا	نیز	ساده	شهر	شهر	شهر	شهر
گدنا	گوما	حل	شهنه	ماما	ماما	ماما	ماما
نابسه	نابسه	سینه	باز	نفا	نفا	نفا	نفا
زنده	زنده	شکر	شکر	دتر	دتر	دتر	دتر
نابسه	نابسه	بلی	نفا	سیر	سیر	سیر	سیر
رود	رود	سیر	کوز	رست	رست	رست	رست
ساز	ساز	شهر	آ	بیت	بیت	بیت	بیت

لهمه خشته می فوله تیگی - کوردی ، فارسی ، عمودی ، تورگی

رقم الایداع فی دار الکتب وانوانق
بیضداد ۶۴۲ لسنة ۱۹۹۱

زینەى وەرگێرى ئەم کتێبه

عه‌بدول که‌رىمى حه‌مه‌ى سه‌عید

١٩٥٢ له‌شارى پینجۆین له‌دایک بووه .

١٩٩٢ له سلیمانی شه‌هید کراوه

من ئەمه‌وى راستى ده‌رباره‌ى نه‌ته‌وه‌ى كورد بنوسم ، ئەگه‌ر
خوینه‌رى به‌ریزى كورد یا هه‌ر كه‌سى تر شتىكى به‌دل نه‌بوو نابن
گله‌یی بکات چونکه من لێردا ئەمه‌وى (میژوو) بنوسم .
نامه‌وێت له كه‌سىك یا هۆز و تیره‌یه‌ك بدویم و به‌شان و باهویدا
بیمه‌ خواره‌وه .

میژوو مانای نووسینی به‌سه‌رهاته‌كه‌په وه‌ك خۆی -بى
لایه‌نگیری - میژوو بۆیه نه‌نوسریت كه رۆله‌ى نه‌و گه‌له‌ سود له
چاكه و خراپه‌ى رابوردوو وه‌رگرن تا جارىكى تر نه‌كه‌ونه گۆمى
هه‌له‌وه بخنكىن .

هیوادارم میژوو ناوى چاكه و خراپه‌ى كه‌س ون نه‌كات و مافى
خۆى بداتى .

مه‌ردوخ

